

A detailed oil painting of a man with a prominent mustache, wearing a dark suit and a white shirt with a dark tie. He is looking slightly to the right of the viewer, with his right hand resting against his forehead in a thoughtful pose. The background is a soft, muted greenish-blue.

**Ion
Gavrilă**

F. Al. Brătescu-Voinesti

Viața și opera literară

Editura **Bibliotheca**
Târgoviște

ION GAVRILĂ

IOAN ALEXANDRU BRĂTESCU-VOINEȘTI

Viața și opera literară

EDITURA **Bibliotheca**

Târgoviște

- Atestată de Ministerul Culturii și Cultelor
cu avizul nr. 4363 / 27.05.1997
- Acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)
cu avizul nr. 1142 / 30.06.2003
- Membru al Asociației Editorilor din România – AER
(Romanian Publishers Association – RPA)

N. Radian, KB 2/3, Târgoviște, 130062
tel/fax: 0245.212241; tel. 0245.217145
e-mail: biblioth@romwest.ro
www.bibliotheca.connsoft.ro

Director editorial - Mihail-Florin Stan
Director executiv - Ion Anghel
Editor - Mihai Stan

Coperta - **Bibliotheca**, cu portrete semnate
de graficianul Alexandru Coman
Corectură - Ion Gavrilă
Culegere computerizată - Coralia Bidirean
Tehnoredactare - Ion Anghel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României **GAVRILĂ, ION**

**Ioan Alexandru Brătescu-Voinești: viața și
opera literară** / Ion Gavrilă - Târgoviște: Bibliotheca, 2004
Bibliogr.
Index
ISBN 973-712-009-4

821.135.1.09 Brătescu-Voinești, I.A.
929 Brătescu-Voinești, I.A.

Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l.**
str. Luigi Galvani, nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com

ION GAVRILĂ

**IOAN ALEXANDRU
BRĂTESCU-VOINEȘTI**

Viața și opera literară

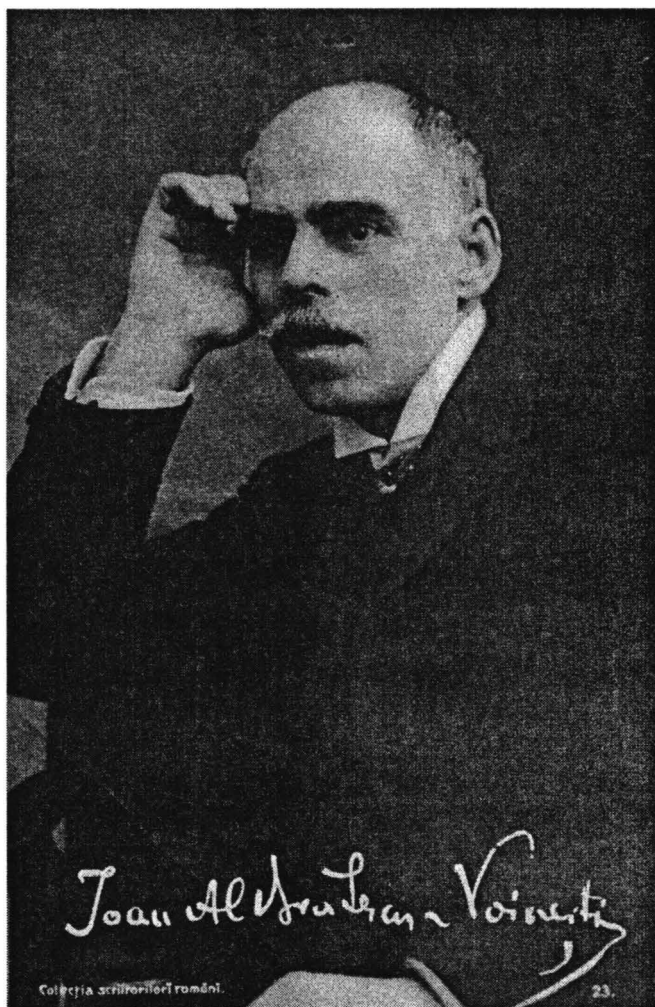
Editura **Bibliotheca**

Târgoviște, 2004

Colecția
ESSEU

Copyright © 2004 Editura **Bibliotheca**

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii **Bibliotheca** & Ion Gavrilă

Fotografiat cu ocazia Congresului oamenilor de știință
ținut la Târgoviște în zilele de 23-26 septembrie 1911

**Dedic această carte soției,
copiilor și nepoților mei:
ANDREW și LUCAS.**

Cuvânt înainte

Lucrarea de față se vrea un modest omagiu adus unui fiu al acestor locuri, care prin personalitatea sa a impus un plus de lumină în cultura și literatura română.

A fost un sensibil și un visător, nereținând din complexul vieții decât partea poetică. Dacă am încerca să-i conturăm portretul psihologic din propria-i creație, ne apare cu o sensibilitate aproape feminină. Ni se reliefează prin poezia cuvântului și delicatetea de simțire. Deseori suntem frapați de calmul lui de filosof și de felul cum, retrospectiv și introspectiv, percepe frământările vieții.

Opera izvorăște, de cele mai multe ori, din fapte reale, trecute prin filtrul său de artist. Este un miniaturist. Tehnica sa strălucește prin mariajul minunat de armonie și sunete, de lumină și sentimente, puse în pagină fără violență și cu mijloace simple. Asemenea unui pictor rafinat, își selectează decorurile cu aleasă pricepere, dozând culorile în nuanțe calde, odihnitoare, accesibile. Prin caracterul ei moral și național creația sa se înscrie în salba de valori a neamului nostru.

Nu ne-am propus o abordare mai detaliată a vieții și operei autorului, poate alții o vor face mai bine. Am intenționat să atragem atenția printr-un material de sinteză asupra acestei complexe personalități. A făcut un crez, un mod de viață din a respecta valorile morale și sentimentale ale poporului nostru, plecând parcă de la un proverb chinezesc ce spunea că „Un grăunte de dragoste valorează mai mult decât un sac de aur”.

În această călătorie sentimentală prin timpul și opera lui Brătescu-Voinești, am dorit să pun la dispoziția cititorilor,

personalului didactic, dar mai ales elevilor și studenților secvențe, flori ale virtuților promovate de scriitor. Îi simțim ostentația deseori față de mediocritatea morală și intelectuală. Ion (prin traducere din ebraică – cel plin de har) a trăit drept, pentru a pretinde celorlalți să fie drepti.

Un mare poet spunea că „Omul reprezintă suma amintirilor sale”. În speță, creația literară a autorului este oglinda venețiană a vieții și personalității sale. El a sădit numai bucurii în grădina inimii cititorilor. Acest Pană Trăznea al literaturii române era călăuzit de ideea dacă dintr-un munte de steril găsești o bucată de minereu, merită să te oprești și să-i dai strălucire. Sigur au fost și contestări mai mari sau mai mici, dar niciodată nu contează numărul, ci calitatea lor. Și apoi, nimeni nu aruncă cu pietre într-un pom fără roade. Drumul său spre sfârșitul vieții a trecut printr-un labirint de suferințe. Totdeauna a fost condamnat la optimism și a avut credință că lucrurile mari se construiesc cu cărămizi mici, dar depinde cum le așezi. Deseori își spunea: „când prostul e la locul lui nu mă deranjează, ci când este în locul altuia”. Astăzi, când aranjamentele bat regulamentele, când trăim într-o lume de gheață, cu mare aderență spre egocentrism, întreaga operă a lui Brătescu-Voinești devine actuală. În cazul de față nu trebuie căutate petele în soare, ci soarele în pete.

I. Gavrilă

LUMINA VIETII ȘI A MINTII

„... domnul Brătescu-Voinești este un fel de Pană Trăsnea în literatura noastră.”

(Garabet Ibrăileanu)

Tabel cronologic

1868 – Ianuarie, la ora 4 dimineța, se naște la Târgoviște, Ioan Alexandru Brătescu, al doilea copil al lui Alexandru Brătescu și al Alexandrinei, declarat la primăria orașului de tatăl său în ziua de 3 ianuarie;

1872-1875 – Copilăria în casa părintească din Târgoviște și la moșia apropiată, Brătești. Face cunoștință cu microcosmosul: florile, micile gângăanii. Devine un pasionat al muzicii și pescuitului;

1875-1879 – Școala primară la Târgoviște; în fiecare an obține premiul întâi cu cunună; are coleg de clasă pe marele gravor de mai târziu, Gabriel Popescu; învață în familie limba germană;

1879-1883 – Gimnaziul la București; în decembrie 1881 compune prima poezie despre un copil sărac, căruia nu-i aduce nimeni daruri. Poezia a fost publicată în ziarul „Armonia” din Târgoviște, adusă de către Vlahuță care o primește de la unchiul

prozatorului, Alexandru Brătescu. Citește literatură franceză, atrăgându-l Charles Dickens și Alphonse Daudet; vara ajută tatălui său la grădinărie;

1883-1887 – Elev la liceul Sfântul Sava. Prin anul 1885, elev în clasa a VI-a, cunoaște poezia Luceafărului liricii românești. În ultimele clase, împreună cu Gheorghe Adamescu și Pompiliu Eliade scoate o revistă, întâi poligrafiată;

1888 – Se înscrie la Medicină, unde rămâne un an, după care trece la Drept, când ia contact cu prelegerile de logică și filozofie ale lui Titu Maiorescu; în „România” apare a doua poezie a lui Brătescu-Voinești, „Tu și eu”, semnată numai I. Brătescu;

1890 – Debutază la 1 aprilie în proză în revista „Convorbiri literare”, unde publică „Cea din urmă scrisoare”, de asemenea semnată I. Brătescu; continuă colaborarea la aceeași revistă cu „Scrisori găsite”, „Inspecție”;

1891 – Publică în „Convorbiri literare” poeziile „Unei domnișoare” și „Copilărie”; își ia licența în Drept și rămâne în București ca avocat;

1892 – Concomitent cu proza, „Convorbiri literare” continuă publicarea poeziilor lui Brătescu-Voinești; în 1892 îi apare „Sâmbăta”, în 1893 „Pană Trăznea Sfântul”; din 1893 este cooptat în comitetul de conducere al revistei „Convorbiri literare”; ultimele poezii care îi apar aici se intitulează: „Cuvinte noi” și „Amintirea unei clipe” (1894); „Două surori”, proză (1894) și poezia „Sonet” (1895); din 1896 avocat la Târgoviște, unde începe să profeseze întocmai ca eroul său, Andrei Rizescu. A mai funcționat ca magistrat la București, Craiova și Pitești;

1903 – Apare primul volum de „Nuvele și schițe” în editura „Minerva”; împreună cu Maiorescu călătorește în Anglia, Franța, Italia;

1906 – În mai multe numere din „Viața Românească” îi apare nuvela „În lumea dreptății”; de asemenea îi apare schița „Conu Alecu”; în volumul „Scriitori și curente” apare studiul lui Garabet Ibrăileanu despre I. Al. Brătescu-Voinești;

1907 – Este ales deputat de Dâmbovița, candidând pe listele liberale; intră în Comitetul de lectură al Teatrului Național; „Viața Românească” îi publică „Contravenție”, „Nicușor”, „Din carnetul unui jurist” și „Inimă de tată”;

1908 – Văd lumina tiparului, în revista „Viața Românească”, următoarele nuvele și schițe: „Călătorului îi șade bine cu drumul” (1908), „Blana lui Isaia”, „Scrisorile lui Mișu Gerescu” (1909), „Patima”, „Privighetoarea” (1910), „Un regiment de artilerie”, „Întuneric și lumină” și „Niculăiță Minciună” (1911);

1912 – Prestigioasa revistă ieșeană îi publică „Moș Niță Hârleț” și „Scrisoare”; apare al doilea volum de nuvele și schițe „Întuneric și lumină”; este ales vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români, din comitetul căreia mai făceau parte Mihail Dragomirescu, Mihail Sadoveanu și Tudor Arghezi;

1913 – Publică în „Viața Românească” schița „Fariseu”; o dată cu Al. Vlahuță, Academia îl respinge de la premiere;

1914-1915 – Demisionează din comitetul Societății Scriitorilor Români; primește direcția Teatrului Național din București; se mută de la Târgoviște la București; în februarie 1915 îi apare piesa de teatru „Sorana”; colaborează cu articole la ziarele „Universul”, „Adevărul”, „Epoca”, „Naționalul” și revista „Flacăra”; îi apar două broșuri: „Scrisoarea a II-a” și „Politică - Scrisoarea I”;

1916-1920 – Comisar oficial pe lângă partea sedentară a Corpului II armată; însoțește unitatea în refugiul din Moldova, având gradul de căpitan în rezervă; timp de doi ani deține funcția de comandant al pieței la Târgu-Frumos; în 1918 este ales membru al Academiei Române; împreună cu Al. Vlahuță scoate ziarul „Dacia”; director al Camerei deputaților; în urma încetării din viață a lui Al. Vlahuță conduce în continuare ziarul „Dacia”, unde militează pentru un guvern de uniune între partide, menținând și o rubrică permanentă despre mișcarea muncitorească și socialistă, în care vorbește cu căldură de „cei ce cântă Internaționala”; în 1919 conduce revista lunară de cultură „Lamura”, preluată începând cu nr. 3; director general al Teatrelor în 1920; îi apare

volumul „În slujba păcii”;

1923 – Îi apare volumul „Rătăcire”;

1925 – Este laureat al premiului național pentru proză;

1928 – Sărbătorirea scriitorului cu prilejul împlinirii a 60 de ani. (Textele care conțin luările de cuvânt ale lui Gheorghe Adamescu, Octavian Goga, Liviu Rebreanu etc., apar în „Rampa”);

1929 – Apariția volumului „Firimituri”, în care sunt incluse majoritatea schițelor publicate în „Adevărul literar și artistic”;

1932 – Expunere făcută la solicitarea studenților în Litere, publicată mai târziu în volumul „Din pragul apusului”, sub titlul „Conferință”;

1933 – Apariția volumului „Cu undița” în Editura „Cartea Românească”;

1935 – Aceeași editură îi lansează volumul „Din pragul apusului”;

1937 – Polemica în coloanele ziarului „Universul” împotriva lui Mihail Sadoveanu, care acceptase conducerea ziarelor „Dimineața” și „Adevărul”; alunecarea prozatorului către mișcările de dreapta;

1938 – Apare lucrarea „Huliganism”;

1942 – Apare lucrarea „Germanofobie”; conferința despre „Originea neamului românesc și a limbii noastre”, apărută și în volum; revista „Convorbiri literare” (direcția I. E. Torouțiu) îi publică schița „Canonul comisului Dinu Matraca”;

1946 – La 14 decembrie, înainte ca Brătescu-Voinești să fi împlinit vârsta de 79 de ani, familia anunță încetarea scriitorului din viață, în apartamentul său din București, bulevardul I. C. Brătianu, 24 (strada Mihai Eminescu, 17), unde avea domiciliu forțat din 1944. Înainte de moarte îi încredințează lui I. C. Torouțiu câțiva saci cu manuscrise, care altfel ar fi fost supuse pieirii. După moartea lui Torouțiu, în urma inventarului făcut de Academia Română, au fost găsiți sacii cu documente. Astfel, au fost salvate lucrările în manuscris. Ele au ajuns și există la Academia Română.

Nu cunoaștem alt mărturisitor mai autorizat al unui scriitor decât pe el însuși. Mai ales atunci când este vorba de un scriitor ca Ioan Al. Brătescu-Voinești, om de ținută, sinceritate și modestie ce poate fi în mod permanent pildă aceluia care, din lipsă de măsură și de pudicitate, pun piciorul pe cântarul vremii, făcându-l să oscileze fals în favoarea lor, înșelându-se singuri, în primul rând.

De oriunde le-ai lua, confesiunile lui Ioan Al. Brătescu-Voinești, confruntate în conținutul lor, nu se contrazic, astfel că din studiul operei literare este posibilă o reconstituire a biografiei sale.

Viața, simțămintele, aspirațiile și reflexul epocii în care scrie apar în fiecare pagină a prozatorului. Ceea ce nu a spus direct despre sine, din cuceritoarea-i modestie proprie, se află fragmentar în portretele eroilor, în acțiunile lor, în marile lor înfrângeri.

Opera lui Ioan Al. Brătescu-Voinești este oglinda venețiană a personalității scriitorului. Cercetătorul nu are altceva de făcut decât să-și ștergă oglinda de praful unei aparente uitări, fără a omite să facă, în același timp, aceeași operație și cu propriile-i lentile.

S-a născut la 1 ianuarie 1868. A fost declarat la primăria orașului Târgoviște de tatăl său și înregistrat în condicile stării civile pentru născuți la 3 ianuarie 1868. Bunica din partea tatălui, Luxița, cunoștea limbile greacă, germană, franceză și cânta la pian. Bunicul după mamă, Ion Voinescu I, figură de seamă în rândul revoluționarilor de la 1848, a îndeplinit funcții importante ca prefect de poliție și aghiotant al lui Vodă Știrbei, a sprijinit întemeierea Teatrului Național din București și a tradus, destul de onest, „Corina”. Mama scriitorului, Alexandrina Brătescu, cânta foarte frumos, acompaniindu-se la pian. Ea a avut un frate, trimis în străinătate pentru studii de drept, care s-a întors laureat al Conservatorului din Berlin. Un alt frate al Alexandrinei Brătescu, descris de nepot în „Scrisorile lui Mișu Gerescu”, era cel mai fermecător povestitor.

Alexandrina Brătescu, întocmai ca și Vidra lui B. P. Hașdeu, urmărea ca soțul ei să se ridice pe scara socială, să întreprindă

acțiuni politice, contrar concepției bărbatului despre rostul vieții, în tihna căreia lui Alexandru îi plăcea să se ocupe cu horticultura, fiind el „omul lui Dumnezeu”, fire blândă și apatică. Acest fapt nemulțumea pe expansiva Alexandrina (Sașinca din „Neamul Udreștilor”). Situația creată a dus, într-adevăr, la o serie de neînțelegeri în familie, însă fără a lăsa răni în memoria scriitorului de mai târziu.

Micile dezacorduri au reprezentat punctul de plecare al nuvelei „Neamul Udreștilor”, în care ni se sugerează atmosfera vieții de familie în casa Brăteștilor. În afara disputelor conjugale – pașnice, de altfel – scriitorul își amintește cu plăcere de copilărie, care n-a cunoscut nici un fel de privațiuni. De mic are atracție spre științele naturii. Cu remarcabilul săi spirit de observație, Brătescu-Voinești descoperă multe lucruri interesante din viața microcosmosului.

O mare înrâurire asupra sensibilității copilului Ion îl vor fi avut orele frumoase în care membrii și prietenii familiei își etalau aptitudinile muzicale: „Îmi aduc foarte bine aminte salonașul în care, sub portretele Luxiței și al lui Nicolae Brătescu, Dumitrache Florescu (compozitorul ariei pentru romanța „Steluța” pe versurile lui Alecsandri, n. n.), unchiul meu din vioară, iar mătușa mea din gură, cântau:

*„Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie,
Stea dulce și iubită a sufletului meu...”*

Dar bărbatul pentru care scriitorul a avut un adevărat cult și pe care l-a luat drept model în multe povestiri, a fost Alexandru Voinescu, fratele mamei sale, un neegalat talent narativ, ușor identificat sub acel pitoresc „nenea Antonache” din „Scrisorile lui Mișu Gerescu”.

Odată, venind în casă un om politic, întreabă din complezență pe frații Brătescu (Vasile, Ștefan, Constantin (Coty)) cam ce ar dori să devină în viață. Cel mare a răspuns că i-ar plăcea să fie soldat, al doilea – ofițer, iar când veni rândul lui Ion, acesta declară: „Aș vrea să știu să povestesc ca unchiul Alexandru”. Arătându-i-se însă că a povesti nu este o profesiune, copilul a demonstrat

politicianului că „modelul” său povestește cu vervă și mimică neîntrecută, dând farmec și celui mai mic amănunt.

Cităm din „Mărturia unei generații”¹: „*Mai mare și decât Maiorescu, și decât Pompiliu Eliade, și decât Caragiale, cred că a fost nenea Antonache din „Scrisorile lui Mișu Gerescu”. Era un frate al mamei, pripășit la casa noastră. Avea un dar de a prinde maniile, de a imita, mai cu seamă, care a fermecat copilăria mea. Nenea Antonache – poate pentru că eram copil – nu și-a mai găsit pentru mine perechea”.*

Minunate erau îndeosebi sâmbetele – zile memorabile, care s-au întipărit adânc în mintea viitorului prozator. Într-una din primele și, de altfel, cea mai reușită încercare literară, intitulată chiar „Sâmbăta”, scriitorul reușește să ne transmită căldura și gingășia habitatului familial, cu jocul de loton („a! drag loton!”) bine regizat de tatăl său, cu duioasa despărțire de „Nimaia”, cum i se spunea bunicii. Sunt amintirile unei copilării caracteristice familiilor micii boierimi de provincie, cu obiceiuri net patriarhale, dar și cu evidente tendințe practice, specifice confortului burghez. Primele menținute, probabil, datorită firii potolite a tatălui, celelalte impuse de ambiția modernă a mamei.

De aici se vede că s-a cristalizat în conștiința lui Ioan Al. Brătescu-Voinești idealul de fericire domestică, pe care eroii schițelor și nuvelor sale doresc cu insistență să și-l apropie.

Primele lecturi făcute de părinți și comentate pentru înțelegerea copilului Ion sunt fabulele lui La Fontaine, Florian (un autor foarte citit în epocă), Grigore Alexandrescu, poezia istorică a lui Alecsandri și Bolintineanu. Învățarea slovelor la școala primară din Târgoviște (actualmente poartă numele scriitorului) îl ajută să parcurgă de la o vârstă fragedă interesante lucrări ale lui Brehm, Fabre și Darwin, completându-și astfel teoretic cunoștințele practice din lumea animalelor și plantelor. Ceva din această pasiune va împrumuta Ioan Al. Brătescu-Voinești lui Niculăița Minciună, eroul tristei

1. F. Aderca, în „Mărturia unei generații”, Editura Națională Ciornei, București, 1929, p. 50

povestiri de peste ani.

Învăță stăruitor franceza și germana și, la vârsta de 13 ani, „cu îndrăzneala pe care ți-o dă ignoranța” – după propria sa mărturisire – încearcă să traducă din Victor Hugo. Între timp, trecuse la pensionul Cocorăscu din București. Aici citește tot mai mult. Descoperă acum pe Jules Verne, scriitor accesibil vârstei.

În aceeași perioadă, aflându-se în convalescență în infirmeria pensionului „comite” prima poezie care-i apare în ziarul „Armonia” din Târgoviște. De pe acum se arată plin de înțelegere pentru viața sărăcimii, poezia subliniind diferența dintre traiul plin de lipsuri al unui copil sărman și acela presărat numai cu bucurii a copilului bogat.

Se desparte de copilărie – perioadă în care, cum spune Blaga, „înțelepciunea și iubirea mea e jocul” – cu un singur regret, exprimat tardiv, și anume că nu s-a ocupat de muzică. Va avea grijă, însă, să atribuie multora dintre eroii săi preferați această pasiune (Mișu Gerescu, Andrei Rizescu și alții).

După ce, în fiecare an, la Târgoviște, obținea premiul întâi cu cunună, având coleg și pe marele gravor român de mai târziu Gabriel Popescu, își continuă liceul la Sfântul Sava. E un elev mediocru, cu note foarte bune doar la Științele naturii. Are oroare de matematici: „*Și acum când visez urât, visez că am să dau examen la algebră*”. Mărturisirea aceasta ne amintește de confesiunile din anii de școală, făcute cu atâta haz de clasicul literaturii sârbe, Branislav Nușici.

În clasa a șasea are o mare revelație: poezia lui Eminescu. De atunci, Brătescu-Voinești nutrește un adevărat cult pentru marele poet, învățându-i pe de rost toate versurile. Dar pesimismul eminescian, precum și tarele unei anumite literaturi a anxietății, cu largă circulație în epocă, își vor transmite scepticismul și temerile în sufletul adolescentului Brătescu-Voinești, care își neliniștește astfel părintele: „*Ceva din neliniștea tatii și a mea am încercat să zugrăvesc mai târziu, în schița intitulată «Inimă de tată».* *M-a vindecat patima vânătoarei, patima pescuitului,*

frumuseșile naturii și puterea tinereții”².

După bacalaureat se înscrie la Medicină. Făcuse el o scară de valori, având drept criteriu „micșorarea durerii omenești”, în fruntea căreia se situau medicii. După puțin timp se retrage, disecțiile pe corpul omenesc reprezentând un adevărat calvar pentru firea impresionabilă a viitorului scriitor. Trece apoi la Drept, de fapt și cu dorința de a-și lua mai curând o diplomă. Audiind facultativ și cursurile de logică și istoria filosofiei, îl cunoaște pe Titu Maiorescu, de la care scriitorul consideră că a învățat foarte multe.

Remarcat și invitat de Maiorescu la seratele filosofice și literare ce se țineau în strada Mercur, nr. 1, Brătescu-Voinești va declara mai târziu: *„Dacă însemn ceva în literatura țării noastre și dacă ceva din opera mea îmi va supraviețui, o datorez în totul venirii mele în atingere cu cercul «Convorbiri literare», în momentul cel mai critic al vieții mele... când eram solicitat de toate ispitele capitalei, de toate îndemnurile tinereții, având o fire lipsită de voință fermă și spirit practic... A, dacă aș putea să arăt grija, răbdarea și dragostea cu care Maiorescu ajută pe un scriitor la perfecționarea lucrărilor ce-i aducea, cu neprețuitele lui sfaturi și spiritul lui critic de o justețe și de o finețe cum nimeni nu mai are de la dispariția lui... Acolo, în casa din strada Mercur, nr. 1, grație neprețuitelor lui sfaturi, au căpătat formă definitivă și „Nunta Zamferei” și „Moartea lui Fulger” și atâtea alte bucăți care constituie cele mai de preț podoabe ale literaturii românești*”³

În corespondență, în ceea ce numim curent stil epistolar, un scriitor nu pozează, pentru că îi lipsește certitudinea că slova lui ia drumul tiparului sau al istoriei. Ioan Al. Brătescu-Voinești nu a pozat niciodată, dar aici își arată mai direct sentimentele, firește în limitele protocolare față de personalitatea celui căruia îi scrie.

2. Ioan Al. Brătescu-Voinești, în „Din pragul apusului”, Editura Cartea Românească, București, 1935, p. 70

3. Ioan Al. Brătescu-Voinești, în „Din pragul apusului”, Editura Cartea Românească, București, 1935, p. 50

Istoricul literar de mâine, mai pedant sau mai riguros, va pune desigur față în față scrisorile și răspunsurile primite de povestitorul nostru, glosându-le, căci știința literară rămâne etern știință și bine face procedând astfel. Noi am ales calea de a-l resuscita pe Titu Maiorescu prin scrisorile adresate lui, extrăgând din conținutul lor acele pasaje socotite de o valoare documentară rară.

Într-o scrisoare din 24 ianuarie 1892, „concepută fără vocativ în frunte”, Brătescu-Voinești îi arată dintru început admirația totală și definitivă: „*Aș putea să vă spun că sunt două ceasuri de când mă muncesc să găsesc un vocativ care ar putea sta la locul lui, în fruntea acestei scrisori; aș putea să vă mai spun că m-am gândit că fiecare om are (precum au echilibriștii care umblă pe sfoară) un punct luminos și fix la care trebuie să se uite neconținut, pentru ca să nu cadă de pe sârma vieții și că acest punct luminos și fix, pus la vocativul meu, ar sta de minune în fruntea acestor rânduri. Cum însă știu că nu vă plac laudele și lingușirile, nu vă spun nimic, și-mi încep scrisoarea fără vocativ în frunte*”⁴.

Fiind bolnav și neputând veni miercuri seară la o ședință, tânărul, deocamdată, poet trimite maestrului niște versuri, dar în loc să le insinueze în prețuirea lui Maiorescu, el le însoțește de aprecieri autocritice: „*Versurile mele – scrie poetul – sunt pline de o neroadă intimitate și simplitate, care mie mi-ar dovedi, de aș găsi aceste însușiri în versurile altuia, că lucrurile spuse de scriitor au fost, cum se zice pe franțuzește, prinse «sur le vif»*”⁵.

Făcând un scurt popas justificat asupra debutului și asupra activității poetice propriu-zise a lui Ioan Al. Brătescu-Voinești, considerăm interesant să reconstituim intrarea proaspătului student cu veleități literare în atenția marelui critic.

Referitor la fericita și prospera sa întâlnire cu Titu Maiorescu, personalitate determinantă în destinul său literar, Brătescu-Voinești îi mărturisea lui Felix Aderca, printre altele: „*Ceea ce lipsește în*

4. Ioan Al. Brătescu-Voinești în „Autografe”, Biblioteca Academiei R. S. R.

5. Idem

acest moment literaturii române și ceea ce justifică întrucâtva confuzia genurilor și talentelor e lipsa unui spirit director... Generația mea a crescut sub privegherea spiritului lui Maiorescu. Ce binefacere a fost acest om pentru cultura română! Pentru literatura română a fost ceea ce e apa miraculoasă, cu ajutorul căreia bijutierul recunoaște aurul în amestecul lui de metale mai puțin nobile”⁶.

Convorbirea are loc în 1928 și credem că valabilitatea acestor afirmații s-a prelungit în timp mult mai departe, poate și în epoca noastră.

Confesându-se lui Felix Aderca, de fapt Ioan Al. Brătescu-Voinești nu făcea decât să actualizeze o mărturisire admirativă pe care i-o făcuse lui Titu Maiorescu la 22 mai 1906, scriindu-i din Târgoviște. Scrisoarea face parte din grupul celor 47 de documente reprezentând corespondența întreținută de Brătescu-Voinești cu Titu Maiorescu, aflate în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. S. R., asupra cărora vom avea prilejul să revenim insistent cu marginalii edificatoare.

În scrisoarea sus-citată, Brătescu-Voinești se adresa venerabilului său maestru întru estetică literară: „*Dumneavoastră singur fiind pentru mine apa regală cu ajutorul căreia, în materie literară, se poate deosebi aurul de alamă*”.

Deși ne-au rămas nenumărate și prețioase informații asupra debutului propriu-zis al prozatorului nostru, se pare că încă mai persistă unele dubii în jurul datei și a titlului bucății, alimentate de confuzia de nume făcută de însuși colegul său de liceu, Gheorghe Adamescu.

Chiar în „Contribuțiuni la bibliografia românească”, acesta consideră că Ioan Al. Brătescu-Voinești debutează în anul 1887 cu schița „Dolores”, găzduită în coloanele ziarului „România”, care a apărut la București între 1884-1892. Schița poartă, într-adevăr, semnătura I. Brătescu – așa cum și-a semnat Brătescu-Voinești

6. F. Aderca, în „Mărturia unei generații”, Editura Națională-Ciornei, București, 1929, p. 54

primele producții literare – însă aici avem de-a face cu alt candidat la nemurire, căci acest I. Brătescu, căruia i se atribuie schița „Dolores”, apărută la 1887, figurează încă de la primul număr al „României” ca girant al ziarului; or, la data aceea, Brătescu-Voinești avea 16 ani și, deci, nebucurându-se de drepturile cetățenești conferite de majorat, era exclus să răspundă civilmente de un organ de presă, fapt elucidat de academicianul Șerban Cioculescu.

Precum am afirmat mai înainte, veritabilul debut al scriitorului târgoviștean rămâne 1 aprilie 1890, cu „Cea din urmă scrisoare”, apărută în „Convorbiri literare”⁷.

Dintr-o notă de subsol a Ceciliei Caroni-Chilom, la studiul – teză de doctorat – intitulat „Considerațiuni critice la nivelul lui I. Al. Brătescu-Voinești”, Tipografia „Universul”, București, 1938, rezultă că „După afirmația însuși a scriitorului de care ne ocupăm, primele sale versuri sunt publicate într-o revistă locală târgovișteană”, dar în cadrul unor interviuri luate „*ex cathedra*” de profesorul D. Caracostea unor proeminenți scriitori, I. Al. Brătescu-Voinești încadrându-se amplului chestionar primit în legătură cu debutul său în poezie, precizează: „*Cam pe la vârsta de 13 ani, în timpul convalescenței unei boli, din care scăpasem cu mare greutate, singur în infirmerie am scris prima poezie. Era pe la Sfântul Nicolae. Era vorba acolo de doi copii, unul bogat căruia Sfântul Nicolae îi umpluse pantoful cu fel de fel de jucării și de bomboane, și altul sărac căruia nu-i adusesese sfântul nimic și sta plângând lângă soba rece, în burlanele căreia crivățul urla îngrozitor. Un fleac de poezie fără nici o valoare. Dar am arătat-o lui nenea Alexandru, venit în București ca să mă vadă. Mi-a luat-o și a dat-o la Târgoviște lui Alexandru Vlațuță, pe atunci profesor acolo. Și, așa a apărut într-un ziar din Târgoviște prima mea operă literară, ca să zicem așa.*”⁸

7. Anul XXIV (1890), nr. 1, aprilie, p. 47-53

8. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Din pragul apusului”, Editura Cartea Românească, București, 1935, p. 69

Revenind la colaborarea scriitorului la „Convorbiri literare”, nu putem trece cu vederea că pentru activitatea susținută în paginile revistei, în ianuarie 1893, este cooptat în comitetul ei de conducere. de la începutul anului 1895 numele său este chiar înscris pe frontispiciul „Convorbirilor literare”.

În anul 1890 publică două nuvele epistolare „Cea din urmă scrisoare” (numărul din aprilie) și „Scrisori găsite” (cel din octombrie) neincluse în volume, ultima reluată însă în nuvela „Ispita” din volumul „Rătăcire”.

Între 1892-1896 este perioada cea mai activă a colaborării lui Brătescu-Voinești la „Convorbiri literare”, prezent aici cu un mare număr de poezii – ultima, „Sonet”, apărând în ianuarie 1895 – precum și cu mai multe schițe și nuvele. În privința filonului poetic, în anii de tinerețe ai scriitorului nostru, remarcăm preocupările pentru lirica intimă și foarte puțin pentru cea peisagistică.

La intervale mai mici sau mai mari – guvernate nu atât de stările afective ale scriitorului, cât mai ales de vicisitudinile vieții – urmează volumele: „Întuneric și lumină” (1912), broșurile intitulate „Politică – Scrisoarea I” și „Scrisoarea a II-a” (1914), care cuprind meditații pe teme social-politice, sub formă epistolară, reunite cu completări în volumul „În slujba păcii” (1920); „Sorana”, singura piesă de teatru a lui Brătescu-Voinești și aceasta pare nenorocoasă (1915), „Rătăcire” (1923) și „Firimituri” (1929), schițe și nuvele, apoi eseul propagandistic în favoarea pescuitului rațional „Cu undița” (1932) și, în sfârșit, volumul autobiografic „Din pragul apusului” (1935).

De la început se observă orientarea lui către lumea morală. El își pune probleme de etică socială, de estetică și chiar de politică. Când, în 1903, la îndemnul prietenului său Nerva Hodoș, grupează într-un volum de schițe și nuvele activitatea de la „Convorbiri literare”, la care adaugă „Din carnetul unui judecător”, apărută în „Moftul român” al lui Caragiale și „Neamul Udreștilor”, publicat în „Voința Națională”, prozatorul împlinea 35 de ani și numele său avea deja circulație largă în lumea literelor. Mai trebuia adeziunea

cititorilor. De aceea, Ioan Al. Brătescu-Voinești se întreba dacă apariția cărții: „*Fi-va apariția acestor lucrări în volum un nou prilej să mai scriu?*”

Spre norocul literaturii noastre și spre bucuria admiratorilor săi, prilejul a fost de bun augur.

Volumul a fost prezentat Academiei Române spre premiere, dar n-a fost premiat din motivul că nu împlinea exigențele formale ale articolului 5 din „Regulamentul pentru premii”, adică volumul avea numai 147 de pagini – deci prea puține – deși atât raportorul special, Dimitrie Ollănescu-Ascanio, cât și raportorul general, Ion Bogdan, au subliniat valoarea literară a celor zece bucăți, conchizând: „Domnul Brătescu-Voinești e unul dintre cei mai buni slujitori ai noștri.”

De fapt, această ciudățenie procedurală nu este singura din aberațiile formalităților vechii Academii Române.

Același volum respins de la premiul Academiei este retipărit în 1906, de astă dată în Editura „Viața Românească”, sub titlul „În lumea dreptății”. În 1907 secția literară a Academiei îl propune pentru premiul „Năsturel”. Au mai concurat următoarele scrieri literare: Sadoveanu – „Mormântul unui copil”, Gorun – „Faust” etc. În ședința din 25 mai 1909, Academia îl alege membru core-spondent la secțiunea literată.

În anul 1911 îi apare volumul cuprinzând considerații cu caracter eseistic, note de lectură etc., intitulat „Pe marginea cărților”. După un an, în 1912, Ion Al. Brătescu-Voinești publică schițe și nuvele – cele mai multe tipărite în „Viața Românească”, alcătuind volumul intitulat „Întuneric și lumină”.

Din cărțile ulterioare, numai „Rătăcire” și „Firimituri” cuprind bucăți literare. După această perioadă Brătescu-Voinești a mai dat un singur volum, „Din pragul apusului”, care prezintă interes pentru literatură.

Culegerile de articole și eseuri din care înjghebează, chipurile, cărți de sine stătătoare, umbresc în oarecare măsură activitatea sa din prima perioadă. O serie de scrieri publicate în anul 1914

sunt reluate în volumul „În slujba păcii”, deschis cu o „Precuvântare” în care autorul condamnă cu vehemență războiul și militarismul.

Ioan Al. Brătescu-Voinești arată aici că progresul este partea evoluției pământești dorită și înfăptuită de voința conștientă a omului, prin care se realizează un minus de durere, un minus de egoism și un plus de putere de cunoaștere. Privitor la dezarmare, scriitorul arată că țara noastră nu ar putea s-o facă, fără o mare primejdie. În Europa există o țară care ar putea-o face: *„Acea țară e Germania! După ce, condusă de un suveran nebun, a făcut trista și atât de costisitoare experiență, că înarmarea până în dinți, violența și forța nu i-au slujit la nimic. dacă Germania întreprinde experiența schimbării organizării actuale a armatei în sensul expus în această carte, ar fi pentru poporul german un mijloc de a face să se uite ororile săvârșite în timpul războiului... și de a-și recâștiga toată stima, admirațiunea și dragostea la care-i dau dreptul marele lui virtuți constructive”*⁹.

Aceste idei sunt de o deosebită actualitate. Între timp, scriitorul își luă licența în Drept, intrând în magistratura București.

Carierea nu-i plăcea, nedreptatea triumfătoare îi provoca adesea adevărate crize sufletești. Sentimentul că participă el însuși la oprimarea celor slabi, îl sufocă. Atmosfera tribunalului era dezolantă, menită să-l împingă spre mizantropie.

Cum singur recunoaște, n-avea calitățile cerute unui bun avocat. Avea însă ochiul treaz și observa cu lăcomie, notând figuri de împricinați, fraze stereotipe de proces-verbal, reflexii amare, soluții juridice anapoda. Nu lipsesc nici frământările de conștiință care-l încearcă în această epocă.

Alte momente însemnate din viața scriitorului sunt numirea sa ca director la Teatrul Național din București, alegerea ca vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români, într-un comitet în care mai figurează

9. Ioan Al. Brătescu-Voinești, în „În slujba păcii”, Editura Cartea Românească, București, 1920

Mihail Dragomirescu, Mihail Sadoveanu și Tudor Arghezi.

În 1914 este numit secretarul general al Camerei deputaților, funcție pe care o păstrează până în 1940.

1918 este anul chemării sale în sânul Academiei Române. Ioan Al. Brătescu-Voinești scoate apoi, împreună cu Al. Vlahuță, ziarul „Dacia”, iar după moartea acestuia preia conducerea revistei lunare de cultură „Lamura”, pentru ca prin 1937 să înceapă alunecarea vertiginoasă a scriitorului către mișcările de dreapta. Prima etapă o constituie suita de articole polemice împotriva lui Mihail Sadoveanu, în urma căreia își atrage cunoscuta avalanșă de reproșuri din partea oamenilor de cultură și a opiniei publice.

Această atitudine culminează cu seria de articole cu orientare naționalistă și rasistă, precum și cu cele de elogiare – indirectă, ce-i drept – a fascismului. Materialele incriminate vor alcătui ulterior sumarul culegerilor „Huliganism” (1938) și „Geramanofobie?” (1942).

Ultimii ani din viață și-i consumă într-o atmosferă de rezervă și chiar de ostilitate din partea autorităților. După 1944, a avut domiciliu forțat, fără a putea intra în contact cu cineva. Ca și alți intelectuali de seamă, urma să fie condamnat. Era permanent supravegheat de securitate. Stătea în apartament ca o pasăre în colivie. Până la sfârșitul vieții, n-a avut nici o știre despre posibilul deznodământ al vieții sale, care părea iminent. Moare la 14 decembrie 1946, la București, cu numai două săptămâni înainte de a fi împlinit 79 de ani, în strada Mihail Eminescu, nr. 17, alături de fiul său Alexandru – absolvent al Facultății de Belle-Arte din Paris și fiica sa Elisa Atena, care i-a fost suport moral în clipe grele. Nici frații săi, nici fiul nu au avut copii. A avut un nepot de la fiica sa, pe Dan Vasile Petriș, inginer constructor, fin poet, care s-a stins din viață la o vârstă relativ timpurie.

La cele evidențiate până acum se cuvine subliniat aspectul că sursa sa de inspirație nesecată a fost și profesiunea de magistrat la Ploiești, la Pitești, la Craiova – într-o vreme era să ajungă, ca Duiliu Zamfirescu, la Focșani – și mai apoi aceea de avocat, profesiune practică chiar în Târgoviște.

Această poziție socială i-a dat posibilitatea să cunoască în templul zeiței legată la ochi, așa cum era simbolizată Justiția pe atunci, drama neamului său și cu antenele sensibilității să prindă acele dureri și nedreptăți omenești, în fața cărora sufletul lui cinstit și generos a vibrat cel mai mult, transmițându-ni-le cu inegalabilă artă.

Se mai află încă printre noi destui contemporani ai scriitorului, care îl păstrează în amintire așa cum l-au întâlnit, adolescenți, pe ulițele Târgoviștei. Parcă se născuse bunic. Era, întreg, cu un surâs blajin, înveșmântat în blana molatică a lui Isaia. Pe atunci, amara contopire cu destinul eroului său nu-i furase nici blana, nici surâsul.

Puțin adus de spate – aplecare predestinată către lumea de jos, să-i prindă mai desăvârșit geamătul, și către unda râului, să-i asculte descântecele – prozatorul „călca rar, ca un cocostârc”, cu pași mărunți – caricaturizează undeva sculptorul Oscar Han, familiarizat cu liniile volumelor în spațiu¹⁰. Ca o troiță veche și meditativă, ne imaginăm noi, cei preocupați de conținutul volumelor, silueta lui Brătescu-Voinești.

Peste timp, îl urnim greu de la masa lui de scris, din grădina lui, din atelierul lui de tâmplărie, de pe malul gârlelor – medii rimând perfect cu firea scriitorului – ca să-l plasăm, fie și sporadic, în pretoriul tribunalelor din București, Ploiești, Pitești, Craiova și Târgoviște, sub bolțile cărora glasul stins al avocatului sau judecătorului nu s-a ridicat nicicând la impetuozitatea lui Barbu Delavrancea, de pildă. Cel mai mult îl putem petrece până în pragul sălilor mici, de judecătorie, unde Brătescu-Voinești n-a ridicat tonul, unde a dat sfaturi, mereu așezat pe marginea fotoliului prezidențial sau ocupând colțul cel mai retras de pe banca întotdeauna a apărării, niciodată a acuzării.

Singurele detalii oarecum agresive în făptura lui Brătescu-Voinești au fost, la un moment dat, sfârcurile mustăților belicoase, după moda kaiseriană, și monoclul cu șnur negru.

Student la Medicină, Brătescu-Voinești părăsește după un an

10. Oscar Han, în „Dălți și pensule”

facultate, deoarece nu poate suporta lecțiile practice de anatomie, cu oribilele disecții pe cadavre. Mai târziu, în literatură, va opera adânc în inefabil...

Face Dreptul, dar alternează cursurile cu prelegerile de logică și filozofie ale lui Titu Maiorescu, la Litere. Va trece hotărârile judecătorului, ca și concluziile avocatului prin pajiștile filosofiei.

Îmbracă uniformă ofițerească, pleacă în războiul de întregire, însă preferă necombativitatea părții sedentare și comanda unei piețe de târg moldovenesc... Va împăca, astfel, sentimentele patriotice cu cele umanitare...

După mulți ani, când vâna brăteșteană sleiește, prozatorul prezintă fenomenul remarcat de Victor Eftimiu: „Când vorbesc toți, nu se aude decât cel care tace”. Mai elocventă și uneori mai fecundă decât a confrăților locvaci, tăcerea lui Brătescu-Voinești s-a auzit distinct în patru decenii de ucenicie literară.

Greșit s-ar putea crede că, odată intrat în prețuirea lui Titu Maiorescu, această „epică limitată” – cum definește Perpessicius schițele și nuvelele lui Brătescu-Voinești – și-a dobândit definitiv locul pe pedestalul „Convorbirilor literare” și mai ales că atențiunile pontificalului îl imunizează pe colaboratorul său, Brătescu-Voinești, de atacurile tovarășilor de breaslă.

Și fiindcă „generație” nu însemnează asociația de laudă mutuală, iată-l pe Brătescu-Voinești în conflict cu Mihail Sadoveanu, fiecare apărându-și crezul; și fiindcă „admirație” nu însemnează adulație și nici ploconeală, iată-l pe Titu Maiorescu, la 1907, declarându-se în Academie nemulțumit de noua versiune a nuvelei „În lumea dreptății”. Ceva mai mult, criticul nu ezită să afirme că nu toate bucățile cuprinse în ediția prezentată pentru premieră i se par la înălțimea celor vechi și că are impresia unei momentane slăbiri a scriitorului...

Dacă, prin absurd, mai are cineva naivitatea să ia de bună statistica malițioasă a lui Ion Pas, care îi ironizează pentru faptul de a fi scris „în treizeci și cinci de ani zece istorioare, câte una la trei ani și ceva, mistuind în schimb treizeci de premii, trei sute de banchete

și cel puțin tot atâtea onoruri”¹¹, trebuie să recunoaștem că altcineva în locul lui Brătescu-Voinești s-ar fi refugiat în mizantropie.

Eruditul George Călinescu observă: „Cu «*Un bătrân*», schiță armonioasă, Vlahuță deschidea porțile nuvelistice lui Brătescu-Voinești, bazată pe observarea mecanizării sufletului”¹².

Cum însă tot Al. Vlahuță este omul care face să-i apară primele versuri într-un periodic târgoviștean, marcând astfel, cronologiceste, debutul scriitorului, se poate spune că același blând maestru i-a deschis și drumul poeziei. Chiar dacă Brătescu-Voinești, în pofida pronosticurilor și spre câștigul prozei românești, se va abate curând și fără regrete din acest drum: „... dar eu simțeam că nu sunt poet, eu mă simțeam povestitor.”

Din prietenia încheată între Al. Vlahuță și Brătescu-Voinești se naște revista „*Lamura*” în care ambii scriitori, animați de generoase sentimente pentru cultura poporului, militează însuflețiți, propunându-și să întroneze cuvântul la locul de cinste al obiectului de cult literar.

În 1918, Al. Vlahuță pleacă pe drumul eternității, lăsându-l pe Brătescu-Voinești singur la direcția revistei. Încă o bârnă interioară se prăbușea în inima prozatorului. În același an, Petru Poni și Iacob Negruzzi îl înștiințau că a fost ales ca membru activ al Academiei Române, începând cu 23 octombrie.

Ioan Al. Brătescu-Voinești a urmat Dreptul ca rezultat al unei situații create de viață. Îi murise tatăl. Medicina care îl solicita cu pasiune, cerea cinci ani de studiu, iar Dreptul numai trei. Dacă adăugăm la aceasta și sfatul, mai mult decât părintesc, al lui Maiorescu care-i atrage atenția asupra obligației de a-și face o profesie lucrativă, opțiunea lui Brătescu-Voinești pentru licența în Drept se vedește mai mult decât nimcrită, fericită.

Despre nobila – în cel mai dur sens ironic – profesie de avocat,

11. Ion Pas, în „Prezențe”, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 246

12. George Călinescu, în „Istoria literaturii române” – Compendiu, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 196

scriitorul îl pune pe Mișu Gerescu, alter egoul său, să dezvăluie triste adevăruri: „*Stam la birou și mă întrebam prăpădit, ce o să dăm a doua zi în piață (până și banii copiilor adunați în pușculiță îi scosesem pe rând cu cuțitul) când, aruncându-mi ochii pe fereastră, văd în curte doi țărani, rupți, prăpădiți. Îi bag în birou și, peste un sfert de ceas intram radios la Marioara în odaie fâlfâind o hârtie de o sută. Ne-am întors amândoi spre icoană și ne-am închinat: «Mulțumescu-ți ție Doamne!».* Știi pentru ce-i mulțumeam? Pentru că un om ucisese pe frate-său”¹³.

Despre chipul cum și-a practicat Brătescu-Voinești profesiunea de auxiliar al Justiției, pusă în fața celor necăjiți și purtați prin judecăți, ne-o spune autorul nostru, cu toată candoarea, în evocarea relației sale cu un client anume, Irimia Hulubescu, tocmai într-unul din cele mai grele momente financiare din viața sa: începutul de carieră, când lipsit de experiența de culise a profesiunii: „*câștiga ce nu curgea pe apă*”¹⁴.

Copios material documentar pentru luminarea acestui aspect al profilului psihologic al lui Brătescu-Voinești găsim la îndemână în acea masivă culegere de nuvele și schițe, apărută în 1914 la Iași, în editura „Viața Românească”, sub titlul care se tâlmăcește singur cu o amară ironie: „În lumea dreptății”.

13. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Întuneric și lumină”, Editura Cartea Românească

14. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Cauza speculei”, din vol. „Rătăcire”, Editura Cultura Națională, București, 1923

CELE DOUĂ COLOANE VERTEBRALE: „CONVORBIRI LITERARE” ȘI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Cenaclurile de care a fost, cu deosebire, atras Brătescu-Voinești au fost „Convorbiri literare” și „Viața Românească”.

La „Convorbiri” se formează și se impune prin schițele capodopere „Sâmbăta” și „Moartea lui Castor”, precum și prin opere de o importanță mai redusă, ca: „Pană Trăznea Sfântul”, „Două surori”, „Coana Leonora”.

La „Viața Românească” publică cea mai reușită nuvelă, pe atunci, „În lumea dreptății”, după care urmează capodoperele „Conu Alecu” și „Călătorului îi șade bine cu drumul”, iar dintre operele de talent: „Contravenție”, „Blana lui Isaia”, „Scrisorile lui Mișu Gerescu”, „Privighetoarea”, „Un regiment de artilerie”, „Niculăiță Minciună”.

Începând din mai 1892, când îi apare „Sâmbăta”, „Convorbirile literare” îl vor consacra pe Brătescu-Voinești în nuvelistica românească.

Dar „Încercarea de a-l situa pe Brătescu-Voinești în cadrul istoriei literare prin raportarea la direcțiile și curente fundamentale din epocă, întâmpină anumite dificultăți. A-l încadra, simplu, între junimiști pentru că o bună parte din opera sa a apărut în «Convorbiri literare», după ce a fost citit în ședințele «Junimii», aceasta nu

spune nimic despre formula sa literară”¹⁵.

În această vreme, scriitorul trece prin serioase frământări de conștiință provocate de atmosfera înăbușitoare din „lumea dreptății”.

Din lupta conștiinței sale cinstite s-au născut atâtea nuvele și schițe, multe de un profund realism critic, în care se oglindește veridic venalitatea justiției, corupția magistraților, lipsa de scrupule a avocaților.

Concluziile critice desprinse din opera sa, purtând amprenta epocii, nu puteau trece neobservate în cercul junimist. De la primele bucăți publicate, Brătescu-Voinești fusese salutat ca un scriitor autentic. Duiliu Zamfirescu îi scrie lui Iacob Negruzzi: „Brătescu este temperamentul cel mai artistic dintre noi, tinerii de la «Convorbiri», trebuie încurajat să scrie ceva mai lung.”

Dar în ce fel trebuia „încurajat”, în ce direcție, o indică subtil însăși corespondența lui Iacob Negruzzi, vorbind elogios despre nuvela „Inspecție” (1893): „Plină de mișcare, cu o notă pasională, dar puternică”, apropiind-o de arta americanului Bret Harte. Duiliu Zamfirescu condamnă, însă, cu severitate intervenția finală „care coboară schița la nivelul unui articol «Din lupta»”, ceea ce vrea să însemneze că Brătescu-Voinești n-ar trebui să facă pe justițiarul într-o revistă pusă sub deviza dulceagă a artei pentru artă.

Evoluția de scriitor a lui Brătescu-Voinești se află acum la o răscruce hotărâtoare. Experiența lui de viață, observația atentă a dramelor sociale, concluziile frământărilor lui morale, toate îl apropiiau de scriitorii înaintați ai epocii: de Caragiale, Vlahuță, Delavrancea cu care lega, de altfel, strânsă prietenie.

Cu multă admirație vorbește el despre Caragiale; cu emoție scrie zguduitoră pagină despre drama lui Eminescu, pe care l-a văzut o singură dată în grădina-varieteu „Opler”, zdrențos și bolnav.

Cuvântul lui Brătescu-Voinești avea pe atunci accente tari la adresa celor ce-au îngăduit „această ticăloasă tragedie”¹⁶ a celui mai mare poet român. Era firesc, așadar, ca scriitorul – după tot

15. Dumitru Micu, „Istoria literaturii române”, vol. III, p. 50

16. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Amintire dureroasă”

acest bagaj de experiențe, idei, observații, concluzii asupra vieții sociale contemporane – să evolueze către o critică deschisă. Un moment se părea că așa va fi. Semnificativă e, în această direcție, hotărârea pe care o ia Brătescu-Voinești de a colabora de aici înainte la „Viața românească”.

Era în anul 1906 și scriitorul nostru nădăjduia astfel să pună capăt crizei sufletești și morale prin care trecea.

În amintirile sale, prozatorul notează laconic această decizie, fără să comenteze, dar nici nu-i mai putea descifra adevărata semnificație la data când scria acele rânduri. Pentru noi, însă, faptul că scriitorul începe să colaboreze la revista ieșeană cu unele din cele mai izbutite nuvele ale sale, e revelator. Căci însuși tonul povestirilor lui este altul acum. Se întrevede și tendința de a schimba mediul social scrutat. Nuvela „În lumea dreptății” exemplifică tocmai acest moment crucial pe planul creației: opțiunea lui Brătescu-Voinești pentru o literatură în care scriitorul să nu mai fie un simplu copist sau fotograf al tipurilor interesante ce mișună prin viața provinciei.

În locul „Realismului clasic” al bucăților anterioare, caracterul critic al viziunii sociale se accentuează; acum resemnarea de sfânt a lui Pană Trăznea e înlocuită cu răzvrătirea dramatică a lui Rizescu, metamorfoză laudabilă care îi prilejuieste lui G. Ibrăileanu observația: „Dacă el (Brătescu-Voinești) va merge de acum mai cu seamă în această direcție (aceea din nuvela „În lumea dreptății”, n. n.) opera sa va deveni mai semnificativă ca critică socială, mai revoluționară...”

Atunci se punea pentru Brătescu-Voinești, cu deosebită ascuțime, problema menirii scriitorului, a finalității operei lui.

„Viața Românească” îi oferea o soluție, una din cele mai oneste, una din cele mai avansate, pe care le descoperise epoca.

*„Întotdeauna mi-am iubit patria și
poporul meu”*

Așadar, atât prin profesie (magistrat, avocat), cât și prin patima vânătoarei și mai ales a pescuitului, la care ne vom referi mai încolo, Ioan Al. Brătescu-Voinești s-a aflat întotdeauna în mijlocul poporului, al țăranilor, pe care i-a cunoscut și i-a stimat la aceeași valență ca și Mihail Sadoveanu.

Brătescu-Voinești nu creează o literatură de cabinet la care ne-am putea opri. El a fost, fără îndoială și portretistul de un colorit personal al celor din urmă exemplare din galeria reprezentanților micii boierimi de ținută sufletească, agonizantă, dar nu apare nicăieri ca un scriitor predilect al blazoanelor.

Nici pe vremea lui, viața nu sta pe loc, ci ca un fluviu înnoitor pornit înainte, mereu înainte, surpa și îneca inexorabil.

În „Fariseu” și mai ales în „Focul purifică”, se oglindește într-o impecabilă limpezime de proză adevărată și nelimitat dragoste a lui Brătescu-Voinești față de popor și față de patrie. Sunt gânduri și pagini masive pe care recitându-le cu bună credință nu creăm ferma convingere că Brătescu-Voinești anticipa – profetic am putea spune – vremurile pe care le trăim azi în toată plenitudinea realizărilor lor și sub aspectul etic al omului de tip nou.

Transcriem două pasaje esențiale, care par scrise nu de mult și al căror conținut întărește odată mai mult credința că poezii de talia lui Brătescu-Voinești au fost și sunt vizionarii noștri de totdeauna: *„Poporul nostru a sângerat, a suferit, a dovedit prin toate jertfele care i-au fost impuse, prin eroismul lui, prin demnitatea cu care a îndurat ceasurile de amărăciune ale soartei, că merită să fie guvernat altfel până acum. Vremuri noi, situații nouă, ne trebuie oameni noi. Acum nu mai merge cu fleacurile, cu nimicurile, cu minciunile, cu intrigile de culise, cu sectarismul și cu toate matrapaslăcurile politicienilor, care nu se gândesc*

decât la procopseala lor și a partizanilor lor. Dar ce a fost, a fost. Acum e vorba să schimbăm totul din temelii”¹⁷.

În perioada 1918-1920 Brătescu-Voinești milita pentru un guvern de uniune între partide. Menținea o rubrică permanentă despre mișcarea muncitorească și socialistă, unde se vorbea cu căldură de „cei care cântă *«Internaționala»*”, subliniind încă de pe atunci, un fapt de o deosebită actualitate: „că imensa clasă muncitoare a înțeles mult mai repede necesitatea păcii și a solidarității internaționale”¹⁸.

Oamenii noi au venit și au trecut vânjos la fapte, schimbând într-adevăr din temelii țara și aspectul pământului românesc.

Tot în această ordine de idei – a marii iubiri de patrie probată de Brătescu-Voinești – în „Predoslovia” cu care deschide volumul său „Întuneric și lumină”, autorul pune față în față două moduri, două concepții de a fi ale intelectualității vremurilor sale, concepții ireconciliabile, prin însăși definiția lor.

Ioan Al. Brătescu-Voinești a fost încercat și el cândva de meteahna poeziei, dar „s-a vindecat și a înțeles că omul, odată trăiește și că, prin urmare, trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poate să i-o dea viața”. Și ca să susțină o brutală și hedonică poziție, recurge la un dialog cu un prieten pe care îl pune să-i combată meteahna scriitoricească: „O fi având și scrisul rostul lui, în alte țări cu cititori nenumărați, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de scriitor; dar într-o țară păcătoasă cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc! Dar ți-am mai vorbit eu de astea și degeaba...”¹⁹.

Poate că în dialogul reprodus, apelând la propria-i experiență, Brătescu-Voinești înclina odinioară să-și însușească concluziile interlocutorului său. Dar ceea ce l-a chemat repede la realitate a fost clopoțelul de aur din propria-i conștiință de bun român, iubitor de patrie și făurar de frumos.

Puternica reacție intimă i-a fost provocată de nefericita și

17. „În slujba păcii”, Ediția a II-a, București, 1925, p. 60

18. „În slujba păcii”, Ediția a II-a, București, 1925, p. 162

19. „Din pragul apusului”, Gânduri. Amintiri, București, 1943, p. 205

respingătoarea etichetare a țării în „țara păcătoasă”. Conversația se petrecea într-un compartiment de tren – și iată-l pe Brătescu-Voinești cum se mărturisește peste neființa lui și peste timp, chiar peste uitarea care avea să-l cuprindă – în rândul de antologie care să ne fie tuturor un adevărat crez convenit să-l rostim mereu.

„Ridicându-mă în picioare, am dat cu ochii de harta țării țintuită în peretele vagonului și mi-am adus aminte de cuvintele prietenului meu care și acum dormea liniștit: «țară păcătoasă»:

– Nu, am îngânat încet. Nu «țară ticăloasă» – Țară mică (așa era atunci, n. n.), țară nouă, țară de prefaceri. Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește: și cel mai puternic, cel mai sfânt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătare unui codru mai mare de pâine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății, vor putea fi cât mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr, și că din rândurile lor vor răsări cândva minți luminoase care să fie mândria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lumii. Harta asta era portretul țării mele, «draga mea»²⁰.

Ca să poată susține valabil că întotdeauna și-a iubit patria și poporul, Brătescu-Voinești a folosit printre alte posibilități și cele două mari pasiuni: vânătoarea și pescuitul.

În „Privighetoarea”²¹ el intervine cu ample lămuriri. „Știi că prin fundul curții mele trece iazul, iazul morilor. Când n-am ce face dau cu undița la pește. Am acolo în stânga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat) o adâncătură, în care arunc în toate serile câte o bucată de mămăligă, ori câte un pumn de grâu fiert: nadă la pește. Și, uneori, când apa e mare, mai ales acum primăvara se dă bine și prins. Nu cine știe ce pești mari, dar în sfârșit: cleni, mrene... am prins de multe ori și mai măricel – așa cât un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar: n-ai dat cu undița niciodată... e plăcut...”

Dar patima pentru pescuit și vânătoare este prin ea însăși

20. „Din pragul apusului”. Gânduri. Amintiri, București, 1943, p. 207

21. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Întuneric și lumină”, Editura Alcalay, București, p. 141

coordonată prețioasă în scrisul lui Brătescu-Voinești. Nu numai că acestea îl puneau necondiționat în contact cu frumusețile sufletești ale oamenilor și ale peisajului patriei – „draga de ea”, cum îi spunea el – dar această nevinovată patimă, prin practica ei, intervenea adânc în procesul său de creație.

„Operațiunea *aceasta* – arăta Brătescu-Voinești în aceeași menționată conferință ținută pe întuneric, din cauza unui scurt circuit, la Universitatea – *de triere a materialului și de stabilire a ordinii în care cititorul află lucrurile pe care i le povestești*”, o făcea mai ales la pescuit, pe marginea lacului, cu undița în mână.

În volumul „Cu undița” care trebuie considerată o carte tehnică a pescuitului, apar și câteva pasaje ca acestea, remarcabile și prin idei și prin stil:

„Luați-o binișor în sus, pe țărmul unui pârau de munte și ascultați-l. Ce nu te face să auzi clocotirile apei lui printre pietre?

Neconținut te întorci să cauți cu ochii unde sunt copiii care râd sau care cântă așa de frumos în cor? Unde e femeia al cărei glas tânăr plânge atât de duios? Unde sunt uncheșii care sfătuiesc pe șoptite? Cine te-a strigat atât de deslușit pe nume?

Așezați-vă jos, pe marginea râului, și priviți la apa care se scurge și o să simțiți cum vă ia și vă duce cu dânsa toate necazurile, toate gândurile rele. Peste câtăva vreme vă veți simți cu sufletul spălat, primenit, liniștit. Curgerea apei vă dă parcă gândurile la trior: pleava se alege singură și pleacă cu apa. Amărăciuni care în oraș ni se păreau catastrofale, se reduc singure la proporții neînsemnate; credințe care vi se păreau neștrămutate se destramă și se spulberă; ambiții, răzbunări ori dorințe ce vi se păreau grozav de legitime, vi se vădesc deslușit ridicole și vane.”

Una e să faci literatură pe malul apelor din toată țara, așa cum se deprinsese Brătescu-Voinești și fratele său, Mihăiță (Mihail Sadoveanu), și alta e să faci ori să interpretezi literatura într-un cabinet, fie el și la etaj, cum a fost cel din Câmpineanu...

Un alt factor, de asemenea determinant în scrisul lui Brătescu-Voinești, îl constituie abordarea uneia dintre problemele cele mai actuale din politica noastră externă de astăzi: buna conviețuire

între popoare, lupta împotriva războiului și implicit lupta pentru pace.

Această preocupare a stat în centrul meditațiilor scriitorului, cu toată gravitatea implicațiilor lor. Scrisă în urma dezastrelor nimicitoare de vieți umane mai ales, determinat de acțiunea devastatoare a războiului – firește, primul război mondial – folosind pentru mai multă convingere forma epistolară, Ion Al. Brătescu-Voinești se dovedește a fi fost un pacifist convins.

İată, de pildă, câteva pasaje concludente: *„Absurditatea monstruoasă a războaielor și profitul pe care l-ar trage întreaga omenire din încetarea acestor ticăloșii, îmi pare atât de vădit încât insuccesul de până acum al ideilor pacifiste mă lasă încremenit”*²².

La pagina 153 din aceeași carte, Ioan Al. Brătescu-Voinești definește patriotismul în opoziție cu modul de înțelegere al lui, atunci când scria:

„Pentru ca patriotismul să merite a fi considerat ca un sentiment nobil și special omenesc, el trebuie să însemneze ceva mai mult decât dragoste de lucrurile în mijlocul cărora ne-am obișnuit să trăim, el trebuie să însemne dragoste mai ales de toți aceia cu care conviețuim, dorința sinceră de a conlucra la îmbunătățirea soartei tuturor, făcându-i să se împărtășească de toate recoltele progresului și civilizației. Și, în sfârșit, fără nici o ură împotriva celorlalte popoare, dorința de a fi nu temuți de ele, ci iubiți și respectați pentru calitățile noastre. Aceasta e însemnarea pe care ar căpăta-o patriotismul prin organizarea armatelor în vederea construirii”.

La 3 iunie 1930 inserează o epistolă: *„Prea iubitului și prea cinstitului frate Mihăiță”*, adică celălalt mare povestitor și pescar împătimit, Mihail Sadoveanu, și pe care îl învăța multe lucruri de taină din această îndeletnicire comună: pescuitul cu undița. Fratelui Mihăiță i-a trimis I. Al. Brătescu-Voinești și alte trei scrisori, apărute în cartea „Firimituri”.

22. I. Al. Brătescu-Voinești, în „În slujba păcii”, Editura Carta românească, București, 1925, p. 193

Din prima scrisoare la care ne-am referit, cităm:

„Ți-am trimis într-o cutiușă câteva muște, din cele care mi-au dat cele mai bune rezultate în toate râurile în care am pescuit, din Bucovina până în Banat. Ți-am trimis și un bas-de-ligne (strună între capătul sforii undiței și cârlig), ca să vezi cum se așează muștele pe el. Ți-am trimis și câteva fire verzi pentru făcut bas-de-ligne-uri pentru pescuit cu râma”.

În cartea „Cu undița”, scrisă la maturitate, când devenise academician – lucrare de tehnică și propagandă pentru pescari – povestește cu umor câteva întâmplări vânătoarești din tinerețe. Scriitorul nu se sfiște să recunoască și insuccesele primelor incursiuni.

În perioada în care publică la cunoscuta revistă „Viața Românească”, criticul George Călinescu menționează că circula în epocă o anecdotă potrivit căreia alcătuirea revistei întâmpina dificultăți din cauza patimii cinegetice a majorității colaboratorilor săi.

Brătescu-Voinești era printre aceștia...

Dintre schițele izbutite, cu subiecte din viața animalelor, în care scriitorul se dovedește plin de compasiune și gingășie pentru dramele necuvântătoarelor, merită menționate: „Puiul”, „Bietul Tric”, „Privighetoarea”, excelente pagini, fără egal în proza românească.

În amurgul vieții, I. Al. Brătescu-Voinești își scrie amintirile care apar reunite în volumul „Din pragul apusului”. Aici un capitol reușit e consacrat lui Vasile Drozman, paznicul incoruptibil de pe Valea Bistriței. Elogiul adus intransigentului moș Vasile, apărător al avuțiilor naționale, ni-l arată încă odată pe scriitor ca un cumpătat pescar care își satisface pasiunea fără să calce etica pescuitului.

Cronologic vorbind, I. Al. Brătescu-Voinești a fost, mai întâi, vânător pasionat și apoi pescar. Motivarea o aflăm tot în paginile pline de poezie din volumul „Cu undița”, vibrantă pledoarie a unui pescar, desăvârșit cunoscător al meșteșugului, în favoarea pescuitului rațional.

Cu toate frumusețile pe care vânătoarea le oferă la tot pasul, scriitorul Brătescu-Voinești a preferat pescuitul, considerându-l mai reconfortant: *„Luați-o binișor în sus, pe țărnul unui pârâu de munte și ascultați-l. Ce nu te face să auzi clocotirile apei lui*

printre pietre?... Așezați-vă jos, pe marginea râului, și priviți la apa care se scurge și o să simțiți cum vă ia și vă duce cu dânsa toate necazurile, toate gândurile rele.”

Într-o vreme când pescuitul braconierilor, pescuitul cu dinamita sau cu alte mijloace nepermise se făcea pe scară largă, tolerat de autorități – chiar practicat de ele – cartea lui Brătescu-Voinești a reprezentat o intervenție binevenită. Fiul său, și el mare pescar, autor al unui erudit „Tratat de pescuit”, prevăzut cu denumirile uneltelor pescărești în toate limbile de largă circulație și cu ilustrații ajutătoare, avea să-i dedice această carte tatălui său, apărător al pescuitului amator.

Trebuie văzută o fotografie din ultima parte a vieții, care ni-l înfățișează pe autorul atâtor povestiri de valoare, în mijlocul unui grup de pescari, pe malul unei ape. Vârsta n-a reușit să-i altereze nici una din cele două mari pasiuni: literatura și pescuitul.

Traectoria literaturii lui Brătescu-Voinești nu cunoaște abateri. Scriitorul a mers consecvent pe linia mării tradiții, în vreme ce tineretul scriitoricesc al vremii sale se lansase într-un simbolism importat, desigur. Ca să-și redreseze tinerii confrăți, Brătescu-Voinești nu ia atitudine de pamfletar, ci o spune mândrit, cu aceeași frază călcată cu grijă: „*Tânărul scriitor român vine cu o confuzie de simbolism, regretabilă mai cu seamă pentru că simbolul are menirea să lămurească, nu să întunece. Mi se pare că acești tineri adună o mie de violete și în loc să-ți ofere o esență de parfum, îți oferă un flacon care, în cel mai bun caz, nu miroase a nimic. Apoi sunt cruzi, de o cruzime și de o lubricitate neînchipuită.”*

Deși Felix Aderca se număra printre aceștia – ca autor al romanului „Femeia cu carnea albă”, totuși el dă dovadă de mare respect față de opinia interlocutorului său, nealterând sensul frazelor și încheind interviul cu un comentariu elogios:

„Am plecat de la domnul Brătescu-Voinești cu candoare în toate simțirile, ca după o baie de lumină. E poate singurul nostru autor care poate fi citit cu glas tare în familie, de fete și copii...”

*„Poezia n-a fost decât o meteahnă
a tinereții”*

Primele versuri scrise de autorul atâtor binecunoscute nuvele și schițe așezate la loc de cinste în literatura română, au fost publicate în ziarul târgoviștean „Armonia” la care, fără să-i aparțină, Alexandru Vlahuță avea cuvânt greu pe vremea când funcționa ca profesor în vechea cetate de scaun.

Poezia lui I. Al. Brătescu-Voinești, cu scăderi inerente vârstei, urmează linia eticii care-l va conduce multă vreme, trecută prin sensibilitatea poetului și concepută în lumina și căldura înțelegerii celor umili.

După debutul în proză, la „Convorbiri literare”, câtva timp se observă nehotărâre cu privire la genul potrivit pentru firea și pana sa, fiindcă alături de schițe și de povestiri, Brătescu-Voinești publică și un mare număr de poezii lirice.

Recitind suita poeziilor publicate în revista „Junimii”, putem desprinde „un suflet delicat, dornic de iubire, deschis farmecului naturii și simțămintelor duioase, având pe alocuri oarecare înclinare spre lirica de cugetare, cu coloratura întunecată a geniului eminescian”.

Acestor poezii, care au o formă foarte îngrijită, le lipsește însă comunicativitatea accentului liric, ca în „Azi”, de pildă, căreia îi facem loc pentru exemplificare:

*„De ori și ce nimicuri, altă dată,
Lipsindu-mi a durerilor măsură,
Mi-era privirea-n lacrimi înecată
Și inima mi se umplea de ură.*

*Iar azi când minte-ncepe să-nțeleagă
Și fără voie trebuie să-nvețe,*

*Că toate una sunt în lumea-ntreagă:
Durerea-nveșmântată-n frumusețe.*

*Nici ură nu mai am ca-n altă vreme,
Nici lacrimi ochii mei nu-i mai îneacă,
Azi mută-mi este gura de blesteme
Și fruntea cu evlavie se pleacă.”*

Prima poezie apărută poartă titlul „Unei domnișoare” (ianuarie 1891). De la început se observă influența eroticii eminesciene, atât prin brodarea atmosferei, cât și prin întrebuițarea unui lexic asemănător. Este inspirată din sentimentul de dragoste. Argumentele prin care poetul caută să-și convingă iubita să vină aproape de el sunt slabe și nemotivate. Oricât de frumoase ar fi aspectele naturii, nu e un argument ca iubita să vină evadând din țintirul științei.

Poezia e o avalanșă de imagini: pădure, lună, cer, gârlă, tufiș, care nu trezesc în noi nici un sentiment aparte. Este o influență a eroticii eminesciene atât în atmosfera totală, cât și în întrebuițarea cuvântului „țintirim”.

Cu poezia „Copilărie”, Brătescu-Voinești ajunge la discreție de sentimente și stări sufletești, caracteristice prozatorului în această epocă, discreție așternută și în alte poezii, dintre care destule dulcege, prozaice, de un romantism desuet. Mai târziu, scriitorul va arăta că ambiția-i fusese de a scrie poezii asemănătoare cu ale lui George Coșbuc, ceea ce nu se verifică întrucât tocmai viguroasa apariție a poetului ardelean în lirica românească, frățeste îmbrățișat de Titu Maiorescu, îl hotărăște să cultive genul narativ care îi va aduce consacrarea.

Alte titluri de poezii mai reușite sunt: „Râzi”, „Sub cais”, „La soare”, „La lună”. În general, însă, versurile lui n-au contur, iar sentimentele sunt slab motivate și negradate. Toate poeziile, fără excepție, nu ating nivelul operelor de virtuozitate, suferă de un subiectivism superficial și nu ne impresionează.

Muzele n-au fost, deci, prea darnice cu acela care se va

afirma ca un nuvelist de real talent. De altfel, chiar Brătescu-Voinești va recunoaște că scrisul versurilor n-a fost decât ceva trecător, „o meteahnă”.

În „Predoslovie” volumului „Întuneric și lumină” mărturisește: „Și atunci, spre a mulțumi lui Dumnezeu de înseninarea sufletească pe care mi-o adusese sub înfățișarea unui căpitan cu tâmplele albe, lăsându-mă pradă unei metehne vechi, m-am trezit punând cuvinte pe ritmul roților trenului:

*„Rază de lumină
Care însenină
Suflet mohorât...
Lacrimile mele
Prefă-le-n mărgele
Să fac dragii mele
Podoabă la gât.”*

Încercarea de a fundamenta și exemplifica o filozofie a existenței domestice, vizibilă în proză, se prelungește și în poeziile sale, încadrându-se ca poet în succesiunea epigonilor posteminescieni.

Așadar, versurile lui Brătescu-Voinești au fost ceva trecător, *o meteahnă care l-a furat la tinerețe*. În perioada când a scris cele mai multe poezii, el revine de cele mai multe ori la proză, pentru a rămâne definitiv la acest gen mai armonizat cu disponibilitățile sale sufletești.

Când era de 17 ani și se străduia să-și aștearnă pe hârtie primele versuri, Brătescu-Voinești întotdeauna căuta să-și închipuie că în fața sa erau patru-cinci persoane, care îi erau deosebit de dragi și el căuta să le scrie așa ca și când le-ar fi spus din gură. Orice frază care-i părea prea stilizată o schimba pentru a-i da tonul de povestire verbală.

Studiind la Facultate a ajuns în legătură cu Titu Maiorescu, care i-a atras atenția asupra grijii pe care trebuie s-o manifeste asupra scrisului său și să nu pornească la scris până nu știe ultimul cuvânt din lucrarea concepută și să „... nu umble după succes, că

succesul vine și atunci când nu umbli după dânsul”.

Este adevărat că succesul a venit atunci când Brătescu-Voinești s-a dedicat în exclusivitate schițelor și nuvelilor cu caracter psihologic, moral, social etc.

Îndrumările criticului se pare că i-au folosit cu prisosință lui Brătescu-Voinești, care continuă să versifice mai îngrijit. Dăm ca exemplu poezia „Cânt ție”, care s-ar putea să fie reluarea romanței „Sub cais”, pusă pe muzică de un compozitor din tinerețea autorului:

*„Când ție m-am destăinuit,
Era caisul înflorit
Iar vântu-n ramuri adia
Și flori ninge.*

*Când primăvara s-a trecut
Și-am înțeles că te-am pierdut,
Când ni s-a stins frumosul vis
De sub cais*

*Din toată fericirea mea
Doar dânsul îmi mai rămânea
Cu el de dorul meu dintâi
Să mă mângâi.*

*Iar astăzi iarna mi l-a nins
Azi vântu-n brațe l-a cuprins
Și l-a-ndoit pân' la pământ
Și mi l-a frânt.*

*Căci a fost scris și hotărât
Că nu-mi rămâne nici atât
Și din norocul ce visam
Nimic să n-am.*

În „Cea din urmă scrisoare”, setea de absolut a unui tânăr poet romantic îl face să privească cu scepticism viața, poezia. Copleșit de astfel de gânduri, se sinucide. E un fel de înrudire între starea sufletească a eroului lui Brătescu-Voinești și aceea a lui Eminescu din „Scrisoarea I”:

*„Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarmi, ori ce ai spune,
Peste toate o lopată de țărână se depune,
Mâna care-a dorit sceptrul universului și gânduri
Ce-au cuprins tot universul, încap bine-n patru scânduri...”*

„Scrisori găsite” ne înfățișează deziluziile unui student în fața vieții pe care și-o închipuia altfel.

Pesimismul prozei va alterna în acești ani cu dulcegăria și facilitatea poeziei. Între 1892-1895, Brătescu-Voinești publică foarte multe poezii, ultima – „Sonet” – apărându-i în ianuarie 1895.

În general poeziile sunt neconturate, iar sentimentele nemotivate și negradate. Toate poeziile sunt sub nivelul operelor de virtuozitate, de un subiectivism superficial și nu impresionează. Mai remarcabile prin subiect și prin tratare sunt: „La soare” și „La lună” în care arată binefacerile acestor corpuri cerești pentru omenire.

În „La soare” arată că, precum soarele înviorează natura cu apariția lui și apoi dispare, tot așa și în viață totul este schimbător. E mai clar și mai reușit în poezie „La lună”, din care se desprinde ideea (care totuși nu e originală) că noi suntem trecători, iar luna rămâne aceeași.

DESPRE ORIGINEA LIMBII ȘI A POPORULUI ROMÂN

În 1942, I. Al. Brătescu-Voinești tipărește o lucrare îndrăzneță pentru posibilitățile sale în domeniul istoriei, intitulată „Originea neamului românesc și a limbii noastre”.

Deși, de la început recunoaște cu modestie că nu e nici istoric, nici filolog, nici arheolog, sprijinindu-se pe argumente de diletant emite pretenția absurdă să fim de acord cu răsturnarea unor teorii unanim recunoscute.

Aducând argumente mai mult logice, negând dovezi concludente pe care istoria și le pusese demult la dispoziție, fără să nege, totuși, că dovezile în favoarea teoriei sale sunt puține, Brătescu-Voinești emite părerea absurdă a „protolatinității” noastre.

Convins de adevărul spuselor sale, devine ridicol, atunci când abuzând de retorism, se teme totuși să nu afecteze mândria „fraților noștri italieni”, afirmând descendența din daci... Drept recompensă autorul nu le contestă superioritatea în domeniul tuturor artelor.

În sprijinul teoriei sale invocă, printre alții, și numele unui obscur istoric, Nicolae Portocală, confirmând astfel încă o dată diletantismul ce-l caracterizează în cercetările istorice.

PREOCUPĂRI DRAMATICE

Ca autor dramatic, Ioan Al. Brătescu-Voinești nu semnează decât piesa „Sorana”, o dramă familială cu acțiunea plasată în mediul provincial.

Piesa se reprezintă, fără succes, pentru prima oară în februarie 1915, figurând și la premieră, pe afiș, și în volumul tipărit imediat ca aparținând colaborării dintre I. Al. Brătescu-Voinești – A. de Hertz.

În 1920, reeditând volumul, scriitorul înlătură numele fostului coautor, arătând într-o mică prefață că a scris piesa singur, A. de Hertz neparticipând cu nimic la elaborarea ei, afară de primul act, neizbutit, cu care Brătescu-Voinești n-a fost de acord și i l-a respins.

A urmat o violentă polemică de presă, mai ales în revista „Ileana”, polemică în care a intervenit cu verva sa nimicitoare și Tudor Arghezi. A. de Hertz s-a adresat chiar justiției. Ulterior, piesa a fost menționată când cu doi autori, când cu Brătescu-Voinești singur.

Conflictul, subiectul, comportamentul personajelor, finalitatea, toate acestea se încadrează deplin operei scriitorului nostru, care nu avea totuși experiența de dramaturg a lui A. de Hertz, autor al comediilor „Mărgeluș”, „Păianjenu”, „Omul de zăpadă” etc.

„Sorana” abordează aceeași atmosferă liniștită, caldă, a unei familii în care armonia și franchețea sunt clătinate, de data aceasta, din cauza infidelității soției.

Personajele trăiesc numai atât cât le vedem pe scenă, nereușind să ne urmărească și după aceea, cu neliniștile și problemele lor. Banale și prozaice declarații de dragoste (Viespeanu face o declarație în genul lui Rică Venturiano, fără ca autorul să pară a avea intenția să-l ridiculizeze), umor facil (iată o mostră: „să-mi razi mustața dreaptă și sprânceana stângă”), cuvinte populare, nepotrivite cu categoria socială a personajelor („încăile”, iotacizarea verbelor: „pui”, „văz”) sunt numai câteva din scăderile formale ale piesei. Rămân, cu adevărat, câteva replici cu valoare de maximă: „Căsătoria e un triumf al altruismului asupra egoismului”, dar piesa, în ansamblu, nu e străbătută de dramatismul la care s-ar fi pretat un astfel de conflict. Morala piesei ar fi cam aceeași care se întrevede și în multe din povestirile sale, și anume că viața pașnică de familie reprezintă un ideal, care odată atins trebuie păstrat. Există undeva în această piesă, o constatare sceptică dar adevărată, pentru lumea în care a trăit și a scris Brătescu-Voinești: „Fericire pe gratis nu există pe lumea asta: toate se plătesc cu dureri!”.

Personajul mai bine realizat pare a fi Sorana, o domnișoară distinsă, delicată, cu spirit de sacrificiu „care confirmă însă constatarea de mai înainte. Sorana însă va pierde fericirea la care alesele calități i-ar fi dat dreptul să aspire.”

În aceeași direcție a preocupărilor dramatice, merită menționată reușita traducere a comediei în cinci acte a lui Emile Augier, „Guérin notarul”, jucată pentru prima oară pe scena Teatrului Național din București, la 27 octombrie 1908, având ca protagoniști pe Petre Liciu, Nicolae Soreanu și târgovișteanul Tony Bulandra.

În arhiva Muzeului Teatrului Național din București se află o seamă de referate, judicios întocmite de Brătescu-Voinești, pe când era membru în comitetul de lectură.

Încântarea dovedită la lectura piesei propusă spre reprezentare de Lucreția Petrescu, ne-o dovedește și atunci când preferă asupra piesei „Casa vechiturilor” de Carol Ardeleanu.

În 1914 este numit directorul Teatrului Național, unde militează pentru punerea în scenă a pieselor originale românești. În 1920, pentru râvna și priceperea dovedite în această funcție, i se acordă interimatul Direcției generale a teatrelor.

Poziția sa față de repertoriul inspirat din trecutul nostru sau din realități contemporane este plină de înțelepciune. El va fi acela care va elogia, exagerând într-un fel, piesa tinerei – pe atunci – Lucreția Petrescu, „Păcatul”, o dramă cu ecouri sheakespeareiene, inspirată din trecutul nostru.

G. Călinescu a fost mai circumspect în laude, reproșându-i lui Brătescu-Voinești lipsa de măsură a elogiilor la adresa Lucreției Petrescu. De altfel, evoluția ulterioară n-a confirmat bunul renume pe care Brătescu-Voinești a vrut să-l aducă tinerei dramaturge. Circumstanțe atenuante sunt, în acest sens, pentru Brătescu-Voinești, căci trebuie să avem în vedere intenția acestuia de a pleda pentru un repertoriu original românesc.

Totuși, ca om de teatru, Brătescu-Voinești n-a lăsat lucrări memorabile.

TEORETICIAN AL ARTEI

„Fiți sinceri, iubitori, probi, feriți-vă de exagerări și mistificări!”

În acest capitol, ca un moto ar putea sta aforismul citat de I. Al. Brătescu-Voinești în lucrarea „Din pragul apusului”: „Le temps ne respecte rien de ce qui a été fait sous sa collaboration”. E, fără discuție, un elogiu adus micii perseverențe, de durată, singura capabilă să dea roadele dorite, efort ce i-a caracterizat întreaga viață creatoare. În privința misiunii sociale a artei, Brătescu-Voinești recunoaște valoarea literaturii cu tendință, scriind: *„Admir fără nici o rezervă pe aceia care, socotind că scriitorul are un rol mesianic, rolul de a deschide drumuri noi, de a provoca profunde prefaceri sociale, reușesc să producă prin scrierile lor asemenea efecte.”*

Mai târziu însă, marele poet-nuvelist se eschivează să se încadreze în rândul scriitorilor mesianici, mărturisind că în intenția lui de când a pășit în literatură n-a fost *„decât de a aduce cititorului o clipă de uitare de sine, un simbol sau o lacrimă de înduioșare pentru suferințele altora.”*

Cu înclinația dintotdeauna orientată spre didacticism, Brătescu-Voinești dă sfaturi tinerei generații. În primul rând, cu vădită ironie, scriitorul care avea în urmă o bogată experiență, arată că alcătuirea

societății – evident a societății vremii lui – nu permite creatorului de literatură să trăiască numai din scris și, în consecință, recomandă tinerilor literatori să-și aleagă o profesie care să le asigure existența, adică exact sfatul pe care el însuși îl primise, cu mulți ani în urmă, de la Titu Maiorescu.

Trecând la câteva din atuurile literaturii de valoare, scriitorul recomandă sinceritate, probitate, cumpătare: „*Fiți sinceri, probi, iubitori de adevăr, feriți-vă de exagerări și de mistificări. Numai așa cele povestite de dumneavoastră vor avea caracterul de autenticitate, de lucruri petrecute, însușiri de mare valoare pentru o operă literară. Scriitorul nu trebuie să depășească niciodată limita credulității cititorului, el e dator să fie mai veridic decât realitatea însăși.*” Drept exemplu în acest sens, îl aduce pe Caragiale „*biciuitorul tuturor formelor neroziei noastre.*”

Brătescu-Voinești se ridică împotriva retorismului, pledând pentru naturalețe, pentru claritate și simplitate: „*Stilul căutat, alambicat, nu numai că nu folosește – scrie el – dar păgubește o operă literară, îi dă un caracter artificial, prefăcut.*”

Cu mult bun simț menționează că trivialul, grosolanăia alterează opera de artă. Nu e de acord nici cu abordarea patologicului, a aspectelor hidoase, neesențiale ale vieții. Reluând un principiu pe care i-l recomandă cândva Titu Maiorescu, sugerează concizie: „*Sacrificați amănuntele care ar strica proporția bucății, spune Brătescu-Voinești, arătând că părerea aceluiași Maiorescu era că o însușire de preț a scriitorului trebuie să fie «spiritul de sacrificiu», adică eliminarea prisosului care diluează lucrarea... Așa se fac adevăratele lucrări de artă, încet, pe îndelete, cum se fac stalactitele, cum se cristalizează cărbunele prefăcându-le în diamant, cum se dezvoltă pruncul în pânțele mamei.*”

După terminarea în forma primă a lucrării cuiva, Brătescu-Voinești sugerează un alt precept al reușitei finale: recitirea, judecata în timp care elimină fără îndoială plusurile și greșelile.

În privința atitudinii sale de viață, refuză acuzația că ar fi un

pesimist. El arată răspicat că nu e un ursuz, cu ochii pironiți spre trecut, înclinat să bârfească prezentul căruia nu i se poate adapta și să socotească bune și frumoase cele legate de tinerețea lui, apusă pe vecie. „Dimpotrivă, sunt un optimist iremediabil, convins că mai binele omnirii nu e îndărătul, ci înaintea ei.”

În „O operă de mare valoare”, lăudând drama „Păcatul” a Lucreției Petrescu, arată că vânatul, pescuitul, munca manuală sunt îndeletniciri prielnice relaxării necesare elaborării operei de artă și nu trebuie numai decît să faci parte dintr-un cenaclu, să duci o viață de boem spre a dobândi o aură recunoscută de literar.

Găsind unul din meritele dramei amintite în izvorul ei de inspirație, Brătescu-Voinești conchide: „*Se pot produce în limba noastră opere originale de mare valoare, zugrăvindu-se icoane din viața curat românească, fără nici o pastișare a capodoperelor străine, fără nici o împământenire a unor suflete și a unor situații nepotrivite cu spiritul neamului nostru*”.

EVOLUȚIE ȘI INVOLUȚIE

Mai târziu, Ioan Al. Brătescu-Voinești va încerca un compromis între „contemplația impersonală” pe care i-o recomandase Maiorescu și cercul său, și formula critică avansată a „Vieții Românești”.

În momentul când și-a scris partea cea mai rezistentă a operei, scriitorul mai era însuflețit de credința în progres, în binefacerile științei, în măreția omului care stăpânește forțele oarbe ale firii.

El îi admiră fără rezerve pe „toți învățații, toți născocitorii de aparate care intensifică puterea simțurilor noastre”, e alături de toți cei care, în laboratoare înguste, departe de farmecele vieții, prin experiențele migăloase și primejdioase, caută să pătrundă tainele naturii și pe toți cei care și-au făcut din „răspândirea învățământului un apostolat”²³. Înrâurirea spiritului „Vieții românești” în formularea unor asemenea idei, e certă, concludentă.

Continuându-și lecturile preferate în domeniul științelor naturii, va fi citit, fără îndoială cu interes, și articolele biologului Paul Bujor, unul din directorii revistei, reputat profesor universitar. Nu va fi rămas indiferent nici la ideile de terapie socială preconizată de Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu. Chiar terminologia unor „scrisori” ale lui Brătescu-Voinești, redactate în acel timp, ne duce cu gândul la un contact destul de strâns cu ideile poporaniștilor, în

23. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Înseninare”

concepția cărora unele rămășițe de lecturi socialiste se amestecau cu influențe narodnice și anarhiste.

Așa se face că, în pragul primului război mondial, scriitorul are îndrăzneala să-și spună imediat părerea despre orânduire, atacând războiul imperialist și închinând un cald elogiu păcii.

Scrise sub forma unui schimb epistolar între autor și „nenea Mache Dumbrăveanu” – „un boier luminat, interlocutor comod care nu contrazice ideile corespondentului” – și care îi va servi de model atunci când va aborda romanul, paginile din „În slujba păcii” (1916), se transformă pe alocuri într-un rechizitoriu social. „Volumul e un repertoriu de idei și atitudini civice”²⁴. Întâlnim o definiție a progresului social care „constă în realizarea unui minus de durere, unui minus de egoism și a unui plus de putere de cunoaștere și de cunoștință”, a politicii, privită cu suspiciune ca un arsenal de mijloace „prin care se poate asigura minorității comoda dominare și exploatare a majorității”; sunt respinse formulele iezuite de „rău necesar” și „rău inevitabil”; se explică noțiunea de adaptabilitate; e exprimată ideea că revolta față de condițiile date constituie motorul provizoriu; se trec în revistă unele fenomene istorice actuale: militarismul prusac, fizionomia imperiului austro-ungar și altele. Găsim și o scurtă „fiziologie” a politicianului burghez, în cadrul unei geometrii sociale originale. Structura societății contemporane îi apare scriitorului reprobabilă: „Într-un popor de zeci de milioane de oameni buni, cumiști, harnici pe toate terenurile muncii constructive – de la umilul țăran sau curier, până la învățatul care se silește să descopere un anesteziec nou, ori specificul unei boli, până la artistul care muncește la o operă ce va mângâia și va încânta generații, – într-un astfel de popor, o infimă minoritate deține prin moștenire dreptul de a-i conduce destinele, socotind de turburători ai ordinii pe cei ce le pun la îndoială priceperea și destoinicia.” Nici analiza mecanismului social, nici soluțiile propuse în viziunea lui Brătescu-

24. M. Zăciu, în I. Al. Brătescu-Voinești, *Viața românească*, decembrie 1956, p. 177-179

Voinești, nu sunt scutite de numeroase confuzii și imprecizuni. El nu cunoaște explicația științifică a legilor ce guvernează societatea capitalistă. Unele idei ce par înrudite cu analiza marxistă a fenomenelor lumii burgheze ajung la el „prin ricoșare”²⁵.

Rămâne, însă, valabilă și emoționantă condamnarea războiului, tonul de pamflet cu care autorul creionează aspecte ale societății contemporane. Criticile vehemente și atacurile îndreptate împotriva acestei „biblii a păcii”, a doua zi după apariție, sunt perfect explicabile. După primul război mondial însă, evoluția scriitorului a fost din cele mai triste.

Dacă la Liviu Rebreanu falimentul moral s-a manifestat prin apariția în creația lui a acelor opere nerealizate artistic, scrise pe gustul publicului burghez, amator de morbid și de senzational, la Brătescu-Voinești o involuție similară îi paraliza progresiv facultățile creatoare.

Într-adevăr, activitatea lui Brătescu-Voinești, destul de fecundă până la primul război mondial, continuă cu intermitențe și cu opere minore până în 1930, ultimele bucăți fiind simple schițe autobiografice, când se și încheie definitiv.

Partea de rezistență a acestei opere o constituie cele două volume apărute înainte de primul război mondial: „În lumea dreptății” și „Întuneric și lumină”. Opera era, astfel, apărută de rătăcirile politice ale vârstei mature, fiind născută într-un climat social și moral diferit, ascultând de alte impulsuri, mai sincere și mai adevărate. În mare parte ea exprimă pe Brătescu-Voinești din momentul colaborării la „Viața Românească”, și al elaborării scrisorilor închinată păcii. De aici tonul critic al nuvelilor, nemulțumirea și revolta ce le străbat devin difuze.

Ca scriitor, Brătescu-Voinești aparține unei epoci anterioare celui dintâi război, ocupând locul de tranziție pe care nu-l precizase încă Ibrăileanu și pe care nu l-a mai putut depăși: „între generația lui Vlahuță și aceea a lui Sadoveanu”.

„Din pragul apusului”, paginile autobiografice apărute în 1935

25. M. Zăciu, în I. Al. Brătescu-Voinești, *Viața Românească*, decembrie 1956, p. 177-179

când Brătescu-Voinești atinge vârsta de 67 de ani, prefigurează, pur și simplu, cântecul de lebedă al scriitorului, neîmpărtășit de longevitatea literară a unui Sadoveanu, Arghezi sau Victor Eftimiu.

Concepută deja în lumina crepusculară a amintirilor, cartea de fapt ar reprezenta adevăratele „firimituri” fără semnificație literară în contextul operei brăteștiene, ci numai cu valoare documentară.

Prin însăși tenta simbolică dată titlului, autorul se izolează olimpian în amintire, luându-și prematur adio, în primul rând de la un talent cândva puternic, și apoi de la o literatură atât de aplaudată altădată.

Chiar dacă scriitorul continuă să fie prezent în librării prin nenumăratele ediții noi ale cărților sale, ceea ce urmează pe plan creativ întristează profund lumea literară și lumea cititorilor. Ne referim la broșurile „Huliganism” și „Germanofobie?” – ecouri triste ale unei mari conștiințe, cioburi dintr-un idol fărâmat sub crâncena apăsare a războiului.

Aici perspectiva se micșorează și orizontul devine opac. Om și condeie intră în legendă. El, care a salvat de la pieire o lume, el care dă calciu unui mediu decrepit, se simte acum sufocat de mecanicismul lor.

Și dacă, în speță, n-ar fi hazardată disocierea omului de operă, desigur că în ceea ce îl privește pe Brătescu-Voinești am ajunge la cu totul altă concluzie, decât aceea reclamată de obiectivitatea care stă la baza lucrării noastre.

Recapitulându-i viața – ceea ce, bineînțeles, nu se poate recapitula decât aproximativ, la fiecare cotitură a ei apărând noi și noi reacții, una mai ciudată decât alta, ale prețuitului prozator târgoviștean – deocamdată noi vom reține pentru o biografie total nepărtinitoare, numai indiscutabila neaderare a lui Brătescu-Voinești la problematica socială.

Se știe că din pricina înfeudării sub steagul „Vieții Românești” nu mult i-a lipsit lui Eugen Lovinescu să-l treacă în rândul scriitorilor ocazionali; că în opinia versatilă a lui George Călinescu – firește, cel de acum 70 de ani – Brătescu-Voinești este când amator lipsit

de invenție, steril și fără percepție artistică asupra naturii, când scriitor care realizează în cel mai înalt grad condiția nuvelei, când tributar artei lui Caragiale...

Simultan, prozatorului i se reproșează lipsa de limbaj rafinat, dar i se recunosc efectele emoționale, durabile și locul remarcabil ocupat în literatura română prin originalitatea indiscutabilă a duișiei lui... Cât despre Perpessicius, mereu atât de judicios în compartimentarea valorilor, criticul afirmă „fără nici un înconjur, că literatura lui Al. Cazaban este, pe scara valorilor noastre estetice, superioară literaturii lui Brătescu-Voinești.”

Dar aprecierile celor trei critici vin târziu – respectiv în 1934, 1941 și 1943 – când vâna scriitorului este epuizată, când Brătescu-Voinești nu mai oferă decât „Firimituri”, adică un opuscul care nu poate influența în nici un chip părerile altora. Judecățile criticii se pronunță deci asupra unei literaturi definitiv sedimentate, mai ales în conștiința cititorilor.

„N-am avut imaginație, am scris ce-am văzut”

În continuare vom urmări ideile generatoare care au stat la baza unor schițe și nuvele create de măiestria lui Brătescu-Voinești.

În majoritatea schițelor și nuvelor toponimia și onomastica aparțin Târgoviștei și împrejurimilor. Critica literară a sesizat și a analizat la timp efortul de întruchipare a realității, de a da un fond real unei plăsmuirii artistice. Dacă urmărim schița „Nicușor”, orice târgoviștean și orice vizitator vor recunoaște cu ușurință în descrierea acțiunii de loc, așezarea celor patru clădiri. S-au schimbat numai tufișurile din grădina amenajată în anul 1902, cu iazul morilor de pe malul Ialomiței, la est de Curtea Domnească, unde moara vorbăreață a Brăteștilor huruia fără încetare până mai an. Tuspatru clădirile: a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei și a casieriei sunt înfățișate și în „Blana lui Isaia”.

Acestui cadru i se alătură tot ce avea pentru paradă și ocazii festive Târgoviștea anului 1905, adică elevi și ofițeri ai școlii de cavalerie, muzică militară etc.

Între zbuciumul lui „Niculăiță Minciună” și viața autorului găsim asemănări reale. Prin acest personaj autorul își analizează propriile zbuciumări. Acțiunea se petrece în cătunul Manga, unde a existat în realitate arendașul Epaminonda, un sângeros exploatare din preajma anului marilor răscoale țărănești care au cuprins și acest cătun.

Casele mici ale lui Pitiș, de pe strada Stelea – după numele mănăstirii întemeiate de Vasile Lupu în orașul Târgoviște – cum și eroii Grabinschi și Iosif Bailăr, în realitate Iosif Maier, existau la începutul secolului nostru în orașul voievozilor.

(Notă: Cele mai multe informații din acest capitol sunt rodul muncii profesorului Radu Gioglovan, puse la dispoziție în decembrie 1970, căruia îi aducem o pioasă recunoștință.)

Ne amintim că în a doua scrisoare a lui Mișu Gerescu se vorbește despre calul Pandur, rămas moștenire de la fiica lui Grigore Palada, ajuns în cele din urmă între hulubele lui Radu-Sacagiul: „...acuma trage sacaua pe povârnișul lunecos de la moara Gorgotei.” Atât panta la moara Gorgotei, pe unde se află Ulița Sacagiilor, cât și personajele relatate, au avut o existență reală. Membrii familiei Grigore Palada stăpâneau casele de peste drum de biserica Stelea, iar Radu sau Răducanu Buzatu, sacagiul, era cunoscut de tot orașul. El locuia cu cal cu tot în pridvorul ruinelor bisericii Sfinții Apostoli. În 1893, fiind dat în judecată de primărie pentru că se culcușise acolo fără nici o aprobare, el își face un bordei alături, care este dăruit în urma sesizării serviciului sanitar.

Autoritățile târgoviștene fac eforturi disperate de a aduce în oraș un regiment de artilerie. Acesta îi garanta viitoare profituri. Așa cum reiese din schița lui Brătescu-Voinești, reprezentantul acestor notabilități este Niță Ionescu „Antileristul”, birtaș pe atunci lângă „O curte mare de câteva pogoane, cu clădiri multe unde odinioară a fost arsenalul, iar acum este un depozit de arme, clădiri multe, mai toate goale, loc să încapă trei regimente, nu unul.”

Zelos, Niță Ionescu caută să convingă protipendada târgovișteană de necesitatea acestui regiment, argumentând: „Nu vezi dumneata, domnule Alecule, că nu merg treburile de loc? Înaintc vreme aveam și noi viile. Mai mișca ceva toamna după cules. Acum, de când cu filoxera, s-a dus... Ia să ai dumneata aici un reghiment de antilerie, care va să zică o mie de oameni, atâția cai, atâția ofițeri, paraofițeri. Tii! Ce, asta e joacă? Odată se ridică orașul de nu-l mai cunoști.”

Aducerea unui „regiment” a frământat mult timp oficialitățile locale, au început să se repare ruinele și să se modifice vechile ateliere. În campaniile electorale „regimentul” figura printre principalele imperative. Și, într-o bună zi, mulțimea târgovișteană a întâmpinat cu alai sosirea regimentului de artilerie.

Toate acestea sunt relatate și în documentele Arhivei locale. Se află aici o mulțime de intervenții către Ministerul de război în care se cere aducerea definitivă la Târgoviște a unui regiment de artilerie. În acest sens, Consiliul comunal a pus la dispoziție un loc anume pentru cazarmă, precum și suma de 65.000 de lei necesară construcțiilor. La rândul ei, Prefectura a mai dăruit încă 60.000 de lei. A fost repartizat regimentul 15 artilerie în clădirile unde fusese școala de cavalerie, iar în 1910 este trimis și regimentul 10 Roșiori, cu două escadroane cu oameni și cai.

„Neamul Udreștilor” este o îmbinare a istoriei, a faptelor de viață din familia Brăteștilor, cu o serie de închipuiri create de autor. Apare și hanul de la sud de Ulmi, ctitoria bisericii Stolnicului etc.

În jurul Târgoviștei se găsesc numeroase zăcăminte de petrol și cărbune. Iată cum sunt reflectate descoperirile respective: *„S-a mai întâmplat că descoperirea neașteptată de cărbuni și de izvoare de păcură în împrejurimile Târgoviștei ridică neconținut deasupra oamenilor de jos, care nu aveau nici vreun aghiotant domnesc în neam. În puține orașe, ca în Târgoviște, s-a întâmplat ca mulți, culcați săraci să se trezească a doua zi bogați și scoși, printr-o avere nevisată, dintr-o desăvârșită umilire.”*

În nuvela „Neamul Udreștilor” apare și coana Leonora, care este dintr-un oraș de provincie și cu trecut istoric. Făcându-i genealogia, enumerând pe Nisipeni și Strâmbeni, așa cum există la Arhive, ajungem la concluzia că aceste familii au avut o existență reală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Prozatorul Ioan Alexandru Brătescu-Voinești s-a străduit să reflecteze schimbările care au avut loc în orașul său natal în ultimii 24 de ani ai secolului trecut.

Identificarea locurilor prezentate în nuvelă este atât de ușoară, încât parcă am citi un reportaj. Analizăm un singur citat din multe altele: *„... în timp de 24 de ani, câți s-au scurs de la întâmplările povestite, orașelul în care s-au petrecut a ajuns de nerecunoscut. S-a făcut drum de fier care fără a-l muta din loc l-a apropiat de București cu cale de o zi; s-au astupat ulițe*

care erau, s-au desfundat altele care nu erau și li s-au pus la toate felinare și caldarâmuri noi; s-au clădit case frumoase în stil modern și localuri pentru autorități; școala care era s-a mărit făcându-se gimnaziu și s-au înființat încă alte două: una de băieți și alta de fete. Din împrejurarea deschiderii unei fabrici de pulbere și a unor băi de pucioasă în apropiere, acum se perindează prin oraș lume mult mai multă.”

Într-adevăr transformările au avut loc în a doua jumătate a secolului trecut și ele se oglindesc exact în actele de Arhivă. Calea ferată Titu-Târgoviște s-a inaugurat în 1883; între 1884-1890 s-a proiectat deschiderea bulevardului gării și s-au închis mai multe ulicioare care traversau orașul de-a curmezișul spre Ialomița pentru folosirea apei și adăpatul vitelor, în 1892 s-au instalat 250 felinare noi, cu accesoriile lor, și s-au făcut caldarâmuri noi pe străzile Tabaci, Heliade și Câmpulung. Începând din 1886 s-au amenajat trotuare, care nu existau mai înainte, cu borduri de piatră și rigole pavate cu cărămizi; s-au construit localuri pentru autorități: în 1886 sediul Diviziei a IV-a de armată, lângă Mitropolie; în 1891 se începe construcția spitalului de pe terenul Curții domnești și se fac pregătiri pentru construcțiile prefecturii și primăriei, care nu vor fi inaugurate decât în 1895 și 1897. Gimnaziul înființat în 1874 a funcționat cu chirie în diferite clădiri particulare, iar la 1879 se instalează la etajul școlii nr. 1 de băieți până în 1892 când se mută în local propriu.

În 1860 Așezămintele Brâncovenesti înființează în Târgoviște o școală de fete care a fost preluată de stat în 1863. Școala a funcționat în clădiri închiriate până în 1874, când s-a instalat în casa dăruită de Scarlat Lăzureanu. În 1887 se inaugura noua clădire construită pe același loc, existentă și azi pe strada Pârvan Popescu; la 19 ianuarie 1886, școala nr. 2 băieți se muta în localul nou construit, iar în 1890-1891 se construia și a doua școală primară de pe strada Cătuneni, după planurile inginerului Bruneanu. Cât privește fabrica de pulbere, este vorba de cea de la Lăculețe, băile de pucioasă fiind cele de la Pucioasa...

Cu scopul completării tabloului de la sfârșitul secolului trecut,

privea retrospectiv, prin ani, zugrăvind oameni și situații. De pildă, doctorul Schoebel, „fără multă știință de carte, dar cu multă pricepere firească și mai presus de toate, om foarte cinstit” sucombuse când Brătescu-Voinești avea zece ani. Alți oameni și alte fapte nu avea de unde să le cunoască decât din propria-i familie.

O mare înrâurire a avut asupra sa unchiul după mamă, Alexandru Voinescu (nenea Antonache, din Scrisorile lui Mișu Gerescu, deși în alte scrieri el este numit nenea Grigore, nenea Iorgu, nenea Mache etc.) a cărui amintire a căutat s-o păstreze în numele Voinești, pe care și l-a adăugat. Acest appendice a apărut în revista „Convorbiri literare” în iunie 1893 cu prilejul publicării poeziilor „Sonet” și „Sclavă”.

Opera lui Brătescu-Voinești caută să facă o cronică, o monografie completă a Târgoviștei și a împrejurimilor ei de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

Primele sale volume: „În lumea dreptății” și „Întuneric și lumină”, cele mai reușite din întreaga sa operă, abundă de imagini târgoviștene care au impresionat copilăria, adolescența și maturitatea autorului. Morga aristocratică care se desprinde din creația brăteștiană este explicabilă prin originea sa boierească, fapt ce l-a împiedicat să perceapă multe din frământările de la sfârșitul secolului trecut și de la începutului secolului nostru, în zona Dâmboviței.

Trecerea cu vederea a acestor lipsuri, neaderarea scriitorului la zvârcolirile veacului, plăceau foarte mult autorităților contemporane. În această luptă cu viața, Brătescu-Voinești și-a ales, așa cum spunea în conferință, „drumul celei mai slabe rezistențe”.

Atât moșia de la Brătești, care a aparținut anterior lui Iancu Văcărescu, situată la circa 15 km la sud de Târgoviște, cât și casele bătrânești au fost vândute unor „oameni noi”, Câmpenii, înainte de anul 1900. „Casa mare”, clădită în 1871, unde a copilărit scriitorul, era și este situată în fața celor patru clădiri menționate în schița „Nicușor”. Clădirea a fost refăcută de Câmpeni. În fund,

spre actuala stradă Muzeului, fusese vechiul han al lui Nicolae Brătescu. Lângă el, Alecu Brătescu a construit o casă mai mică pentru fiul său, Ștefan, pe care îl întâlneam până nu de mult pe străzile Târgoviștei, uluitor de asemănător fizicește cu prozatorul de care ne ocupăm.

Brătescu-Voinești, în locul cumpărat lângă malul Iazului morilor, și-a construit în 1897 o casă în care a locuit până în 1916. După această dată s-a mutat în București pe Bulevardul I. C. Brătianu, nr. 24. casa din Târgoviște a fost vândută în 1925 doctorului Oprescu, directorul spitalului județean.

Noul proprietar a păstrat atât distribuția încăperilor, cât și citatele latinești scrise pe pereții casei: „Felix qui potest vivere procul negotiis” (Ferice de cel ce poate trăi departe de afaceri).

Doctorul Oprescu, prin reparațiile făcute în 1928 a mărit terasa și a adăugat etajul, totodată prelungind și casa spre curtea acestei clădiri unde se găsește și astăzi un nuc sădit în 1903 de scriitor.

Ca urmare a prețuirii ce i se aduce scriitorului, în primăvara anului 1967, în casa unde a visat și a creat s-a deschis „Muzeul scriitorilor târgovișteni”. Nu departe de muzeu pot fi identificate împrejurimi descrise cu multă măiestrie în nuvelele și schițele povestitorului.

Se cuvine notat că, datorită măiestriei sale scriitorul a abstractizat cadrul geografic al Târgoviștei, generalizându-l pentru toate târgurile noastre de odinioară în așa fel încât peisajul și diversitatea onomastică nu mai pot fi recunoscute decât de un localnic get-beget.

Eroul principal al nuvelei „Pană Trăznea Sfântul” a existat aievea în Târgoviște și cu tot efortul său de tipicizare, scriitorul a fost nevoit să indice chiar date istorice și întâmplări reale din viața respectivului erou, în scopul unei mai precise conturări a evenimentelor și personificărilor.

Procedând la rezumatele nuvelei, trebuie să arătăm că Pană Trăznea era cel de pe urmă descendent al unui mare neam de boieri, profesor la singura școală din oraș și că locuia în casă proprie, lângă ruinele palatului domnesc. La îndemnul celui mai bun prieten

al său, Manolache Moldoveanu s-a căsătorit la vârsta de 40 de ani cu Eliza Nichita din Câmpulung, moment important din viața lui Pană, căruia scriitorul îi rezervă aproape jumătate din nuvelă. Un alt moment important din viața lui Pană a fost cedarea casei alăturate cu cea în care locuia pentru a se înființa un atelier de croitorie pentru fete. Școala-atelier și-a început cursurile cu nouăsprezece fete și o singură profesoară, Elena Melicescu, „frumoasă de pica și tunsă băiețește, care se plimba de colo până colo cu neamul lui Ioniță Protopopescu și cu prefectul Alexandru Alger”²⁶. Donatorul a mers de câteva ori la școală ca să-și dea seama despre învățătura fetelor și i s-a părut că profesoara i-a vorbit „cam scurt și cam de sus”. În cele din urmă s-a ajuns la o ceartă de vecini, până ce, într-o zi, Pană Trăznea, scos din fire, a intrat în clădirea școlii bruscând-o pe profesoară. Aceasta s-a dus repede la prefect, căruia i-a povestit printre suspine cele întâmplate, în timp ce-și scotea cu gingășie corsetul „ca să se spele nițel pe față”. A urmat apoi imediat ancheta procurorului și un „proces cu rechizitoriu și cu ordonanță în zbor”, care condamnă pe Pană la o lună închisoare, amendă și despăgubiri.

Momentul este prezentat cu mare putere de evocare, insuflând cititorului un puternic sentiment de revoltă și de adâncă duiosie ca și multe alte fapte izvorâte „Din lumea dreptății” de la sfârșitul secolului trecut.

Analizând cuprinsul nuvelei, nu este prea greu să identificăm astăzi pe cel ce a fost profesor la singura școală din oraș, urmașul unei familii cu numele înscris în pisaniile a vreo trei biserici, având casele lângă ruinele palatului domnesc, filantrop care a dăruit orașului una din cele două case din aceeași curte pentru școala profesională de fete. Toate aceste indicații ni-l denunță pe Ion (Ioniță, Niță) Fusea ca erou principal al nuvelei, una din personalitățile de frunte ale Târgoviștei, autorul unui desen al ruinelor Curții domnești din anul 1847 și profesor la prima școală națională din

26. I. Al. Brătescu-Voinești, în *Nuvele și schițe*, Editura tineretului, București, 1958, p. 143

Târgoviște între anii 1851 și 1868.

Fuseștii erau într-adevăr înscriși în pisaniile a trei biserici din oraș: Sfânta Vineri, în pisania din 1852 a ctitorului Nicolae Brătescu, vizibilă, existentă deasupra intrării până în 1928, când a fost înlocuită de preotul Aramă; la Sfântul Nifon și Viforâta, în ființă și astăzi, la ultimele două fiind pomenit cu evlavie însuși tatăl eroului nuvelei în discuție, Nicolae Fusea. Fuseștii mai figurau drept ctitori și la alte biserici din împrejurimile Târgoviștei: schitul Vulcana, Brănești, Bezdead și Pietroșița.

Totuși, nici Ion Fusea nu era „cel de pe urmă urmaș al unui mare neam de boieri români” nici neamul Fuseștilor nu era un „mare neam de boieri români, pomenit din moși-strămoși în pisanii”. Pomenirile din pisanii, aluzive în textele scriitorului, au vechimea secolului al XVIII-lea când Fuseștii, ca și alți negustori, au luat asupra lor rolul de sprijinitori ai bisericii, după părăsirea reședinței voievodale de la Târgoviște și plecarea din oraș, pentru rațiuni politice, a ultimului alai domnesc. Spre deosebire de alții, Fuseștii și-au întins orgolioasa oblăduire asupra unui număr mai mare de biserici, pe unele reparându-le, pe altele construindu-le din nou, căci în tot cursul secolului al XVIII-lea ei figurează din catagrafii ca negustori – cupeți – cu înfloritoare stare materială.

Ce-i drept, o ramură a Fuseștilor cobora din Dumitrașcu Fusea și soția sa, Chira, care trăiau pe la 1670-1750, Dumitrașcu fiind folosit de domnul Brâncoveanu în lucrări de hotărnicie²⁷.

Urmașul său, Dima (1730-1800), stăpânea moșioara după care s-a dat numele cătunului Dimoiu de lângă Târgoviște. *Acest Dima a avut o fiică, Maria, mama poetului Grigore Alexandrescu și un fiu, Nicolae (1780-1853) căsătorit cu Maria Lăzureanu. Din căsătoria acestuia s-au născut: Cristache (1820-1890), căsătorit cu Maria Dâmboviceanu, deputat în Divanul Ad-Hoc din partea micilor proprietari și posesor al moșiei și satului Fusea, de unde își*

27. N. Drăghiceanu, în „Întemeierea școalelor din Romanatși și Dâmbovița”, București, 1914, p. 24

trage numele stația de cale ferată Fusea, de lângă Titu; Elisabeta (1821-1893) căsătorită cu Mihalache Drăghiceanu, primul profesor al școlii naționale din Târgoviște, Ioniță (1816-1896), erou nuvelei Pană Trăznea, Marița (1825-1891), căsătorită cu avocatul N. Stărostescu și Constantin (1828-1912), căsătorit cu Lucreția Melisiano.

Cu Traian, fiul lui Constantin, s-a stins această ramură în linie bărbătească.

O altă ramură a Fuseștilor coboară din Dragomir și Despa, primele nume dintr-un pomelnic scris în piatră pentru proscomidia de la Sfânta Vineri, din 1731-1732²⁸.

Ei au avut ca fii pe Ioan (1700-1786), Cupeț și Șerban Cupeț, amândoi înmormântați în pronaosul bisericii Sfânta Vineri. Șerban a fost căsătorit cu Stanca și a avut ca fii pe Negoită, Safta și Maria.

Șerban și fiul său, Negoită, au făcut faima familiei prin averea și numeroasele lor ctitorii bisericești: reparații la Sfânta Vineri din Târgoviște și construcțiile din nou a schitului Fusea din Vulcana, precum și ale bisericilor din Brănești, Bezdead și Pietroșița, pe pereții cărora se vedeau, înainte de ultimul război, chipurile lor zugrăvite în frescă.

Cu Negoită (1720-1789) s-a stins și această ramură în linie bărbătească, deoarece copiii lui Negoită și al Ilinchii decedând nevârșnici, nefericiții părinți au adoptat pe Ioniță Negoiescu, pe care l-au botezat și l-au crescut, iar Ilinca, văduva lui Negoită, a mai adoptat o nepoată, Bălașa, căsătorită cu Ion Porfiroghene, a căror fiică, Luxandra, s-a căsătorit cu Nicolae Brătescu, bunicul scriitorului Ion Al. Brătescu-Voinești.

Singurul reprezentant al familiei Fusea care a purtat vreodată un titlu boieresc a fost Ion Fusea, eroul nuvelei „Pană Trăznea”, și acest titlu în ierarhia domnească nu era decât acela de pitar.

28. Victor Brătulescu, în „Monumente de arhitectură din Târgoviște”, „Glasul bisericii”, nr. 3-4, martie-aprilie, 1967, p. 298

Fără îndoială că scriitorul cunoștea genealogia Fuseștilor și originea lor pur negustorească, iar faptul că fratele eroului nuvelei, Constantin Fusea, a trăit până în 1912 și avea un fiu, Traian, arată că afirmația despre Pană Trăznea – respectiv Ioan Fusea, că ar fi fost cel din urmă descendent al neamului său, fără frați sau rude – este o simplă invenție literară, corespunzătoare unui anumit scop. Reținem că Brătescu-Voinești analiza și prezenta oarecum romanțată soarta descendenților familiilor de boiernași din provincie în condițiile asaltului burgheziei pentru dominarea vieții economice și social-politice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Lipsit de privilegiile feudale, până și la inofensivele titluri boierești, aliatul moșieresc din această perioadă nu mai constituia o piedică în calea burgheziei. Pentru a-și duce existența, descendenții unora din vechile familii boierești se vedeau nevoiți să îndeplinească funcții bugetivore, chiar și aceea a unui modest profesor de școală primară, ca Pană Trăznea. Cei care „duc treburile orașului și stau în fruntea bucatelor” au ajuns „negustorii de altă dată, nebăgați în seamă”, care cumpăraseră pe nimic pământurile de la țărani în care se aflau mine de păcură și de cărbuni. Transformările cuprinseseră până și opinia publică, infestaseră conștiința socială, pentru care câștigul banilor ajunsese suprema virtute, iar minciuna, înșelătoria, frivolitatea – condiții ale succesului, în timp ce cinstea, demnitatea și integritatea – defecte care îi atrăgeau lui Pană epitetul de Trăznea și Sfântul.

Apologia neamurilor boierești putea fi justificată numai prin perspectiva unor cauzalități înguste, familiare: analiza relațiilor de producție l-ar fi obligat pe scriitor să-și schimbe optica socială. Scriitorul făcea o ascuțită critică burghezo-moșierimii de la sfârșitul secolului trecut, dar lipsit de viziunea transformării societății, se străduia să creeze modele literare pe cinste, gingășie și demnitate, prin care să cultive sentimentele nobile în inima contemporanilor și a generațiilor următoare. Și unul dintre aceste modele este Pană Trăznea Sfântul.

Profesorul Ioan Fusea și-a început activitatea înainte de 1848,

suplinind adesea pe cumnatul său, Mihail Drăghiceanu, în vremea când acesta era singurul profesor la prima școală națională din Târgoviște. Din 1851 a fost încadrat titular la clasele I și a II-a și a funcționat neîntrerupt până în 1868, când s-a pensionat²⁹. În 1866 școala era încadrată cu Constantin Georgescu la clasa I, Ioan Fusea la clasa a II-a, Antonie Boruzescu la clasa a III-a și Mihalache Petrescu la clasa a IV-a, ultimul fiind și director, amintit în nuvelă chiar cu numele său, cu ocazia unei supliniri. Ioan Fusea primea aproape la fiecare sfârșit de an premii pentru calitățile sale de bun profesor, dar el restituia conducerii orașului banii pentru a fi împărțiți sărmanilor. După 1864 devine mai comod și săcâit de conducerea școlii, din cauza întâzierilor. În 1868 se pensionează, la vârsta de 52 de ani.

Ioan Fusea n-a fost căsătorit, dar scriitorul este nevoit să ni-l prezinte pe Pană Trăznea căsătorit, deoarece burlăcia ar fi acuzat o gravă abatere de la normele vieții sociale și ar fi întunecat gratuit profilul moral al eroului său.

Scriitorul nu amintește nimic despre viața politică a lui Ioan Fusea, care a fost și primarul orașului Târgoviște între ani 1876-1877 și 1878-1880, în timpul unei guvernări liberale. Acest eveniment ar fi complicat însă prea mult portretizarea eroului, obligând pe scriitor la o mulțime de justificări cu conținut social-politic, în contradicție cu concluziile formulate în paginile nuvelei, ceea ce ar fi voalat, poate, idealitatea modelului său de cinste, demnitate și integritate, punându-l să patroneze o societate pe care o condamnă.

Către sfârșitul vieții, Ioan Fusea a donat orașului o casă, cu clauza expresă ca Primăria să înființeze acolo un atelier în care fetele sărace să poată învăța croitorie, cusături și împletituri, Dacă mai târziu s-ar fi socotit că un astfel de atelier nu mai este necesar, clădirea putea fi folosită pentru școală primară, dar nici într-un caz nu trebuia denaturat scopul donației. Casa avea 12 încăperi.

29. Arhivele Statului Târgoviște, Fond Primăria Târgoviște, dos. 16/851

Primăria orașului a hotărât să înființeze acolo o școală profesională, după modelul și recomandarea școlii profesionale din București. Consiliul comunal a numit la 17 august 1891 pe Paraschiva Dedarlat ca maestră și directoare a acestei școli. Înscrierile s-au făcut până la 15 septembrie, iar la 29 septembrie 1891 s-au deschis cursurile cu o festivitate la care a participat și muzica Regimentului 22 infanterie din localitate. În școală se lucrau confecții de damă: rochii, jachete, șorțuri de copii, la comanda oricărui cetățean. La 24 septembrie maestra Paraschiva Dedarlat demisionase pentru motive familiale, astfel că, tot la recomandarea Școlii profesionale din București, Consiliul comunal numi la 1 octombrie 1891 ca maestră și directoare pe Maria Rătescu. Deoarece Primăria nu prevăzuse în buget decât salariul maestrei, s-a apelat la profesorii gimnaziului, rugându-i să predea onorific obiectele de cultură generală, până la începerea noului an financiar, respectiv la 1 aprilie 1892: M. Căprescu – limba română, preot G. Popescu – religia, Șt. Vasilescu – desenul și caligrafia și Șt. D. Popescu, directorul gimnaziului – aritmetica și geometria³⁰.

Raporturile dintre Ioan Fusea și conducerea școlii au fost la început bune. La 7 ianuarie 1892, ziua onomastică a donatorului, directoarea cu elevele școlii, însoțite de muzica militară din garnizoană, au mers la locuința donatorului, l-au felicitat și i-au dăruit câteva obiecte lucrate de eleve: o pernă de catifea cu cusătură de mână, o cămașă brodată cu amici în motive naționale și un portofoliu-sac, cusut cu flori de mătase colorată și pasărea Phoenix cu aripile întinse, iar în mijlocul unei ghirlande cuvintele: „Stimă și recunoștință”. Donatorul a mulțumit în cuvinte calde, urând la rândul său succes elevelor și directoarei școlii³¹.

Curând încep, însă, neînțelegerile. În oraș se răspândesc zvonuri care puneau în discuție moralitatea elevelor, deoarece primeau la școală buchete de flori și frecventau patinoarul fără nici o supraveghere. Donatorul, Ioan Fusea, care locuia alături de școală,

30. Arhivele Statului Târgoviște, Fond Primăria Târgoviște, dos. nr. 123/1891

31. Arhivele Statului Târgoviște, Fond Primăria Târgoviște, dos. nr. 123/1891

importuna pe directoare și profesori cu tot felul de observații ofensatoare. El reclamă și Primăriei că scopul donației sale fusese înființarea unei școli pentru copile sărace, dar conducerea școlii preferă fiice de înavuțiți, pe cele sărace respingându-le sub pretextul lipsei de locuri. În concluzie, Ioan Fusea își exprima neîncrederea față de directoarea Rătescu și propunea în locul ei pe o supusă franceză, Emilia Lapière.

Reclamația a provocat o anchetă întreprinsă de doi membri ai consiliului comunal, care în încheiere constată că, într-adevăr, în școală s-au primit fete de țărani înstăriți și s-au respins copilele sărace, în contradicție cu clauza donatorului, că la învățătura lucrului nu s-au făcut progrese, că din sumele încasate nu se depusese la Primărie nici un ban, că o mare parte din spațiul școlii era ocupat de familia directoarei, îngustându-se astfel spațiul necesar desfășurării învățământului: o sală locuită de tatăl directoarei, bolnav de oftică, altă încăpere la dispoziția mamei directoarei cu alți doi copii, directoarea ocupa și ea o cameră, iar alte două încăperi erau folosite tot de familia directoarei pentru bucătărie și cămară.

Membrii consiliului comunal erau la curent și cu niște șoapte privitoare la grațiile pe care directoarea le-ar fi împărțit prefecturii, tot așa cum erau informați că profesorul M. Căprescu insultase atât pe Ioan Fusea, într-o întâlnire în incintă, cât și pe membrii consiliului comunal prin diferite localuri publice.

În baza acestor concluzii, în ședința de la 17 aprilie 1892, consiliul comunal hotărăște îndepărtarea din funcțiune a maestrei și directoarei Maria Rătescu, înlocuind-o cu Emilia Lapière. Cât despre profesorii gimnaziului, consiliul le retrage dreptul de mai preda la școala profesională.

Decizia consiliului comunal a fost comunicată directoarei, dar aceasta a continuat să funcționeze în postul ei. Atunci a intervenit Ioan Fusea, care, intrând în școală, a insultat pe directoare și pe mama sa, alungând elevele din clasă³².

32. „Voința națională”, ziar național-liberal, nr. 2168 din 12/24 ianuarie 1892

La intervenția prefectului s-a convocat din nou consiliul comunal, în dezbaterile căruia consilierul V. D. Dimitropol a contestat legalitatea destituirii Mariei Rătescu, precum și numirea Emiliei Lapičrre, deoarece era supusă străină și astfel s-a revenit la vechea încadrare. S-a constituit apoi o nouă comisie de anchetă compusă din revizorul școlar D. P. Condurățeanu, Zoe Poenaru, directoarea școlii primare nr. 1 de fete și Nae Luculescu, care hotărâsc eliminarea a 7 din cele 32 de eleve. O nouă comisie, constituită din Beștelei Irina, Stărostescu Elena și Nicolaescu Elena, constată apoi că Maria Rătescu se interesa îndeaproape de învățătura elevelor. Odată cu noul an școlar, directoarea cerea lărgirea spațiului pentru încă un atelier, dar la invitația primăriei donatorul răspundea că intenția lui n-a fost să întemeieze o școală cu limba franceză, matematici, română, religie și desen caligrafic, ci numai un atelier de croitorie de damă, drept pentru care pretindea să se respecte scopul donației.

Pe viitor școala rămâne numai ca atelier sub conducerea Mariei Rătescu, care predă teoria lucrului. În anul școlar 1892-1893 urmau cursurile 8 eleve în anul I și 17 în anul II.

Fondatorul stăruie, însă, în înlocuirea Mariei Rătescu pentru lipsă de încredere și în 1892 cerea tribunalului local anularea donației și redarea casei în proprietatea sa personală, deoarece primăria n-a respectat clauzele prevăzute în actul de danie. Primăria câștigă și procesul continuă la Curtea de Apel până în 1898, când primăria câștigă definitiv procesul prin perimare. Între timp, Ioan Fusea decedase la 1 august 1896, în vârstă de 80 de ani în casa sa din suburbia Voievozi, lăsând casa donată ca moștenire unei nepoate de frate, Alexandrina, căsătorită Urlățeanu, fiica lui Constantin Fusea. Atelierul își continuă activitatea cu titlul de „Atelier practic și teoretic de croitorie” cu durata de 3 ani, după care se dădea un examen de diplomă. Maria Rătescu rămâne singură la conducerea atelierului până la 11 mai 1901, când este înlocuită cu Aurelia Simulescu și pleacă din Târgoviște. De la 1 septembrie 1907 atelierul a trecut în bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice și a fost încadrat cu două

institutoare, o maestră de croitorie și două ajutoare. După 1896, atelierul a purtat numele de „Atelierul de croitorie Ioan Fusea”, iar mai târziu, după ce Constantin Fusea face donația locului de peste drum și a moșiei de 40 de pogoane de tern arabil, școala se va numi „Școala profesională” sau „Liceul industrial Constantin și Ioan Fusea”, până la reforma învățământului din 1948. Clădirea mare este în prezent Școala Nr. 1 „Vasile Cârlova”, iar clădirea dată pentru prima școală profesională din țară a fost demolată în 1975. În această școală a fost profesoară și Ștefania Polizu Dragomirescu.

Aproape o treime din întinderea nuvelei cuprinde evenimentele legate de dania acestei clădiri pentru școală. Nuvela a apărut în „Convorbiri literare” numai la un an (1893) după neînțelegerile dintre Ioan Fusea și directoarea Maria Rătescu. În realitate nu s-a ajuns până la condamnarea donatorului cu închisoarea, dar scriitorul a căutat să ducă până la capăt neînțelegerea cu urmările ei, pentru a înfățișa în cel mai deplin contrast mărinimia donatorului cu tertipurile și frivolitatea societății contemporane. Procesul s-a desfășurat numai în cadrul consiliului comunal cu o stăruitoare intervenție a prefectului.

Primarul orașului între 1891-1894 era Ioniță Angelescu, numit în nuvelă Tache Urlățeanu, un „om de treabă” pentru Ioan Fusea, deosebit de Ioniță Protopopescu, fost primar, care-l înjurase „în toate chipurile și pe toate cărările”, în realitate Vasilache Dumitrescu, primarul dintre anii 1885-1888.

Prefectul județului Dâmbovița între anii 1891-1893 era Grigore Cair, numit în nuvelă Alexandru Alger, cu o schimbare de nume destul de străvezie, autorul înlocuind numele orașului egiptean Cairo cu unul algerian. Identificarea este întărită și printr-un alt amănunt. Apărătorul cel mai fervent al directoarei – Melicescu în nuvelă – este deputatul Vasiliade, care, notează scriitorul în paranteză, „datora acest serviciu prefectului în schimbul nevastei pe care i-o luase cu vreo trei ani mai înainte”. Ori, în consiliul comunal apărătorul Mariei Rătescu era consilierul V. Dimitropol, care într-adevăr s-a căsătorit cu fosta soție a lui Grigore Cair, fiul acestuia, George Cair, poet și scriitor cu numeroase lucrări publicate, făcându-și o parte din copilărie

în casa lui Dimitropol.

Mihalache Moldoveanu, un „alt boier mare din oraș” la care mergea Pană Trăznea să joace seara șah, pare să fie Alexandru Brătescu, tatăl scriitorului. Alecu dobândise același rang boieresc ca și Ioan Fusea – pitar – avea și el o grădină frumoasă, vestită chiar în oraș, și era renumit pentru casa sa primitoare, după cum reiese din actele de arhivă și așa precum ne este prezentat în nuvelă, ceva mai mare decât Ioan Fusea și care a decedat înaintea lui. În acest caz, copilul Mitică Moldoveanu nu poate fi altul decât scriitorul însuși, ajuns pe vremea procesului lui Pană Trăznea judecător: „Acum om în toată firea, de 36 de ani, foarte cinstit și cu multă știință de carte”. Astfel se autoportretiza, pe bună dreptate, scriitorul nostru care își luase în 1891 licența în Drept, deși nu avea decât 23 de ani...

Alte personaje din nuvelă figurează cu numele și ocupațiile pe care le-au avut în realitate: „Doctorul Schoebel, fără multă știință de carte, dar cu multă pricepere firească și, mai presus de toate, om cinstit”, cum ni-l descrie autorul, a fost primul medic al ocrugului Dâmbovița, numit în 1831 în condițiile organizării sanitare din vremea Regulamentului. În Târgoviște venise din 1822 și prin stăruința lui se stabilise în oraș și primul farmacist, Ignatz Gottwald, „farmacorist” sau „pharmacopeus”, după propria-i recomandare. În 1845 dr. Iohan Schoebel a fost înlocuit cu dr. Schwartz, care avea titluri corespunzătoare dezvoltării rețelei sanitare din acel timp.

Schoebel a continuat să locuiască până la moarte în casele de la Sfânta Vineri, în casa de mai târziu a preotului Aramă (demolată pentru o posibilă restaurare ce n-a mai avut loc) în 1975. O biată cruce din curtea Bărăției, arată trecătorilor unde a fost înmormântat „Iohann Schoebel, geb. 1798, apri. 16, gest. 1878, apr. 11”.

De câte ori treci podul metalic peste apa Ialomiței, la ieșirea spre Pucioasa, nu poți să nu întorci capul la stânga pentru a identifica și cârciuma lui Manolache Ciolănescu, unde cei doi prieteni, Pitache Cojescu și Năiță Dinculescu, s-au încurcat și i-a prins zăduful tocmai la un ceas când erau tare zoriți și pomiți la o treabă foarte serioasă. Cei doi prieteni se pot recunoaște ușor:

sunt eroii din schița „Călătorului îi șade bine cu drumul”.

Brătescu-Voinești dovedește un deosebit talent pictural în descrierea acestui stabiliment al fericirilor provinciale de altă dată: „*La capul podului de peste Ialomița e o răspântie de trei drumuri. Și la răspântie, drept în fața podului, e hanul, vestitul han al lui Manolache Ciolănescu. Înaintea hanului, o polată încăpătoare, învelită cu șindrila, pe acoperișul căreia e firmă mare cu numele proprietarului, iar între Manolache și între Ciolănescu un rotocol albastru în care sunt zugrăvite două ciolane încrucișate. Pe o sârmă ce leagă doi stâlpi, stau spânzurați covrigi rumeni, iar pe de alta perechi, perechi de cârnați proaspeți, acoperiți cu un tulpă, în ciuda viespilor care le dau târcoale bâzâind...*”.

Pitache Cojescu, ca și amicul său Năiță, sunt un fel de poeți ai unor vremuri apuse. Boema unei epoci care, chiar dacă nu a lăsat nici un vers, a lăsat în schimb un parfum de neuitat al vremurilor de altădată.

Am stăruit asupra acestor identificări cu scopul de a reliefa calitățile realiste ale scriitorului, care a conturat cu o deosebită măiestrie artistică locuri, oameni și fapte din Târgoviștea de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, introducându-le în circuitul literar și făcându-le nemuritoare.

Pe lângă valoarea sa literară, unanim recunoscută, opera scriitorului Ioan Al. Brătescu-Voinești constituie o fidelă și completă cronică cu parfum arhaic a orașului și împrejurimilor Târgoviștei.

Faptul că în orașul lui natal, după patru luni de la apariție se vânduse doar un singur exemplar din ediția princeps a nuvelilor, anticipa dureros un viitor bântuit de incertitudini, dărâmat de iluzii pentru scriitorul Brătescu-Voinești. Nici avocatul Brătescu-Voinești nu stătea pe roze. O aflăm dintr-o scrisoare către Titu Maiorescu: „... iar pe de altă parte, în cercul în care trăiesc, împrejurarea de a fi scris cândva e socotită ca o știrbire, ca un *capitis diminutio infamant...*”

Grădinar de oameni, cu grijă de toți lujerii plăpânzi ai literaturii,

mereu în centrul vieții și al culturii, Titu Maiorescu nu întârzie să-i trimită, prin Ion Rădulescu-Pogoneanu, vorbele reconfortante ce-i redau încrederea pe care „toată preajma lui i-o fărâmița”.

Ioan Alexandru Brătescu-Voinești nu este un luptător, ci numai un observator și un comentator pasiv al mediului provincial sufocant. Ai aștepta de la el o atitudine, un gest protestatar, dar ele nu vin. Condeii lui Brătescu-Voinești nu urcă pe baricadă, precum condeiele lui Camil Petrescu sau D. N. Cocea. Pasiunea lui e tocmai teama de a nu contracta nici o pasiune, în afară de aceea a zăbavelor calmante în mijlocul naturii. El își ia undița și-și dă gândurile la trior pe malul iazului, la altitudinea climatului tern al apelor: „Acolo – cum îi mărturisește lui Felix Aderca – la vânătoare, la pescuit, subiectul era o bucurie, o joacă: îl mângâiam, mă hârjoneam cu el ca un cățeluș cu un galoș...”

De aceea, proza lui Al. Brătescu-Voinești n-a putut anticipa nimic și n-a destelenit nici un drum, deși George Călinescu îl socotește pe Emil Gârleanu „ecou sintetic” dintr-însul și din N. Gane, M. Sadoveanu, I. A. Bassarabescu.

Ca mai toți scriitorii văduviți de imaginație, Brătescu-Voinești nu-și amintește, precum Ionel Teodoreanu, *de oameni care n-au existat, devenind biograful destinului lor*. Literatura sa, de introspecție câteodată, transmisă însă prin mijloace vetuste, nu apelează la imprevizibil, ci notează scrupulos ceea ce întâlnește în aria limitată a provinciei, venind așa cum vin culegătorii în urma secerătorilor – secerătorilor de visuri și chiar de vieți. Căci „eroii” săi – eroi în sensul literar și nicidecum al temerității, ei rămânând mereu niște învinși – trebuie mai întâi să-și consume drama, să-și destrame năzuințele pentru ca I. Al. Brătescu-Voinești să le-o poată transfigura și romanța.

Un realism salvgardant, s-ar putea spune, dar un realism incipient, cel puțin în perioada de formație, când impresiile – ca să nu vorbim încă de influențele lecturilor din Charles Dickens, nu reușiseră încă să contracareze în structura sufletească a prozatorului, înrâurirea lui Anton Cehov.

Sedentarismul lui Brătescu-Voinești ar fi, la urma urmelor, un filon care să conducă analiza către atmosfera statică a literaturii scriitorului. Numai că și acest sedentarism, aplicat valențelor operei, este aproximativ. Fiindcă toate zăbavele în postură meditativă pe malul gârlilor ori pe coclauri, de-a lungul și de-a latul țării, presupun concomitent cu schimbările de cadru, și efortul fizic de a ajunge la locul dorit, aflat mereu la mari depărtări, precum presupun și osteneala scriitorului de a-și organiza culcușul, veghea, inhibiția. Or, Brătescu-Voinești face acest sport cu dăruire, de ani și ani; ba mai are, întru nevinovata lui patimă, și un învățăcel cu care se mândrește: Mihail Sadoveanu.

O încetineală, o liniște de gânditor scos din timp îi îngăduie aici, departe de tumultul urban, să-și limpezească gândurile și să audă sonor în el.

Iar dacă am fi partizanii verdictelor spontane, susceptibile de retractări ulterioare, am semna cu inimă ușoară câteva marginalii la portretizarea pe care i-o face Garabet Ibrăileanu cu prilejul sărbătoririi prozatorului nostru: *„Dumneata ne-ai răzbunat, denunțând grosieritatea mediului în care cei delicați nu au ce căuta; dumneata ne-ai înduioșat, evocând câteva figuri ideale, care nu se pot uita. Nu există, nu vor exista în literatura română ființi mai delicate, tratate mai delicat, și în același timp mai fremătător, decât aceste figuri neuitate, a căror viață ne cântă în suflet pentru totdeauna”*³³.

Onest în tot ce întreprinde I. Al. Brătescu-Voinești rămâne departe de mitomania pescarilor și vânătorilor; el nu se laudă niciodată cu capturi impresionante, fabuloase. Deci, până și proporția maniilor sale suferă de modestie. Odată zvârlită, undița prinde în cârligul ei plevușca faunei acvatice, adică ceea ce n-ar mulțumi pe un ihtiofag oarecare. Ei bine, același fenomen se observă vizibil și în opera scriitorului. Căci din mare, din tumultoasa viață în mijlocul căreia este silit să trăiască, Brătescu-Voinești nu

33. Gr. Ibrăileanu, în „Studii literare”, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 1931, p. 93

captează decât aspectele anodine, acelea care de obicei scapă printre degetele evenimentelor, prin unghiurile obscure – ca să nu spunem moarte – ale vieții provinciale. Maestru al lucrurilor mici, al amănuntului, Brătescu-Voinești rămâne mereu identic cu el însuși.

A tăgădui acest lucru e a da altă direcție singurei sale posterități artistice, e a uza de cea mai neavenită mutație, în dezacord cu însuși scriitorul care și-a precizat – melancolic și totuși lucid – destinul: „... *Că se vede, așa mi-a fost dat mie, să nu pot scri lucruri puternice și clocotitoare ca un torent, ci liniștite ca un lac...*”.

Singură această profesiune de credință, dacă ne-ar sta la îndemână și dacă am corobora-o cu opera – care nu dezmente în nici un chip confesiunea de atelier literar și de circumscriere a vocației – și tot am avea suficiente căi convergente către problemă.

O „chintesență a realității” definește Garabet Ibrăileanu condensarea scrierilor semnate de Brătescu-Voinești, explicându-și astfel și dimensiunile reduse ale operei.

Perfect, numai că atunci când undele și undițele lui Brătescu-Voinești au reușit să prindă faptul mărunț, el știe să-l facă semnificativ, să-i smulgă esențialul, să-i transfigureze prozaicul până la proporțiile poeziei.

În epicul românesc contemporan, aprig disputat de Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Cezar și Camil Petrescu, povestitorul Brătescu-Voinești n-a râvnit să fie decât scriitorul care se mulțumește cu firimiturile – are chiar un volum simbolic intitulat astfel – căzute de la bogatul festin al vieții celorlalți creatori.

Pe I. Al. Brătescu-Voinești natura l-a înhămat slab, ca să meargă cuminte pe un drum drept, fără diferențele de nivel ale hârtoapelor cazuistice, fără implicații cerebrale care să-i zdruncine observațiile și condeiele nenărvite la speculații maladive.

Între scriitor și viață, între tumult și liniștea olimpiacă, necesară creatorului de mătăsoase valori verbale, temperamentul său defensiv pune surdina înțelepciunii. El împinge cumsecădenia până la umilința de a accepta, resemnat, epitetul de „Microb” și dezmiardarea peiorativă de „Puiu”. Aceasta pentru că, nici în

relațiile cu lumea exterioară și nici cărțile sale, Brătescu-Voinești nu concepe să mustre, să bată din picior, să dea o palmă unui personaj, din multele personaje pe care le-a luat din viață sau le-a trimis în viață.

Universul literaturii lui Brătescu-Voinești are limitele fanteziei sale; dar în acest univers limitativ de planuri vaste, în preajma căruia amuțește uraganul și se potolește simunul, el vede colcăind drama, bântuind fatalitatea și urlând injustiția abătute asupra omului lipsit de apărare, tăvălugit sub apăsarea societății. Dincolo de marasmul crescut până la gâtul oamenilor săi, dincolo de zbaterea zadarnic de tristă și de gratuită a câte unui „Pană Trăznea Sfântul”, Brătescu-Voinești nu uită să sădească mereu – ca o orhidee în Bărăganul existenței lor precare – nădejdea într-o lume mai bună. Aici stă, meritoriu, idealul niciodată caduc al artei lui Brătescu-Voinești; aici sălășluiește – dar sălășluiește prozelitând o seamă de imitatori mai mult sau mai puțin intrați în audiența cititorilor – desăvârșita sa îndemânare de a zugrăvi stări de suflet și momente de grație unice, observate în adâncul ființelor, păsărilor, animalelor, florilor și plantelor cu care scriitorul își interferează sensibilitatea.

În afară de întuneric – și isprava nu ni se pare deloc minimalizatoare – arta lui Brătescu-Voinești nu dărmă nimic, dar nici nu construiește îndrăzneț. Ea clatină mai degrabă și uneori răstoarnă, ca să așeze mai bine la loc fragmentele de viață, țândările de splendoare umană, pentru un echilibru efemer, ținând mai mult de introspecție, decât de imagine.

Compozitor, Brătescu-Voinești ar fi pus în portativ romanțe și cavatine; pictor – și-ar fi populat cartoanele cu moliciuni de acuarelă; arhitect, obsedat de verticalitate, s-ar fi mărginit la orizontala catului de jos, a parterului; profesor, el și-ar fi ales cu precădere psihologia, cumulând totodată orele de dirigiență, în predarea cărora atavica lui blândețe și sfătoșenie s-ar fi simțit la larg.

Despre o fecunditate, o epocă așa-zisă de vârf în creația lui Brătescu-Voinești, nu poate fi vorba. Povestitorul, parcă supus nu știm cărei recluziuni, se ține mereu în penumbră, se furișează pe

ulițele vieții și ale Târgoviștei lui, ducând cu sine ceva din sechelele maladiei de care suferise la 13 ani, când într-o infirmerie de pension se hotărăște destinul său de scriitor.

Aceasta ar fi imaginea, fațeta pe care Brătescu-Voinești o arată contemporanilor săi și o lasă posterității. Dar dacă ar fi în viață, desigur că nu i-ar dispăcea caracterizarea care se făurește acum sub condeiul nostru: Ioan Al. Brătescu-Voinești a venit pe lume matur, s-a născut clasic, pentru că scriitorul beneficiază de un echilibru dobândit greu și târziu de unii predecesori și chiar urmași. În realitate trebuie să ținem seama de un fapt care modifică optica cercetătorului și răstoarnă contururile imaginii făurită sentimental. Căci odată trecută prin botezul tiparului, ce crâncen, ce îndelung va fi legumită această literatură aducătoare de prestigiu, de notorietate, de răsfaț oficial. Toate acestea dau omului și scriitorului Brătescu-Voinești o mare certitudine materială, metamorfozându-i candoarea inițială, aducându-l violent în bătaia câtorva săgeți pornite din tabăra propriei sale bresle.

Fățiș unul, lăturalnic altul – care nu-l scotea din „Microbul” – strecoară în presa vremii opiniile și ironiile lor asupra pauperității operei lui Brătescu-Voinești. Ceea ce nu însemnează că scriitorul și-ar fi trădat convingerile, și-ar fi pierdut omenia sau ar fi încetat de a binemerita admirația cititorilor care îi păstrează cărțile la cel mai drag căpătâi.

Ambii polemisti folosesc același cal de bătaie: puținătatea operei lui Brătescu-Voinești, invers proporțională față de cinstirea și onorurile ce i se acordă.

Cu atât mai mâhnit trebuie să fi fost Brătescu-Voinești după lectura celor două pamflete – primul coborând până la invectivă – cu cât ele veneau din partea unor confrăți convinși de mult că scriitorul român nu este, nu poate și nu trebuie să fie un fel de furnizor incontenent de emoții.

Deși nu este exclus ca tocmai din pricina unor opinii asemănătoare, în principal defavorabile operei și în subsidiar persoanei sale, proferate la cafenea, la bodegă ori în presa de

scandal să-l fi decis pe Brătescu-Voinești să demisioneze din conducerea Societății Scriitorilor. Căci printre rândurile retragerii prozatorului din demnitatea de vicepreședinte – retragere elegant, dar insuficient motivată – se află o frază amară ca aceasta: „Vreau să-mi păstrez puținele iluzii care mi-au mai rămas...”

De altfel, nu într-un singur loc și nu o singură dată întâlnim o veche și predilectă mărturisire de atelier literar, reluată sub diverse formulări, cu care scriitorul nădăjduiește să faciliteze drumul criticii spre geneza și condensarea operei sale: „Eu n-am avut imaginație, am scris numai ceea ce am văzut.”

Firește, nu-i vina lui Brătescu-Voinești dacă simpatia unora merge către literatura apreciată mai mult după bătăile cântarului, decât după bătăile inimii.

Ce întindere are opera lui Alain Fournier? Dar a lui Saint Exupery?

NUVELISTUL

Ca observator al provinciei muntene, Ioan Al. Brătescu-Voinești reia, într-o altă viziune, unele aspecte tratate anterior de Caragiale. Descendent din „Neamul Udreștilor”, prozatorul privește societatea contemporană prin prisma boierimii, mereu atent la șubredele trepte sociale cărora le aparțin eroii săi. Fiind vorba de apusul unei clase, adică de descompunerea boierimii și de ridicarea alteia – burghezia – relațiile sociale legate de aceasta generează conflicte interesante pentru ochiul unui scriitor. Și, desigur, nu fără regret înregistrează el dispariția inexorabilă a clasei ce nu se poate adapta noilor condiții social-istorice.

Tema inadaptabilității constituie, de fapt, obiectul unei investigații ample, văzută în implicațiile sale etice, psihologice și sociale. Pe urmele lui Vlahuță, care fusese profesor la Târgoviște la Gimnaziu și apoi Liceul „Ienăchiță Văcărescu”, prozatorul înregistrează agonia lentă a ființelor oneste sub presiunea unui mediu înăbușitor. De o parte se situează intelectualii și micii slujbași înfrânți, de alta, exemplare sadice din rândul învingătorilor.

Eugen Lovinescu, aducând exemplul unei expoziții de peisaje, îl acuza pe Brătescu-Voinești de monotonie.

Pe bună dreptate, acuzațiile lui Lovinescu n-au fost acceptate de majoritatea criticii. Dimitrie Caracostea scrie: „*Deși povestirile sunt menite să pună în lumină anumite valori omenești scumpe poetului, totuși aspectul general al operei lui – efectul ei*

asupra noastră – e departe de a fi monoton: de la simplul amănunt de înduioșare, până la aspecte de pur umor, de la accente de durere și amărăciune până la susținute momente de fior tragic, se deșteaptă în cititor o destul de felurit colorată goană de sentimente.”

Eroii lui Brătescu-Voinești au un suflet mare. Ei sunt ca acei albatroși împiedicați în mers de aripile lor prea mari, despre care vorbea Baudelaire: „ses ailes de géant l’empêchent de marcher”. Totuși, eroii săi nu sunt inadaptabili în sensul strict al cuvântului, ci doar niște singuratici în conflict cu societatea burgheză și niște resemnați înainte de a fi luptat.

Dincolo de aparența banalitate și subiectivitate a faptelor ce narează, opera lui Brătescu-Voinești reflectă un amplu proces social. Scriitorul creionează întâmplări cotidiene sau urmărește biografii stufoase, dar e atent de fiecare dată la elementul dramatic al istoriei sau vieții prezentate, la cauzele dramei. El nu descoperă ciocnirile eroilor cu condițiile în care sunt siliți să trăiască, conflictele cu mediul social, cu instituțiile și morala acestui mediu. Istoriile povestite de Brătescu-Voinești devin astfel pasive drame sociale.

Tema centrală a acestora este destrămarea boierimii și „ridicarea noroadelor”, cum spune eroina din „Neamul Udreștilor”. Aceasta e încă una din temele predilecte ale scriitorilor vremii.

În general, eroii lui Brătescu-Voinești, de neam, sunt considerați „buni” (posesorul de prăvălii Radu Finuleț este deștept, serios; Răducanu Cioranu, tatăl Elenei și al Sofiei din nuvela „Două surori” fusese „omul cel mai bogat, dar și cel mai nesocotit risipitor.”

... O reprezentantă a unui neam apus este și coana Leonora. „... O femeie de vreo 70 de ani, oacheșă, cu părul încă negru, cu ceva bărbătesc în voce”. Ea ține „ghenealoghia” neamului, făcându-și o ocupație și un merit în povestirea ei (vreo 60 de Strâmbeni și tot atâți Nisipeni).

În nuvela „Neamul Udreștilor” este descrisă decăderea boierimii. Udreștii sunt plasați în apropierea orașului Târgoviște, în vecinătatea comunei Văcărești. Conu Udrescu își îngrijește cu

răbdare moșia, are grijă, milă, pentru sătenii de pe ea. Nu s-a întâmplat ca vreun țăran din Udrești să vină la tribunal având vreă nemulțumire. Judecătorul de drept și fapt al Udreștilor era chiar boierul, ce făcea judecata în pridvorul casei.

Conu Costache Udrescu selecționează cu patimă hrisoavele unde apar străbunii și cei care au stat în preajma lor.

Leonora a fost liniștită până când fratele se căsătorește cu Sașinca Rujinski, sărăcuță, dar frumoasă. Îi displăcea faptul că conu Costache nu face politică, pe când unii oameni de nimic s-au ridicat de pe urma acestei îndeletniciri.

Nuvela subliniază urmările slăbiciunilor boierului care lăsase educația copilului numai pe seama soției. Acum încep remușcărilor, durerea pentru faptul că Raoul este plecat departe de Udrești. Conu Costache, pe patul de moarte, își cheamă feciorul care este pus să citească hrisoavele începând cu cel mai vechi, prin care se hotăra ca moșia să rămână în neamul Udreștilor.

„Bătrânul dând ultimul sfat de blestem, oftează adânc și moare”. Acest ultim tablou cutremurător al despărțirii tatălui de fiu, nu a lăsat urme puternice în sufletul lui Raoul. Curând moșia este vândută prin licitație din cauza datoriilor făcute. Coana Luxița peregrinează pe străzile orașului „clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subsuoară hrisoavele neamului Udreștilor”. În nuvelă este creată impresia că prin plecarea fiului apar premisele favorabile pentru destrămarea neamului. Apoi, frământările conului Costache, remușcărilor ne duc încet-încet la acest sfârșit lamentabil „al Udreștilor”.

Deosebit de interesant este faptul că Luxița nu reacționează într-un fel sau altul în fața acestui declin, a acestei prăbușiri. Durerea pare a fi înăbușită și tăcută.

Costache Udrescu și-a împins neamul la pierzare din patima de a cunoaște. În hrisovul de unde s-a deșteptat mai ales setea lui de a cunoaște e statornicit tot restul neamului, Și, printr-o ciudată cerință a firii, setea de a ști nimicește puterea de a dăinui a acestui neam.

Pană Trăznea, din neam boieresc, făcea cinste corpului di-

dactic dintr-un târgușor. Avea prieten pe Manolache Dumbrăveanu, de fapt singurul. Manolache deseori îl îndemna spre căsătorie, iar el se opunea zicând: „... că nu se însoară de mila florilor și a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsa în paragină, dacă ar avea pe altcineva de care să se îngrijească.”

Prietenul i-a scos în cale o nepoată a lui, iar Pană, după ce se convinge că o iubește, se căsătorește cu ea. Eliza era frumoasă, blândă și înțelegătoare. Ea are un caracter aproape asemănător cu Elena din „În lumea dreptății”. Ambele au înclinație către muzică. Pană a fost atras în special de pasiunea ei pentru flori. Fac voiajul de nuntă în Italia. Sunt fericiți. Între timp, Eliza se îmbolnăvește de tifos în mod subit și în câteva zile moare. Pană, neconsolat, trăia o dramă tacită, latentă și destul de amară.

Liniștea aparentă, ce a simulat față de bătrâna Maria, servitoarea sa, și Hagar, îngrijitorul florilor, l-a măcinat și mai puternic. S-a izolat de lume aproape complet.

În fragmentul de roman „Mache Dumbrăveanu” este un moșier de 62 de ani fiind, tot ca și Costache Udrescu, un contemplator al trecutului, horticultor și colecționar de fluturi.

Își risipește întreaga avere la joc de cărți și plimbări. Singurul copil i se sinucide la 17 ani. De aceea, în „Jurnalul literar” (1939) și în „Istoria literaturii române”, George Călinescu constată că Brătescu-Voinești nu poate scrie un roman, fiindcă cei mai mulți dintre eroii săi au o viață sufletească redusă și purtări stereotipe. Brătescu-Voinești arată că respectul orașului trebuie să se îndrepte către așa zișii „oameni buni”, depozitari de calități și virtuți sufletești, însă învinși în lupta socială.

La aceștia, se scoate în evidență și o oarecare noblețe sufletească, chipurile, avându-și rădăcina în noblețea de neam (Costache Udrescu se spunea că e descendent lui Mihai Viteazul, așa cum arătau hrisoavele pe care le ținea). Pană Trăznea e „cel de pe urmă urmaș al unui neam de boieri români”; conu Alecu „e boier get-beget”, deși are „prințipuri” liberale.

Conu Alecu, la umbra teilor din grădina publică, discută cu

câțiva prieteni, să le treacă timpul până la masă. El este un mare povestitor, iar cei șase bătrâni râd cu haz de întâmplarea Finaretei când se întorcea de la Kissingen, povestită cu haz de conu Alecu. Se apropie dr. Clopotescu, întrebând: „Ce palavre vă mai spune boierul, de râdeți cu atâta poftă?” Conu Alecu, cu toate „prințipurile liberale” se schimbă la față, apostrofând pe tânărul doctor. Plecând de la acest fapt, el povestea ce i s-a întâmplat cu un grădinar bulgar, care-i zice într-o zi „tu”, iar peste câteva zile „nene Alecule”.

Vorbește de educația tinerilor, care sunt fără respect față de bătrâni. „Asta e cusurul băieților ăstora: buni, deștepți, or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac! Pac! mă bate peste umeri și mă face palavragiu...”

Mișu Gerescu este și el coborât al unei familii din aceeași categorie, unde se revine asupra ideii de destrămarea a neamului. Cuprins de patima vânătorii, Gerescu ajunge pe o moșie învecinată cu fosta moșie părintească și trăgând câteva focuri, deodată apar doi pândari turci care îl dezarmează și-l duc la curte.

„... și am fost silit să merg între doi turci, înarmați acum și cu pușca mea... Și ca să ajung la curte trecusem așa între turci pe lângă biserica din marginea cătunului Gerești, clădită de Șerban Gerescu, bunicul lui tată-meu!... Îți poți închipui ce s-a petrecut atunci în sufletul meu, ce trezire...”

În el se naște ideea de a nu mai fi milos și iubitor de frumos și știință, ci un înverșunat vânător de câștig. Doleanța a fost efemeră, fiindcă cugetul îi spune „... nu ți-e silă de tine?”. Se trezește din rătăcirea lui, devine iubitor de muzică, de poezie și suferă urmările sărăciei. Își dă seama că nu are veleități de îmbogățire. Lui îi pare rău că nu se poate exprima artistic, „aș fi vrut să fiu un muzicant, un pictor, un poet. Aș fi putut face cu mâna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alții”. Din această categorie fac parte: Conu Mișu (Nicușor), Conu Costache (Vârcolacul), Conu Iorgu (Moș Niță Hârleț) etc.

Acești reprezentanți au rămas numai cu cultul valorilor morale și al amintirilor. După cum se observă, nuvelele și schițele lui

Brătescu-Voinești sunt populate cu descendenții ruinați ai vechii clase de oameni cu stare. Cu toate că sunt așa de multe personaje reprezentative pentru clasa în descompunere, scriitorul nu și-a propus, pur și simplu, să elogieze virtuțile lor sau chiar să cânte apoteoza orânduirii feudale.

Cunoscând mediul citadin într-o măsură mai mare și pe cel rural mai puțin, prin prisma micii nobilimi de provincie, a urmărit promovarea concretă a însușirilor sufletești pentru care pleda.

Aduce în prim plan figurile tipice ale orașului provincial de la finele veacului trecut, politicianul veros, magistratul stupid („Lasă, monșer, că-i știu eu p-ăștia din Aninoasa. Sunt toți niște tâlhari!”). Înaltul funcționar, slujbașul de tribunal, boierul scăpătat sau încă puternic, copilașul odăiașului și casierului etc.

„În lumea dreptății” vremii nu este loc pentru suflete gingașe și pentru aspirații curate. A sublinia această concluzie, de-a lungul unei opere, înseamnă a pronunța una din cele mai aspre sentințe la adresa societății timpului. Și chiar dacă la Brătescu-Voinești această concluzie nu izvorăște dintr-o concepție clară, luminată științific, ea se desprinde, totuși, cu toată puterea, din adevărul obiectiv pe care opera îl include.

Brătescu-Voinești, legat prin puternice tradiții familiale de clasa ce pierdea, îi urmărește prăbușirea dinăuntru. Ca și la Gârleanu și Bassarabescu, boierii lui au mania hrisoavelor – în care Ibrăileanu vede însuși simbolul lumii vechi – au tabieturi, au ticuri, au automatisme sufletești, au oroare de lumea nouă cu care nu vor să aibă nimic comun.

Cu toții au o distincție neprefăcută a manierelor, o discreție a sentimentelor, contrastând violent cu fizionomia morală a burgheziei parvenite.

În opera lui Brătescu-Voinești sunt două categorii de eroi: boierimea care dispare și intelectualul mic-burghez, redus uneori la condiția profesorului intelectual, amândouă speciile admirabil întruchipate de Pană Trăznea și Andrei Rizescu.

Ibrăileanu a lăsat o minuțioasă analiză a esenței acestor figuri

de „inadaptabili”. Dacă în lumea naturală orice însușire favorabilă succesului este o însușire bună, în lumea socială lucrurile nu stau chiar așa, pentru că nu orice însușire sufletească este bună și o însușire socială e favorabilă adaptării.

„Există însușiri care din punct de vedere moral sunt calități și din punct de vedere al adaptării sunt defecte”, spune Ibrăileanu. Într-o societate ideală orice calitate morală ar fi și una pentru adaptare, dar în societatea burgheză (mai ales) care se îndepărtează mult de tipul ideal, acei care prin naștere sau educație au alege însușiri sufletești, opuse celor cerute de mediu, de exemplu, sunt mai mult senzitivi decât voliționali, vor fi distruși pentru că ei nu se vor putea adapta, nu vor avea energia unor luptători pentru schimbarea mediului în conformitate cu personalitatea lor. Din acest motiv, adică pentru că se ocupă de „inadaptabili, opera lui Brătescu-Voinești va căpăta importanța unui document referitor la societatea vremii lui”³⁴.

Tipurile acestea de „inadaptabili” pot fi raportate, însă, și la galeria mai cuprinzătoare a „oamenilor de prisos”. Pană Trăznea și Andrei Rizescu amintesc clasificarea succintă a lui V. Vorovski pentru care „omul de prisos” se recruta din două straturi foarte depărtate, dar, urmând o evoluție similară. Se întâlneau astfel pe același drum „boierul care se căiește”, dar nu se poate izbăvi de destinul clasei sale, și intelectualul mic-burghez, provenit din clase populare, dar incapabil să reziste mediului social corupt.

Acesta din urmă are de ales între compromisul cu acest mediu sau lupta deschisă, inegală, cu el însuși. E dilema lui Iorgu Cosmin al lui Delavrancea („Paraziții”) și a lui Manolaș, eroul lui Galaction („O stea prin fereastra lui Manolaș”). Evoluția figurilor va fi, de fiecare dată, alta.

În perioada literară următoare, același destin îi așteaptă în condiții sociale încă mai aspre, pe Radu Comșa din „Întunecare” – romanul lui Cezar Petrescu sau pe Ladima din „Patul lui Procust” de Camil Petrescu. Lupta izolată, revolta individuală, anarhică,

34. Garabet Ibrăileanu, „Scriitori și curente”, Iași, 1909, p. 70

sfârșește totdeauna tragic. Individul, singur împotriva unei întregi societăți organizate, având la îndemână mii de mijloace represive, cade strivit.

Toate încercările lui Andrei Rizescu sfârșesc printr-un eșec lamentabil, fiindcă, din anumite puncte de vedere, el nu poate fi comparat cu eroi ca Nicolae Manea al lui Sadoveanu, Apostol Bologa al lui Rebreanu, Ștefan Gheorghidiu al lui Camil Petrescu și Radu Comșa al lui Cezar Petrescu. Aceștia sunt niște înfrânți, dar schițează gesturi de împotrivire, întreprind ceva, pe când eroii lui Brătescu-Voinești se mistuie în ei sau într-un cerc restrâns.

Toma Nour al lui Eminescu este un inadptabil romantic, bursierul lui Delavrancea e tot un inadptabil mult mai înrudit decât ceilalți cu eroii lui Brătescu-Voinești. Prin Dan, Vlahuță încearcă o apropiere de tipul activ. Scriitorul consideră pe Mache Dumbrăveanu și pe Pană Trăznea inadptabili. Mihai Gafița, vorbind despre inadptabilul din nuvelele și schițele lui Brătescu-Voinești, arată că: „Inadptabilul din această categorie are în el o bună doză de romantism prin atitudinea lui de visător, prin pasiunea lui exaltată, care își cultivă însușirile alese, aproape ca pe niște abstracțiuni.”

Această împrejurare depărtează formula literară respectivă de realismul critic. Dar prin opoziția dâră stabilită cu un mediu corupt, foarte concret mediul burghez, ostil inadptabililor, se realizează totuși trecerea către o astfel de literatură.

S-ar spune, un inadptabil, dacă I. Al. Brătescu-Voinești nu și-ar motiva în chip strălucit, prin intermediul artei, peregrinările; dacă aceste schimbări de cadru și de climat nu s-ar solda cu un spor de caractere în tipologia sa; dacă impresiile culese, filtrate lent, nu s-ar aduna în pagini peste care ochiul de estet al lui Titu Maiorescu avea să treacă, obligatoriu, timp de zece ani, eliminând leștul, dozând efectele, plivind vocabularul și armonizând limba.

Stima și recunoștința lui Brătescu-Voinești pentru marele său îndrumător, pentru prietenia arătată n-au limite și ele reabilitează însăși ideea de constanță și de lealitate, rară în lumea

scriitoricească postbelică, în care se cunosc destule cazuri de ingratitude și de felonie.

Acolo, în casa visurilor, povestitorul târgoviștean nu ezită să-i împărtășească lui Titu Maiorescu gândul de a scrie o „Istorie viitoare a României”, continuare la opera lui Schopenhauer și Darwin...

Hotărât, în preajma animatorului excepțional care este Titu Maiorescu, condotierul „Junimii”, perpetuu generator de elanuri, nici o inițiativă nu-i temerară și tuturor condeielor le cresc aripi.

Titu Maiorescu vizitează în martie 1886 Târgoviștea, mănăstirea Dealu și Viforâta. Cert este că nu-l cunoștea pe Brătescu-Voinești, acesta fiind în perioada aceea elev de liceu.

Abia după zece ani, în mai 1896, îi scrie personal lui Brătescu-Voinești, acum avocat, că are nostalgia Târgoviștei, dar că împrejurările politice îl silesc să amâne vizita³⁵.

Mult timp, I. Al. Brătescu-Voinești nutrește sentimentul că n-a realizat capodopera. El are puțină încredere în forțele lui creatoare, în ceea ce scrie și publică, chiar sub gir maiorescian. Prozatorul simte permanent nevoia unor imbolduri, unor confirmări – fie și epistolare – din partea marelui său protector. Îndoieli nenumărate îl timorează.

Imboldurile, confirmările, consiliile tonice vin însă la timp, remontându-l, întorcându-l din nou la masa de scris pentru o perioadă indecisă.

La Târgoviște, timpul n-are vârstă: I. Al. Brătescu-Voinești scrie schițe de câte 15-20 de pagini; la București, în strada Mercur, nr. 1, timpul parcă și-a dat mâna cu eternitatea. Răbdător, Maiorescu citește din ce în ce mai entuziasmat foile corespondentului său, ba uneori o asociază la lectură și pe doamna Maiorescu, cu care îi îmbunătățește vocabularul, îi armonizează limba și stilul, îi amputează repetările, zvârlind lestul și prezentând lucrarea întregii familii și chiar musafirilor.

35. Titu Maiorescu, în „Însemnări zilnice”, vol. III, (1881-1886), Editura Librăriei Socec, București, 1939, p. 101

Ni-l închipuim nedespărțit de manuscrisele scriitorului, de care era mândru pe toate hotarele literaturii române: la facultate, la Academie, în parlament, în barou și prin saloanele prietenilor.

Odată, la Al. Marghiloman, arta cu care Maiorescu citea din Brătescu-Voinești potențase până la lacrimi emoția asistenței în frunte cu Marghiloman, omul dur, bărbatul deciziilor ferme³⁶.

Schița „Canonul comisului Dinu Matraca” nu figurează în nici una din edițiile antume sau postume ale cărților lui Brătescu-Voinești. Ea a apărut în fruntea revistei „Convorbiri literare”³⁷, direcția I. E. Torouțiu, în împrejurări demne de relatat pentru îmbogățirea fișei de istorie literară deschisă operei lui Brătescu-Voinești.

I. E. Torouțiu, care preluase de la Iacob Negruzzi întregul fond documentar al „Junimii”, a descoperit acolo schița lui Brătescu-Voinești – probabil un „Păcat de tinerețe”, rămas criticește neispășit, fie din scrupulul întârziat al autorului, fie din discernământul lui Titu Maiorescu, al cărui rol a fost determinant în cariera literară a prozatorului târgoviștean.

Atunci când I. E. Torouțiu, proaspăt ales membru corespondent al Academiei, l-a întâlnit în incinta înaltului for și i-a comunicat intenția sa de a da publicității schița, în fond savuroasă, departe de a se bucura, așa cum nădăjduise istoriograful literar, Brătescu-Voinești a trecut prin adevărate momente de panică, cerând editorului cuvântul de onoare și implorându-l să renunțe la publicarea schiței atâta timp cât el, Brătescu-Voinești va fi în viață.

Amănuntul, colaționat cu antrefileul inserat în „Convorbiri literare”, îl deținem de la Ion Vasiliu, colaborator al „Convorbirilor literare” și apropiat al lui Torouțiu, neobositul cărturar numit, pe drept cuvânt de Perpessicius, „un Hurmuzachi al celor literare”.

„– Ilie Torouțiu, continuă Ion Vasiliu, n-a așteptat prea mult ... A recitit manuscrisul aflat în portofoliul revistei, s-a consultat cu redactorii săi, Theodor Al. Munteanu, Alexandru Ionescu și Ștefan

36. Vezi la Ilustrații și Anexe scrisoarea lui Al. Marghiloman

37. Anul LXXV, nr. 1-2, ianuarie-februarie, București, 1942

Cuciureanu, și, contând pe firea împăciuitoare a scriitorului, și-a asumat riscul de a trimite schița la tipar, glosând-o reverențios. În numele și în interesul literaturii, Torouțiu cerea maestrului dezlegarea de cuvântul de onoare, omagiindu-l pentru frumusețea schiței, întoarsă după ani și ani, ca un afluent, la matca brăteștiană.”

Bucata, meșteșugit condusă prin dealurile umorului senzual, epuizează în câteva pagini un subiect gras carc, fără economia descriptivă deprinsă de la rectorul sever, Titu Maiorescu, s-ar fi pretat cel puțin la amploarea dată de Al. O. Theodoreanu nuvelei „Inelul Marghioliței”.

Cititorul se află aici în fața unui Brătescu-Voinești inedit, dat ca și marele său înaintaș, Ion Creangă, la o ghidușie atât de subtil țesută, încât ea nu frizează nici pe departe pornografia. Ceea ce șochează puțin este fabula tratată însă de Brătescu-Voinești cu mijloacele artei sale întotdeauna decente, chiar dacă acul cu care scriitorul brodează seamănă cu acul folosit de Giovanni Bocaccio pentru canavaua „Decameronului.”

Caragiale ar fi savurat schița, ar fi povestit-o lui Delavranca și lui Vlahuță la chef, și, desigur, i-ar fi găsit spațiu în paginile „Moftului român”, dacă tânărul pe atunci Brătescu-Voinești n-ar fi ridicat în calea schiței baricada atâtor rezerve.

Îmbibată de atmosfera locală (satul Matracaua), „Canonul comisului Dinu Matraca” rămâne unica scriere în care – fecior nenuntit – cuvântul dintotdeauna care al lui Brătescu-Voinești se înfrupt din lumeștile slăbiciuni.

Avizat parcă asupra acestei schițe susceptibile de interpretări, încă de la 1929, Felix Aderca subliniază metaforic încă una din virtuozitățile autorului ei: „Sufletul domnului Brătescu-Voinești are darul de a face de azur sentimentele cele mai adânci pământești!”.

Autorul greșește când face o expunere destul de sumară a proceselor lui Rizescu, atribuindu-i totodată multe succese. Așa cum reiese din lectură, Rizescu nu dă dovadă de îndârjire, hotărâre și perseverență: renunță prea repede la luptă, nu depune toate eforturile sale pentru triumful binelui.

• Un alt inadaptabil este Niculăiță Minciună. Acțiunea e situată, de astă dată, în mediul rural. Ibrăileanu și Caracostea consideră această nuvelă o capodoperă a lui Brătescu-Voinești.

Alți critici au considerat-o o operă de talent. A apărut în „Viața Românească”, nr. 4, aprilie 1911.

Ca și Rizescu, Niculăiță Minciună suferă pe nedrept, pentru alt motiv însă. Copilul e victima dorului său de cunoaștere, a ingenuității sale.

O galerie de învinși! Forța acuzatoare a acestor tipuri este, însă, apreciabilă, îmbogățind substanțial rechizitoriul unei lumi. iar în acest rechizitoriu, nuvela lui Brătescu-Voinești deține un loc important, protestul antiburghez fiind general în opera sa.

„Burghezia și-a atras permanenta dezaprobare a scriitorului și a majorității eroilor săi prin stigmatele caracteristice ei, sete de avere, cinism, brutalitate, minciună etc., descoperite de autor și la unii împlicinați („Cauza speculei”, „Din carnetul unui jurat”, „În lumea dreptății”).

I. Al. Brătescu-Voinești nu și-a propus să elogieze orânduirea feudală sau virtuțile tagmei moșierești. Cunoscător al mediului citadin și, într-o măsură și al celui rural, dar tot din perspectiva micii nobilimi de provincie, el a trebuit să plaseze însușirile sufletești pe care dorea să le promoveze, în ființe concrete, umane, iar burghezia – în goană după parvenire – nu i-a oferit astfel de exemplare. Nici Caragiale n-a aflat în noua clasă tipuri pozitive, nici Vlahuță, nici Delavrancea și nici alți scriitori.

Atmosfera propriei familii, care i s-a impregnat cu putere din copilărie, l-a condus pe scriitor la generalizări mai largi, îndemnându-l să caute mai ales în categoria sa socială pe deținătorii virtuților umane. Pe această cale și în aceste limite își face loc idealizarea „boierimii de neam”, care situează literatura sa pe poziții conservatoare sub raportul problematicii sociale. În ultimă instanță, însă, dominant în opera lui Brătescu-Voinești este protestul antiburghez general.

Andrei Rizescu este un judecător într-un oraș de provincie.

Este cult, distins și talentat. Fiu al unui dascăl de biserică, Rizea, el a putut să învețe și să-și facă o situație frumoasă, fiind ajutat de boierul Mărăscu. Se căsătorește cu Elena, cumnata directorului gimnaziului și au un copil, pe Radu. Om rezervat, cinstit, drept și cu simțul răspunderii, face să fie ocolit de colegii din magistratură. Pentru că nu face politică și nu înțelege să facă concesii celor potentăți, era de așteptat să intre în conflict cu președintele tribunalului, om politic și cu multă trecere în partid. Hotărăște să-l mute într-o reședință de plasă, fiindcă devenise incomod. Rizescu își dă demisia, rămânând avocat. Încep meschinăriile și este înfrânt și în cariera de avocat. Dă cu împrumut unui sătean niște bani, pe care-i avea spre păstrare de la o bătrână. Săteanul moare, și cum zălogul pe care-l dăduse în schimbul banilor nu era al lui (era un pământ al nevesti-si) banii bătrânei sunt pierduți. Nu mai poate da banii bătrânei, iar aceasta îl blestemă. Coincidența face ca venind acasă, să-și găsească băiețelul în nesimțire, în urma unui accident. Această nenorocire îl doboară definitiv, înnebunește. Ideea este că superioritatea sufletească nu te face întotdeauna fericit, ci, dimpotrivă, îți atrage invidia și neînțelegerea oamenilor.

Magistratul Andrei Rizescu, eroul nuvelei ample „În lumea dreptății” – mai exact pseudodreptății – este un om integru, dar n-are, fără discuție, atributele unui luptător. Nuvela se distinge în primul rând prin excepționala realizare a atmosferei habitatului burghez, în care eroul se zbate zadarnic, fără să găsească o porțiță de evadare. Drama lui Rizescu constă în aceea că el caută un modus vivendi în societatea banului, soluția prin care să rămână cinstit, curat, dobândind totuși certitudinea fericirii familiale.

Cu nedezmițitul său talent, Brătescu-Voinești urmărește torturile lui morale, îndârjirea cu care vrea să se smulgă de pe chinuitorul său „pat procustian”. Ostilitatea celor din jur însă, crește vertiginos, pedepsindu-l pentru onestitatea sa și pentru că le cunoaște venalitatea. Rizescu preferă viața de familie și din aceeași categorie a oamenilor plini de distincție și discreție își alege și

prietenii. Face lecturi, joacă șah, cântă la vioară. Dintre prietenii, familia Antonescu impresionează prin fericirea casnică ce o caracterizează; de asemenea căpitanul Caselli, mare meloman, propagatorul teoriei meloterapiei – idee pe care o întâlnim cu mult mai înainte și în „Furtuna” lui Shakespeare – sunt cei care înfrumusețază cotidianul lui Rizescu.

Un bun psiholog se dovedește scriitorul în realizarea portretelor feminine: Matilda Antonescu, a cărei hârnicie e asemănată foarte sugestiv cu „sprinteneala nezgomotoasă a unei furnici” și, bineînțeles, Elena Murgu, devenită Rizescu, plină de gingășie și delicatețe, sunt două din personajele aparținând unei întregi suite pe care Ibrăileanu o numea a „femeii-om”. Femeia din proza lui Brătescu-Voinești e iubită mai ales pentru sufletul ei. Justificând această direcție scriitorul face puține descripții fizice în redarea femeilor, stăruind în a zugrăvi frumusețea morală. Aici scriitorul se situează alături de Duiliu Zamfirescu, poate cel mai pătrunzător observator al sufletului feminin.

Dar dacă toți aceștia, bărbați sau femei cu identică structură sufletească îi înfrumusețază viața, orele petrecute la tribunal sunt adevărate suplicii pentru Andrei Rizescu. Fiul dascălului de țară e omul dreptății, prin urmare un obstacol în calea corupției din jur. El intră în conflict cu președintele tribunalului, care acceptă să potrivească sentințele după interese, cu avocații, cu politicienii, personaje inferioare, pline de vicii. „Adaptabilii” n-au procese de conștiință, scopul parvenirii scuzându-le, în concepția lor, mijloacele lipsite de onestitate.

Vulgarii aceștia care persiflează pe Rizescu, cititor al lui Spencer și Nietzsche (avocatul Berlescu le zice Laibăr și Niță) n-au nimic comun cu prototipul magistratului ideal, așa cum l-ar cere adevărata „lume a dreptății”.

În această categorie intră Berlescu, șef local de partid, avocat fără talent, care se menține cu ajutorul imoralității, a lipsei de delicatețe sufletească, abject și cinic, Vineanu, șeful local al celuilalt partid, care a parvenit prin aceleași defecte morale; Zărnescu, președintele

tribunalului care împarte dreptatea după interesul mai-marilor zilei consecvent cugetării, pe cât de tristă, pe atât de adevărată a lui Vineanu că „mare e puterea judecătorului când vrea”.

Pleiada acestora nu se oprește aici. Ar putea fi citat și numele senatorului Dumitrescu, un tip dominat în aceeași măsură de egoism. Când Rizescu era burlac, senatorul îi zâmbea, voindu-l ginere la una din cele cinci fete și-i spunea „mânzule”. Pe urmă, nemaivăzând nici un folos în perspectivă, se eschivează de a-i face vreun serviciu. Andrei Rizescu disprețuiește lumea lor coruptă căreia nu i se poate alătura. Lui Antonescu care-l sfătuiseră să găsească totuși un fel de a se adapta, îi răspunde semnificativ: *„Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cât o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atât caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile, omul spintecă munții și scobește tuneluri, omul primește să fie schingiuit și zice: «e pur si muove», omul pune mâna pe bici și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul”*.

S-ar părea că Andrei Rizescu face, deci, elogiul energiei, însă ideile lui nu sunt urmate de fapte, eroul fiind un contemplativ la care apare un decalaj enorm între sensibilitate și voință. Nemulțumirile de la barou iau în sufletul lui proporții exagerate. Din omul plin de avânt, echilibrat sufletește, victimă a intrigilor, „a dreptăților” de la tribunal, devine mizantrop, sceptic și sfârșește prin a înnebuni. Dar nici drama acesta nu înduioșează fauna tribunalului, faptul fiind considerat ca previzibil de Berlescu atotștiutorul, care-i pune și diagnosticul „mania persecuției”.

Nuvelă amplă – poate și de aceea cu mai multe defecte, cum consideră unii exegeți –, „În lumea dreptății” se remarcă prin naturalețea zugrăvirii obscurei vieții de provincie cu frământările, cu intrigile politice și personale. Drama lui Andrei Rizescu a fost considerată de unii specifică unui maniac și, credem, pe bună dreptate.

Patetismul existenței lui Rizescu provine, evident, din lipsa de înțelegere a societății vremii, dar temerile care-l cuprind în legătură

cu fidelitatea soției, pasivitatea care-l caracterizează permanent ni-l arată ca un mediocru. Rizescu suferă din cauza scrupulelor și a spiritului său independent, dar dacă era un om normal și cu o solidă doctrină filosofică, s-ar fi lăsat în voia valurilor mediului și ar fi acceptat existența tale-quale, măcar pentru a rămâne suportul familiei, unde oricum avea ceva certitudini și obligații. Prăbușirea lui e de natură patologică. Trecând peste proasta alcătuire a societății în care trăia, trecând peste răsturnarea valorilor care-l afecta direct, perseverența în onestitate, chiar în pasivitatea în care se complăcea, treptat i-ar fi dat reputația unui om dintr-o bucată, acceptându-l pe o orbită mai periferică și care, fără discuție, îl păstra însă în rândul oamenilor obișnuiți, normali.

Costache Udrescu și Pană Trăznea Sfântul nu se pot nici ei adapta lumii burgheze, însă din alte motive decât magistratul din „În lumea dreptății”. Aparținând boierimii în descompunere, aceștia sunt niște apariții anacronice.

Închistarea în propria lor viață morală, pacifismul, pasivitatea, constituie stigmatele unui sfârșit inevitabil; prezentul nu-i neliniștește deoarece își propun să-l ignore, iar viitorul nu-l întrezăresc. Privind descompunerea boierimii de pe pozițiile de clasă ale acesteia, Brătescu-Voinești repetă atitudinea lui Duiliu Zamfirescu față de Comăneșteni. Aspectele sociale sunt tratate succint pentru a lăsa loc problemelor etice și psihologice. Drept urmare, în locul conflictelor sociale, vom găsi scoase în relief calitățile sufletești, idealizate în sensul nobleții de caracter. Astfel de eroi sunt: Udrescu, moșier, a cărui genealogie e cunoscută până la banul Udrea din vremea lui Mihai Viteazul și care are mania hrisoavelor, și Pană Trăznea din neamul moșierilor, rămas cu un petic de pământ și care acum se mulțumește cu existența de profesor la Târgoviște, ducând o viață izolată, modestă, având mania florilor.

Sclerozarea sufletească, ticurile le sunt caracteristice. Mai realistă, Sașinca, îi reproșează soțului Costache Udrescu: „Trezește-te odată! Urlă târgul de raportul alegerilor și dumneata stai silabisind la hrisoave. Arde-le-ar focul!”. Bătrânul își cunoaște indiferența

la prezent: „Nu sunt eu pentru asta mico!”.

În mai bine de două decenii, cât se desfășoară faptele în „Neamul Udreștilor”, „orașelul a ajuns de nerecunoscut”. Văzând ascensiunea rapidă a burgheziei, Sașinca exclamă cu melancolie: „Căderea neamurilor și ridicarea noroadelor”.

Între boierimea cu hrisoave și țărănimea din care provenea Andrei Rizescu, se găsea o burghezie rapace, pusă pe parvenire grabnică. Acapararea economiei, degradarea moravurilor sunt efecte ale ascensiunii noii clase – pare a conchide prozatorul, – trecând cu vederea păcatele boierimii. Cauze externe și interne determină sfârșitul boierimii.

Dacă-n „Pană Trăznea Sfântul” mediul lucrează din afară, în „Neamul Udreștilor” el a pătruns în cetățuia acestei familii. La Brătescu-Voinești descompunerea boierimii e văzută prin intermediul pulverizării familiei. Așa va proceda și Sadoveanu în „Venea o moară pe Siret”, pe când la Gârleanu familia e o oază salvatoare: boierii lui se însoară și-și căsătoresc copiii numai în limitele propriei clase.

În proza lui Brătescu-Voinești morbul destrămării îl aduce tocmai elementul străin, strecurat într-o veche familie de neam.

În „Neamul Udreștilor”, acest element dizolvant este Sașinca, cu ambiția ei nemăsurată, proprie lumii noi, în vertiginoasă ascensiune, cu energia ei tenace, opusă slăbiciunii și abuliei soțului, preocupat numai de hrisoavele-i inutile.

Raul, băiatul, crescut în mentalitatea adusă din afară de maică-sa, împinge neamul la ruină. Familia se stinge, moșia este scoasă la mezat și numai cucoana Luxița, rămasă nemăritată și nebună, rățăcește prin București, purtând cu sfințenie la piept prețioasele hrisoave, măturii ale „drepturilor” sfinte ale moșierimii. Luxița, la Brătescu-Voinești, ca și Zinca Tărinեսca la Bassarabescu, amândouă mistuite de aceeași patimă, se ridică în concepția autorilor la proporții simbolice.

În „Pană Trăznea Sfântul” ni se zugrăvește, de asemenea, tragedia unei familii vestite odinioară. Această nuvelă este o frescă

mai cuprinzătoare a lumii desemnate a autorului.

O figură aleasă dintr-un orașel de provincie, din neam boieresc, își păstra cu fală numele și făcea cinste corpului didactic din oraș.

Până rămăsese neînsurat până la o vârstă deosebit de înaintată, iar când prietenul său, singurul său prieten, îl îmbia către căsătorie el îi spunea: „... că nu se însoară de mila florilor și a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsa în paragină, dacă ar avea pe altcineva de care să se îngrijească. Și ce e drept nu e păcat, avea o minunăție de grădină de era pomină; iar trandafirii, mixandrele, garoafele, primulele, pelargoniile și felurimile de flori, piersicile, caisele, pepenii, coacăzele, strugurii și felurimile lui de poame, erau vestite în tot orașul, ba și în București”.

Totuși, în urma insistențelor prietenului, care i-a scos în cale o nepoată a lui, în cele din urmă se hotărăște să se căsătorească, după ce se convinge că are pentru această fată cele mai alese sentimente. Eliza era frumoasă și blândă, înțelegătoare și castă. După căsătorie, fac voiajul de nuntă în Italia. După întoarcere, se îmbolnăvește subit de tifos. În câteva zile moare, lăsând neconsolat pe tot restul vieții pe bietul Pană: „Nu mai ieșea nicăieri, afară de Joia și Vinerea Paștelui, când se ducea la biserică în strana strămoșească; și totuși, la doi ani de zile, când a murit Manolache Moldoveanu, socotind că nu este destul de despărțit de lume, a dat jos ulucile dintre uliță și a pus să i se ridice altele de un stânjen și jumătate.”

După șapte ani, Pană aduce osemintele Elizei și le îngroapă în grădinița sa cu flori, construind cu multă artă o brazdă presărată cu cele mai alese flori, formând un „E” din lobelii albastre. Și așa se deapănă viața acestui bătrân între amintirea neștersă a soției și preocuparea pentru flori.

„... stă la o măsuță mică, mai departe, sub un cais. Pe masă, o bucată de scândură de brad, alte bucățele mai mici, o sticlă cu cerneală, un condei și un catalog de flori ilustrat. Cu un briceag el taie lemnul în bucățele deopotrivă de mici, le subțiază, le lustruiește și apoi scrie pe dânsule nume de flori după catalog: „petunia

hibrida”, „.....”.

În sfârșit, când socotește că, fiind prea bătrân, trebuie să ia o hotărâre în privința caselor, le donează cu destinația de a servi ca școală. Noua învățătoare, un tip insolent, nesocotește pe vecinul binefăcător, ia parte slujnicei care profanează florile de pe mormântul Elizei. Ia naștere un conflict ce se sfârșește cu un proces. Disprețul lui față de oamenii legii, l-a hotărât să aștepte nepăsător verdictul.

Idea ce se desprinde din nuvelă este că omul prea sensibil nu are puterea să reacționeze față de fărădelegile semenilor. Prin mijloacele ce le utilizează autorul spre a arăta înălțimea sufletească a unui om cu totul aparte sunt: repetiții, ritmul amplu și firesc, stilul temperat, cald, o muzicalitate colorată, iar originalitatea nuvelei este incontestabilă.

Pe de o parte întâlnim aici mediul acesta special al judecătorilor, al avocaților, al împricinaților, pe de altă parte cunoaștem experiența cuiva foarte înrudit cu familia sufletească a scriitorului. Izolarea lui Pană Trăznea, sufletul de elită rătăcit într-o lume lacomă și brutală, e un mod ineficace de a nu se confunda cu ea. Moartea soției, model de puritate și feminitate, îl împinge să caute solitudinea în care se va complăce ani îndelungați. Se închide tot mai mult în sine. Cultivă flori în forma inițialei răposatei Eliza. Consacrându-și toată ziua amintirii celei moarte, Pană apare multora drept un maniac.

Un incident mărunț cu o tânără profesoară îi aduce întemnițarea pe nedrept. Domnișoara Melicescu reușește cu sadism să-și aducă adversarul – altfel un tip inofensiv și reverențios – chiar în fața tribunalului, care, fără îndoială, îl condamnă.

De fapt, cercul vicios în care se agită personajele negative determină apariția unei scene ilare, în care intră, cu toată turpitudinea lor, avocatul Vasiliadi și prefectul Alger.

Nici Pană Trăznea, nici Costache Udrescu, nici Andrei Rizescu nu acționează în vreun fel. Deși dramele lor, cunosc condiții deosebite, toți apar ca niște resemnați. Încercând să facă avocatură,

Rizescu e strivit. „Dumneata nu faci de avocat” îi spune un cunoscător al culiselor tribunalului. Suspectându-și soția, copilul căzând victimă unui accident, deprimat, cel care susținea că lumea poate să schimbe mediul își pierde mințile.

Pe bună dreptate s-a remarcat elementul artificial al construcției eroilor în această privință: celula nervoasă a fiului de țaran Rizescu e mai fragilă decât aceea a boierilor ce se degradează lent, fără a ajunge la alienație. Enunțând diferențele de structură biologică și socială, reunindu-i în aceeași categorie a delicatilor, refractari mediului burghez, sfârșitul eroilor e contrazis de evoluția normală a societății în planul ei concret istoric. „De fapt – scrie George Călinescu – eroii lui Brătescu-Voinești nu sunt nici învinși pentru că nu luptă și nici inadaptabili de vreme ce nu le poți descoperi o orientare către o țintă mai depărtată. Ei sunt sau simbolizări ale moralei, muștrări încorporate aduse de autor tuturor acelora care nu iubesc binele, frumosul, adevărul, mai puțin decât niște inadaptabili, niște ființe infirme, mai totdeauna alienate, fără interes pentru fondul nostru de cunoaștere, fiind de la început știut că un rău conformat mintal nu-i nici reprezentativ pentru umanitate și nici capabil de a susține vreo luptă.”

Fragilitatea structurii etice, asupra căreia insistă Brătescu-Voinești, nu explică în mod convingător măcinarea inadaptabililor.

Într-o viziune realistă, Camil Petrescu și alții vor oglindi, potrivit adevărului, înfrângerea intelectualului onest sub presiunea mediului burghez insuportabil.

În concepția sa estetică, socialul apare subordonat eticului, Brătescu-Voinești discutând adesea din ipostaza unui moralist. O indicație în acest sens aduce comentariul din „Întuneric și lumină”, în care se subliniază rolul binefăcător al literaturii asupra omului. Pe primul plan apare omul, problema fericirii fiind reluată cu fiecare prilej. Pe scurt, fericirea ar sta în echilibrul moral, în demnitatea personală, în delicatețea sufletească. A aduce altora o speranță, a diminua brutalitatea, a trăi în limitele purității morale, acestea sunt trăsăturile fericirii. Nici unul dintre personajele dragi scriitorului nu

cultivă mari ambiții sociale, căutând mai mult satisfacția simplă a vieții de familie.

Setea de liniște și pornirea „visătoare” determină pe Mișu Gerescu să renunțe la proiectul de a-și redobândi „moșioara părintească” acaparată de practicul Lazariade. „Nu ți-e silă de tine?”, îi spune o voce interioară când încearcă să devină el însuși un acaparator. Latura etică a eroului se dezvăluie pe marginea unui vis. Se făcea că trecea singur printr-o grădină „de-o frumusețe fără seamăn”. „Cu sufletul îmbărbătat de fericire” descoperă în nisipul aleii un ban mare de aur, apoi altul și alții. Pe măsură ce-i adună, grădina se sălbăticește, devine mlăștinoasă, groaznică. „Aurul din buzunare mă îngreua că nu mă mai puteam mișca și am început să mă înglodez în nămol și să mă înfund... până la gleznă, până la genunchi, până la brâu, până la gât. Simțeam că-mi năvălește nămolul în gură, simțeam că mor înăbușit, înecat cu buzunarele pline de aur”³⁸.

Iată o diminută demonstrație a crimei de „lčse-humanité” pe care o săvârșește „aura sacro fames”. Visul acesta în care aurul este un simbol al nimicirii fericirii are semnificația unei demonstrații etice.

Scriitorul proiectează asupra eroilor preferințele sale etice. Dacă eroii lui Caragiale sunt sociabili, cei ai lui Brătescu-Voinești se complac într-o cvasiizolare. Deși nu luptă, deși sunt înfrânți, ei constituie totuși, în concepția scriitorului, o tipologie cu valori morale incontestabile.

În paginile nuvelistului târgoviștean se împletesc vestigiile ale boierimii, intelectuali înfrânți, de tipul lui Dan al lui Vlahuță și reprezentanți ai păturilor citadine modeste. În felul său, prozatorul a descris „locul unde nu s-a întâmplat nimic”, reliefând aspectele specifice. Fălticeniul lui Mihail Sadoveanu sunt similari Târgoviștei lui Brătescu-Voinești.

Radu Finuleț rămâne cu o „sminteală” în urma pierderii soției dintr-o neatenție la luarea doctoriei. Fostul negustor aprinde

38. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Scrisorile lui Mișu Gerescu”, Biblioteca pentru toți, București, 1963, p. 192

lumânări în pridvorul casei și îngână cântece bisericești. Mania lui religioasă determină familia să-l izoleze într-o casă la periferia orașelului³⁹.

Sclerozarea sufletească apare frecvent ca efect al seninătății și universului moral mărginit.

Văduvă de mulți ani, coana Leonora, soția președintelui de tribunal, duce o existență modestă, închiriind camere, în special magistraților. Viața ei se desfășoară uniform: scuturat, gătit, cusut. Tipică e mania de a repeta agasant oricui „ghenealoghia” neamului cu zeci de Nisipeni și zeci de Strâmbeni. Coana Leonora suferă de logoree, semn al senilității. Autorul face aici o apropiere voit forțată, ilară, între preocupările majore care privesc istoria lumii și măruntele ei, neînsemnatele „ghenealoghii” ale coanei Leonora, tipul boieroaicei scăpătate care se fălește zgomotos cu trecutul. E ajunsă la stadiul de caricatură inofensivă. Maniaci sunt și bătrânii Alecu și Costache. Conu Alecu are plăcerea de a relua povestirea cu un bulgar de la care împrumutase niște bani. Nerestituindu-i la timp, creditorul începuse să se poarte nepoliticos. Conu Costache, eroul schiței amuzante „Vârcolacul”, vede în chibiții mesei de joc „vârcolaci” aducători de ghinion la cărți.

În mediul citadin, lipsit de variație, până și fetele tinere se osifică repede. În contrast cu sora ei mai mică de la București, o frivolă, la treizeci de ani, sfioasa Elena din „Două surori” se consideră bătrână. Și aici idealul personajelor este unul casnic. Iosif Dănescu, modestul casier și Elena Cioranu tind să întemeieze un cămin, să obțină certitudinea unui vieți lipsite de griji, de nesiguranțe. Autorul sesizează leziunea sufletească a personajelor în nuanțe abia perceptibile.

Dincolo de ambianța obositoare prin monotonia ei pe care o oferă orașul, ne-am aștepta ca lumea satului să fie mai liberă în mișcări. Dar proasta organizare burgheză a alterat și lumea rurală în aceeași măsură. Și la țară prejudecățile veștejesc șiucid.

Cu aptitudinile și setea lui de a cunoaște, Niculăiță Gropescu a

39. Idem, în „Sminteala lui Radu Finuleț”

luat, întotdeauna, cât a urmat școala premiul întâi cu cunună – înzestrat fiind cu un deosebit spirit de observație, vrând să cunoască cât mai multe din tainele naturii. Adolescentul din cătunul Manga, sat cu existență reală lângă Târgoviște, a observat că bărzăunul mănâncă păianjeni, că lăcusta – călugărița mănâncă și ea lăcuste mai mici, că pentru a ademeni vrăbiile pisica imită din gât ciripitul acestora.

Învățătorul îl persiflează, iar un bătrân îi scornește o poreclă care-l va urmări pretutindeni: Niculăiță Minciună, Pană Trăznea și Solomia, fata la care ținea, îl ocolește. Autorul ne prezintă un băiat de țară, care, de mic, din clasele primare, dă dovadă de inteligență și mai ales de un rar spirit de observație.

Fiind sărac nu poate urma mai departe la școala din oraș și rămâne în sat. Anii trec și Niculăiță ajunge flăcău. Ajută pe tatăl său la lucrările agricole și în orele libere se ocupă cu dulgheria, meserie care-l atrage în mod deosebit. Firea lui visătoare și contemplativă îl făcea de foarte multe ori să-și piardă vremea urmărind: „... cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decât ele, – ori se târa bunișor pe brânci, să vadă ce face lăcusta de țârâie așa de tare”.

Încercarea lui Niculăiță de a înfrunța prejudecățile echivalează cu o răzvrătire. În mediul obscurantist al satului el trece drept un exemplu ciudat. Găsind un portmoneu cu bani, îl predă șefului de post care-și însușește suma. Revoltat de comportarea jandarmului, surprins asupra faptelor, Niculăiță e derutat și nu reușește să-l convingă pe anchetator de nevinovăție. I se pune și un diagnostic pretențios, după ce în prealabil i se atribuie întreaga vină. descântecul babei Uță, molifta popii Alecu accentuează atmosfera deprimantă. Bătut de șeful de post, ironizat de țărani, Niculăiță de spânzură.

Ideea generatoare este că adesea un spirit deosebit nu poate lupta contra abuzurilor și nedreptăților semenilor. Refuzul de a se conforma mentalității înapoiate duce la un final tragic. S-au găsit foarte multe similitudini ale eroului lui Brătescu-Voinești cu personajele din „Micul lăutar” de H. Sienkiewicz, pe care, de altfel,

nuvelistul român a tradus-o și a publicat-o în „Convorbiri literare” în 1901 și cu nefericitul Chatterton al lui Alfred de Vigny, având ca model o existență reală. S-au făcut apropieri cu literatura rusă (Tolstoi, Gorki), unde mila, înduioșarea sau tragicul izvorăsc dintr-o suferință.

Niculăiță se dovedește nu numai o inteligență, dar și un suflet ascultător, credincios, profund cinstit, un caracter. Scara gradației compoziționale se desfășoară ca și în alte nuvele ale lui Brătescu-Voinești. Înșușiri sporite aduc nefericiri sporite. Pe Niculăiță, autorul l-a văzut nu atât ca individ cât ca simbol al setei de a ști, muștrând prin el societatea.

Frații din „Moarte grabnică” sunt firi opuse. Vasile Umbrian e un om aspru. Foarte semnificativă în acest sens este întâmplarea în care el pedepsește pe un țigan ce pescuia în eleșteul boieresc, silindu-l să mănânce râme. Celălalt frate, Iorgu Umbrian, dimpotrivă, e un om blajin, deschis și privește lumea cu seninătate. Bolnav închipuit, Umbrian se vaită mereu că moare și-și cheamă fratele pe la el. Acesta, într-una din seri, se retrage ascultând discret vaietele ipohondrului și moare subit, dând parcă o lecție de înțelepciune.

După ani obositori de serviciu, după ani de lipsuri și sacrificii, umilul funcționar Isaiia Vasilescu de la prefectură, slujbaș cu greutate, tăcut și docil, își vede visul împlinit: își cumpără o blană. Dar, ca în „Mantaua” lui Gogol, fericirea lui Isaiia Vasilescu e la fel de efemeră ca aceea a lui Akak Akakievici. Blana îi este furată chiar în prima zi, când abia o înnoise. Drama lui Isaiia e urmărită într-un crescendo care sfârșește într-o mare durere.

Nu e vorba de un fapt singular, ci de lipsurile materiale acute care caracterizează funcționăria – și nu numai pe ea.

Nuvela se încheie cu această imagine a omului părăsit de toți, în mijlocul biroului pustiu, năpădit de amintirile fericirii de dimineață. Toată lumea îl felicitase și în auz îi răsună fiecare cuvânt rostit de nevastă și copii, dincolo de care se simte parcă în ritmul sacadat al frazei, un plâns interior.

„Tragicul trăiește ca și umorul, din contrastul valoroșilor. El e

menit să pună în lumină o mare putere omenească. Atunci când ceva îndeosebi ales, însemnat și impunător, suferă adânc și cade, contrastul dintre valoarea personajului și dintre suferința și prăbușirea lui deșteaptă în noi acel puternic răsunset care e tragicul. Costache Udrescu, Pană Trăznea, Isaiia Vasilescu sunt printre isbutitele figuri tragice din literatura noastră.

Toți eroii, fără excepție, ne înfățișează ceva ales, curat, înalt, vrednic de simpatie. Alături de acestea apar figuri sau încercări menite să sublinieze în chip autentic, prin contrast, fondul personajelor amintite.”

Cu „Microbul”, povestirea în care umorul eșuează în tragic, Brătescu-Voinești se situează în apropierea lui Cehov. Drama tăcută a copistului Iorgu Popescu, de la cancelaria Parchetului, dezvăluie un fond uman răscolitor.

„Microbul” sau „Microbus melancolicus” cum l-au numit colegii, lucrează și pentru cei trei studenți în Drept: Lipescu (nababul), Tomaidi (grecoșorul) și Ionescu (Musicis). Țintă zeflemelilor acestora, nebacalaureatul care într-o clipă de uitare își iese din sine, cade într-o înfrângere totală.

Nuvela are o mare putere de a înduioșa, amintind și de povestirile lui Dickens.

La Brătescu-Voinești, fauna aceasta mărunță suferă în tăcere, ascunzându-și cu decență mizeria. Așa face Iorgu Popescu, slujbașul îngălbenit în aerul sufocant al unui birou, care întreține dintr-o leafă de mizerie mama infirmă și niște surori; la fel procedează agentul fiscal purtând mici drame necunoscute, ca în schița plină de delicatețe „Un om”. Aceasta e istoria unei decăderi sociale, în care se păstrează încă ceva înalt omenesc: duioasa atenție a bătrânului agent de percepție pentru nevestă, pentru care, cu toată timiditatea ce-l caracterizează, cere niște mixandre, căci „grozav îl pac mixandrele, nevesti-mii”.

Bătrâna din „Măgheranul”, care-și concentrează toată dragostea asupra unei flori, plânge discret distrugerea ultimei mângâieri.

Moralist atras de dramele celor umili, Brătescu-Voinești nu e

lipsit de umor. Ar fi putut foarte bine să-și frâneze lirismul, trecând de la patetic la comic.

Doi amici, Pitache Gheorghe, chefliu renumit și Năiță Dinculescu se jură să intre în rândul oamenilor cuminți, dar își calcă jurământul cu primul prilej. În „Călătorului îi șade bine cu drumul” suntem în atmosfera schițelor caragialești. Hotărârea celor doi eroi contrastează cu lipsa voinței, care-i face să nu poată renunța la pelinul de la gheață. Apoi „ce pastramă fragedă ca roua. Dar ugerul ăla de purcică de se topea în gură...”. Explicația întârzierii e găsită ușor: băiatul Tilică e prea moale. „Și omu’ se grăbește la drum, dom-le. Vine, cere, pleacă... n-are vreme de pierdut și călătorului îi șade bine cu drumul...”

Materialul de imagini este transfigurat sub condeiul autorului și realitatea apare într-o perspectivă plină de pitoresc și haz. Personajele sunt de o savoare indescriptibilă. Deși au jurat că se lasă de băut, acum cu limba îngreuiată, parcă ar avea clei în gură, se îndeamnă unul pe altul să guste din pastrama și din mititeii aduși de cârciumar.

În cursul schiței oscilăm în legătură cu atitudinea față de eroi, dar treptat devenim indulgenți, pentru ca, în final, să-i iertăm cu toată bunăvoința pe care ne-o inspiră aventura lor de care facem haz. Schița e străbătută de un umor senin și sănătos. Câtă deosebire între planul cu care porniseră la drum și renunțarea lor din ultimul moment.

Schița, plină de naturalețe, n-are nimic artificial. Eroii nu ne apar ca niște bețivi vulgari. Compoziția este proporționată. De altfel, „fînețea dialogului, gradația acțiunii, economia mijloacelor concurează într-o schiță cu totul remarcabilă”. Ne aflăm cu certitudine în fața unei capodopere a geniului. Ideea din această schiță va fi reluată de D. D. Pătrășcanu în „Înzăpădiții”.

Caragialeană e și schița „Un reghiment de antilerie”. Notabilitățile unui orașel luptă să aibă și el „reghimentul” convenit în urbe. Proprietarul unui birt mic, care se și vede prosperând, conduce campania, dar spre stupefacția lui și a noastră, Năiță

Ionescu își surprinde nevasta cu un ofițer.

Și „Metamorfoza”, această caricatură verbală, duce la un umor savuros. „Focul purifică” respiră aceeași atmosferă, amintind însă și de schițele de moravuri ale lui Dumitru Teleor și Petre Locusteanu. Un tip locvace face pe patriotul și pe cunoscătorul marilor probleme la modă, în realitate fiind un meschin pe care-l preocupă mult mai mult propriile-i interese.

„Fariseu” face parte din aceeași categorie de schițe care admonestează tarele claselor suspuse. Un oarecare Păunescu afișează principii democratice și, în realitate, pe propria-i moșie a imprimat un regim sever, călcând fără scrupule peste interesele supușilor.

În „Nicușor” asistăm la viața plină de privațiuni a unui copilăș, care nu se putea bucura de cele mai elementare daruri cu prilejul pomului de Crăciun. Copilul odăiașului, care din când în când căpăta câte un gologan de la „boier”, duce o viață lipsită de bucurii. Numai printre uluci poate vedea traiul din curtea boierească. Dar acest impediment nu-i permitea să admire strălucirea pomului. Crezându-l bun pe conu Mișu se hotărăște să-i iasă înaintea săniei, cu gândul de a-i cere permisiunea să fie lăsat a vedea și el pomul. Sania trece, copilul este admonestat pentru îndrăzneală. Nicușor nu renunță așa ușor la hotărârea lui, se strecoară în curte, se cațără privind cu jind la cele văzute în casă.

În momentul în care copiii din casă se pregăteau să cânte „O, Tannenbaum!”, un strigăt sfâșietor străbate printre lătrăturile unui dulău. Jos, în zăpadă, Nicușor zăcea leșinat. Boierul prea târziu a reușit să înțeleagă situația, așa cum târziu înțelesese și stăpânul lui Tric. Contrastul dintre fericirea de Crăciun a celorlalți copii și nefericirea lui Nicușor subliniază aspectul social al schiței.

Intervenția autorului în povestire duce la reliefaarea, fără voia sa, a ideii propuse. La o privire atentă se poate constata, în aceste schițe, pe de o parte un contrast edificator între el și cei care-l umilesc, pe de alta o luptă continuă de contrarii, chiar în aceeași persoană.

Iorgu Popescu are un bogat și proeminent fond sufletesc. În momentul amar, când Microbul strigă Nababului: „... lasă-mă-n pace”, sufletul nostru se alătură din plin umilințelor și durerilor celui nefericit.

În volumul „Firimituri”, într-o anecdotă tratată în spirit caragialesc de fapt, Brătescu-Voinești este un scriitor realist din descendența lui Caragiale. Se critică vehement ambiția și invidia femeilor dintr-o capitală de județ, care vor să aibă numai pentru sine automobilul județului. Acțiunea se petrece în Târgoviștea anului 1915. Frosa Dumitrescu, soția ajutorului de primar, urăște pe Marioara Ionescu, soția oficianului de la poștă, fiindcă o sfidează plimbându-se cu soțul său și cu prefectul în automobilul județului, în timp ce dumneaei nu i se dă posibilitatea de a merge cel puțin o singură dată, când dorea să viziteze Pucioasa.

Nu i se cade automobilul fiindcă a enervat pe Marioara Ionescu. În cele din urmă, Frosa Dumitrescu interzice soțului său să mai plătească cotizația la partid. Prefectul, în fața acestui fapt, îi promite mașina, dar puse pe Marioara Ionescu să aranjeze cu șoferul ca mașina să se defecteze înainte de a ajunge la destinație. Așa se și întâmplă. Automobilul remorcat de un car cu boi intră în Pucioasa sub privirile sfidătoare, ironice, ale Mărioarei Ionescu, sosită anume la fața locului⁴⁰.

Autorul arată „înalta” preocupare a oficialităților județene, criticând imoralitatea, ipocrizia, superficialitatea și demagogia. Aceste autorități se ocupau de toate, în afară de ceea ce interesa binele obștesc al orașului, care n-a rămas decât cu slava strămoșească.

Plină de vervă, cu mult umor caragialesc, este și schița „Canonul comisului Dinu Matraca”, schița care constituie o puternică satiră la adresa acelor care, după ce săvârșeau anumite abateri de la normele de conduită morală, credeau în mod ipocrit că se pot căi. Bucata nu este altceva decât căința exagerată a unui fiu de boier

40. I. Al. Brătescu-Voinești, „Din pragul apusului. Gânduri. Amintiri”, București, 1943, p. 200

de pe vremea fanarioșilor, care, după ce și-a prelungit exercițiile erotice de la mama vitregă la fiica și chiar la fratele ei, își pune clopoței la papuci, pentru ca găzele, furnicile și alte mici vietăți să prindă de veste la timp și să fugă din calea pașilor lui. De fapt, această lucrare este singura care mai merită să fie relevată pentru șarja ei în stil cronicăresc, ce a apărut după decăderea scriitorului, perioadă în care activitatea sa literară a fost redusă.

Este prezentă în creația lui Brătescu-Voinești și viața negustorilor evrei. Iosif Bailăr din schița „Contravenție” posedă o prăvălioară, unde toată averea sa se reducea la „două stropitori, patru-cinci sticle de lămpi, câteva lumânări și zece coți de fitil.”

Din vânzarea acestor mărfuri nu poate trăi și din nevoie încearcă să vândă și spirit fără autorizație. Prins, el care toată viața nu fusese „nici martăr”, este condamnat la 480 de lei taxă și amendă...

Întreaga avere a lui se ridică abia la 20 de lei. Pe Iosif Bailăr îl frământa gândul ce va face soția lui când... o afla. Așa cum se vede, Iosif Bailăr, se gândea nu atât de mult la nenorocirea lui, cât la suferințele tovarășei de viață.

Asemănătoare ca mod de tratare cu schița „Contravenție” este și schița „Magheranul”. Magheranul a crescut frumos, împodobind căsuța tăcută și posomorâtă a bătrânei. În urma unei manifestări politice, un tânăr orator jobenat, după ce chemase poporul în Dealul Mitropoliei, fiind urmărit de jandarmi, intră brusc pe ușa bătrânei când aceasta ieșea cu magheranul. Tânărul, dând peste vas, îl sparge și astfel singura el bucurie se stinge. Autorul reflectează la această întâmplare cu un umor amar.

„Inspecție” nu-l amintește pe Anton Bacalbașa și anticipează schițele cazone ale lui Gheorghe Brăescu: „Din carnetul unui judecător”, publicată în „Moftul român”, Brătescu-Voinești relevă vorbirea autentică a țaranilor prin mărturia unei fete la un fals proces de viol.

În fața tribunalului, spre nemulțumirea avocaților, oamenii încearcă să se împace pentru a salva viața celui care, fără voie, a

făcut o crimă.

Cu toată pasiunea pentru flori, pentru pescuit și vânat, nu se poate vorbi la Brătescu-Voinești de o mare poezie a naturii. În natură scriitorul caută mai ales întâmplări, adică prilejuri de a extrage semnificații etice. Pescarul constată cu surprindere că în undiță nu s-a prins un pește, ci o „dihanie”, vidră („Dihania”). Surpriza e și mai mare când un țăran descântă asemenea vânătorilor indieni, șerpilor de apă („Minunea”).

Vânătorul participă cu duioșie la drama unui pui de prepeliță („Puiul”) și deplânge moarte unei privighetori („Privighetoarea”). Îl îndurerează agonia unui câine și spre a-i scurta suferința îl împușcă („Moartea lui Castor”). Aici, însă, urletele bietului câine bătrân – privit ca un supraviețuitor și un ultim martor al unui trecut mai fericit – capătă un înțeles simbolic: e în ele „glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinei neamului”.

Un loc aparte îl ocupă în creația lui Brătescu-Voinești vârsta candorii, copilăria. Copiii lui au ceva din capodoperele pictorilor Murillo și Tonitza. Copilul din nuvela „În lumea dreptății” își moștenește părinții în delicatele înclinații muzicale, în distincție, în șubreda conformație sufletească.

Nicu sau „Nițu”, cum își spune el, fiul casierului Iosif Dănescu din „Două surori”, e acela care prin puritatea și prin sinceritatea lui reușește să-și apropie părintele de domnișoara Elena Cioranu, o nefericită plină de sobrietate, care-și ducea existența sub zodia solitudinii.

Copiii din „Sâmbăta” sunt creionați după modele reale, de la care autorul a împrumutat toate caracteristicile. Ei nu aparțin genului de copii teribili, ieșiți din comun, dar au gingășia specifică vârstei.

Cazuri aparte reprezintă eroii din schițele „Nicușor” și „Gheorghită al Anghelini”. Copii săraci, ei nu sunt lipsiți de delicatețe și bun simț. Nicușor e un ocrotitor al micilor vietăți un băiețel plin de sensibilitate, dar greutatea materiale ale familiei îi răpesc prilejurile de bucurie, pe care alți copii de vârsta lui le simt

din plin. Autorul îl privește cu multă înțelegere, transmițându-ne întreagă compasiunea și dragostea sa pentru micuții vitregiți de soartă.

Cu Gheorghită al Anghelini s-a petrecut, fără discuție, o mică dramă. I s-a fâgăduit că va fi luat la București spre a-și împlini visul adolescenței: un post de ajutor de șofer. Cineva nu-și ține cuvântul, dezamăgind un suflet nealterat încă. Ca un veritabil destin implacabil, „mediul” acționează brutal, nimicind ființele curate.

Protestul în general, ar încadra nuvelele lui Brătescu-Voinești în descendența literaturii realist-critice, începând de la Nicolae Filimon și mergând spre epoca noastră. În același timp, faptul că o mare parte a personajelor din perspectiva cărora se realizează critica la adresa moralei burgheze aparțin vechii aristocrații, creează o situație specifică acestei opere. H. Sanielevici a încadrat-o în ”realismul clasic”⁴¹, pe baza unor raționamente care, însă, nu-și găsesc decât parțial temeiul. Vulgarizând unele cunoștințe de socialism, Sanielevici consideră că realistul clasic este „reprezentantul unei pături stăpânitoare în apogeul dominațiunii”, ceea ce nu e adevărat nici în general, nici în cazul scriitorului nostru și nici în avatarurile eroilor săi. Cu toate acestea, noțiunea „realismul clasic”, în accepția ei teoretică, nu poate fi îndepărtată dintre caracteristicile nuvelisticii lui Brătescu-Voinești, în ceea ce privește modalitatea estetică a individualizării personajelor, a constituirii conflictelor; reducerea în majoritatea cazurilor la trăsături sufletești fundamentale: opoziția trasată bine-rău, adevăr-minciună etc.; concentrare maximă a acțiunii fără episoade colaterale.

La Brătescu-Voinești, într-adevăr, eroii sunt reduși la trăsături fundamentale atât de acuzate. George Călinescu îi definea pe bună dreptate „simbolizări” ale moralei⁴², încât ele apar drept automatisme, iar ei înșiși se caracterizează prin unilateralitate și stereotipie. Într-o privință, crede Mihai Gafița că se apropie literatura scriitorului de „realismul clasic”. Nostalgia după o vreme

41. H. Sanielevici, în „Încercări critice”, 1903

42. G. Călinescu, în „Istoria literaturii române. Compendiu”, București, 1968

patriarhală, considerată drept depozitară a valorilor sufletești, acea idealizare a trecutului – un trecut nu prea îndepărtat, totuși – potrivit cu detașare de problematica socială propriu-zisă a orânduiri, de conflictele ei: a sublinia acestui trecut, în câteva virtuți supreme ale omului, nu ale orânduiri, astfel de caracteristici, apropie nuvelele și schițele lui Brătescu-Voinești de „realismul clasic”.

„Eroii respectivi sunt, însă, niște oameni de prisos în cea mai pură accepție, rentieri scăpătați ai unor averi în ruină, energii pierdute din care n-a rămas decât amintirea.

În lipsa altor bunuri de cultivat și administrat, ca strămoșii lor de odinioară, descendenții au rămas ancorați la o imagine ideală a înaintașilor, construită de ei înșiși din virtuți. Situația fiecăruia din ei e șubredă, în ce-l privește și el se va prăbuși în contactul cu proza dură a vieții din orânduirea instituită de burghezie: cu toată aura de puritate pe care le-o conferă scriitorul, ei sunt inutili, anacronici, sortiți dispariției”⁴³.

Scriind despre niște oameni ce aparțineau unor anumite clase condamnate de istorie, surprinzându-i în momentele care coincideau cu agonia clasei, a detașat în așa măsură drama individuală a eroilor, de destinul clasei lor, încât ei își pierd apartenența socială și ne apar numai sau aproape numai ca simboluri ale nefericirii umane. La astfel de eroi, dramele sunt declanșate, în principal, nu de apartenența lor la o clasă, nu de problematica acestei clase, ci de natura lor interioară, de conformația lor psihică, de poziția lor față de categorii sufletești etern umane, cu valabilitate foarte largă. Prin aceasta, scriitorul se situează din nou mai aproape de „realismul clasic”.

E interesant de semnalat, în altă ordine de idei, că scriitorul consideră eroii din categoria lui Pană Trăznea inadaptabili – triumfători, în ultimă instanță, asupra suferinței și chiar asupra „mediului”, de vreme ce adversitățile, durerea, îi doboară dar nu le schimbă structura sufletească, îi fac să se îndoiască de frumusețea virtuților cultivate. Personajul central din romanul „Mache

43. Mihai Gafița, în prefața la „Întuneric și lumină”, Biblioteca pentru toți, 1963, p. XXII

Dumbrăveanu” este caracterizat astfel de autor, într-un moment când lucrarea era, se pare, terminată. Eroul acestei cărți, spunea el, „este un erou prin faptul că suferă, îndură cele mai mari mizerii, este lovit din toate părțile și, cu toate acestea, plin de încredere în viitor rămâne. El le primește pe toate cu zâmbetul pe buze. Orice suferință îl lasă nepăsător, ca și când nimic n-ar fi îndurat. Astfel, în cele din urmă, rămâne învingător.”

Scriitorul a urmărit, deci, în nuvelele sale, întruchipările unui ideal care nu dispare, nu se frânge, chiar atunci când personajul care-l poartă e înfrânt. Ancorați în cultul pasiv al virtuților, astfel de eroi nu se valorifică social, dar rămân pilduitori, fie că-și atrag compătimirea autorului, fie că impun valorile morale întruchipate de ei, ceea ce avea să facă destul de asemănător Edmondo de Amicis în atât de populara lucrare „Cuore”, înrudită cu tipul de literatură al lui Brătescu-Voinești.

Evidente, preocupările moralizatoare vin la autor din motive coincizând, nu o dată, cu ale eroilor săi, care în lipsa de bunuri materiale cultivă virtuțile.

Faptul că Brătescu-Voinești nu se oprește la timp, ci dă un sens cu mult mai larg „moralizărilor” sale, fără a implica determinări de clasă, este vizibil, între altele, și prin aceea că o parte din eroii cu alese însușiri sunt chiar din clasa burgheză, fără ca prin aceasta să aibă în ochii scriitorului o situație inferioară celorlalți. Dintre aceștia sunt Andrei Rizescu, „Microbul”, Isaiia Vasilescu, Iosif Dănescu, agentul fiscal din „Un om”. Sensul moral e căutat apoi și în episoade care au drept personaje-victimă păsări sau animale: „Bietul Tric”, „Puiul”, „Moartea lui Castor”.

Observăm, deci, în opera literară a lui Brătescu-Voinești o continuă evidențiere a unor concluzii de ordin etic, independent de apartenența și determinările de clasă ale personajelor respective.

Mihail Dragomirescu vorbea despre scrisul lui ca despre „marea artă la care puțini au ajuns”, și-i socotea lucrările nu numai „capodopere ale nuvelisticii românești, ci ale nuvelisticii în genere”. Cu ocazia sărbătoririi din 1928, G. Ibrăileanu afirma, în scrisoarea

omagială trimisă autorului, că opera lui merită calificarea de „îmbinare de realism desăvârșit și de intens și pătrunzător lirism, de adevăr și de poezie”, pentru ca să i se adreseze apoi: „Aprig în observații, decis în sentimente, dumneata ai fost expresia cea mai înaltă și mai pură a generației noastre, critică și lirică în același timp”.

Astfel de aprecieri și altele asemănătoare, totdeauna la superlativ după acordarea premiului Academiei în 1907 pentru volumul „În lumea dreptății”, și venind de la oameni de formații și preferințele cele mai diferite: Maiorescu, Ibrăileanu, Goga, Rebreanu etc., au situat pe scriitor la o treaptă pe care, totuși, timpul n-a confirmat-o în aceeași măsură. Opera sa rămâne în istoria literaturii și va continua să fie prețuită. Stăruie asupra ei, însă, un anumit aer de vechime care se datorează mai ales stăruinței de a afla valorile cele mai alese în oameni care, cu toată detașarea lor de clasa căreia îi aparțineau – detașare datorită aleșilor însușiri cultivate –, au urmat, totuși, destinul acestei clase: anacronismul ei s-a răsfrânt și asupra lor, proiectând asupra-le spectrul aceluiași deznodământ inexorabil.

Resemnarea eroilor săi, solitudine, pasivismul extrem, abdicarea de la orice idee de luptă, sunt atitudini pe care le apreciem ca pe o formă de protest, cu valoare simbolică, dar cu rezonanțe mai reduse în actualitate. Opera lui Brătescu-Voinești e o caldă pledoarie pentru mai mult umanism, pentru mai puțină suferință.

Opera literară scrisă în anii tinereții aduce o contribuție importantă la evoluția nuvelei românești.

De aceea, pe parcursul acestor pagini care îl descifrează în lumina nouă a veacului nostru, cronicarului modest de dincolo de muștrările răbufnite prin unele capitole i-a venit multă vreme greu să pună toate verbele la timpul trecut.

Plecând de la general la particular, de la universul creației lui Brătescu-Voinești la câteva experimentale aplicații pe text, ne vom opri asupra schiței „Moartea lui Castor”.

În ea recunoaștem un segment din viața autorului. După mai mulți ani, poetul se întoarce în casa părintească să-și vadă mama.

Rămâne îndurerat că o vede slabă, îmbătrânită și aproape oarbă.

În cele mai amare clipe ale vieții ea se simte singură și doborâtă de griji. În această insulă a singurătății casei părintești, o singură ființă mai ținea de urât bătrânei: câinele Castor. Dar spre a crea atmosfera de părăginire, de disoluție a căminului, autorul surprinde tocmai momentul când această ființă începea și ea să dispară. Castor nu mai are astâmpăr. Urletele lui dureroase aștern o jale apăsătoare, trage să moară. Un torent de amintiri reverberează în sufletul povestitorului, câinele care trage să moară și zbuciumul acestuia și liniștea casei unde cândva era atâta viață și atâta veselie. Acest moment se constituie ca idee generatoare.

„... Cât de limpede văd nopțile de vară, când mă duceam la moșie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină...”

Salba de amintiri din anii frumoși ai tinereții era amplificată de gemetele câinelui. „Da, pe tatăl meu mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânătoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal; auzeam sunetul neuitat al cercurilor chibitcei, auzeam și glasul lui și corul nesfârșit de greieri. Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea dormi. Mintea acum plină de trecut nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atâtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.”

Sufletul îi era pustiit. În năvala gândurilor își reproșa că nici el, dintre toți copiii, n-a rămas lângă maică-sa ca să preia ștafeta gospodăriei părintești.

„De ce m-ați dus de lângă voi, De ce m-ați dus de-acasă” s-ar fi întrebat sufletul autorului. Sentimentului de compasiune pentru Castor se alătură regretul celor desprinși din trunchiul familiei.

„Și acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinei neamului”. Mila pentru animalul pe care-l vede că suferă, durerea de a simți cât de trecătoare sunt toate și cum se duc de lângă sine, dintre cei iubiți, unul câte unul, într-o stare psihică de durere și deznădejde autorul este împins la un gest extrem, să

împuște pe Castor. De fapt, și sublocotenentul din „Scrisorile lui Mișu Gerescu” omoară calul bătrân și neputincios, pentru a-i curma suferința. Dacă în „Scrisorile lui Mișu Gerescu” lichidarea calului este consecința hotărârii spontane de a curma situația degradantă a unui animal de rasă, ajuns la bătrânețe să facă munci umilitoare, în „Moartea lui Castor” copilul de odinioară, acum om în toată firea, hotărăște moartea câinelui, care era imaginea unui trecut frumos și senin. Omul conștient face un gest inuman, iese din canoanele civilizației, dintr-o milă peste fire, ochind, țintește din plin.

„După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s-a deschis, mama a înaintat pe dibuite și m-a cuprins în brațe. Pe cealaltă parte a intrat Maria și Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră: și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe, mai departe, vremea unor vremi apuse pentru totdeauna”. Lupta împotriva propriilor lui sentimente complexe și puternice, căutările, târăgănările, întrebările fără răspuns formează nota pateticului:

„Și acum ce departe erau toate! La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dânsul – iubitul, dus la groapă într-o zi de toamnă rece și ploioasă, ci a luat cu el tot restul neamului nostru, acum atât de risipit. Mă întrebam și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu veneam să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutând-o. Nebuni ce eram! Dar negreșit, cât mai degrabă, aveam să mă întorc lângă dânsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morții.

– A! Dar este peste putință! îmi ziceam tot eu.

De acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinii neamului.”

Plecând de la moartea lui Castor, moartea unui câine, un animal în agonie, prelucrează aceste icoane, îmbrăcându-le în veșmântul simbolului, ridicând acest animal pe o treaptă cu ființele omenești, egalându-l prin suferință, dând astfel o scenă de agonie mai impresionantă decât moartea privighetoarei din

„Privighetoarea”, a puzei din „Scrisoarea a II-a” a calului pe care-l împușcă ofițerul din „Scrisorile lui Mișu Gerescu”, a magheranului strivit în picioarele unui fugar din „Magheranul”. Ca și în „Amintirile” lui Ion Creangă, unde Ion, copilul din Humulești, este înfățișat tot în firescul împrejurărilor, și în schița lui Brătescu-Voinești faptele sunt prezentate în nota naturalului. Frământările, ritmul gândirii povestitorului, memorarea trecutului au un pronunțat realism. Dezbrăcând bucata de latura simbolică, i-am găsi asemănare cu balada epică „El Zorab” de George Coșbuc. Ambii stăpâni îșiucid animalele din prea multă dragoste. Asemănările sunt accidentale și nicidecum de fond, formă și armonie. Vigurozității și dramatismului din „El Zorab” se opune duioșia și tristețea potolită din „Moartea lui Castor”.

În concluzie, fondul operei „Moartea lui Castor” este realist, cu unele nuanțe de tip clasic și ar putea fi redus la naturalețe, echilibru, seninătate, patetism, contemplație și grațiozitate. Forma are un ritm precipitat, stil adecvat, elegant și temperat, domină descrierea, narațiunea, motivarea, cadrul și mai puțin dialogul.

A doua creație de talent pentru care încercăm o reconstituire estetică-critică este schița „Puiul”.

Ne-am oprit și la aceasta din nevoi didactice, având în vedere prezența ei în lecturile școlarelor.

O prepeliță împreună cu cei șapte puișori ai ei trăia fericită la marginea unui lăstar. Aveau un tabiet bine statornicit, dimineța nu se arătau că era prea cald, iar spre seară ieșeau pe miriștea plină cu boabe. După ce oboseau se întorceau sub aripile ocrotitoare și calde ale mamei. După ce puful li se schimbă în pene, prepelița îi învață să zboare, pentru călătoria lungă din toamnă. În august, un vânător este atras tocmai de lăstarul unde era cuibul lor. Mama le spune puișorilor să nu miște, pe când ea zboară întâi pe lângă pământ, până ce iese din bătaia puștii, apoi se pierde în zare. Puiul cel mare nu a ascultat sfatul mamei și a zburat. Vânătorul sesizează, trage o alică, îl nimerește în aripă, prăbușindu-l în desișul lăstarului. Toamna prepelița trebuia să plece cu puii sănătoși în țările calde.

Se vede nevoită să-l părăsească spre a-i salva pe cei sănătoși. Ideea care se desprinde este că orice greșeală atrage după sine o pedeapsă; pedeapsa naturală este mult mai aspră.

Apare și simbolul suferinței celui care, din cauza unei abateri, este sortit pieirii, în timp ce lângă el viața își urmează în voie cursul. Pătrunzând în intimitatea textului, ajungem la concluzia că este și prea evidentă tendința moralizatoare. Încercăm un sentiment de milă și compasiune pentru o ființă mică și plăpândă. Pe măsură ce parcurgem lectura, ideea este luminată când mai puternic, când mai slab, de mila pentru biata mamă și pentru sărmanul puișor.

Nu rămânem cu impresia de amărăciune, de pesimism, ci de contemplativitate, descriind suferința puiului în cadrul naturii.

„La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig. După durerile grozave de până adineauri, urmează acum o piroteală plăcută...” Moartea unei ființe în mijlocul naturii este prezentă și în „Pădurea Petrișorului” de Sadoveanu, prin descrierea agoniei căprioarei, ce duce la resemnare. În „Puiul” apare o depresiune unită cu revolta contra fatalității. Puiul este contemplabil parțial. Greșeala lui nu merită o atât de aspră pedeapsă. Raportul dintre cauză și efect este o lege inexorabilă și acest lucru reiese dureros din opera de față

Narațiunea este lapidară și cu trăsătura caracteristică de duiosie. „Puiul”, deși aduce în bună măsură cu lucrarea „Les émotions d’un perdreau rouge” de Alphonse Daudet, are mai multă valoare estetică.

LIMBA ȘI STILUL OPEREI. NATURA. UMORUL

„Le style s'efforce précisément d'extraire de la langue commune une sorte de langue nouvelle, capable d'exprimer les nuances les plus variées, les plus fugitives des idées et des impressions.”

(Henri Delacroix)

Mijloacele expresive ale scriitorului au fost cercetate de Garabet Ibrăileanu încă de la 1906, anul apariției volumului „În lumea dreptății”. O suită întreagă de exegeți ai operei marelui nuvelist târgoviștean s-a ocupat apoi în mod special sau tangențial de mijloacele sale de realizare artistică. Contribuții substanțiale au adus T. Vianu, D. Caracostea, I. Pasăre și M. Zaciu.

Arta de prozator a lui Brătescu-Voinești nu prezintă dificultăți pentru cercetători, deoarece este la fel de clară ca și problematica operei sale. Trăsătura care izbește de la prima parcurgere a operei este condensarea maximă. Reproducerea în esență a unor întâmplări trăite sau auzite și aceasta din cauza lipsei de imaginație pe care și-o recunoaște cu franchețe și pentru care, pe bună dreptate, Maiorescu îi prezisese o viață de creație aflată permanent sub o sabie a lui Damocles, sterilitatea îi determină

caracteristicile esențiale ale scrisului, concretizate în simplitate și concizie.

„Condițiile de trai la Brătescu-Voinești (tihnit și patriarhal) se observă în stil: un stil simplu și narativ, limpede ca apa de izvor, cu vorbe puține și obișnuite, dar pline de lumină. Scriitorul cu nervii prea ascuțiți – fie romantic sau naturalist – e copleșit de mulțimea impresiilor vagi și fugitive pe care se chinuiește să le prindă și să le expulzeze în vorbe căutate, în întorsături de frază neobișnuite, în descriții adesea obositoare. La omul echilibrat, din contră, toate sunt simple, clare și tari: senzațiile, impresiunile, sentimentele și ideile; și, mai ales, lipsește disproporția dintre obiectul real și impresiunea subiectivă” (H. Sanielevici).

Limba este un bun social, dar limba unui scriitor reprezintă un produs individual. Scriitorul care vrea să dea autenticitate operei sale face apel, evident, la mediul reflectat, de unde împrumută limbajul și atmosfera în general. Originalitatea scriitorului provine și din felul în care reușește să sugereze realitatea.

Camil Petrescu pentru romanul său istoric își făcuse liste întregi de cuvinte care circulau în Muntenia, regionalisme care să-i permită obținerea unui tablou apropiat de cel real. Mihail Sadoveanu, și, mai recent, Marin Preda, au reprodus limbajul țărănesc bazați pe cunoașterea directă a acestuia și pe intuiție.

Brătescu-Voinești, folosindu-se de propriile-i întâmplări, a mânuit cu iscusință limba vorbită, apropiindu-se în acest sens de Caragiale.

„Talentul domnului Brătescu-Voinești de a istorisi o întâmplare egalează talentul pe care-l avea Caragiale de a o reprezenta”⁴⁴, nota Ibrăileanu. „Domnul Brătescu-Voinești nu oficiază când scrie, nu-și lasă omul din el în anticamera biroului, nu-și pune anume hlamida de artist”, a constatat același critic.

„Desăvârșita originalitate” pe care i-o atribuia Sanielevici provine din faptul că reușește să dea impresia că opera sa e vorbită. Desigur intonația personajelor, gestică – imitabile în povestirea orală

44. G. Ibrăileanu, în...

– în scris sunt traduse prin fraze trecute printr-o anumită artă a compoziției, printr-un echivalent stilistic al intonației și gestului.

Mihail Ralea, omagiindu-l cu ocazia împlinirii a 60 de ani și referindu-se la arta de scriitor a lui Brătescu-Voinești, nota: „Arta domnului Brătescu-Voinești e din acelea pe care nu se depune rugina, fiindcă procedeul său e adânc și lipsit de subtile artificii, ingenioase o clipă, care se veștejesc iute sub perindarea generațiilor.

Brătescu-Voinești e mai întâi vânător pasionat, apoi un om sociabil. Domnia sa e un mare povestitor și iubește taifasul. Arta sa cea mai mare e să pară că n-are nici o artă, nici un sistem, nici măcar o anumită frică sau precauțiune, care e necesară celui care se pune în fața hârtiei albe”⁴⁵.

Ceea ce impresionează, deci, la Brătescu-Voinești e sobrietatea mijloacelor artistice prin care ne redă viața care se clatină sub apăsarea mediului neprielnic și din cauza propriei slăbiciuni. Toată opera sa respiră un aer de intimitate, de familiaritate, în care cititorul acceptă invitația autorului de a asista la întâmplări, de a participa activ din punct de vedere afectiv.

„Nicușor, un broscoi de băiețaș slăbuț, cu părul cânepiu încurcat ca un caier și cu pantalonii în vine, cârpiți în zece locuri.

Acum pentru întâia oară vedea (Conu Mișu) ce ochi negri, catifelati și dulci avea.” (din „Nicușor”)

Este evocată frumusețea feminină:

„... frumusețea Elenei Murgu nu sta numai în frăgezimea tinereței, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată, sub care străluceau ochi negri sclipitori de inteligență, iar în părul negru, pieptănat în sus, o viță de păr alb ca un buchet de iasomie...” (din „În lumea dreptății”)

Tenacitatea lui Pană Trăznea „dar precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat mai rămâne inelul mortului frumos și strălucitor ca ziua dintâi, așa, în mijlocul goanei de prefaceri și înnoiri a rămas Pană Trăznea, neclintit și același uitat în mormântul

45. M. Ralea, în „I. Al. Brătescu-Voinești”, București, Casa școalelor, 1928

în care se îngropase singur de viu.” (din „Pană Trăznea Sfântul”)

Emoția autorului este cea care dă, în primul rând, emoție și căldură, uneori cu ajutorul unor simple interjecții, cerând la tot pasul adeziunea cititorului, înțelegerea, indulgența pentru faptul că n-a reușit să scrie el însuși mai bine. Formulele vorbirii curente – exclamații, repetiții, automatisme de expresie, întreruperi ș. a. solicită permanent lectorul. Această tonalitate intimă a lui Brătescu-Voinești, aerul lui de confesiune, presupune, firește, existența unui interlocutor apropiat și acesta nu este altul decât cititorul, care capătă astfel un activ rol în narațiune. Scriitorul își întrerupe adesea povestirea pentru a-i adresa o întrebare, care uneori ține de domeniul politeții și care-l obligă să ia sama că cei cărora li se adresează pot avea o experiență, o psihologie sau o sensibilitate diferită: „Nu știu cum sunteți dumneavoastră, dar eu când mă gândesc...” al lui Creangă. Alteori, întreabă cititorul dacă n-a trăit situații similare. Așa se întâmplă în „Două surori”, „Nu i s-a întâmplat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvânt necuviincios, și pentru o astfel de greșeală mică nu s-a zbatut până la ziuă, mușcându-și mâinile de necaz și rușine? I s-a întâmplat! Dar de cele mai multe ori intervențiile autorului au drept scop concentrarea acțiunii, suprimarea unor episoade suplimentare.

Un ireproșabil model de exprimare pentru scriitor, mai ales în sensul exploatării la maximum a detaliului semnificativ, a fost Caragiale. Brătescu-Voinești reușește, urmând arta marelui înaintaș, să aleagă efectul cel mai surprinzător, cel mai semnificativ care decurge dintr-o stare sufletească sau dintr-o situație, lămurindu-se ce vroia numai în câteva cuvinte. Ibrăileanu scria că nu cunoaște în literatura română un stil mai concentrat, o mai mare zgârcenie de cuvinte, o mai mare bază de cuvinte neconvenționale ca la Brătescu-Voinești. Într-adevăr, acesta reușește să concentreze câteva pagini într-un paragraf, dând aparența banalității, dar ascunzând în realitate un efort lăudabil de compoziție. Impresia de viață este obținută și printr-un mare dar de a nota vorbirea personajelor.

Puțini dintre scriitorii noștri, cu excepția lui Creangă și Caragiale, care au fixat în această privință modelul și norma, l-au întrecut pe Brătescu-Voinești în puterea de a evoca vorbirea plină de adevăr și naturalețe a personajelor sale. Condeiful scriitorului atinge spontaneitatea vorbirii libere, în pasaje în care înlănțuirea cuvintelor evocă nu numai intonația, dar parcă și gesticulația și fizionomia și caracterul particular al personajului.

Iată un pasaj elocvent în acest sens, în care coana Leonora răspunde trecătorilor care o întrebă de sănătate:

„– Ce să fac? Ia cu necazurile, că am pierdut un chiriaș – trebuie să știi – neprețuit, neprețuit! Am mai avut chiriași, de! Dumneata trebuie să știi, că ești d-aci – am avut pe colonelul, am avut pe Vasiliadi, am avut pe ăsta cum îi zice?... care mi se pare că e președinte la Ploiești... care a luat pe fata lui doctoru acela..., ăsta de are un frate general. Și cum îți spui, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zice: «Ce noroc ai tu, Leonoro, tot chiriași buni»... Și atunci am stăruit eu de dumnealui de am făcut aste două odăițe; dar m-am stins! Că zicea dumnealui: «Ce o să fie? Trei-patru sute de lei»... și când colo – trebuie să știi – am cheltuit de m-am stins, că le-am făcut pivniță dedesubt. Să vii numai de-a minune să-ți arăt, să vezi grinzi... ia te uită ici... ia poftim grosime... Și numai stejar adevărat. Că așa am fost învățați, ori faci, ori nu faci.

Bietul tata când le-a reparat p-ale vechi, cât crezi că a cheltuit?... că acum dumneata – trebuie să știi cum eram noi altădată. Moșu-meu Dinu Strâmbeanu...”

Sau fragmentul în care Pitache, antialcoolicul convins de la început, își repetă profesiunea de credință, cu o mică diferență, deja beat: „– Nu face, ascultă-mă pe mine... hâc!... aici e han mare... e răspântie... e un băiat spirit. Omu’ se grăbește la drum dom’le... Vine, cere, bea și pleacă... n-are vreme de pierdut și că’ătorului îi șade bine cu dr’u...”

Evocarea omului prin vorbirea lui este aici, ca și în atâtea pagini, unul din procedeele realiste folosite cu multă măiestrie de Brătescu-Voinești. Cu mult succes recurge la stilul indirect (liber,

întâlnit și în arsenalul lui Caragiale). Efectul de stil care consistă în a povesti cu propriile cuvinte ale eroilor, în așa fel încât atitudinea și vorbirea acestora transpare în referatul autorilor, poate fi de mai multe ori semnalat în nuvelistica lui Brătescu-Voinești. Un exemplu revelator avem în: „Pană Trăznea Sfântul”, când eroul povestește avocatului Mitică Moldoveanu nefericita întâmplare care făcuse din el un delincvent. Povestirea urmează câțva timp un monolog, până când autorul intervine.

Iată trecerea: „Uite de ce e vorba. Și în fraze liniștite și măsurate, îi arată hotărârea ce și-a luat; ca înaintea morții să dăruiască copilului...”.

Scenele de interior și intimitate din „În lumea dreptății”, acele de birou din „Microbul” sau „Blana lui Isaiia”, acele rustice din „Niculăiță Minciună” și atâtea altele reprezintă unele din câștigurile cele mai sigure ale artei narative a lui Brătescu-Voinești

La Brătescu-Voinești în general fraza este scurtă, iar construcția ei topică este așa de înlănțuită, încât în lectură o parcurgem lin, pe nesimțite.

„Acum fiecare e la locul său. În odaia dinspre stradă șeful serviciului județean al prefecturii concepează rezoluțiile venite de sus; aici în arhivă unul țacăne la mașina Yost; alți doi scriu felurite adrese; altul muncește la un tablou cu rubrici încurcate; al cincilea coase dosarele; iar Isaiia Vasilescu registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hârtiile sosite. Așa, cu părul și mustățile cărunte, cu obrajii supti și plini de încrețituri, cu umerii aduși, pare de șaptezeci de ani – și n-are bietul om decât cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinci copii morți, cinci vii și boala nevastă-si, sănătatea lui șubredă și câte și mai câte...”

Azi însă e fericit. Se vede după zâmbetul care licărește în ochii lui mici, de câte ori și-i ridică de pe registru și și-i îndreaptă spre cuierul de la ușă. Căci în cuier sunt spânzurate cinci paltoane vechi și o blană nouă, iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează și pe care și-o dorește de douăzeci și trei de ani, de când e slujbaș, poate și mai de mult.” (din „Blana lui Isaiia”)

Repetarea noțiunii „blană” în succesiune ascendentă duce către un efect. Prin repetiție, încercăm toată emoția lui Isaiia, este intensificată impresia voinței ce-l obsedase. Mai departe avem o antiteză între bucuria lui delirantă că a reușit să-și cumpere o blană pe care o dorea de ani de zile și deznădejdea când o pierde, ce prin contrast amplifică sentimentul durerii.

Drept concluzie la cele reliefate putem apela la caracterizarea lui T. Vianu din binecunoscuta „Artă a prozatorilor români”:

„I. Al. Brătescu-Voinești este un scriitor care, prin câteva din elementele artei sale narative, poate fi grupat, împreună cu Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu și Al. Vlahuță, în curentul realismului artistic și liric, așa cum acesta s-a constituit din descendența primilor realiști, fructificată de tot ce adusese contribuția lui Eminescu. Lirismul și reflecția generală, recunoscute ca niște note comune în priza unui Delavrancea și Zamfirescu, apar destul de des în nuvelistica lui Brătescu-Voinești. Adeseori scriitorul își întrerupe povestirea pentru a intercala reflecții subliniate de sentimentul spus. E adevărat, Brătescu-Voinești nu are imaginația plastică a unui Delavrancea și Zamfirescu. El nu este niciodată în aceeași măsură cu aceștia, un pictor al naturii. Viziunea florilor apare destul de des în proza lui, dar evocările peisagistice, spre exemplu, din «Călătorului îi șade bine cu drumul» rămân o raritate în opera sa.”

Omul și conflictele lui îl atrag nemăsurat mai mult decât viziunea naturii.

Referindu-se la eroii săi, trebuie să recunoaștem că Brătescu-Voinești nu creează caractere complexe și neașteptate. Oamenii lui au, mai degrabă, o structură rudimentară, centrată în jurul unui anumit tip de atitudine, așa cum o impun condițiile de existență în mediul provincial sau în îmbâcseala birourilor publice, unde orice autonomie morală și orice aspirație mai înaltă în luptă cu trivialitatea și micimea elementelor înconjurătoare imprimă caracterelor și destinelor stigmatul dureros al veleitarismului.

Pe bună dreptate Tudor Vianu, constată că „oamenii lui

Brătescu-Voinești nu sunt numai sumari, dar și asemănători între ei, încât cititorul sedus cu prilejul prezentării fiecăruia în parte, de incontestabila lor autenticitate, surprinde până la urmă, în lumina comparației schema lor generală și oricum tipică⁴⁶.

Dacă pe de o parte trebuie să acceptăm acest punct de vedere, pe de altă parte nu trebuie să uităm că această schemă de personaj, condensată, este realizată fără cusur, raportată la intențiile autorului. Repetarea ei, însă, în cadrul operei dă, privind ansamblul, impresia de monoton. În privința specificului acestor eroi, a facturii lor interioare, spre deosebire de Delavrancea căruia îi place să înfățișeze eroi cerebrali și chiar temperamente tumultuoase, noua normă a realismului îl îndeamnă pe Brătescu-Voinești să caute urmele tragicului cotidian, a nobleței ascunse și a martiriului fără glorie.

În „Cronici literare”, I. Trivale reproșă că prototipul tuturor personajelor e însuși autorul.

Încă la 1907, Ion Bogdan care pledează pentru acordarea unui premiu al Academiei, în favoarea primului volum tipărit al lui Brătescu-Voinești, scrie fără să exagereze că: „Meritul deosebit al domnului Brătescu-Voinești este de a fi întrupat într-o formă artistică desăvârșită câteva tipuri interesante ale generației de la 1850”.

Formele compoziționale predilecte sunt amintirea și scrisoarea, adică tocmai acele moduri de expunere care implică intimitatea. Povestirile sunt în bună parte organizate dramatic, fiecare moment putând fi unul din actele evocării scenice. Astfel bucata duioasă „Sâmbăta” e organizată astfel : o primă scenă ar fi cea a paracliserului, apoi cina, cu incidentul „madamei” care-și cere voie să-și încălzească prăjitura cu gelatină fiindcă o dor dinții, vizitarea florăriei, culminând cu succesiunea cu jocul de loton, iar la sfârșitul acestei organizări dramatice ar fi scena culcatului copiilor. Altele, simple amintiri exprimate fie sub forma dialogului, fie sub forma unei scrisori („Scrisorile lui Mișu Gerescu”). De câteva ori povestirea nu e altceva decât un monolog al unui personaj

46. Tudor Vianu, I. Al. Brătescu-Voinești în „Arta prozatorilor români”, Editura Contemporană, București, 1941, p. 201

locvace, care face și serviciul interlocutorului, răspunzând și întrebând din două ipostaze.

„Teoretic sunt trei genuri: descriptiv, dramatic și narativ. În realitate operele sunt pline de interferențele genurilor. Astfel dramele lui Delavrancea sunt concepute epic și îngreuiate de un pronunțat element descriptiv. Povestirile lui D. Anghel sunt descriptive. Brătescu-Voinești nu are descripție de natură decât rar, sumar și strict necesar, în proporția în care un povestitor prin viu grai zugrăvește natura și ochiul în care o intercalează în povestirea sa. Chiar mediul ambiant, acela care explică sufletul și acțiunea personajelor, Brătescu-Voinești îl redă în legătură cu desfășurarea evenimentelor sub forma unor incidente ale narațiunii. Nuvelistul târgoviștean se servește de un minimum de dialog, e adevărat minunat dozat, lăsând personajele să vorbească numai esențialul și numai atât cât e necesar ca să cunoaștem tonul lor, autorul însărcinându-se să ne povestească el în continuare ce mai are de spus. Așadar, Brătescu-Voinești nu face descripție și dramă, nu amalgamează genurile”.

Dumitru Micu arată că: „În virtutea unor daruri înăscute, ținând de zestrea spirituală a familiei sale și de care natura repartizase o cantitate sporită amintitului unchi, Alexandru Voinescu, dar și datorită contactului cu opera lui Caragiale, I. Al. Brătescu-Voinești s-a realizat ca un maestru al situațiilor, al „momentelor”. Cu extrem de sumare indicații de regie sau chiar fără nici o indicație, numai prin transcrierea vorbirii, prozatorul sugerează atât de plastic toate mișcările personajelor, gesturile, mimica lor, încât parcă acțiunea povestirilor s-ar desfășura aievea în fața noastră. Asemenea momentelor” lui Caragiale, schițele lui Brătescu-Voinești pot fi jucate”.

Exemplificăm din nuvela „Călătorului îi șade bine cu drumul” Pitache bea jumătatea paharului, își pleznește limba de cerul gurii și întorcându-se spre Năiță, care și-a băut paharul până-n fund privește în semn de întrebare, adică: „ce zici?”. Năiță, care și-a băut paharul până-n fund, zice: „phii, strașnic!”.

- Unde-l ții, mă – întreabă Pitache pe băiat –, de e așa rece?
- La gheață.
- Dar de unde aveți gheață în curte?
- Păi, n-are jupânul ghețarie în curte?
- Ce vorbești, domnule? se miră Pitache și Năiță într-un glas și tot într-un glas Năiță „ia mai adu două”, iar Pitache adaugă: „dar nu fi mocăit, umblă repede, că suntem grăbiți”.

Al doilea pahar se bea pe nerăsuflăte; tocmai al treilea care s-a dus acum, se bea mai pe-ndelete, cu întrebări puse băiatului.

- Cum te cheamă, mă?
- Tilică.
- De unde ești tu?
- De la Priseaca.
- Al cui ești de la Priseaca?
- Al lui Tache Drăgoi.
- Și ești de mult aici?
- De patru luni.
- Dar stăpânu-tu unde e, mă?
- E dus coala la nișe trifoi.

Pitache scoate o rublă, o dă băiatului și-l zorește să-i aducă restul, când se aude alături în livada cu pruni: lip-lip, lip-lip; Vine Manolache Ciolănescu pe poteca dintre pruni, cu papucii lipînd⁴⁷.

În dialog se poate urmări ritmul stărilor sufletești, alternarea sentimentelor bune cu ispitele. Replicile sunt scurte, precise și pline de viață; după cum sufletele lor sunt pline de dor, de cântece și veselie. Îl farmecă umbra unui pom secular, sunt sensibili la frumusețile naturii și îi înduioșează un ciripit de pasăre. Aceste note sufletești nu fac decât să ne mărească simpatia pentru ei. Recunoaștem în replicile date spontaneitatea gândirii lor. În privința realizării scenice putem arăta că în cele mai multe schițe și nuvele, parte din sublinierile autorului pot suplini eventualele indicații de regie.

Umorul senin și sănătos, compătimirea plină de simpatie sunt

47. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Întuneric și lumină”, Ediție definitivă, Cartea românească, București, p. 64-65

însoțite de o serie de imagini care în realitate sunt dezaprobatate de societate.

Opera sa nu e hibridă. De aici câștigul de vioiciune de comunicativitate și deci de naturalețe. Descriptivismul și dramaticul, străine și eterogene, sunt stagnare, au un efect static. Impersonalitatea și impasibilitatea tonului descriptiv și reprezentativ, pe care partizanii artei pentru artă le ridicau la înălțimea unei virtuți artistice, aduceau un deficit de viață într-o povestire. Paul Burget, din cauza impasibilității lui Gustave Flaubert a numit capodopera acestuia, „Doamna Bovary”, un tablou de natură moartă. Stuart Mill a spus că poezia prin excelență fiind cea mai lirică, o operă literară valorează atâta cât element liric conține.

Opera lui Brătescu-Voinești, prin lipsa de balast descriptiv și dramatic, prin lipsa de poză, dar mai ales prin intensa ei atmosferă emoțională, are un puternic caracter liric.

Gingășia și frăgezimea din viața micilor ființe: „... șapte zile de-a rândul (prepelița) a ouat câte un ou, în tot, șapte ouă mici ca niște cofeturi, și a început să le clocească...

După trei săptămâni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase și au început să umble prin grâu după mâncare...

Au ridicat (puii) toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgel negre și ascultau.” (din „Puiul”)

Tratează spectacolul plin de înfrigurare al morții din „Puiul”: „la marginea lăstarului un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig. După durerile grozave de până adineauri, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fug crâmpie de vedenii... miriște... aripa caldă a mamei. Se clatină într-o parte și în alta și pică mort, cu degetele ghiarei împreunate ca pentru închinăciune.”

Intensitatea lirismului desăvârșește farmecul acestei opere. În acest sens putem face apropieri cu Emil Gârleanu, mai ales referindu-ne la delicatetea imaginilor, la lirismul și subiectivismul insistent și la vorbirea caldă; la Brătescu-Voinești viața eroilor săi

e potențată de viața sufletească a autorului. Dimitrie Anghel, văzându-l prin prisma propriului său stil, colorat, plin de imagini, fiind la origine un descriptiv, l-a acuzat că n-are stil. Brătescu-Voinești povestește, stilul lui redând succesiunea evenimentelor externe sau sufletești.

Ibrăileanu, în „Note și impresii”, consideră că Brătescu-Voinești atinge perfecțiunea stilului narativ, alăturându-l ca valoare de stil capodoperei literaturii universale a abatelui Prévost, „Manon Lescaut”; Titu Maiorescu scrie că „icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldură de stil, care câștigă de la început inimile cititorilor și le lasă impresia unei binefaceri – cu atâta iubire și cu așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispăre din mijlocul nostru, și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei”.

Sanielevici observă că particularitățile traiului scriitorului, tihna și patriarhalitatea se observă în stil „care are limpezimea apei de izvor, cu vorbe puțin și obișnuite, dar pline de lumină”.

Acum să aruncăm o privire în detaliu asupra operei lui Brătescu-Voinești, urmărind stilistica fonetică, morfologică, sintactică, cu trăsăturile lor specifice marelui nuvelist.

Mijloacele fonetice prin care se poate colora efectiv vorbirea sunt variate și în opera lui Brătescu-Voinești. Valoarea stilistică poate proveni de la pronunțarea învechită a unor cuvinte: „un regiment de artilerie”, din lucrarea cu același titlu. E ironizată în acest fel noțiunea respectivă, dar mai cu seamă cel care o întrebuințează schimonosit. În „Ticăloasa de mine” se repetă pronumele cu intenția intensificării sentimentului personajului.

Ciuda, regretul care-l cuprinde pe subiectul vorbitor capătă astfel amploare. Schimbarea vocalei „u”, trecerea lui la „o” în „și p-ormă” e luată din limbajul familiar, prin această modificare exprimându-se ironia. Se poate arăta astfel o falsă curiozitate pentru povestirea unui copil. Familiaritatea stilului, foarte mobil de altfel și neîngrădit de conveniențe, asemenea stilului vorbit, e determinată și de căderea silabelor la unele cuvinte, astfel „Conu Mișu știe ce

face” sau „Bună ziua, dom-le Pitache, da'ncotro?” etc. etc. În „Nu-ș cum a făcut de-a murdărit-o” e vorba de o anchilozare, vorbitorul neglijând valoarea lui „ș” ca „știu”. Evident, toate aceste valori stilistice, datorită familiarității, apar numai în contrast cu expresia normală.

Datorită vorbirii precipitate, vocalele neaccentuate se sincronizează. Așa se întâmplă în „ia vin'nițel”. „Vin' s-auzi cum face”. În același fel imperativele scurte, cu o intonație poruncitoare, capătă mai multă expresivitate. Lungirea vocalelor indică un sentiment sau o atare prelungită. „Scrie acolo așa?” reflectă o mirare mărită; sau „Mișcă-te, băiețaș!”, unde se simte o nemulțumire prelungită. Exclamația e frecventă în graiul țăranului, precum și la scriitorii care au surse populare de inspirație, Alături de Creangă, Sadoveanu, poate fi notat aici și Brătescu-Voinești. De altfel, în vorbirea de toate zilele, exclamațiile au mai totdeauna gestul ca însoțitor „De! face conul Mișu”, „Tă! să fi avut domnul învățător o carte așa!”.

Expresivitatea exclamației se datorează nu numai posibilității de a avea mai multe semnificații, ci și fanteziei noastre, căci simultan cu lectura, vedem în minte și gestul pe care-l face sau l-ar putea face subiectul vorbitor.

Întâlnim la Brătescu-Voinești o serie de substantive care au valoare de interjecții exclamative: „Uite cum a fost, păcatele mele” sau „Ce ciorile, prea mă strigi tare”.

Substantivul „ciorile”, spre exemplu, și-a pierdut valoarea semantică și, evident, etimologic și calitatea morfologică, și este un cuvânt model care poate exprima anumite stări sufletești: mirare, necaz, mânie, nerăbdare, servind deci ca instrument stilistic, la fel cu interjecțiile. În locul substantivelor exclamative apar și vocative intercalate, prin care vorbitorul se adresează direct ascultătorului: „Lume puțină, domnule, dever mic.” „Cum de nu-i găsii eu, doamne!”.

Interjecțiile, pentru că se găsesc în număr mare în graiul familiar și popular, apar pe scară largă și la Brătescu-Voinești. Ele

exprimă un sentiment viu, o stare de spirit, un act de voință, atitudini sau gesturi, pe un ton interogativ ori demonstrativ, dar mai ales exclamativ: „Tii, ce asta e joacă?”, „Thii, strașnic!”, „Ptii! păcătosule!”. Aici intră în joc creația, măiestria individuală, pentru că interjecțiile dau culoare expresiilor și construcțiilor și impun, ca și în Creangă, stilistic, un caracter de oralitate.

Revenind la valorile interjecțiilor la Brătescu-Voinești, unele au valoare interogativă: „Ei, ce face Steluța?”, altele concluzivă: „Ei, dar acum s-a sfârșit”, sau mai ales exclamativă: „Ia auzi, mă, Năiță” sau „Ia mai adă două!”.

Pentru a da autenticitate limbii vorbite, Brătescu-Voinești folosește termeni de adresare des utilizați în limba populară: mă, fa, bre. Mai rar, Brătescu-Voinești dă interjecției valoare de predicat: „Ho, că ți-oi plăti-o!”. Interjecția „Ho!” are valoarea unei propoziții principale, putând însemna: „ai răbdare”, „taci”, „stai puțin”.

Onomatopeele, cuvinte imitative, au o mare valoare stilistică. Expresivitatea unui asemenea cuvânt vine de la natura fonetică a sunetelor componente, care reușesc să trezească în noi anumite reprezentări exterioare: obiecte, acțiuni strigăte naturale: „Vine Manolache Ciolănescu, pe poteca dintre pruni, cu papucii lipăind: lip-lip! lip-lip!”.

Și în privința stilisticii morfologice Brătescu-Voinești se dovedește un scriitor cu mult simț lingvistic, creând sau preluând formații lingvistice cu iz popular. Avem schimbări de gen: „treisprezece kilometri”, poate prin analogia cu „kilograme”; „domnișor” format după „domnișoară” arată afecțiunea, respectul: „nu vă faceți păcat cu noi, domnișorilor!”.

Vocativul exprimând o atitudine personală, se pretează mai mult decât la celelalte cazuri la diferite întrebunțări stilistice: „Mișcă-te, băiețaș!”. Aici, valoarea de vocativ e dată de imperativul alăturat. În forma de vocativ, adjectivul pare a exprima tocmai contrariul conținutului: „Frumoaso!”. În îmbinarea: „Fii cuminte, Marine, maică!”, expresivitatea e dată de cuvântul „maică”, provenit din limbajul copilăriei. În această formulă se contopesc

afecțiunea și rugămintea mamei cu ordinul ce vine de la o persoană mai în vârstă, care impune respect.

Uneori persoana a III-a singular apare și în locul persoanei I: „Ia să văză maica, dacă ai căldură”.

Expresivitatea se mărește și prin întrebuintarea demonstrativului depărtării în locul celui al apropierii: „Care ești ăla, mă?”.

Nuanță stilistică găsim și la pronumele nedefinit alăturat unui nume propriu: „Era un maior, unul Polizu” unde numele respectiv își pierde individualitatea fiind trecut într-o masă anonimă.

Alteori, valoarea stilistică nu-i de ordin strict lingvistic, ci se datorează imaginii deșteptate: „Acum au pornit-o”, „o” pe lângă verbul intransitiv asimilează acțiunea de a porni la drum a simpaticilor călători, au acțiunea de a împinge un vehicul.

În opera lui Brătescu-Voinești ca și în limba vorbită avem numeroase schimbări de timp, caracteristice vorbirii afective și sub impulsul stării emotive a subiectului vorbitor: „Și Niculăiță pleacă, o taie prin prunii boierești, sare pârleazul...” În acest exemplu prezentul apare în locul perfectului pentru că povestitorul, impresionat, revede în mintea sa acțiunea. Această schimbare actualizează, înviorează faptele. „Atunci mortul se repede la gard și ia un lemn”, aici sensul literal ar fi absurd, dacă prezentul n-ar fi simțit de toți ca perfect, singurul timp posibil ca mortul să fi putut săvârși acțiunea.

Alteori, prezentul e înlocuit cu imperfectul: „Și mă gândeam, poate ai dumneata vreo carte și-ți lucrăm și eu la vreo ulucă!”, unde schimbarea se datorează jenei în care se află subiectul vorbitor, stare emotivă ce-l face să pună pe seama imperfectului o acțiune prezentă. Imperfectul atenuază îndrăzneala actului.

Condiționalul poate fi înlocuit și prin indicativ: „Dacă mă ascultai, azi erai departe”. Înlocuirea se face pentru a da întărire spuselor de ordin conjunctiv modul celor mai multe posibilități: „Să nu-l am acum colea în mână și să spui la lume, ar zice că mint.” Conjunctivul cu valoare stilistică se folosește și la intrarea directă

în povestire: „Să vă spui o istorie”.

În limba populară există forme de viitor care exprimă îndoiala, nesiguranța, într-o măsură mai mare decât cea obișnuită. Câteva asemenea forme întâlnim și în opera lui Brătescu-Voinești: „O să plouă”, „Măgulirea asta o s-o ție minte!”.

Unele forme verbale au nuanță stilistică datorită culorii arhaice sau dialectale: „Va să scoți”, „Săi, coane Victore.”

În privința adverbului, scriitorul recurge la o gamă întregă de sinonime pentru forma folosită în mod obișnuit la superlativ, chiar cu schimbări de topică: „foarte” apar înlocuit cu „grozav”, „tare”: „I-a părut rău grozav”, „Era tare dibaci la mână”. Folosește, de asemenea, adverbe cu un caracter vag: „Asta s-apleacă și ia un colț de cărămidă pe atâtica”, „Acolo, un broscoi de băiat slăbuț, cu părul cânepiu”. Uneori adverbul „colea” are valoarea pronumelui demonstrativ: „Mă Pitache, gustă colea”.

În legătură cu formarea cuvintelor, remarcăm în opera nuvelistului târgoviștean o grijă deosebită în alegerea sufixelor celor mai potrivite. Prefixul „ras” așezat pe lângă „strămoși” are rolul de intensificare. Scriitorul folosește și prefixul „para” cu valoare augmentativă, ca în exemplul următor: „Care va să zică aproape o mie de oameni, atâția cai, ofițeri, paraofițeri”. Cuvintele diminutivate exprimă în general o afecțiune intensivă: „Cu părăluțele adunate am deschis o cârciumioară”, „Dumnezeu știe, sărăcuța de mine”. Nuanță augmentativă, cu pierderea totală a sensului original, avem la diminutivul „ziulică”: Am pierdut degeaba ziulica”.

În „Nea’ într-o parte”, expresivitatea izvorăște din împreunarea elementelor componente. Semnalăm întrebuintărea, redusă, de altfel, a câtorva arhaisme care redau obiceiurile și vorbirea boierilor de odinioară. În „Conu Alecu” găsim:

- eget-beget (turcescul get-bi-ged, neaș, curat) din moși-strămoși: „Conu Alecu măcar e boier get-beget, de prințipuri liberale”;

- aman-zaman (turcesc): zor nevoie, cu preț, „Aman-zaman, să-l împrumut cu patru mii de lei”;

- sadea (turcescul sadé): fără amestec, fără podoabă, curat, simplu: „... dacă n-apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai Alecule sadea și nu-mi place.”;

- napristan sau nepristan (vechi slav – nepistanino): neîncetat, mereu, imediat: „... de unde să-i găsec napristan cei patru mii de lei”.

În „Călătorului îi șade bine cu drumul” avem slavonismul:

- bez (vechi, slav): fără, afară de: „... numai din tăierea pădurii de pe Nunceteanca puteau să câștige, să aibă până la adânci bătrânețe. Mă rog, nouă sute de pogoane de pădure de construcție, stejari – să fi luat numai pe trunchiul unui doi poli, bez stânenii de ars și crăcile”.

În privința topicii, Brătescu-Voinești a găsit mijloacele cele mai potrivite de îmbinare a cuvintelor în fraze. În „Să-i facă de tinichea învelitoare” obține mai mult decât valoarea ei în sine.

În general, în topică observăm frecvența coordonării. Caracteristică pentru fraza lui Brătescu-Voinești este apariția densă a unor propoziții interogative sau exclamative, în locul propozițiilor enunțiative, procedeu ce ține prin excelență de vorbirea afectivă. Iată câteva exemple: „Ferit-a sfântul!”, „Mă iau după fir și ce să văd?”, „Păi n-are jupânul ghețarie în curte?”. Des întâlnită e și grandilocvența. Foarte des lipsește predicatul: „Și-aș pleca pe răcoare: praf nu, căldură nu”. Și în comenzile militare, absența morfemului exprimă mai viguros conținutul: „Domnul șef intră și zice uitându-se drept în ochii procurorului: Trăiți!”

Repetiția, foarte frecventă, se face prin reluarea unui singur cuvânt sau a unui grup de cuvinte: „N-am nimic, nimic”, „Tu ai ceva, fătul tatii, ai ceva?”. Repetiția poate fi folosită imediat sau la distanță: „Dar această sfială a pierit treptat, treptat” și „Nu-i nimeni acasă, nimeni”.

Uneori procedează prin repetarea sensului, repetând sinonime: „De rândul ăsta s-a mântuit, s-a isprăvit”.

Cumulul de repetiții poate avea chiar efecte artistice: „Și încet, încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mâine o morișcă”. Repetarea unui substantiv arată o cantitate mare: „Pe o sârmă

stau perechi, perechi de cârnați proaspeți”. Uneori repetiția unui adverb determină apariția unui superlativ calitativ: „A început să lipsească repede, repede, repede”. Repetiția verbului arată intensificarea acțiunii: „Dacă am văzut și am văzut”. Repetiția apare și în imprecății: „Bate-l-ar Dumnezeu să-l bată!”.

Valoarea expresivă a idiomatismelor se datorează mai puțin efectului, cât mai ales fanteziei. Aceste formule fixe sunt foarte des întâlnite în graiul popular și în cel familiar: „Stăteam cu mâinile în sân”, „I-a pus cruce vieții de până acum”.

Un alt procedeu care dă expresivitate textului e folosirea negației cu funcție afirmativă: „A început o căldură care frige, nu altceva”, „Să-l omoare și mai multe nu”.

În propoziția „I-a părut rău de tot la întoarcere”, „de tot” întărește ideea cu un adevărat superlativ (echivalează cu „foarte rău”), dând însă o valoare expresivă mai mare.

Și în legătură cu stilistica lexicală putem face câteva precizări interesante. Brătescu-Voinești folosește câteva vorbe bătrânești, dând pe alocuri iz arhaic compoziției. Astfel întâlnim: „apă merie”, „om trainic”, „la vreo trei nopți m-am sculat într-un haraiman”.

În „Din caietul unui jurat” arată disprețul său pentru termenii greoi și păsărești în contrast cu vorbirea oamenilor simpli:

„Îți vine să le zici o vorbă urâtă ori să nu-i mai asculți deloc, ca să-ți rămâie în urechi limba bună și frumoasă a țăranilor care, și când întrebunțează câte o vorbă nouă, o strică și dă un sunet și o înfățișare pământeană. Ce bine știu să vorbească. Cum știu ei să învie lucrurile cu vorba”.

Iată cum, la judecată, vorbește un om din popor, căruia un dușman i-a dat foc casei: „Când am deschis ochii și m-am uitat pe fereastră am crezut că orbesc... îmi ardea coșaru!... Am dat fuga afară ca un nebun... Ce să poți scăpa? Nu te puteai apropia. Pară de sus până jos. Când am văzut așa, m-a tăiat un junghi peste inimă și m-am rezemat de un stâlp al prispei și mă uitam ca prostul cum s-a dărâmat podul cu porumb peste boii mei... Și-i ascultam năuc cum mugeau, abia d-un an îi cumpărasem.... munca mea...

boșorii mei... blânzi ca doi... ca doi cop... ca doi copilași...”.

De asemenea scriitorul folosește și cuvinte noi pentru limbajul popular, dându-le sens ironic: „Pitache ia și avizul lui Niță”.

Cuvântul „sînt” (sfânt), de altfel foarte utilizat în limba populară, are o mare frecvență și în nuvelistica lui Brătescu-Voinești „are să tragă o sfântă de ploaie”.

Explicabil e și uzul frecvent al muntenismelor: „să nu te-nțele fumul”, „cârciumă”, „deșirat”, „văz pă unul”, „soră numai lor”. Întâlnim însă și particularități dialectale mai generale: „de la frati-meu Ilie”, „taman atunci venea și Ghiță”, „mă răsuflă și cail oleacă”.

De multe ori cuvintele capătă expresivitate prin folosirea lor cu alt sens: „vino-ncoa, mă hoțule”.

Neologismele, când sunt folosite de personajele provenite din popor, apar schimbate, de fapt așa cum se pronunță în realitate: „birtul economic”, „ăla avea atistament”, „furmă”, „filopseră”. Un țaran în însemnările „Din carnetul unui judecător”, stâlcește cuvintele din ignoranță, spune „pricoror” la „procuror” și „cetate” la „citație”.

Stilul nuvelistului e plin de delicatețe, de simplitate și naturalețe. E stilul vorbirii simple și armonioase.

Când zugrăvește figurile și tabieturile vreunui boier, stilul devine potolit, tihnit. Când e vorba de amintiri, fraza are pauze multe, puncte de suspensie, pare obosită. Nu găsim în stilul lui metafore strălucite, comparații sau descrieri grandioase.

Sadoveanu își îmbracă în imagini strălucite impresia ce i-o dă tragedia vieții omenești, în timp ce Brătescu-Voinești redă această tragedie, după cum ne spune G. Ibrăileanu: „în natura și cauzalitatea ei psihologică”, pentru că nuvelistul, oprindu-se asupra dramelor sufletești, nu are nevoie de imaginație plastică, ci de capacitatea de a sesiza sinuozitățile vieții interioare. Întâlnim, totuși, comparații pline de spontaneitate și frumusețe.

Descrierea nu are loc decât rar și unde e necesară. Desprindem din scrierile sale figuri de stil admirabile.

„Aici sub mal, iazul umbrit de sălcii și de anini cu moară vorbăreață; mai departe valea verde a Ialomiței, închisă în fund de dealurile viilor pe culmea căroră stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită în aburii albăstriei, toată coama munților de la Piatra Craiului până-n Penteleu; – în tot, o priveliște frumoasă de parcă îți se primenește sufletul uitându-te la ea”. (din „Nicușor”)

„Spre miazăzi lanuri de grâne, printre care fundul zării unde se pierde în fumuri albăstriei, iar spre miazănoapte aproape tot șirul munților Munteniei, de la Negoiful până la munții Buzăului, ca niște spinări de vite uriașe, care dorm în marginea zării”. (din „Neamul Udreștilor”)

Comparații redată prin imagini auditive:

„Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, acolo în depărtare ca picăturile de apă căzând într-un vas plin”. (din „Moartea lui Castor”)

Referindu-se la curățenia soției el spune că era „un pahar, nu altceva”. Remarcăm la Brătescu-Voinești preferințe pentru termenii concreți: „a plivi”, e folosit cu sensul de a alege trăsăturile morale. Un alt transfer de sens întâlnim în expresia „greblându-și tâmplele”. Scoate efecte reușite din limbajul eterogen al străinilor care locuiesc la noi. Spre exemplu căpitanul Caselli amestecă lexicul românesc cu cel italian, dând la iveală mostre hazlii de fraze: „une bona shattind arac”. Plină de gingășie și foarte sugestivă e folosirea de către personajele-copii a unor cuvinte.

Scriitorul prinde, cu multă economie a elementelor, limbajul birocratic, argoul slujbașilor („... să-ți dăruiesc și o cravată pembe, să te mai deschizi la față” în „Microbul”), cel cazon (în „Inspecție” dar și în „Niculăiță Minciună” unde profesionalul „ce e, mă?” al jandarmului, dă multă autenticitate limbajului sau vorbirea protocolară, plină de politețuri a boierilor în „Pană Trăznea Sfântul”).

Cu fidelitate e notată vorbirea țărănească, pentru care scriitorul vedește un interes special. Într-o schiță asemănătoare ca atmosferă

cu cele ale lui Caragiale, remarcăm și un limbaj apropiat. E vorba de „Un regiment de artilerie” unde se folosesc cuvinte și expresii ca acestea: „care eu te-am priceput de-atuncea”, „fixonomie”, „ambâț” și altele.

La aniversarea din 1928, Liviu Rebreanu arătase că Brătescu-Voinești e un povestitor veritabil care, fără artificii verbale, fără diversiuni psihologice, fără nebulozități speciale izbutește să creeze atmosfera unei lumi sufletești și să întrețină palpitant interesul cititorului.

Totuși găsim în stilul lui Brătescu-Voinești și unele metafore strălucite, comparații și descrieri grandioase. Descrierea apare rar și numai când este absolut utilă. Desprindem din paginile sale figuri de stil admirabile. De exemplu „Aici sub mal, iazul umbrat de sălcii și de anini, cu o moară vorbăreață; mai departe valea verde a Ialomiței, închisă în fund de dealurile viilor pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită în aburii albăstriei, toată coama munților de la Piatra Craiului până-n Penteleu; – în tot, o priveliște frumoasă de parcă ți se primenește sufletul uitându-te la ea”. („Nicușor”)

„...spre miazăzi lanuri de grâne, printre care fundul zării unde se pierde în fumuri albăstriei, iar spre miazănoapte aproape tot șirul munților Munteniei, de la Negoiful până la munții Buzăului, *ca niște spinări de vite uriașe*, care dorm în marginea zării”. („Neamul Udreștilor”)

Gasim comparații realizate prin imagini auditive:

„...Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni aici aproape, *ca sunetul a două pietre lovite una de alta*, acolo în depărtare *ca picăturile de apă căzând într-un vas plin*”. („Moartea lui Castor”)

Descriind frumusețea feminină, insistă în mod deosebit asupra particularităților: „... frumusețea Elenei Murgu nu sta numai în frăgezimea tinereței, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată, sub care străluceau ochi negri sclipitor de inteligență, iar în părul

negru, pieptănat în sus, o viță de păr alb ca un buchet de iasomie...”. („În lumea dreptății”)

Subliniază gingășia și frăgezimea unui fragment din viața micilor vietăți: „... puii au ridicat toți în sus capetele, cu ochisorii ca niște mărgele negre și ascultau”. („Puiul”)

Din exemplele date se vede că autorul nu a căutat o serie de figuri de stil. Totul este natural și exprimă așa cum s-au succedat ideile. Originale în opera sa sunt și o serie de proverbe: „Cui ești dator te ia peste picior”, spune conu Alecu lui Clopotescu, când acesta îl bate peste umăr întrebându-l ce palavre spune. Iată cum Manolache Moldoveanu laudă lui Pană Trăznea pe Eliza: „Pe tată-său nu l-ai cunoscut și nici nu-l mai poți cunoaște, căci a murit de 6 ani; dar ți-l spun eu că *era de pus pe rană să te vindeci cu el*. Pe Catinca, maică-sa, o s-o vezi și o s-o iubești. Că dacă este adevărat că *ce iese din pisică șoareci mănâncă*, apoi astfel este adevărat că ce se trage din neam bun, bun o să fie.”

Atât prin conciziunea stilului, prin folosirea limbii vorbite, a proverbelor, cât și prin preciziune prinde contur dens oralitatea stilului său. Proverbele luminează cu totul fraza, trezind în sufletul cititorului noi și variate rezonanțe.

Valorificând folclorul, autorul folosește și descântecele, rod al obscurantismului și al neștiinței de carte, care demonstrează și interesul pentru obiceiurile locale. Brătescu-Voinești ne transpune prin ele în viața unui sat din apropierea Târgoviștei, dar cu caracter de generalitate, descriind viața locuitorilor, încrederea lor în farmece și leacuri băbești: „mama Uța face lui Niculăiță descântece, pentru a-i îndepărta răul ce l-a lovit. Popa Alecu îi citește o moliftă. În Znagos, barcagiul Nicolaie, prin farmece, amorțește șerpii de apă și-i face să stea deasupra ca morți, apoi cu ajutorul altor farmece le redă libertatea. („Minunea”)

Fraza lui Brătescu-Voinești este în general scurtă, iar când este dezvoltată, construcția topică este în așa fel înlănțuită, încât lectura se parcurge lin, pe nesimțite. Expresiile: „... banii care i-au trecut prin mână” sau mai departe „s-a isprăvit cu viața de până

acum – i-a pus cruce...” și „... a dat omul cu capul de pragul de sus”, constituie încă una din caracteristicile limbii noastre.

Dacă s-ar încumeta cineva să traducă aceste idiotisme într-altă limbă, firește că îi va fi imposibil să le redea cu multiplele lor înțelesuri. Autorul și-a găsit, în general, cu multă abilitate expresia cea mai adecvată gândului.

Urmărind fiecare cuvânt luat în parte, se observă precizia absolută cu care Brătescu-Voinești știe să-l întrebuințeze, nu se poate schimba nici unul fără să se resimtă în text. În „Călătorului îi șade bine cu drumul”, cuvântul „polată” este un muntenism, dar acțiunea petrecându-se la ieșirea din orașul Târgoviște, între eroi ca Pitache Cojescu, Niță Dinculescu, Manolache Ciolănescu, nume de munteni, provincialismul „polată” este la locul lui. Cei doi prieteni ajunși la cârciumă strigară: „Hei! stabiliment!”. Numai expresia „stabiliment” ne amintește ceva din limbajul plin de umor folosit de Caragiale.

În opera lui Brătescu-Voinești personajele, în genere, lucrează, gândesc. Autorul le luminează prin simpatia sau antipatia sa. Proza respiră o viață intensă, tocmai pentru că este un neconținut schimb de viață între autor și subiect. Totul se reduce, în ultimă instanță, la descifrarea fondului intim al personajului, la prevederea fără greș a tot ce poate da un asemenea fond intim în anumite circumstanțe, și numai în conformitate cu dispoziția personajului. Brătescu-Voinești are meritul de a pune în gura personajelor sale exact răspunsurile pe care le scontează. Sanielevici observase că liniștea este partea fundamentală a concepției autorului despre fericire. Această liniște nu este posibilă celor superiori, firilor cu adevărat distinse. În acest sens, Brătescu-Voinești subliniază că viața, alcătuirea socială de la noi, nu este bună pentru cei buni. Împrejurările concrete, fărădelegile celor răi duc la distrugerea celor buni, iar liniștea dispare.

Simpatia autorului față de inadaptabili și față de istoria proletarului intelectual, Andrei Rizescu, înregistrează un ritm ascendent.

Brătescu-Voinești niciodată nu-și alege eroii nuvelilor dintre

oamenii răi, toți fiind înzestrați cu firi distinse, delicați și dezarmați în fața vieții.

Andrei Rizescu este un învins: el sfârșește prin a înnebuni. Imposibilitatea adaptării la mediu într-o societate bazată pe clase antagoniste, i-o explică lui Rizescu acel „nenea Mache”, un pensionar bătrân, prin experiența căruia vorbește experiența celor patruzeci de ani de viață „modernă” și „constituțională”.

În societate, cu cât anumite însușiri morale vor fi de un ordin mai înalt, cu atât adaptarea va deveni o problemă mai complicată. Toți cei care prin naștere ori educație au însușiri sufletești bune, dacă sunt senzitivi cad distruși, fiindcă nici ei nu se pot adapta, dar nici nu încearcă să schimbe mediul în conformitate cu personalitatea lor.

Brătescu-Voinești este un adânc cugetător, în creația căruia se reflectă teoria inadaptabilității, relatată, de altfel, și prin gura lui Andrei Rizescu. Autorul face o analiză minuțioasă a cutelor sufletești, stăruind asupra celor în care-și recunoaște o anumită similitudine: Niculăiță Minciună, Andrei Rizescu, Costache Udrescu, Pană Trăznea, Iosif Dănescu, Elena Rizescu, Puiul de prepeliță, Elena Cioranu, Microbul, Radu Finuleț etc.

Față de aceștia scriitorul manifestă o deosebită simpatie, deoarece durerile lor te impresionează profund. Personajele care se acomodează la așa-zisa viață nouă, aprioric disprețuite de autor, nu beneficiază de înțelegerea, de compasiunea lui Brătescu-Voinești. De aceea, în crearea lor prozatorul nu insistă suficient asupra caracterizării, asupra pregnantelor lor reliefuri (Vineanu, Berlescu). De pildă, Berlescu face o propunere necinstită lui Vineanu, avocatul părții adverse, dar își schimbă parcă și vocea, având doar aparent alte caracteristici: „Mateiaș neică, să fațem cum e bire...” etc.

În general, personajele lui Brătescu-Voinești se comportă potrivit temperamentului și împrejurărilor în care sunt puse. Autorul luminează, orientează cu simpatie fiecare erou în tot ceea ce gândește sau întreprinde. Cine studiază opera lui Brătescu-Voinești

nu poate să nu aprecieze continua relație dintre scriitor și personaje. Acest fapt dă mai multă strălucire și viabilitate scrisului său.

Imaginile create sunt și creionate cu aceeași mare economie, unică, pe când la Sadovcanu ele trezesc o varietate de armonii. De exemplu: „Dar precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămâne inelul mortului, frumos și strălucitor ca ziua dintâi, așa în mijlocul goanei de prefaceri, de înnoiri, a rămas Pană Trăznea, neclintit și același uitat în mormântul său în care se îngropase de viu...”.

Autorul dă dovadă de o mare prudență față de cuvintele neesențiale, folosind un stil concentrat. Cu toate că folosește antiteza, ambii termeni ai acesteia, prin contrastul lor, devin luminoși.

Pană Trăznea e dat în judecată, avocatul său vine să-l vadă: „Pană ținea în mâna dreaptă un briceag, în mâna stângă un fir de tei și în gură un altoi de trandafir... Ce departe e de el viața reală. Și ce nobile și ce nevinovate preocupări are el, față de acele ale târgușorului de oameni vulgari și parveniți.

Unele personaje sunt zugrăvite indirect prin impresia ce o face lucrul zugrăvit asupra lor, devenind un raport de reciprocitate între personaj și obiect. Exemplu: „Tomaidi întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că (Microbul) are cel mult 15 ani; iar disproporția dintre cap și trup, crețurile de pe frunte și de pe lângă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip erau cuvintele care făceau pe Musicus să pledeze pentru părerea că are el puțin 30 de ani”.

Trebuie observată prezența grădinilor în opera lui Brătescu-Voinești. Este firesc să fie așa, căci pasiunea pentru flori este caracteristică pentru tipurile sale de oameni meditativi, distinși, retrași departe de lume. Datorită circumspecției față de cuvintele neesențiale, scriitorul concentrează pagini întregi într-un paragraf. Exemplu: Conu Alecu și discuția acestuia cu Clopotescu.

De obicei, în cazurile cu efecte mai semnificative, care decurg dintr-o anumită stare sufletească, toată psihologia personajului ne este cunoscută de la început. „Pană Trăznea află că boala Elizei e

lingoare: l-au luat pe brațe și l-au dus afară”. Din puținele cuvinte, înțelegem toată durerea și spaima lui Pană.

Ibrăileanu arată că în literatura noastră Brătescu-Voinești este un fel de Pană Trăznea: „Urmaș al unui mare neam de boieri români, pomenit din moși-strămoși și scris în pisaniile a vreo trei biserici din oraș... cunoscut drept un om deștept, umblat prin străinătate, tare cinstit, tare tihnit, dibaci la mână pentru lucruri migăloase și iarăși tare iubitor de flori și toate frumusețile firii”.

Scrisul său, cu calitățile relatate, ne îndreptățește să-l așezăm printre scriitorii care se bucură de o largă apreciere din partea cititorilor contemporani. Opera sa se caracterizează prin multă simplitate și gingășie sufletească. Între om și operă e un echilibru cum nu se întâlnește decât la marii clasici.

Brătescu-Voinești face parte din cei mai discreți povestitori. În scrisul său e o adevărată îmbinare între adevăr și poezie. Datorită căldurii și duioșiei scrisului său, precum și a contactului atât de inedit cu viața, cititorii sunt încătușați de la început pentru totdeauna. În nuvelele de un savuros umor, ca și în cele dramatice, e o umanitate netransfigurată, o înțelegere a bucuriei simple și a durerii directe, de valori clasice. Umanitatea este calitatea care ne însoțește în toate circumstanțele atunci când străbatem opera lui Brătescu-Voinești.

Aceste calități fac din autorul lui „Niculăiță Minciună” un scriitor național, fără de care limba română ar resimți un gol. O lume întregă, a celor slabi și umiliți, își are în el apostolul.

Și, pentru că această problemă abordează procesul de creație și explică prezența unui simț de autocritică la scriitorii de după 1880, care uneori duc acest spirit autocritic până la sterilitate, am semnalat unele aspecte concludente.

Cu excepția lui Gr. Alexandrescu, scriitorilor din epoca 1840-1880, epoca lui Vasile Alecsandri – le-a lipsit această autocenzură severă aplicată travaliului lor; în schimb, după 1880, când se creează limba artistică începând cu Eminescu, scrisul devine o trudă conștientă, o adevărată tortură, cum apreciază un cercetător al vremii.

Câteva exemple: Caragiale, datorită acestui simț autocritic, a scris puțin. Numai la nuvela „Kir Ianulea” a lucrat doi ani. Și încă: „Manuscrisele lui Creangă sunt grozav de torturate. Caragiale merge atât de departe cu simțul de autocritică, încât toate piesele sale au fost scrise nu numai de zece ori fiecare, dar chiar trei variante în chip de a conduce acțiunea, din care alegea una. Brătescu-Voinești e și mai excesiv sub acest raport: o schiță de cinci pagini a scris-o pe cincizeci de pagini și tot a cizelat-o, a scurtat-o, a șters, până ce i-a rămas cristalul literar de cinci pagini.

Brătescu-Voinești, ca și Eminescu, Creangă, Vlahuță, Delavrancea și ceilalți, are o sensibilitate rafinată, excesivă, care înlătură tot ce-i dubios din punct de vedere artistic”.

„O personalitate deprinsă a privi lumea în chip autentic, cum face în atâtea rânduri Brătescu-Voinești, apare chiar prin această deprindere a contrastelor îndrumată spre umor.”

Slujnica din „Metamorfoză” care refuză cu mândrie ajutorul hârtiei, bizuindu-se pe ținerea de minte, supusă la câteva încercări neprevăzute, schimonosește în așa hal numele țigărilor cerute de boieri încât produce un amuzament irezistibil. Discordanța între ceea ce au hotărât solemn și ceea ce fac eroii din „Călătorului îi șade bine cu drumul” determină apariția situației ilare din final.

Nenea Guță, eroul schiței cu același titlu, urmează a fi lansat pe arena politică, dar în propaganda premergătoare alegerilor, cu o franchețe dezarmantă, năruiește planurile susținătorilor. În timp ce oratorul arată păcatele opoziției, nenea Guță, candid, anulează învinuirile aduse cu un „Nu e adevărat” categoric.

Conu Costache din „Vârcolacul” și „Conu Alecu” din schița ce-i poartă numele, se aseamănă. În ambele bucăți situațiile și desfășurarea opozițiilor au ceva comun. Efectul e înrudit și în firile bune se află o parte de slăbiciune. Când aceasta e contrazisă, persoanele reacționează în așa fel, încât printre norii tulburători de o clipă se observă repede seninul omeniei native.

În contrastul dintre „ghenealoghia” măreață și ce este acum coana Leonora constă umorul din schița „Cucoana Leonora”.

Aceste scăderi, aceste slăbiciuni, departe de a micșora simpatia noastră, adesea o sporesc. Un surâs înțelegător, transmis de autor, ne face să pătrundem viu în sufletul personajelor, să le simțim aproape. Nici latura de satiră, nici cea de ironie nu sunt terenul lui Brătescu-Voinești. Exagerarea părții comice pentru a scoate la iveală absurdul personajelor, cum se întâmplă în umorul lui Caragiale, n-o întâlnim aici.

Toate personajele cu notă comică ale lui Brătescu-Voinești ne rămân simpatice. Efectul total e liniștitor.

Din discordanță iese o lumină de înțelegere pentru calități și de îngăduire pentru slăbiciuni.

În creația lui Brătescu-Voinești sunt câteva lucrări în care este prezent umorul, dar notele finale sunt pline de durere. Așa sunt: „Contravenție”, „Magheranul”, „Un regiment de artilerie” și „Blana lui Isaiia”. Cu „Blana lui Isaiia” face tranziție de la povestirile nuanțate de umor la cele de înduioșare. Autorul, ca și în „Magheranul”, reușește efecte puternice dintr-o durere mută. De aceea ne și impresionează mai puternic (Akakie Akakievici, eroul lui Gogol, nu e totuși atât de pasiv ca Isaiia, ci aleargă, protestează).

Finalul din „Un regiment de artilerie” amintește de Caragiale. E vorba de constatarea plină de durere exprimată într-un limbaj periferic, pe care o face personajul principal, Niță Ionescu, că soția îl înșală cu un ofițer: „Mișo, mi-ai mâncat ambițul.”

Gama umorului se întinde de la umorul senin, fără nuanțe de răutate, până la cel plin de duiosie sau amărăciune chiar.

Dacă personajele lui Sadoveanu, mai naturale, mai instinctive, au o viață condiționată și care se explică numai prin natură, personajele lui Brătescu-Voinești, mai sentimentale, mai reflexive sunt departe de peisaj. Brătescu-Voinești zugrăvește sentimentul, nu senzația, și în cazul acesta participarea naturii ar strica.

Dacă există o ambianță care să ne explice tipurile sale, apoi aceasta va fi aceea care e legată direct de om, de cotidian: casa, gospodăria, grădina etc. Frecvența grădinarilor în opera lui Brătescu-Voinești e lucrul cel mai natural, căci preocupările

horticole sunt caracteristice pentru oamenii sfioși, meditativi.

Lucratul pământului rămâne încă cea mai nobilă îndeletnicire, iar tipurile lui Brătescu-Voinești își prezintă toată pecetea dinastiei. În această categorie intră și eroul nuvelei „Pană Trăznea Sfântul” Pe Rizescu, spre exemplu, ni-l va explica mai ales mediul social, și pe acesta Brătescu-Voinești reușește să-l zugrăvească admirabil. În situație identică se află Microbul, Niculăiță Minciună și alte personaje. Pentru că nu e necesară în economia operei sale, de aceea scriitorul n-a recepționat și n-a creat natură. El nu e un descriptiv.

Ibrăileanu susținea că structura analitică a prozei sale, atență la destinele umane și la desființarea mecanicismului, îl îndepărta de la observația naturii, care-i era exterioară și indiferentă. Scurtele tablouri care schițează, totuși, rar, cadrul acțiunii sunt trecute prin impresiile de moment ale autorului, Ca și Vlahuță, Brătescu-Voinești, în loc să ne descrie peisajul, ne spune ce a simțit el la vederea acestuia: „... măreția frumuseții îmi coborâse în suflet un sentiment și de admirație, care-mi tăia răsuflarea.” („Taină”)

Brătescu-Voinești e un urban și, ici-colo, în cuprinsul bucăților sale, introduce, schițat în cărbune, colțuri de oraș provincial, margini de târg prelungite în câte o luncă odihnitoare („În lumea dreptății”), un peisaj de iarnă.

Totuși, pasajele pitorești nu lipsesc cu desăvârșire din opera sa. El are câteva asemenea fragmente în care ne dovedește că simte natura și știe să exprime senzațiile pe care i le provoacă ea, cu o frăgezime remarcabilă: „E o dimineață frumoasă de iunie, plină de miresme de flori de tei, de sulfină și de levănțică.

La dreapta drumului, în vale, se țin lanț zăvoaiele Ialomitei printre care, când și când, se vede apa sclipind în bătaia soarelui; la stânga, până în poalele dealurilor, grâne de toată frumusețea: lanuri galbene de grâu copt cu chenare roșii de meri înfloriți, lanuri de ovăz de un verde brumăriu, lanuri de porumb de un verde închis și lucitor, iar pe dealurile care închid zarea, vii cu răzoare de viță, paralele și drepte, parcă sunt trase cu condeiul”. („Călătorului îi șade bine cu drumul”)

Iată un alt fragment din „Moartea lui Castor”: „Cât de limpede văd nopțile de vară când mă duceam la moșie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, acolo în depărtare ca picăturile de apă căzând într-un vas plin”.

În cartea „Cu undița”, manual de propagandă și tehnică pescărească, de asemenea sunt câteva frumoase descrieri de natură. Cu toate acestea Brătescu-Voinești nu e un cântăreț sau un pictor al naturii. Dacă V. Sandu Aldea făcea valoroase descripții de natură – digresiuni, iar la Sadoveanu natura și omul formează un tot indisolubil, pentru că eroii săi sunt parcă numai niște prelungiri ale naturii, fără de care nu i-am putea înțelege, Brătescu-Voinești se distinge ca un subtil pictor al sufletelor.

Zugrăvind mai ales sentimentele și conflictele sufletești mai mult decât senzațiile și instinctualitatea, scriitorul nu are nevoie de natură, fiindcă între natură și stările sufletești superioare nu e aceeași legătură ca între senzații, instincte, emoții și natură.

Iată de ce Brătescu-Voinești nu invidiază nici succesul, nici gloria celor ce, slujindu-se de puterea nemăsurată a cuvântului, îl subordonează unei literaturi facile. Dar nici nu-i admiră.

Nimeni și nimic nu-l poate clinti din convingerea că scriitorul este chemat să îmblânzească, să înfrumusețeze, schimbând în bine condiția omului. Cu mijloace modeste și mai mult exemplificatoare, ce-i drept, Brătescu-Voinești face din cuvânt armă albă împotriva întunericului și hidoșeniei, dominante în România dinaintea și de după primul război mondial. Autorul lui „Pană Trăznea Sfântul” trece cuvântul – oricât de pervertit – prin purgatoriul inimii, ca și prin severitățile conștiinței sale încercându-l cu responsabilități majore.

O anumită pudoare nativă în fața cuvântului echivoc, destinat tiparului – chiar dacă el, cuvântul, poartă girul talentului, ca la Gib Mihăescu, D. V. Barnoschi, Damian Stănoiu, Mircea Damian și chiar N. D. Cocea – se observă în obstinția cu care Brătescu-Voinești își menține proza la tonalitate clasică.

Orice stridență, orice ambiguitate și de oriunde ar veni ea, îl doare, căci Brătescu-Voinești a stat prea mult în preajma lui Titu Maiorescu și Al. Vlahuță ca să nu cumpănească îndelung caratele cuvântului înainte de a-l face mesager al gândului său.

Evident că, în ceea ce privește intransigența lexicală a lui Brătescu-Voinești, nu trebuie avută în vedere numai înalta înveșmântare dobândită de scriitor în sânul Academiei. Ea s-a grefat pe un fond dintotdeauna moral, în care noțiunile de artă nu s-au aflat niciodată în opoziție cu noțiunile de cultură.

De aici unele dezacorduri între generația lui – subiectiv considerată infailibilă – și generația imediat următoare, pusă pe frondă, la care Brătescu-Voinești descoperă cusururi formale. În fond, nici un iacobin al scrisului tânăr nu se gândește să invadeze domeniul; nici o revistă nouă – în afară de cele sporadice ale avangardiștilor – nu se arată ireverențioasă cu literatura înaintașilor, a măștrilor oripilați de cuvântul frust, gol, pe care ei, academicienii, nu concep să-l trimită în lume decât cuviincios încheiat până la gât, la toți nasturii...

Cu decenii în urmă, Brătescu-Voinești, înspăimântat de așa-zisul libertinaj al nuvelisticii moderne, îi declara lui Felix Aderca – adică tocmai scriitorului din coasta căruia Gib Mihăescu fusese parcă rupt cu peniță cu tot: „Am primit în manuscrise (...) volumul de nuvele al domnului Gib Mihăescu. Cunoști nuvela «Vedenia», apărută și în «Gândirea». Ei bine, ce e acolo e de neînchipuit. Copulația e descrisă fără nici o jenă – e ceea ce nu se găsește nici în Zola”.

CORESPONDENȚA CU TITU MAIORESCU

Ion Al. Brătescu-Voinești intră repede în atenția lui Titu Maiorescu. Și acest lucru se găsește consemnat atât la D. Caracostea, cât și la Felix Aderca. Studentul I. Al. Brătescu-Voinești, urma Dreptul și audia cursurile de logică și istoria filosofiei ținute de Titu Maiorescu. Cităm din conferința la care ne-am mai referit.

„Despre splendoarea acestor cursuri nu se poate vorbi în câteva cuvinte improvizate; ar fi o profanare. Și am făcut cunoștință cu marile profesor. Iată cum. La una din prelegerile sale, vorbind despre dubla personalitate din fiecare om, una conștientă și alta inconștientă care se trezește în vis, spusese – Maiorescu, n. n. – că aceste două personalități sunt cu totul distincte, neavând nimic comun între ele. Părându-mi-se că această afirmare era excesivă, m-am apucat să-i scriu o scrisoare în care, după ce-i cerea iertare de îndrăzneala de a-i scrie eu, simplu student auditor și încă pentru a-l contrazice, îi spuneam că afirmarea lui îmi părea excesivă, că oricât de absurd ar fi visul ce am visat și îi dădeam un exemplu de vis absurd, tot materialul din care era format visul era adunat de personalitate conștientă...”

Iar mai departe:

„Dar miercurea următoare, urcându-se pe catedră își începe cursul cu cuvintele: «A doua zi după prelegerea mea de miercurea

trecută, am primit o scrisoare din partea unui student, care urmează ca auditoriu acest curs de filozofie... Îl văd – spunea Brătescu-Voinești – că scoate scrisoare din buzunar și, înainte de a începe s-o citească, zice: «Foarte judicioasă scrisoare»⁴⁷.

Ca urmare, prin Pompiliu Eliade, Ioan Al. Brătescu-Voinești a fost invitat din partea lui Maiorescu la seratele ce se țineau în strada Mercur, nr. 1, serate literare miercurea și filozofie sâmbăta, unde tânărul Ion Al. Brătescu-Voinești avea să cunoască și să lege trainice legături de prietenie cu Simion Mehedinți, Ion Rădulescu-Pogoneanu, Constantin Rădulescu Motru, P. P. Negulescu, Mihail Dragomirescu și alții.

Dacă, în scrisoarea din 3 noiembrie 1889, trimisă de studentul audient al marelui profesor Maiorescu, cum îi spunea el admirativ, în problema celor două personalități, într-o nouă scrisoare din 25 noiembrie 1889 și tot de pe această poziție Ioan Al. Brătescu-Voinești ridică o nouă problemă.

Transcriem din text:

„Oare dacă ideea de cauză se impune la fiecare lucru și fenomen din lume, trebuie neapărat și logic să se aplice ideea de cauză și lumii, care e totalul acestor lucruri, pe de altă parte pot demonstra logic că însușirile care se aplică (în parte) fiecăreia din părțile unui tot nu rezultă implicit că trebuie să fie aplicate și totalului?(...) Fiind sigur că mă veți scoate din aceste încurcături, vă rog să primiți încredințarea distinsului respect ce vă conserv⁴⁸”.

Fără îndoială că epistola are un stil și o patină arhaică, care se recunoaște cu ușurință.

La 9 februarie 1895, într-o altă scrisoare către Maiorescu, apare la I. Al. Brătescu-Voinești un început de orientare estetică de construcție și de perspectivă viitoare:

„Da, iubite domnule Maiorescu, în sfârșit, după atâta vreme, mi s-a luminat în minte deslușit, foarte deslușit, ce am să scriu. N-aveam până acum nici canavaua pe care să cos niște observații făcute

47. I. Al. Brătescu-Voinești, în „Din pragul apusului”, p. 44

48. Academia R. S. R., Fond corespondență I. Al. Brătescu-Voinești

treptat, nici toate observațiile de care aveam nevoie. Acum le am și pe una și pe alta și pe celelalte. O istorie adevărată, simplă ca «Două surori», însă mai mare și care, sunt încredințat, are să vă placă, fiind absolut omenească. O să caut ca în «Două surori» să subliniez prin fapte și exemple mici lipsa unei acțiuni încordate, că, se vede, așa mi-e dat mie să nu pot scrie lucruri puternice și clocotitoare ca un torent, ci liniștite ca un lac (cu toate că și lacurile sunt frumoase) și cum sunt acum simt că astă nuvelă-roman am s-o fac așa cum am văzut eu lacul Saint-Moritz într-o dimineață la Meyerei. A! Și-mi pare bine că mi s-a limpezit mintea și că o scriu nu atât pentru că am scăpat de tortura goanei după subiect, măcar că e teribilă, nici la ambiția scriitorului, – cât pentru că presimt că o să recâștig în totul afecția și considerația dumneavoastră, singurele lucruri la care râvnesc”.

Ceea ce numește el „goană după subiect” și „procesul de laborator al creației mele”, acele observații sunt, în fond, mai târziu fișele de autor gen Camil Petrescu și alții.

La o întrebare ce i s-a pus mai direct și în această privință, Ioan Al. Brătescu-Voinești a răspuns: „Nu, nu am memorie de cinci parale.. Eu scriu numai ce văd și din ce văd pun pe hârtie abia un sfert”⁴⁹.

Într-o altă confesiune, de data aceasta intitulată „Ce datorez Convorbirilor”, apărută în „Convorbiri literare”, anul LIX, paginile 39-42, Ioan Al. Brătescu-Voinești referindu-se, desigur, la evocarea lui Titu Maiorescu, cum îi spunea el, își exprimă și de astă dată profunda admirație pe care i-o provocase poetul transilvănean George Coșbuc:

„A, dacă aș putea să arăt grija, răbdarea și dragostea cu care Maiorescu ajuta pe un scriitor la perfecționarea lucrărilor ce-i aducea, cu neprețuitele lui sfaturi și spiritul lui critic de o justețe și o finețe cum nimeni nu mai are de la dispariția lui. Acolo, în casa din strada Mercur, nr. 1, grație neprețuitelor lui sfaturi au căpătat formă definitivă și „Nunta Zamferei” și „Moartea lui Fulger” și

49. Felix Aderca, în „Mărturia unei generații”, Editura Națională Ciomei, 1929, p. 50

atâtea alte bucăți care constituiesc cele mai de preț podoabe ale literaturii românești”.

Pentru că, în citatul anterior apare mai pregnant personalitatea lui Titu Maiorescu, trecem la cunoașterea unei alte determinante în viața de scriitor realizat, pentru că sunt și din cele contrarii, și anume la influența exercitată direct de marele critic asupra lui Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Transcriem fragmentar din scrisoarea datată 29 ianuarie 1892: „Bucata ce vă alătur mi-e foarte dragă, nu poate avea pentru dumneavoastră altă valoare (dacă aveți răbdare s-o citiți până la sfârșit) decât poate aceea de a vă arăta cum a fost crescut până la zece ani un om bolnav de mania scrierii. Eu sunt bolnavul, se înțelege, ceea ce însă nu se înțelege e cât îmi ador această boală, simțind că dânsa e aceea care mă face să fiu mai bun, să iubesc pe toată lumea, să nu blestem nimic, ci în ceasurile mele cele mai rele să nu doresc altceva decât să fiu lăsat în pace, cum las eu pe toată lumea. Bunăoară cum vă las pe dumneavoastră de vreo câțeva vreme!...”.

La 17 pe 29 aprilie 1896, Ioan Al. Brătescu-Voinești îi scria lui Maiorescu din Târgoviște, și tot în această ordine de idei a elaborării intime, printre altele că „Apucat rău de furia scrisului (...) a fost frământat de munca îmbrăcării în cuvinte a unor imagini și situații dintr-o bucată, pe care vrea s-o scrie”.

Pe șantierul lui se afla, cităm: „O lungă scrisoare a unui fost timp de zece ani magistrat, în aparență cel mai grozav egoist, în fond omul cel mai de ispravă. O să fie un șir de impresii variate, scene din viața de magistrat, descrieri din viața de la țară, tablouri din natură. O scrisoare a unui prieten bun, nevăzut de 5 ani, cu un post-scriptum din partea nevestei, care pofteste pentru câteva zile la țară pe prietenul despre care bărbatul său i-a vorbit de atâtea ori”.

Și, în încheiere: „O să fie frumoasă pentru că nu am să scriu nimic nevăzut ori netrăit, nimic bombastic, declamator, ori scris cu intenția de a produce efect”.

Ion Al. Brătescu-Voinești își făcuse din personalitatea

maioresciană un îndreptar de viață, încât într-unul din momentele cele mai importante din viața sa îi scria, tot din Târgoviște, la 6 ianuarie 1896, o lungă epistolă din care extragem câteva rânduri cu valoare documentară excepțională: „De acolo de la dumneavoastră din armonia fără de pereche respirată în casa dumneavoastră mi-am făcut idealul în chestie de căsnicie, acolo am priceput ce act important e legătura aceasta, în general, și cât de importantă e pentru oamenii conștienți de viața lor; acolo, din conduita doamnei Maiorescu treptat, treptat și fără să-mi dau seama, am înregistrat toate însușirile aceleia pe care mi-am luat-o tovarășă de viață”.

Și tot în această scrisoare, în final, îi scria marelui său profesor: „Pe de altă parte, dragostea nemăsurată a mamei pentru mine mi-a sădit în suflet o trebuință de afecte, o trebuință de un suflet prieten, cum nu vă puteți închipui. (...) De aceea cele mai dragi ființe închipuite de mine sunt Eliza lui Pană Trăznea, Elena din „Două surori” – și tot de aceea scriu, deși fără declamație, dar vă rog să credeți, din fundul inimii:

«Mi-e scris să mor cerșind o mângâiere

Și-un umăr peste care să pot plânge...»”

Și în încheiere, I. Al. Brătescu-Voinești dădea magistrului una în veștile cele mai mari din viața sa: „Mi-am ales tovarășa de viață după imaginea morală a doamnei Maiorescu” (...)

Maiorescu, cunoscut pentru larga-i generozitate față de scriitorii de talent pe care îi îmbrățișa, generozitate bine dovedită începând de la Eminescu, a avut și pentru I. Al. Brătescu-Voinești gesturi și atenții mai mult decât paterne, care uluiau modestia acestuia.

Ne dăm seama, că făcând public conținutul scrisorilor facem o impietate. Însă suntem absolviți de această culpă pentru că nu este posibilă o cât mai deplină înțelegere a acestui mare scriitor decât făcând astfel. Istoria deschide criptele nu pentru a le profana, ci pentru a mai găsi acolo, în taina lor, acel ceva de împlinire a cunoașterii, mai luminoasă, pentru că, deși ni se pare paradoxal, dar lumina din întuneric purcede.

Cu aceste explicații continuăm să folosim ultimele citate extrase din corespondența lui I. Al. Brătescu-Voinești.

Vorbeam de generozitatea lui Maiorescu. Ea provoacă două scrisori din partea lui I. Al. Brătescu-Voinești. Astfel, la 20 iunie 1896, din Târgoviște, I. Al. Brătescu-Voinești îi scria: „Vă mulțumesc cu recunoștință pentru planul pe care mi l-ați trimis. Mă întreb prin ce am câștigat eu prețioasa dumneavoastră atenție, până într-atât încât să stați să-mi scrieți toate detaliile utile unei călătorii pe care mi-o dăruiti. De câte ori mă gândesc la recunoștința ce vă datorez, sângele îmi curge mai iute și-mi trezește în cap posibilități de scrieri cu care să merit bunătatea și sacrificiile dumneavoastră. Dar-ar Dumnezeu să le prefac odată din posibilități în realități!”

Din scrisoarea datată 19 pe 20 august 1896, unde „Mizerabilul” – așa se califică I. Al. Brătescu-Voinești condus la gară, urcat în vagon de Maiorescu pentru Douvre, ispitit să cunoască mai bine Londra coboară în ascuns și-și prelungește șederea în capitala Angliei, în detrimentul unui popas mai îndelungat, planificat de Maiorescu la Viena. Scrisoarea apare ca o greșeală superb mărturisită. Contactul cu insularii îl provocase în mod hotărât să se vâre într-un serios studiu de istorie a omenirii...

Ajuns la Viena, îi scrie la 18 august lui Maiorescu, rânduri de disculpare:

„Fiindcă n-am o dovadă la îndemână (și simt că-mi trebuie una e la început, față de convingerea dumneavoastră despre mine), o să încep această scrisoare cu vorbele: «Adevăr vă spun dumneavoastră, nu sunt nebun. De altminteri, restul scrisorii sper să o dovedească»”.

Într-adevăr, în continuare I. Al. Brătescu-Voinești izbutește într-o patetică mărturisire de aparent fiu neascultător, care nu se poate să nu emoționeze și să-și convingă maestrul.

Redăm din această scrisoare câteva rânduri:

„Întotdeauna v-am purtat o adâncă recunoștință pentru binele ce mi-ați făcut și pentru răsplata ce ați găsit că se cuvine talentului

meu. M-ați pus la dreapta dumneavoastră, au ieșit versurile mele; m-ați dus la Veneția, a ieșit „Pană Trăznea” și „Microbul”; m-ați dus în Elveția și au ieșit „Două surori” și „Magheranul”, m-ați dus la Abazzia și a ieșit „Finuleț” și „Moartea lui Castor”. Nu sunt grozave aceste scrisori ale mele, pentru că, cred eu, nu sunt rezultatul unei foste adânci indignări; acum m-ați dus în Anglia. Aici pentru tot ce m-a înconjurat am simțit o atât de grozavă indignare, încât m-am simțit un moment pe pragul nebuniei”.

Iată cum se încheie scrisoarea: „P. S. Vă rog, dacă sunteți buni (și sunteți), să reparați o vină a mea. Nu mi-a mai rămas nici un ban de dat bacșiș celor de la hotel. Dați-le dumneavoastră că au fost tare politicoși.

Al dumneavoastră I. Al. Brătescu-Voinești”

La 30 august 1896, I. Al. Brătescu-Voinești se afla tot în Târgoviște. Era după călătoria în Anglia și prozatorul îi comunica lui Titu Maiorescu ca o consecință a grozavei indignări la care se referise în scrisoarea anterioară, intenția de a scrie o serie copioasă de lucrări ca: „Emoțiunile unui câine”, „Un om inutil”, „Procedeu barbar”, „Istoria unui nasture”, „Muzicantul”, câteva biografii – firește, acestea ca flori, iar ca fruct, mărturisirea el: „Aș vrea să scriu istoria viitoare a României, continuare la opera lui Schopenhauer și Darwin”.

Deci, indignarea, adică acea stare intimă de mare explozie ce se produsese în timpul șederii sale la Londra, se anunța foarte rodnică.

La 30 ianuarie 1898, încă în Târgoviște, trimițând lui Maiorescu o schiță, scriitorul își arată o dată mai mult rigurozitatea cu sine însuși. Școala Maiorescu dă roade:

„V-o alătur pe lângă această scrisoare – nota – cinci minute de haz, de uitare de sine, ce o să producă ea celor care o vor citi-o. Și eu consider ca un mare lucru să fi putut procura la vreo două-trei sute de oameni, câte cinci minute de uitare”.

La 20 aprilie 1898, I. Al. Brătescu-Voinești trimite la „Convorbiri literare” o altă schiță despre durerea unui om cam prost, care îi da zor cu „pe onoarea mea”. Scrisoarea poartă indicația lui Maiorescu,

la poziția de rezoluție: „Răspuns îndată, că e bună. Propus patru cuvinte vechi, în loc de neologisme. Semnat T. M.”

În această prea puțin citată corespondență, ea cuprinzând în realitate 47 de scrisori, am găsit și ceva care să facă cititorilor o deosebită plăcere. Din scrisoarea din 22 aprilie 1898, luăm act de discreta intervenție a lui Maiorescu în tot scrisul lui I. Al. Brătescu-Voinești: „Cum să nu primesc, iubite domnule Maiorescu? Primesc cu recunoștință. Sunt observațiuni pe care le presimțeam, fără să-mi dau seama limpede de ele. Să lipsească cloroform, foișor, e foarte nimerit, tot așa de nimerit „zugrăvească”. Sărut mâna doamnei Maiorescu pentru „beteag”, care e bun. Am mai găsit unul, poate mai bun: schilod, schilodit. Da, primăvara și încă ceva. Am isprăvit grijile casei de construit. În anul în care n-am scris mi-am făcut o casă, ca un colț de rai, parc, grădină de pomi fructiferi, grădină de zarzavat. Casa mea e un roman de toată frumusețea.

Cu cel mai profund respect, cel mai devotat I. Al. Brătescu-Voinești.

P. S. Redeschid scrisoarea. E într-un loc: să nu i se pară o muștrare pentru neglijența ei. poate că s-ar putea înlocui cuvântul „neglijență” cu „ușurință” ori „pentru vina ei”.

Determinarea maioresciană se apropie de sfârșit. În scrisorile date 19 iulie și 9 august 1903 găsim multă sinceritate, documentar de o clasică certitudine a unei epoci literare cu moravuri care, din nefericire, reapar ciclic în chip de modă în viața noastră literară. Găsim în aceste scrisori triste referiri la neînțelegerea contemporaneității, a celor din orașul Târgoviște mai ales, a modului cum ar fi debutat în volum, la editura Minerva, și mai departe, a intervenției permanent operate în scrisul lui Brătescu-Voinești de către criticul Maiorescu.

Din aceste scrisori transcriem câteva pasaje convingătoare:

„Fiindcă însă, pe de o parte, nu poate fi cineva bun judecător în propria lui cauză și fiindcă pe de altă parte vă socotesc cel mai drept judecător, vă rugăm ca printr-un rând, după ce veți fi citit această nuvelă, să-mi răspundeți – iertați-mă că vă deranjez –

dacă e bună ori rea, dacă trebuie să urmez a mai scrie – sau dacă nu e mai nimerit, în interesul și al meu și al dumneavoastră, al cărui nume l-am legat prin trei rânduri de prefete al volumului nuvelor mele, să las la o parte condeiul...”.

Iar în epistola din 19 iulie 1903, pe care o redăm integral, Brătescu-Voinești spunea:

„Iubite domnule Maiorescu,

Am primit scrisoarea dumneavoastră și aș vrea nu numai să vă spui, ci să vă facă să și simțiți cât mult bine mi-a făcut ea și cât m-ar fi durut să n-o primesc. Sunt nouă ani de când m-am despărțit de cercul nostru și am venit aici. Scrisesem odinioară nuvelele mele. Nimeni nu scrisese un rând despre ele. În vremea acestor nouă ani, pe de o parte trâmbișător prin gazete despre talentul cutărui și cutărui scriitorăș, ale căror scrieri nu le-aș fi iscălit cu cel mai impenetrabil pseudonim, iar pe de altă parte în cercul în care trăiesc, împrejurarea de a fi scris cândva e socotită ca o știrbire, ca un capitis diminuție infamant. Oameni care n-au citit un rând din nuvelele mele, nu făceau din cunoașterea împrejurării că aș fi scris decât întrebuițarea de a zice: „Domnul e cu poezie la cap...”, „Domnul are gârgăuni”. Am fost zeflemisit pentru că eram abonat la „Revue de deux mondes”; am încercat să citesc într-o seară, la o sindrofie „Le fils prodigue” de Mr. Thomsohn al lui Bret-Harte și m-am ales cu porecla de „Thomsohn”. Bine faceți că râdeți, că râd și eu; dar nu e așa că trebuie în asemenea împrejurări unui om, ca să urmeze a scrie și să adune notițe în sertarul mesei, nu numai talent, dar și o tărie de suflet care simțeam că mă părăsește? Am dăruit editurii „Minerva” ce o câștiga din publicarea în volum a nuvelor mele și, cum știți, am apărut cu o copertă groaznică și cu o scrisoare a lui Nerva Hodoș, care se potrivește ca o talangă la gâtul unei paseri.

În orașul meu natal – sunt de atunci aproape patru luni – s-a vândut un exemplar din nuvelele mele, dar la București se pare că au plăcut mult. Oameni pe care nu-i cunoaștem mi-au spus că au plâns citind pe Pană Trăznea: Sanielevici, pe care nu-l cunosc, a

scris despre ele o critică măgulitoare; Ionică Rădulescu (Pogoneanu) a fost pe aici și mi-a vorbit cu entuziasm, spunându-mi că și dumneavoastră ați întâmpinat cu plăcere apariția volumului. Nu mi-e rușine de dumneavoastră să-mi mărturisesc deșertăciunile. Astea mi-au făcut bine, mi-au redat încrederea pe care toată preajma mea mi-o fărâmița, m-au făcut să încep iar să scriu.

Și acum, vă puteți închipui, părerea dumneavoastră că „Neamul Udreștilor” e bună. Am introdus însă schimbările despre care mi-ați vorbit. Am suprimat 3/4 din documente și relațiile lui Raoul cu nevasta colonelului. Nu mi-a fost prea greu s-o fac, pentru că nu numai că am înțeles temeinicia observațiilor dumneavoastră, dar le presimțeam din însuși momentul când am scris nuvela”.

La 22 mai 1906 I. Al. Brătescu-Voinești în „Viața românească” publică începutul nuvelei sale „În lumea dreptății”. Totuși îi cere lui Maiorescu cu aceeași nezdruincată încredere, sfaturile, socotindu-l ca fiind „apa regală cu ajutorul căreia să poată deosebi aurul de alamă”.

La 26 mai 1907 scriitorul nostru mulțumește lui Maiorescu pentru „Bunul raport pe care abia acum l-am citit în „Convorbiri literare” referindu-se, firește, la propunerea pentru premiere de către Academie a cărții: „În lumea dreptății”, ce rău îmi pare, continuă el, că „În lumea dreptății” n-a trecut sub ochii dumneavoastră înainte de publicare. Nu e vina mea. Atunci când am venit să v-o citesc, nu se publicase încă decât o mică parte dintr-însa în „Viața românească” și nu cunoșteam îndeajuns absoluta dumneavoastră autoritate asupra mea în această materie. Dacă vă îndoiiți o clipă că nuvela nu e bună, n-aș fi stat o clipă în cumpănă ca s-o distrug, cu toată publicarea începutului ei”.

Iar mai departe:

„Încă o dată, vă mulțumesc cu recunoștință pentru binele sufletesc fără seamăn ce mi-ați pricinuit prin raportul dumneavoastră și, vă rog să credeți, că nimeni și nimic pe lume nu e în stare să știrbească cu un gest din admirațiunea, din respectul și iubirea ce vă port”.

Pe verso-ul acestei scrisori, Maiorescu dispune: „Răspuns pe o carte de vizită, București, 28 mai 1907, Titu Maiorescu. Mulțumește pentru buna scrisoare a domnului Brătescu-Voinești, în amintirea unui trecut la care și el se gândește cu drag.

Au existat și există oameni care nu-și îngăduie decât manii rentabile. Scrisul, cu incertitudinile lui, nu era nici pe departe una din ele. Titu Maiorescu, mereu cu grija în suflet și cu mâna în pungă pentru ajutorarea discipolilor, știa bine asta. De aceea, sfatul lui insistent de a-și face toți o profesie. „...Cu atât mai mult dumneata, n-ai putea să trăiești din scris, cu cât dumneata ai să scrii foarte puțin pentru că începi cu ce sfârșește de obicei un scriitor: cu amintiri”.

În 1898 I. Al. Brătescu-Voinești îi scria lui Titu Maiorescu: „... Am isprăvit grijile casei de construit. În anul în care n-am scris, mi-am făcut o casă ca un colț de rai, parc, grădină de pomi fructiferi, grădină de zarzavat. Din tinda de unde vă scriu, se vede toată Valea Ialomiței. Sute de nuanțe de verde, de albastru și violet și deasupra dealurilor coamele munților albe de zăpadă. Casa mea e un roman de toată frumusețea”.

(În anii noștri casa aceasta a devenit „Muzeul scriitorilor târgovișteni”, către comorile căruia prof. Ioan Gavrilă îndeamnă pașii vizitatorului: „... Urcă-i treptele, ca spre un alt timp – al rădăcinilor – și trece-i pragul către altă zonă a sensibilității târgoviștene, cu încredințarea că te afli chiar sub acoperământul duiosului Ioan Al. Brătescu-Voinești, izvoditorul de alese și neuitate pagini pentru istoria literaturii române”).

Scrisoarea lui Caragiale către Brătescu-Voinești, căruia marele autor dramatic exilat la Berlin îi mulțumește amical pentru bunele oficii pe lângă Teatrul Național, poartă anul 1904 și ne surprinde că ea nu figurează în ediția definitivă „I. L. Caragiale – Opere, vol. VII – Corespondență”, îngrijită cu recunoscuta competență critică de Șerban Cioculescu. Din tonul cald al scrisorii, încheiată cu una din poantele specific caragialești, reiese limpede că n-ar fi nici prima, nici ultima scrisoare plecată de, la Berlin spre Târgoviște,

unde nuvelistul nostru își avea domiciliul⁵⁰. Mai ales că Brătescu-Voinești s-a numărat printre colaboratorii „Moftului român”, unde – nu din lașitate, ci din conștiința că întreprinde un lucru minor – publica la adăpostul anonimului reușite ironii versificate la adresa școlii lui Macedonski.

Și apoi, presa locală înregistrează incidentul, când opozantul Caragiale „era s-o pață cu mitocanii” din Târgoviște, care – asmuțiți de reprezentantul guvernului – i-au ratat bunătațe de cuvântare, fluierând și zvârlind cu ce le-a venit la îndemână în orator. Ca să scape teafăr „nenea Iancu a fost nevoit să se refugieze într-o berărie, de unde i-a trimis vorbă amicului și confratelui Brătescu-Voinești, deputat de Dâmbovița, să vină repede și să-l scoată din primejdie...”

În noiembrie 1912 Brătescu-Voinești se afla fixat la Târgoviște, pentru că de aici îi înainta lui Mihail Dragomirescu demisia din demnitatea de vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români, pe la sediul căreia nu călcase niciodată în cei trei ani de existență a acestui for scriitoricesc.

Motivele demisiei sunt destul de transparente, camuflăte sub amărăciunea momentului. Brătescu-Voinești se destăinuie prietenului său: „Pentru că aveam despre scriitori, începând cu mine, ideea că noi trebuie să fim văzuți de departe...”. Și, către final: „Vreau să-mi păstrez puținele iluzii ce mi-au mai rămas”.

Ni-l închipuim pe Ioan Al. Brătescu-Voinești la Ploiești, la Pitești, la Craiova, la Târgoviște persiflat de colegii de barou și de magistratură: „Domnul are gărgăuni!”... „Domnul e cu poezie la cap!”

I-o și împărtășește într-o scrisoare lui Maiorescu. Era, desigur, înainte de primul război mondial, când burghezia considera scrisul o îndeletnicire de nimica.

50. Gavrilă Ion, Scrisori către I. Al. Brătescu Voinești, „Echinox” și Manuscriptum, II, nr. 6-7 iunie-iulie 1970, p. 24

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI ȘI NOI, CEI DE AZI

Caracterizând omul, și implicit și opera sa, George Călinescu sublinia faptul că „Brătescu-Voinești... prin intensitatea atinsă în câteva puncte, prin originalitatea indiscutabilă a «duioșiei lui», înfățișează o treaptă superioară curatei simțiri etice, ocupă în literatura română un loc remarcabil...”

Într-adevăr, opera lui Brătescu-Voinești trebuie interpretată ca fiind o mișcătoare confesiune, o evocare a vieții trăite în mijlocul lumii minunate a funcționarilor, un tablou viu, montat, gingaș, al copilăriei, adolescenței și tinereții unor oameni striviți.

Scriitorul, care prin opera sa durează o punte de legătură între generația lui Vlahuță și cea a lui Sadoveanu, face o amplă istorie a inadaptabilității unei anumite categorii de oameni, care reprezintă, de cele mai multe ori, o clasă socială. Ne referim la galeria acelor oameni distruși, nefericiți de modul în care-și duc existența, care declanșează o revoltă singulară împotriva mediului inuman, refugiindu-se în izolare, în resemnare. Eroii lui Brătescu-Voinești, fără excepție, fac parte din cei cu caractere delicate, alese, cu firi contorsionate care, în majoritate, devin niște bieți dezarmați. Ne este prezentat triumful mediocrității și al necinstei împotriva a ceea ce e superior și viabil ca pe o mare nedreptate, neindicându-se însă soluții pentru ieșirea din acest impas.

După cum sublinia Garabet Ibrăileanu, „Brătescu-Voinești, zugrăvind-ne aspectul tragic al introducerii civilizației la noi, completează pe Caragiale, care a zugrăvit aspectul ridicol al aceluiași fenomen”, înscriindu-se, putem afirma, „în galeria marilor valori naționale ale literaturii”. Putem adăuga la cele afirmate mai sus, că preluând și filtrând prin duiosia și sensibilitatea sa, stările sufletești, mistuitoare uneori, prin care trec inadptabili la condițiile de viață burgheze de la sfârșitul veacului trecut și începutul acestui veac, Brătescu-Voinești continuă strălucit opera începută de Barbu Delavrancea, Alexandru Vlahuță, Ion Luca Caragiale, prefigurând excelențele creații de mai târziu ale lui Camil Petrescu. Este modesta contribuție a sa la afirmarea literaturii române, la viabilitatea ei pe plan universal. Din galeria acestor inadptabili, a celor neconformiști, vor izbucni mai târziu accentele protestatare ale operei lui Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, pentru a aminti doar câțiva din corifeii prozei românești a primei jumătăți de veac.

E un flux continuu de viață vibrantă între autor și opera sa. Aceasta ajunge să trăiască palpitant în fața personajelor sale. În multe dintre acestea ca; Mișu Gerescu, Andrei Rizescu, Nicușor, Niculăiță Minciună, Iorgu Popescu (zis „Microbul”), generații de generații și-au recunoscut o parte din sufletul lor, din propriul lor zbucium interior, făcându-i ca trăind în „Întuneric și lumină” să tindă spre „Lumea dreptății”.

Prin aceasta, Brătescu-Voinești își aduce contribuția la cunoașterea bogatului tezaur sufletesc al poporului român, ocupând un loc remarcabil în literatura română.

De aici, larga popularitate a operei sale, mai ales în rândul copiilor și al adolescenței. Înclinat spre analitic, reflexiv totodată, el observă viața, face o introspecție în sufletele eroilor săi, cu care deseori se confundă, descrierea microcosmosului fiind tema majoră în jurul căreia gravitează opera sa, adică realitatea în care trăiește omul cu casa, grădina, gospodăria intimitatea și liniștea lui.

Prin condensarea stilului, care face ca prin câteva cuvinte să

ne redea tot atâta viață, cât altul în câteva pagini, Brătescu-Voinești prefigurează epica de amplă respirație a lui Rebreanu.

Datorită acestor caracteristici definitorii, opera sa se încadrează în descrierea specificității vieții românești.

„Puiul”, „Moartea lui Castor”, „Nicușor”, „Bietul Tric”, „Privighetoarea” – pentru a enumera numai o parte a nuvelor și schițelor sale – fascinează prin duioșia sentimentelor, prin puritatea acestora, copilăria.

Scriitor de talent, viguros reprezentant al realismului critic în literatură, creator al unor personaje considerate prototipuri pentru anumite stări sufletești, Brătescu-Voinești continuă să fie prin opera sa o piatră viguroasă la fundamentul literaturii române.

Născut la Târgoviște, trăind o parte a vieții aici, majoritatea nuvelor sale se inspiră din realitatea acestor locuri, ca și personajele ce-i populează paginile.

Iată de ce aceste două nume: acel al scriitorului și al Târgoviștei sfârșitului de secol trecut, apar strâns legate, simbioza fiind reală și sentimentală totodată.

Cei care vor poposi la Târgoviște, pe lângă întâlnirea cu o seamă de monumente istorice remarcabile, vor avea posibilitatea de a face indirect cunoștință cu orizontul vieții celui care prin scrisul său a sperat „într-o lume a dreptății”.

Intrând în parcul casei, devenită muzeu, oaspeții întâmpinați de figura gânditoare a scriitorului, elocvent surprinsă în bustul dăltuit de sculptorul Vasile Blendea. Prilej de respect și aducere aminte...

În saloane, scriitorul parcă și-ar fi primit generos, oaspeți de seamă. Aceștia sunt cei care au trudit deasupra slovei pe pământul zbuciumat al Târgoviștei: Matei al Mirelor, Udriște Năsturel, Constantin Cantacuzino, reprezentanții dinastiei Văcăreștilor, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, I. C. Vissarion, Smara Gheorghiu în mijlocul lor aflându-se, bineînțeles, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

Este vorba de „Muzeul Scriitorilor târgovișteni”, al cărui patrimoniu spiritual este găzduit de casa scriitorului.

„... Mai încolo, peste iazul morilor, cu vegetație care lua în ochii copilului proporții de pampas, se află cărarea ce duce în zăvoaiele Crivinei, unde se pierdea «Puiul» lui Brătescu-Voinești căutând ouă de furnici»⁵¹.

Privim la această oază de liniște, la panourile, exponatele (cărți, fotografii, manuscrise), adunate să închidă în ele o viață de om: omul care a încercat și a reușit totodată să slujească prin arma scrisului ca și alții din cei enumerați mai sus, poporul său.

Facem cunoștință aici cu familia scriitorului: Alexandrina Brătescu (născută Voinescu), mama scriitorului, Alexandru Brătescu, tatăl scriitorului, Penelopa Brătescu (născută Popescu), soția scriitorului, cu Eliza și Alexandru fiica și fiul scriitorului. Mai facem totodată cunoștință cu cineva care, deși nu aparține familiei, își merită locul prin faptul că scriitorul îl numea mentorul său spiritual, având pentru aceasta o deosebită admirație, Titu Maiorescu, profesorul său.

Brătescu-Voinești își recomandă apoi vizitatorilor opera sa: „Întuneric și lumină”, „În lumea dreptății”, „Din pragul apusului”, „Firimituri”, „Rătăcire”, „Cu undița”.

Avem deodată o senzație plăcută: duișia, gingășia personajelor sale ne învăluie fiind alături de noi, alinându-ne durerile, înaripându-ne speranțele.

Cu aceste impresii plecăm să colindăm orașul celor peste 19 biserici, amintind de trecutul său glorios, dar și de pulsul vieții cotidiene la tot pasul.

Nu mică este surpriza, când în această vizită ne reîntâlnim cu locuri sau nume cunoscute ale operei lui Brătescu-Voinești: iazul morii, locul hanului descris cu atâta umor în „Călătorului îi șade bine cu drumul”, tribunalul în care a lucrat și care i-a inspirat „Microbul”. În drum spre Colegiul „Ienăchiță Văcărescu”, pașii ne poartă pe strada care azi îi poartă numele: Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Mai multe instituții de cultură din Căndești, Pucioasa îi poartă

51. Ion Vasiliu, în Târgoviște, București, 1969, Editura Meridiane, p. 66

numele, iar secția de copii a Bibliotecii Județene din Târgoviște și fosta școală nr. 2 din Calea Domnească, unde a învățat scriitorul, se mândresc cu numele și renumele acestei personalități.

Centenarul nașterii scriitorului din 1968 a fost marcat printr-o serie întreagă de acțiuni, care au culminat cu o sesiune științifică a filialei Societății naționale de științe istorice și filologice, în care s-au ținut comunicări de către membrii acesteia sau de către reprezentanți din întreaga țară.

Referindu-se la orizontul spiritual și emoțional al operei lui Ion Al. Brătescu-Voinești, putem spune că acesta este prezent în sufletele copiilor de azi, așa cum a fost el prezent în sufletele copiilor de ieri, sau așa cum va fi el în cele ale celor de mâine.

Imperturbabil, duios chiar sub masca transparentă a umorului, la care recurge ca să destindă liniile crispate ale unora din schițele primei perioade de creație; semîn în premisele de la care pleacă alături de eroii săi – căroră urâtul din viață le mutilează visurile, făcându-i inadapabili – lui Brătescu-Voinești nu-i mai rămâne timp să fie și un mare descriptiv al naturii, deși o bună parte din viața scriitorul nostru și-o petrece în mijlocul naturii, de la care ia atâta substanță câtă să nu-i copleșească fragilitatea miniaturilor.

Cei care reproșează prozei sale această lacună, de bună seamă că nu-i privesc ochii – aproape întotdeauna împăienjeniți de lacrimi – prin care scriitorul nu mai poate vedea, în toată splendoarea lor, plaiurile smălțate de flori, sâni tolăniți în soare ai colinelor, ploconeala de crai blond a grâului înaintea fetei morgana rătăcitoare pe zările românești. Sarcina lui expresă este să aștearnă sentimentele de comizație în calea sinuoasă a personajelor sale, să le asiste în permanență, să le predice stoicismul ori de câte ori acestea se află la vreo răspântie de viață.

Și ne gândim că dacă în conștiința lui I. Al. Brătescu-Voinești literatura n-ar fi trebuit să aibă rolul primordial de a moraliza și de a câștiga cât mai mulți aderenți pentru o nouă cruciadă împotriva răului din viață, poate că această literatură ar fi avut de câștigat tocmai pe latura valorilor ei, contestate de critica estetizantă.

De aceea, ne întrebăm ce altă plasmă ar fi putut sublima scrisul lui Brătescu-Voinești, de vreme ce – fie urcând sfios treptele debutului, fie ajuns în culmea consacrării – el își previne astfel cititorii și, poate, detractorii: „M-a atras întotdeauna numai lumea celor învinși. Triumfătorii vieții n-au nevoie să fie descriși. Ei își scriu istoria singuri. Cu firea mea sfielnică m-am simțit mai bine în lumea celor mici și învinși pe nedrept, decât în altă parte. de aceea nu mă poate învinui nimeni dacă necazurile și lacrimile lor au fost câteodată chiar ale mele!”.

Ursit să umble pe drumuri vicinale, Brătescu-Voinești are oroare de marile bulevarde ale vieții. Ciudat, însă, că aceste anonime, dar pitorești drumuri vicinale îl duc ceva mai departe și ceva mai sus decât pe unii confrăți, eminenta citadini, iritați de gloria lui, cu toate că scriitorul – care se ține mereu departe de zumzetul cafenelelor boeme – pășește prin lumea literelor cu aceeași modestie tăcută, de parcă ar fi uitat să-și lepede pâslarii ori cizmele de cauciuc cu care calcă apele țării.

Doar o singură dată, taciturnul Brătescu-Voinești și-a ieșit din fire, aidoma lui Emile Zola, șeful școlii naturaliste franceze, care irumpesese vehement în toiul „Afacerii Dreyfus”, cu acel faimos „Acuz!”, Era prin 1928 – anul sărbătoririi prozatorului – când toată presa burgheză cotrobăia vorace de luni întregi prin lenjurile însângerate ale unei doamne din protipendadă, ucisă cu ciocanul de către amantul ei, un anume Găietan.

Atunci a detunat acel „Ajunge!”, punând capăt scabrosului scandal. Glasul lui Brătescu-Voinești, încărcat de mânie, venea de atât de sus, de pe culmile indignării, încât cel mai speriat a fost însuși semnatarul articolului, care multă vreme după aceea nu s-a mai auzit în presa zilnică.

Manualele școlare ale învățământului de cultură generală, lectura în afara clasei recomandată elevilor cuprind opera scriitorului Brătescu-Voinești în ce are ea mai sugestiv. Aceasta întregește procesul de educație și instrucție desfășurat în școală.

Elocventă ni se pare, pentru a exemplifica aceste pagini, larga

răspândire a operei celui care a crezut într-o „lume a dreptății”, împlinită abia în zilele noastre.

Și într-adevăr, realizând parcă dorința unuia dintre ei care și-au făcut un crez din a iubi pământul natal, cei care trudesc spre a-i adăuga noi podoabe, s-au înfrățit în lupta pentru înălțarea omului către lumină și adevăr.

Târgoviștea cărturărească și-a pus pecetea ei, când de tristețe și când de bucurie, pe destinul literar al lui Brătescu-Voinești.

Prozatorul venea în timp după dulcile lamente ale Văcăreștilor, după avatarurile și biruințele lui Heliade Rădulescu, după hemoptiziile lui Vasile Cârlova, după strălucirile și naufragiile lui Grigore Alexandrescu, dar să nu uităm că el avea să ajungă din urmă irezistibilul umor al lui Caragiale, că avea să anticipeze duhul rural al schițelor și nuvelor lui Vissarion.

Într-o viziune detașată de ierarhizările academice, Brătescu-Voinești irupe în literatură ca o sinteză fericită a acestor mari creatori, tributari ai pământului și cerului Târgoviștei.

Și când Muzeul Scriitorului a fost gata, când slujitorii culturii din 1967 au pus ordine în acest forum spiritual, când, în sfârșit, închinătorii înaltelor umbre și-au contemplat opera, cineva s-a împiedicat pe mochete gri de un violoncel de proveniență necunoscută... De ce l-au luat în brațe și l-au plimbat prin încăperi, până au ajuns în salonul consacrat amintirii lui Brătescu-Voinești, căruia i l-au atribuit din oficiu, chiar dacă nu-i aparținuse niciodată?

Fiindcă acesta a fost Ioan Al. Brătescu-Voinești în poezia și proza românească: un violoncel. Un violoncel pe strunele căruia sufletul Târgoviștei de altă dată și-a cântat și și-a plâns epopea.

PLANUL BIBLIOGRAFIEI IOAN ALEXANDRU BRĂTESCU- VOINEȘTI

I. Opera autorului – ordonată cronologic

1. Volume

- a. Lucrări originale
- b. Manuale didactice
- c. Prefețe și scrisori introductive

2. În periodice

- a. Versuri
- b. Proză
- c. Teatru
- d. Critică literară, amintiri, corespondență

3. Traduceri din opera autorului în alte limbi – ordonate cronologic

4. Traduceri ale autorului – ordonate alfabetic

II. Despre I. Al. Brătescu-Voinești – ordonat alfabetic

- a. Monografii, istorii literare, enciclopedii
- b. Articole și note în periodice
- c. Recenzii, ordonate cronologic

BIBLIOGRAFIE

I. Opera autorului

1. *Volume*

a) Lucrări originale

1. Despre reprezentarea minorității. Teză pentru licență. (Susținută de Ion Al. Brătescu-Voinești) București, Tipografia Gutenberg, 1892. 61+II p (Facultatea de Drept din București, nr. 238).
2. În lumea dreptății. Nuvele și schițe. București, /1906/, 269 p.+ tabla.
3. În lumea dreptății. Nuvele și schițe. Iași, 1907, 284 p.
4. În lumea dreptății. Nuvele și schițe. A 6-a mie. Iași, 1908, 286 p.
5. Puiul. Sibiu, 1909, 11. p (Biblioteca Tineretului, nr. 1)
6. Politică. Scrisoarea I. București, Tipografia Poporului, 1914, 36 p.
7. Pe marginea cărților (Cuvântare ținută ... la Congresul Asociației române pentru înaintarea și răspândirea științelor), București, 1911, 17 p.
8. Pe marginea cărților (Cuvântare ținută în seara de 25 septembrie 1911. La congresul Asociației române pentru înaintarea și răspândirea științelor), București, 1911, 32 p.
9. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, Iași, 1912, 213 p.
10. În lumea dreptății. Nuvele și schițe, Iași, 1914, 319 p.
11. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, Iași, 1914, 213 p.
12. Sorana. Piesă în trei acte, București, 1915, 103 p. (În colaborare cu A. de Hertz)
13. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1921, 192 p.+tabla
14. Sorana. Ediția a II-a. Cu o prefață a autorului, București, 1921, 94 p.
15. Niculăiță Minciună. Ilustrații de Alexandru I. Brătescu-Voinești, București, 1922, 79 p.
16. Nuvele, Schițe etc, București, 1923, 251 p. (Scriitori români contemporani. Pagini alese)

17. Rătăcire, București, 1923, 125 p. (Scriitori Români)
18. O operă de mare valoare (Piesa Lucreției Petrescu „Păcatul”), București, 1924, 20 p. (Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare. Seria III. Tomul II)
19. În slujba păcei (Scrisori), Ediția a II-a, București, 1925, 160 p.
20. În lumea dreptății (Nuvele și schițe), București, 1927, 317 p.
21. În lumea dreptății (Nuvele și schițe), București, 1928, 317 p.
22. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1928, 191 p.
23. Firimituri, București, 1929, 171 p.
24. Sorana, București, 1929, 99 p.
25. Cu undița, București, 1933, 152 p.
26. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, 1933, 317 p.
27. Firimituri, București, 1934, 173 p.
28. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1934, 195 p.
29. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1936, 195 p.
30. Rătăcire. Nuvele și schițe. Scrisori. Ediția a II-a, București, 1937, 205 p.
31. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, 1938, 317 p.
32. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1938, 195 p.
33. Huliganism, București, 1938, 230 p.+17 pl.
34. Firimituri, București, 1939, 173 p.
35. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1939, 205 p.
36. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1939, 205 p.
37. Germanofobie, București, 1940, 50 p.
38. Cu undița, București, 1940, 152 p.
39. Din pragul apusului. Gânduri. Amintiri, București, 1940, 207 p.
40. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, 1940, 319 p.
41. În slujba păcei (Scrisori), Ediția a III-a, București, 1941, 162 p.
42. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1941, 205 p.
43. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, 1942, 319 p.
44. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, 1942, 205 p.
45. Originea neamului românesc și a limbii noastre, București, 1942, 62 p.
46. Din pragul apusului. Gânduri. Amintiri, București, 1943, 205 p.
47. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, 1943, 319 p.
48. Întuneric și lumină. Ediție definitivă, București, 1943, 205 p.
49. Originea neamului românesc și a limbii noastre, București, 1943, 63 p.
50. Rătăcire. Nuvele. Scrisori. Ediția a III-a definitivă, București, 1943, 199 p.
51. Întuneric și lumină. În lumea dreptății, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1957, 359 p.+1 f portr.
52. Bietul Tric. Povestiri, București, Editura Tineretului, 1958, 44 p. cu ilustr. (Înșiră-te mărgărite. Cartea școlarilor mici)
53. Nuvele și schițe. Ediție îngrijită și prefațată de Constantin Măciucă,

București, Editura tineretului, 1958, 259 p. (Biblioteca școlarului)

54. I. Al. Brătescu-Voinești povestind copiilor. Cuvânt înainte de Mihai Gafița. Copertă și ilustrații de Traian Bădeanu, București, Editura tineretului, 1962, 96 p.+ 6 f. pl. (Colecția „Scriitorii patriei povestind copiilor”)

55. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe. Ediție îngrijită de Andrei Rusu. Prefață și tabel cronologic de Mihai Gafița, București, Editura pentru literatură, 1963, XLV+354 p.+1 f. portr. (Biblioteca pentru toți, 201)

56. Niculăiță Minciună. Nuvele și schițe. Text stabilit de Andrei Rusu. Prefață și note finale de Gheorghe Savu. Ilustrații Iacob Desideriu, București, Editura tineretului, 1967, 230 p. (Biblioteca școlarului, 3)

57. Puiul. Ilustrațiile de Nöel Noni, București, Ion creangă, 1970, 72 p. cu ilustr.

58. Călătorului îi șade bine cu drumul, București, f. a., 32 p. (Pagini alese din scriitorii români, nr. 158)

59. Din pragul apusului. Gânduri. Amintiri, București, f. a., 207 p.

60. În lumea dreptății (nuvele și schițe), București, f. a., 317 p.

61. În slujba păcii (Scrisori), București, f. a., 173 p.

62. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, f. a., 215 p.+tabla

63. Întuneric și lumină. Nuvele și schițe, București, f. a., 184 p.

64. Neamul Udreștilor. Schițe și nuvele, București, f. a., 111 p. (Biblioteca pentru toți, nr. 668)

65. Niculăiță Minciună, București, f. a., 32 p.

66. Violoncelul. Fariseu. Ispita, București, f. a., 31 p. (Pagini alese din scriitorii români, nr. 4)

67. Nuvele. Brătescu-Voinești (I. Al.), Vlahuță Al., I. L. Caragiale, București, f. a., XVIII+76 p. (Biblioteca pentru toți, nr. 1000)

68. O mie. Nuvele, Brătescu-Voinești, (I. Al.), Vlahuță, Al., Ediția a II-a, București, f. a., XVII+77 p. (Biblioteca pentru toți, nr. 1000)

b) Manuale didactice

1. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima, Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană. Lucrare aprobată de Onor. Minister al Instrucțiunii, București, 1920, 249 p. (Curs complet de citire)

2. Brătescu-Voinești (I. Al.),... Carte de citire pentru clasele primare. Onor. Minister, București, 1920, 31 p.

3. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală (anul I-iu și al II-lea), București, 1920, 279 p.

4. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană, București, 1921, 250 p.

5. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală (anul I-iu și al II-lea), București, 1921, 279 p.

6. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a IV-a primară urbană. Ediția IV, București, 1922, 392 p.
7. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară urbană. Ediția IV, București, 1922, 250 p.
8. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară urbană, București, 1925, 228 p.
9. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară urbană. Ediția VII, București, 1925, 228 p.
10. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară. Ediția I, București, 1926, 222 p.
11. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a IV-a primară. Ediția a VIII-a, București, 1927, 418 p.
12. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară, Ediția a II-a, București, 1927, 222 p.
13. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară. Ediția a X-a, București, 1928-1929, 222 p.
14. Brătescu-Voinești (I. Al.), G. A. Dima, D. D. Pătrășcanu, V. Stroescu. Carte de cetire pentru clasa a II-a primară. Ediția a XII-a, București, 1930, 220 p. cu ilustr.

c) Prefețe și scrisori introductive

1. Vissarion, I. C. Vestele lui Moș Dorogan. (Nuvele și schițe). Cu o scrisoare de Ion Alex. Brătescu-Voinești, București, 1916, VII+296 p.
2. Prodan (Paul I.). teatrul românesc în războiu I. Teatrul refugiului II. Teatrul păcii separate. 1917-1919. Cronici și însemnări cu o prefață de I. Al. Brătescu-Voinești, București, 1921, 149 p.
3. Andreescu (Gh.). Odiseea lui Homer. Repovestită copiilor și tineretului. Cu o prefață de... I. Al. Brătescu-Voinești. Ilustrații de pictorul I. Apostolescu, Făgăraș, 1934, 78 p.
4. Vercescu (Elena G.). Datini și colinde. Însemnătate lor în viața românească. Cu o prefață de Ioan Al. Brătescu-Voinești, București, 1940, 139 p.+ erată
5. Andreescu (Gh. Dem.). Odiseea lui Homer repovestită tineretului școlar. Cu prefața Domnului Ion Al. Brătescu-Voinești. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1941, 105 p.+6 pl.
6. Tăzlaşuanu, Gheorghe I. Comoara neamului, vol. I, Legende, balade și cântece haiducești. Prefață de I. Al. Brătescu-Voinești, București, 1943, 296 p.
7. Ciaușu (G. F.) Răsuri scuturate. Schițe și amintiri. Cu o prețuire de maestrul I. Al. Brătescu-Voinești, Craiova, f. a., 93 p.
8. Petrescu (Lucreția). Păcatul. Dramă în trei acte și un prolog. Cu o prefață de I. Al. Brătescu-Voinești, București, f. a., 88 p.

2. În periodice

a) Versuri

1. Copilărie. Convorbiri literare (25), 1891, p. 229-1131
2. Râzi. Convorbiri literare (26), 1892, p. 269-270
3. Unei domnișoare. Convorbiri literare (25), 1891, p. 860
4. Sub cais. Convorbiri literare (26), 1892, p. 509-510
5. Scrisoarea dragei mele. Convorbiri literare (26), 1892, p. 693-697
6. Târziu. Convorbiri literare (27), 1893, p. 447
7. Azi. Convorbiri literare (27), 1893, p. 810
8. Când ție... Convorbiri literare (27), 1893, p. 811
9. Doi. Convorbiri literare (27), 1893, p. 620
10. La lună. Convorbiri literare (27), 1893, p. 65-66
11. La soare. Convorbiri literare (27), 1893, p. 64
12. Răzbunare. Convorbiri literare (27), 1893, p. 1005-1006
13. Sclava. Convorbiri literare (27), 1893, p. 184
14. Sonet. Convorbiri literare (27), 1893, p. 183
15. Zădarnic. Convorbiri literare (27), 1893, p. 621
16. Amintirea unei clipe. Convorbiri literare (28), 1894, p. 337
17. Cuvinte noi. Convorbiri literare (28), 1894, p. 737
18. Sonet. Convorbiri literare (29), 1895, p. 95

b) Proză

1. Cea din urmă scrisoare. Convorbiri literare (24), 1890, p. 47-53
2. Scrisori găsite. Convorbiri literare (24), 1890, p. 572-589
3. Sâmbătă (Fragment dintr-o scrisoare). Convorbiri literare (26), 1892, p. 75-80
4. Moartea lui Castor. Convorbiri literare (26), 1892, p. 1197-1204
5. Irișpecție. Convorbiri literare (27), 1893, p. 32-40
6. Două surori. Convorbiri literare (28), 1894, p. 29-37
7. Magheranul. Convorbiri literare (28), 1894, p. 1059-1061
8. Sminteala lui Radu Finuleț. Convorbiri literare (30), 1896, p. 1101-1109
9. Cucoana Leonora. Convorbiri literare (32), 1898, p. 223-227
10. În lumea dreptății. Viața românească, 1, nr. 2, (april) 1906, p. 263-272; nr. 3, mai 1906, p. 432-238; nr. 4, iunie 1906, p. 32-39; nr. 5, iulie 1906, p. 197-209 și nr. 6, august 1906, p. 355-365
11. Conu Alecu (Schiță). Viața Românească, 1, nr. 7, septembrie 1906, p. 46-48
12. Contravenție. Viața Românească, 2, nr. 1, ianuarie 1907, p. 5-9

13. Nicușor. *Viața românească*, 2, nr. 2, februarie 1907, p. 223-228
14. Din carnetul unui jurist. *Viața românească*, 2, nr. 8, august 1907, p. 218-221
15. Inimă de tată. *Viața românească*, 2, nr. 9, septembrie 1907, p. 342-348
16. Călătorului îi șade bine cu drumul. *Viața Românească*, 3, nr. 7, iulie 1908, p. 5-11
17. Taina. *Viața românească*, 3, nr. 11, noiembrie 1908, p. 236-241
18. Blana lui Isaiia. *Viața românească*, 4, nr. 3, martie 1909, p. 378-382
19. Scrisoarea lui Mișu Gerescu. *Viața Românească*, 4, nr. 12, decembrie 1909, p. 387-401
20. Privighetoarea. Schiță. *Viața Românească*, 5, nr. 10, octombrie 1910, p. 17-18
21. Patima. Schiță. *Viața Românească*, 5, nr. 11, noiembrie 1910, p. 226-230
22. Un regiment de artilerie. *Viața Românească*, 6, nr. 1, ianuarie 1911, p. 46-54
23. Întuneric și lumină (Predoslovie). *Viața Românească*, 6, nr. 2, februarie 1911, p. 161-165
24. Niculăiță Minciună. *Viața Românească*, 6, nr. 4, aprilie 1911, p. 524
25. Moș Niță-Hârleț. *Viața Românească*, 7, nr.1, ianuarie 1912, p. 49-53
26. Scrisoare. *Viața Românească*, 7, nr. 2, februarie 1912, p. 219-230
27. Fariseu. *Viața Românească*, 8, nr. 5, aprilie 1913, p. 225-230
28. Rătăcire. *Viața Românească*, 12, nr. 1, martie 1920, p. 40-49
29. Scrisoarea a V-a. *Luceafărul*, nr. 2-3, 1920, p. 21-37
30. Cauza speculei. *Viața Românească*, 13, nr. 5, mai 1921, p. 205-214
31. Moarte grabnică. *Viața Românească*, 20, nr. 5, martie 1928, p. 331-334
32. Minune. *Adevărul literar și artistic*, 9, nr. 377, 26 februarie, 1928, p. 1
33. Gheorghită al Anghelini. *Viața Românească*, 20, nr. 4, aprilie 1928, p. 5-12
34. Maxima Virtus. *Adevărul literar și artistic*, 9, nr. 381, 25 martie, 1928, p. 1
35. Întâmplare. *Convorbiri literare* (67), 1934, p. 497-500
36. Eticheta pescuitului. *Adevărul literar și artistic*, 18, nr. 848, 7 martie, 1937, p. 18

c) Teatru

1. Sorana. Piesă în trei acte. *Viața românească*, 9, nr. 4-5, aprilie-mai, 1914, p. 48-68; nr. 6, iunie 1914, p. 286-302
2. Sorana. Actul III. *Viața Românească*, 10, nr. 10-12, octombrie-decembrie, 1915, p. 212-226

d) Critică literară, amintiri, corespondență

1. Cea din urmă scrisoare (Semnată I. Brătescu). În *Convorbiri literare*, 24, 1840, p. 47-53
2. Scrisoare. În *Viața Românească*, 7, nr. 7-8, iulie-august, 1912, p. 96-105
3. Scrisori din campanie. În *Luceafărul*, 12, 1913, p. 655
4. Scrisoarea a III-a. În *Viața Românească*, 10, nr. 1-3, ianuarie-martie, 1915, p. 41-52
5. Scrisoarea a IV-a. În *Viața Românească*, 10, nr. 7-9, iulie-septembrie, 1915, p. 63-67
6. Duiliu Zamfirescu (Necrolog). În *Convorbiri literare*, (5,4), 1922, p. 484
7. O operă de mare valoare (Piesa „Păcatul”, a domnișoarei Lucreția Petrescu). În *Convorbiri literare* (56), 1924, p. 40-60
8. Scrisoarea lui Mihail Sadoveanu. În *Adevărul literar și artistic*, 8, nr. 330, 3 aprilie, 1927, p. 1
9. Scrisoarea lui Mihail Sadoveanu. În *Adevărul literar și artistic*, 8, nr. 319, 16 ianuarie, 1927, p. 1
10. Domnului Mihail Sadoveanu Stăpânul meu și fratele meu”. În *Adevărul literar și artistic*, 8, nr. 326, 7 martie, 1927, p. 1
11. Scrisoare către D. D. Pătrășcanu. În *Adevărul literar și artistic*, 8, nr. 328, 20 martie, 1927, p. 1, 2
12. Ce datoresc Convorbirilor. În *Convorbiri literare*, (59), 1927, p. 39-42
13. Mici însemnări (despre copiii lui Pompiliu Eliade, Duiliu Zamfirescu și Bulandra). În *Adevărul literar și artistic*, 12, nr. 624, 26 martie, 1933, p. 1
14. Luceafărul (Amintiri). În *Convorbiri literare*, (6, 7), 1934, p. 893-906
15. Către G. Ibrăileanu (Cu o prezentare de Viorica Botez). *Iașul literar*, 17, nr. 3, martie, 1966, p. 58-65

3. Traduceri din opera autorului în alte limbi

1. Das Violoncell und andere Novellen (von Brătescu-Voinești, Vlahuță, Caragiale). *Rumänische Erzählungen*, București, 1918, XXVIII+97 p.
2. The Fledgeling. The Bird of Ill Omen In: *Romania stories translated from the original Romanian by Lucy Byng*, Lonon – New York, 1921, XI+287 p.
3. La najtingalo. El la rumana Tiberia Morariu. În *Literatura Mondo*, nr. 9(13). Oktobre 1923, Budapest, 1923, p. 197-198 (În lb. esperanto)

4. The Nightingale. În Open Vistos number 1, 1925, Stelton, N. J., p. 10-13
5. Nicjo Mensogulo – Kaj aliaj nobelaj. El la Rumana traduhis T. Morariu, Berlin, 1927, 64+1 pl. (Biblioteca Tutmonda, nr. 10) (În lb. esperanto)
6. Nicolino Bugia. Traduzione di Enzo Loreti, Milanp, 1928, 157 p. (Romanzieri d'ogni paese, 6)
7. Die Wachtel. Ausdem Rumänischen Übersetzt von Onita Dimo-Pavelesco, Wien – Leipzig – London, 1928, 31 p. (Bunte Sesambücher Rumänische Volhasmärchen, 128)
8. Ombre a luci (Trad del romeno di Enzo Loreti), Milano, 1928, p. 35-38. În: 2 lire di novelle. Anno IV, nr.8
9. Iyilik düniasında. Trad. Enver Esenkove, Istanbul, Istanbul Matbaacilik T. A. O., 1959, 16 p. (I. T., 12, 23092)

4) Traduceri ale autorului

1. Sienkiewicz, Henryk. Janko Muzicantul. Convorbiri literare, 35, 1901, p. 214-221
2. Augier (Emile). Guérin notarul. Comedie în cinci acte, București, 1909, 142 p. (Biblioteca Teatrului Național, nr. 2)

II. Despre I. Al. Brătescu-Voinești

a) Monografii, istorii literare, enciclopedii

1. Adamescu, Gheorghe. Contribuții la bibliografia românească, 3 vol., vol. 1 p. 157-158; vol. 2 p. 291, vol. 3 p. 215
2. Adamescu, Gheorghe. Istoria literaturii române, București, f. a., p.: 412, 516, 518, 531
3. Aderca, F. Idei și oameni, București, 1912, p. 141
4. Aderca, F. Mărturia unei generații. Măști de Marcel Iancu, București, 1929, p. 49, 51, 128
5. Caracostea, D. Arta cuvântului la Eminescu, București, 1938, p.: XXIII, 16, 380 (Institutul de Istorie Literară și Folclor)
6. Caracostea, D. Un mare critic român modernist. Domnul Eugeniu Lovenescu, București, 1927, p.: 11, 48, 49, 51
7. Caroni-Chilone, Cecilia. Considerațiuni critice (vol. I). Nuvela lui Al. Brătescu-Voinești, București, 1938, 135 p.

8. Călinescu, G. Istoria literaturii române. Compendiu, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 204-207
9. Călinescu, George. Istoria literaturii române de la origine și până în prezent, București, 1941, p.: 359, 442, 484, 492, 497, 509-515, 518, 532, 547, 548, 589, 561, 590, 596, 632, 633, 644, 660, 663, 678, 701, 702, 703, 750, 825, 833, 845, 846, 887, 908, 914, 916, 926
10. Cornel, Th. Figuri contimporane din România, București, 1909, p. 399
11. Dicționarul enciclopedic român, vol. I A-C, București, Editura politică, 1962, p. 415
12. Dragomirescu, M. Critică, vol. 1-2, București, 1927-1928, Vol. 1, p.: 16-22, 44, 65, 90, 115, 220, 258; vol. 2, p.: 186, 282
13. Dragomirescu, Mihail. Nuvelistica română, București, 1926, p. 40-54 (Litografiat)
14. Dragomirescu, M. Sămănătorism, poporanism, criticism, București, 1934, p.: 18, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 120
15. Ibrăileanu, G. Ion Al. Brătescu-Voinești, București, 1916, 103 p. (Căminul, Bibliotecă literară științifică, nr. 16)
16. Ibrăileanu, G. Studii literare, Ediția a III-a, București, 1931, p. 91-96
17. Iorga, N. O luptă literară. Articole din „Sămănătorul”, vol. 1, Văleni de Munte, 1914, p. 116
18. Istituto della Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti, Roma, 1949, p. 776
19. Locusteanu, P. Cincizeci figuri contemporane. Desenuri de Iser, Seria I, București, 1913, p. 32-33
20. Lovinescu, E. Titu Maiorescu și contemporanii săi, București, 1943, p. 210-213
21. Lovinescu, E. Titu Maiorescu și posteritatea lui critică, București, 1943, p.: 21-22, 64, 90, 123, 136, 244, 299, 300, 313, 314, 340, 343, 375
22. Maiorescu, Titu. Critice. II. Prefață de Paul Georgescu, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 476
23. Marinescu, George. Nuveliști români, București, 1928, p. 9-10, 15 (literatura română. Fascicola a II-a)
24. Micu, D. Istoria literaturii române, vol. II (1900-1918), București, Editura didactică și pedagogică, 1965, p. 18-31
25. Minerva. Enciclopedia română, Cluj, 1930, p. 220-221
26. Murărașu, D. Istoria literaturii române, București, 1942, p.: 360, 388, 390, 391, 406, 409
27. Pas, Ion. Prezențe (1919-1967). Cu un cuvânt introductiv de Teodor Vărgolici, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 245-247
28. Predescu, Lucian. Enciclopedia „Cugetarea”, București, f. a., p. 127

29. Predescu, Lucian. Istoria literaturi române dela început până astăzi. Ediția a VI-a revăzută și adăugită, București, 1946, p. 244-251
30. Ralea, Mihai D. Perspective, București, f. a., p. 51-62
31. Sanielevici, H. cercetări critice și filosofice, București, 1916, p. 66-76
32. Sanielevici, H. Studii critice, București, 1927, p. 1-28
33. Torouțiu, I. E. Studii și documente literare, vol. V, București, 1935, p. 241-265 (Corespondența lui Titu Maiorescu către I. Ai. Brătescu-Voinești)
34. Trivale, Ion. Cronici literare, București, 1915, p. 389-396, (Scrisorile lui Brătescu-Voinești)
35. Valerian, I. Cu scriitorii prin veac. Convorbiri, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 245-249
36. Vasiliu, I., Bidnei, N. „Lauda fântânilor” și „Târgoviște – matcă de poezie”, Târgoviște, 1969 (Pliantul Muzeului scriitorilor târgovișteni)
37. Vianu, Tudor. Arta prozatorilor români, București, 1941, p. 196-202
38. Vianu, Tudor. Bibliografia literaturii române, 1948-1960, București, Editura Academiei R. P. R., 1965, p.: V, 204, 457, 530, 560, 855
39. Vianu, Tudor. Studii de literatură română, București, Editura didactică și pedagogică, 1965, p. 659-660

b) Articole și note periodice

1. Aderca, F. de vorbă ci domnul Brătescu-Voinești, Mișcarea Literară, 2, nr. 9; 1925, p. 2
2. Brătucu, Mircea Gh. Ion Alexandru Brătescu-Voinești, Adevărul literar și artistic, 9, nr. 398, 22 iulie 1928, p. 1
3. Caracostea, D. Poetul Brătescu-Voinești, Adevărul literar și artistic, 2, nr. 29, 12 iunie, 1921, p. 3 (Însemnări)
4. Caracostea, D. Problemele criticii și poetul I. Brătescu-Voinești, Convorbiri literare (53), 1921, p. 262-275
5. Cardaș, Gh. Ioan Al. Brătescu-Voinești, Mișcarea Literară, 2, nr. 21, 1925, p. 1
6. Cioculescu, Șerban. La centenarul nașterii lui Ion Al. Brătescu-Voinești. Breviar. Gazeta literară, 15, nr. 2, 11 ianuarie, 1968, p. 1
7. Corespondența lui G. Ibrăileanu. Gazeta literară, 13, nr. 10, 10 martie, 1967 (Cinci scrisori ale lui Ibrăileanu către Brătescu-Voinești).
8. Domnul I. Al. Brătescu-Voinești și scriitorii ruși, Mișcarea literară, 2, nr. 15, 1925, p. 4
9. Donea, Valer. Ioan Al. Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 15, nr. 1799, 29 martie, 1936, p. 7
10. Dragomirescu, M. Copilul în literatura lui Brătescu-Voinești și

- Bassarabescu. Universul, 48, nr. 311, 1930, p. 1 și nr. 318, 1930, p. 1
11. Georgiade, Const. Titu Maiorescu și I. Al. Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 6, nr. 236, 14 iunie 1925, p. 3
12. Georgiade, Constantin. (Despre) Adnotațiuni critice ale lui Titu Maiorescu pe marginea unei cărți a domnului Brătescu-Voinești. Ritmul vremii (direcția M. Dragomirescu), anul 1, nr. 3, București, 1925, p. 67-73; nr. 9-10, p. 193-194
13. Grigorescu, Lucian. Întâlnire cu fiica lui Brătescu-Voinești, Dâmbovița, nr. 119, 7 iulie 1968, p. 2
14. Han, O. Dălți și pensule, București, Editura Minerva, 1970, p. 620
15. Harry. I. Al. Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 1, nr. 3, 12 decembrie, 1920, p. 2
16. Hasnaș, Sp. C. Psihologia dramatico-naționalistă a domnului Brătescu-Voinești. Viața nouă, 16, 1920-1921, p. 110
17. Ibrăileanu, G. Ioan Al. Brătescu-Voinești. Viața românească, 2, nr. 1, ianuarie, 1907, p. 93-109; nr. 5, mai 1907, p. 271-279
18. Ibrăileanu, G. Notițe despre Brătescu-Voinești. Luceafărul, 8, 1909, p. 359
19. Ibrăileanu, Garabet. Note și impresii, Iași, Viața Românească, 1920, p. 166-170
20. Irimescu, I. De vorbă cu Brătescu-Voinești. Flacăra, 1, 1911, p. 6
21. Jakubovsky, Dionisu. I. Al. Brătescu-Voinești și scriitorii ruși, Cultura, 1, 1924, p. 269-272
22. Mehedinți, Simion. Pe marginea cărților lui Ion Alexandru Brătescu-Voinești. Convorbiri literare, 1912, p. 454
23. Mehedinți, Simion. Omul politic (Răspuns lui Ion Alexandru Brătescu-Voinești), Convorbiri literare, 1915, p. 67-79
24. Negruzzi, I. C. Raport despre „În lumea dreptății”. Analele Academiei, Seria II, Tom 35, 1912-13. Partea adm. p. 292
25. Ollănescu, D. C. Raport despre „Nuvele și schițe” (Analele Academiei, Seria II, Tom 26, 1903-1904. Partea adm. p. 379)
26. Pasăre, I. Limba lui Brătescu-Voinești. Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide”, Iași, vol. 10, 1943
27. Perpessicius. Mențiuni critice XX, București, 1943, p. 345-399
28. Petre-Petrescu, Horia. Brătescu-Voinești. Un poet al sufletelor caste. Tribuna, Arad, 1906, nr. 233, p. 1
29. Pictorul oamenilor de treabă, Adevărul literar și artistic, 9, nr. 373, 29 ianuarie, 1928, p. 8
30. P. Nicanor et Co. Ioan Al. Brătescu-Voinești, Viața românească, 20, nr. 1, ianuarie, 1928, p. 136-139
31. Piru, Alexandru. Ion Alexandru Brătescu-Voinești. Iașul literar, nr. 2, 1958, p. 56-66

32. Pop, Augustin Z. N. Din corespondența lui Garabet Ibrăileanu. Tănărul scriitor, 5 (1956), nr. 11, p. 90-94 (Cinci scrisori către Al. Brătescu-Voinești)
33. Popa, Cornel. 100 de ani de la nașterea scriitorului Ion Al. Brătescu-Voinești (Jurnal cultural). Dâmbovița, nr. 106, 27 iunie, 1968, p. 2
34. Preda, Aurel. Acolo unde a trăit și a scris I. Al. Brătescu-Voinești. Dâmbovița, nr. 42, 7 aprilie, 1968, p. 3
35. Popescu, Magda. Încercare de comparație între „Călătorului îi șade bine cu drumul” de I. Brătescu-Voinești și „Înzăpeziții” de D. Pătrășcanu. Buletinul Institutului de literatură, 1922, p. 173
36. Ralea, Mihai D. La o aniversare. Adevărul literar și artistic, 9, nr. 373, 29 ianuarie, 1928, p. 1, 2
37. Rădulescu-Pogoneanu, I. Omagiu lui I. Al. Brătescu-Voinești. Convorbiri literare (61), 1928, p. 149-151
38. Rebreanu, Liviu. Cel dintâi dintre cei dintâi. Adevărul literar și artistic, 9, nr. 373, 29 ianuarie, 1928, p. 1
39. Sadoveanu, M. Sărbătorirea domnului Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 9, nr. 373, 5 februarie, 1928, p. 8 (Însemnări)
40. Scriitori români în Esperanto. Universul literar, 43, 1927, p. 224
41. Sevastos, M. Impresiile domnului Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 9, nr. 376, 19 februarie, 1928, p. 1
42. Sevastos, M. Figuri de la Viața Românească, 1. Costică Botez, 2. Al. Brătescu-Voinești, Viața românească, 19, nr. 3, noiembrie, 1966, p. 96-203
43. Șerban, Al. I. Al. Brătescu-Voinești. Flacăra, 1, 1911, p. 172
44. Tollea, Gr. O veche familie boierească din Târgoviște, Se publică 2 acte din 1480 și 1569, Târgoviște, 1, nr. 5, 1 aprilie 1940, p. 7
45. Vârgolici, Teodor. Câteva precizări. Tănărul scriitori, 9, nr. 3, 1957, p. 108-109 (Completări la studiul lui M. Zăciu publicat în Viața românească, nr. 12, 1956)
46. Vârgolici Teodor. Considerații asupra operei lui Brătescu-Voinești. Scrisul bănățean, nr. 5, 1957, p. 79-83
47. XYZ De vorbă cu domnul I. Al. Brătescu-Voinești. Adevărul literar și artistic, 7, nr. 271, 14 februarie 1926, p. 2
48. Zăciu, Mircea. Ion Alexandru Brătescu-Voinești. Viața Românească, nr. 12, 1957, p. 173-189

c) Recenzii

1. În lumea dreptății. Nuvele și schițe, București, 1906, Viața românească, 1, nr. 9, noiembrie 1906, p. 466-467 (G. I.)
2. În lumea dreptății. Nuvele și schițe, Iași, 1907. Convorbiri literare (41), 1907, p. 465-467 (Maiorescu, T.)
3. Politica. București, 1920, Viața Românească, 12, nr. 1, martie 1920,

p. 173-174 (B. O.)

4. Sorana. Ediția a doua, București, 1921. Convorbiri literare, 53, 1921, p. 318-321 (Scărlătescu, I.); Țara noastră, 5, 1924, p. 404-405 (Lazăr Teodor)

5. Rătăcire. Nuvele, schițe, scrisori. București, 1923. Adevărul literar și artistic, Seria III, 5, nr. 167, 1924, p. 6 (Scarlat Froda); Cele Trei Crișuri, 5, 1924, p. 76 (Asan Emin); Junimea literară, 13, 1923, p. 237-269 (Răutu, N. N.); Societatea de Măine, 1, 1924, p. 93 (Bogdan-Duică, G.)

6. Firimituri. București, 1929. Adevărul literar și artistic, 9, nr. 464, 27 octombrie 1929, p. 8 (Baronschi D. V.); Viața românească, 21, nr. 7-8, iulie-august, 1929, p. 196-197 (Botez, Octav)

7. Din pragul apusului. București, 1935. Îndreptar, 1, 21 martie, 1936, p. 5 (Alexandru Matei)

8. Proză. Întuneric și lumină. În lumea dreptății, București, E. S. P. L. A., 1957, Viața Românească, 10, nr. 11, (1957), p. 117-177 (Simion, Eugen)

Aducem un pios omagiu pentru
sprijinul în selectarea bibliografiei
regretatei TRANDAFIR RAHILA.

APRECIERI CRITICE

„Pentru graiul cuminte și adeseori glumeț al țăranului moldovean, Creangă este recunoscut ca model. Alături de el, Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a incușilor și semiincușilor din orașe, cu ridicolul lor, precum și expresiile de spaimă și de cruzime ale celor de la sat (Năpasta, Făclie de Paști).

Domnul Brătescu-Voinești se apropie de ei prin înfățișarea firească a tot ce a rămas mai sănătos, după ameteala atâtor inovații pripite, în pătura de mijloc a societății noastre.

Icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldură de stil care câștigă de la început inimile cititorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești, cu atâta iubire și cu o așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispăre din mijlocul nostru, și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei”.

(Titu Maiorescu, „Critice”, II, București, 1967, p. 476-477)

„Nu cunosc în literatura românească și nici în alta un stil mai concentrat, o mai mare zgârcenie de cuvinte, o mai mare poză de cuvintele neesențiale, cuprinse deja în cuvântul unic concentrativ. Sunt convins că domnul Brătescu-Voinești concentrează câteva pagini, într-un rând; sunt convins că în dosul acestui stil, așa zice banal de simplu și de natural, se ascunde o muncă infinită de compoziție, de concentrare”.

(Garabet Ibrăileanu, „Scriitori și curente”, Iași, 1909, p. 252)

„... Nu șazeci de ani ci câteva sute de ani se desfac din structura de cuget și simțire a aceluia care a descins pe arenă, întovărășit de toată „funia neamului” Udreștilor de la Târgoviște... Literatura lui se resimte că s-a zămislit pe ruine de cetate domnească”.

(Octavian Goga, *Rampa*, XII, 3005, 30 mai 1928, p. 3)

„E un povestitor foarte limpede, de o gingășie superioară, zugrăvind din vârful penelului. Personagiile sale de căpetenie sunt totdeauna simpatice și scriitorul înconjură cu o palidă aureolă de milă pe acești păstrători ai amintirilor ce dorm în sufletul lor ca moaștele sfinților în mătasa întinsă peste aurul stropit cu pietre scumpe, pe acești lini drumeți ai vieții, care plâng zilnic la căpătâiul unui dor ce a murit de multă vreme, luându-le și o parte din viața lor, acești înfrânți care tac înaintea oamenilor și, când se iubesc, înțeleg mai mult să se mângâie împreună”.

(Nicolae Iorga, „*Studii literare*”, vol. I, București, 1969, p. 284)

„Arta domnului Brătescu-Voinești e din acea pe care nu se depune rugina fiindcă materia în care a lucrat e autentică, fiindcă procedeul său e adânc și lipsit de subtile artificii, ingenioase o clipă dar care se veștejesc iute sub perindarea generațiilor. Ca și în vremea adolescenței mele găsesc azi aceste nuvele minunate.”

(Mihai Ralea, „*Perspective*”, București, 1928, p. 52-53)

„Brătescu-Voinești... prin intensitatea atinsă în câteva puncte, prin originalitatea indiscutabilă „a duioșiei” lui ce înfățișează o treaptă superioară curatei simțiri etice, ocupă în literatura română un loc remarcabil, mai ales dacă ținem seama de sărăcia producției acum câteva decenii și de tot binele care a decurs din pătrunderea acestei literaturi în școală, unde vorbește ca nici o alta sufletelor tinere, fără a se coborî don zona artei”.

(George Călinescu, „*Istoria literaturii de la origini până în prezent*”, București, 1941, p. 514-515)

„Numai nevoia unei revizuirii fără trimiteri ne obligă să amintim că literatura domnului Brătescu-Voinești e literatura inadptării; un om bun cu nobile trăsături sufletești, cu o fină percepție a frumosului și mai ales a muzicii – iată ecoul unic al scriitorului, dezarmat și învins în mijlocul unei lumi egoiste, aprige după un câștig material”.

(Eugen Lovinescu, „Scrieri”, vol. I, București, 1969, p. 287)

„Ca mai toți scriitorii curentului [realismului artistic și liric (n. a.)] Brătescu-Voinești nu creează caractere complexe și neașteptate. Oamenii lui au o structură mai degrabă rudimentară, centrată în jurul unui anumit tip de atitudine, așa cum o impun condițiile de existență în mediul provincial sau în modestia birourilor publice, unde orice autonomie morală și orice aspirație mai înaltă în lupta cu trivialitatea și micimea înconjurării imprimă caracter și destinelor stigmatul dureros al veleitarismului”.

(Tudor Vianu, „Arta prozatorilor români”, II, București, 1966, p. 15)

„Opera literară a lui Brătescu-Voinești este într-o mare parte a ei o amplă confesiune, o evocare a vieții trăite, însoțită de comentarii și meditații, o pledoarie bogată, întemeiată pe experiență proprie. Fondul ei principal s-a constituit din episoadele memorabile ale copilăriei, adolescenței și tinereții”.

(Mihai Gafița – Prefață la vol. „Brătescu-Voinești. Întuneric și lumină”, București, 1963, p. 3)

„Când citești cele mai multe cărți și se pare că autorii, din primul moment, parcă câți recomandă personajele din operele lor de artă și luându-ne de mână, avem impresia că suntem conduși de scriitor din casă în casă, pe drum și în câmpii, ca și cum ne-ar

arăta cu degetul priveliști de natură și pe oamenii care își deschid sufletul înaintea lor. Brătescu-Voinești însă, parcă s-a retras din opera-i de artă, lăsându-ne singuri în fața personajelor și a nuvelor sale, rămânând noi între noi: cititori și eroi. Luăm parte la dramă dintr-o simplă coincidență... În lipsa autorului, simțim mai intens viața. Poate de aceea, când închidem un volum de Brătescu-Voinești avem în ochi lacrimi. Nu-i nimeni de față ca să ne rușinăm. Suntem singuri și îndurerăți”.

(Mihai Sevastos, *Amintiri de la „Viața românească”*, București, 1966, p. 207)

„Dintre prozatorii noștri de oricând nu este un altul care să se fi dovedit mai conform cu sine însuși, mai identic în manifestări felurite, mai uimitor în viziunea lui decât Brătescu-Voinești...

Cuviința, datoria, respectul, devotamentul, abnegația, sentimente care asigură buna rânduială în societate, formează materia artistică a tuturor povestirilor sale. La nici un alt scriitor caracterele nu pot fi luate atât în accepția literară a cuvântului, cât și în cea morală.”

(Vladimir Streinu, *„Pagini de critică literară”*, vol. 1, București, 1968, p. 180-183)

„Descriind crepusculul boierimii de pe pozițiile de clasă ale acesteia, Brătescu-Voinești repetă în linii mari atitudinea lui Duiliu Zamfirescu față de Comăneșteni, aspectele sociale tratate succint lăsând loc problemelor etice, psihologice. Ideologic, Brătescu-Voinești e o sinteză de junimism și sămănătorism, tipurile sale de boieri constituind un elogiu discret al feudalismului. Drept urmare, conflictelor externe li se substituie conflicte interne referind trăsături sufletești, idealizate în sensul nobleței de caracter”.

(Constantin Ciopraga, *„Literatura română între 1900-1918”*, Iași, 1970, p. 557)

„Scriitor monocord, cu puține, dar substanțiale resurse, Brătescu-Voinești și-a cucerit cu două volume un loc, dacă nu de frunte, oricum de ajuns de notoriu în istoria literaturii române. Galeria de tipuri a prozei noastre s-a îmbogățit de pe urma eforturilor artistice ale lui Brătescu-Voinești, cu noi figuri de inadptabili și învinși (seria a fost deschisă de Barbu Delavrancea și A. Vlahuță), a căror prezență denunță structura căreia valori sufletești precum delicatețea, distincția sufletească sunt privite ca infirmități”.

(Dumitru Micu, „Început de secol”, București, 1970, p. 328)

„Scriitorul nu rămâne numai un admirabil povestitor pentru cei mici, cum au insinuat unii comentatori; este un narator delicat și luminos al multor dureri înăbușite; liric, frenetic și ademenitor prin familiaritate și duioșie, un umorist fin și un moralist discret. Ca observator realist, ca analist de formulă clasică și ca scrupul artistic, Brătescu-Voinești descinde din Caragiale, iar ca poet al amintirii și al sufletelor cordiale îl anunță pe Ionel Teodoreanu”.

(Ion Apetroaie – prefață la volumul „Al. Brătescu-Voinești, Întuneric și lumină”, București, 1971, p. 5)

INDICE DE NUME

A

- Adamescu, Gh. / 27
Aderca, F. / 18, 19, 38, 73
Alecsandri, V. / 14, 15
Alexandrescu, Gr. / 15
Aldea, Sandu V. / 146
Alfred de Vigni / 102
Alger, Alexandru / 62
Amicis, Edmondo de / 41
Anghel, D. / 125
Anghelescu, Ioniță / 70
Ardeleanu, Carol / 46
Arghezi, Tudor / 24
Asacnio, I / 47
Augier, Emile / 46

B

- Bacalbașa, Anton / 140
Baronschi, D. V. / 39
Baudelaire, Ch. / 140
Bassarabescu, I. A. / 8

Beștelei, Irina / 40
Blaga, Lucian / 140
Blendea, Vasile / 40
Bocaccio, Giovanni 128
Bogdan, Ion / 124
Bolintineanu, D. / 184
Boruzescu, Antonie / 90
Brăescu, Gh. / 107
Brehm, Alfred Edmund / 15
Bret, -Harte / 41
Bruneanu, I. / 59
Brunget, Paul / 248
Bulandra, Tony / 241
Bujor, Paul / 21
Buzatu, Răducanu / 70

C

Cair, Grigore / 70
Cantacuzino, Constantin / 60
Caracostea, D. / 20, 117
Caragiale, I. L. / 15, 21, 49, 55, 79, 90, 106, 120, 125, 139, 144
Cazaban, Al.
Călinescu, George / 27, 36, 37, 82, 99, 109
Căprescu, M. / 61
Cehov, A. / 111
Chilom-Raroni, Cecilia / 20
Cioculescu, Șerban / 20
Cârlova, Vasile / 51
Cocea, N. D. / 146
Condurățeanu, D. P.
Coșbuc, G. / 115, 140
Creangă, I. / 115, 143
Cuciureanu, Ștefan / 90

D

- Damian, Mircea / 146
Darvin, Gh. / 15
Daudet, Alphonse / 110
Dedarlot, Paraschiva / 109
Delavrancea, Barbu / 9, 60, 123, 124
Dickens, Ch. / 73
Dimitropol, V. D. / 69, 70
Dragomirescu, Mihail / 24, 63
Dumitrescu, Vasilache / 42

E

- Eftimiu, Victor / 26
Eliade, Pompiliu / 15
Eminescu, Mihail / 143
Exupery Saint / 141

F

- Fabre d'Englaurine, Philippe (poet și om politic) / 15
Filimon, N. / 75
Flaubert, Gustave / 90
Flesian / 15
Florescu, Dumitrache / 14
Fournier, Alain / 72
Fusea, Constantin / 67, 68, 71
Fusea, Ion / 62, 66, 67, 70, 75

G

- Gafița, Mihai / 242

Galaction, G. / 85
Gane, N. / 87
Georgescu, Constantin / 89
Gârleanu, Emil / 84, 94
Gioglovan, Radu / 56
Goga, Octavian / 112
Gogol, N. / 102
Groki, M. / 101
Gottwald, Ignatz / 80

H

Han, Oscar / 24
Heliade-Rădulescu, Ion / 74
Hertz, A. / 44
Hodoș, Nerva / 241
Hugo, Victor / 16

I

Ibrăileanu, G. / 31, 51, 74, 111, 120
Ionescu, Alexandru / 56

L

La Fontaine, J. De / 15
Lapiérre, Emilia / 69
Lăzureanu, Scarlat
Liciu, Petre / 170
Locusteanu, Petre / 99
Lovinescu, Eugen / 54
Luculescu, Nae / 78
Lupu, Vasile / 76

M

Maier, Iosif / 56

Maiorescu, Titu / 15, 17, 18, 19, 26, 40, 41, 49, 72, 87, 128

Marghiloman, Al. / 141

Matei Al Mirelor / 77

Micu, Dumitru / 241

Mihăescu, Gib / 146, 147

Munteanu, Th. Al. / 204

N

Negruzzi, Iacob / 27, 30, 38

Negulescu, P. P. / 170

Nicolăescu, Elena / 176

Nușici, Branislav / 16

O

Ollănescu, Dimitrie / 27

Oprescu (dr.) / 61

P

Palada, Grigore / 56

Pas, Ion / 26

Pasăre, I. / 74

Pătrășcanu, D. D.

Perpessicius, D. Panaitescu / 55

Petrescu, Camil / 75, 84, 85

Petrescu, Cezar / 75, 84

Petrescu, Lucreția / 109

Pitis / 56

Poenaru, Zoe / 141

Poeții Văcărești / 46
Poni, Petre / 27
Popescu, D.
Popescu, G. / 16
Popescu, Gabriel / 16
Portocală, Nicolae / 44
Preda, Marin / 118
Prevost, D. Exiles / 128

R

Ralea, Mihail / 119
Rădulescu-Motru, C. / 170
Rădulescu-Pogoneanu, Ion / 73
Rătescu, Maria
Rebreanu, Liviu / 52, 75, 136

S

Sadoveanu, Mihail / 20, 24, 32, 35, 53, 54, 74, 146
Sanielevici, H. / 109, 112, 118
Schopenhauer, A. / 41
Shakespeare, W. / 143
Sienkiewicz / 101
Simulescu, Aurelia / 104
Soreanu, Nicolae / 106
Stănoiu, Damian / 146
Stărostescu, Elena / 109
Stere, Const. /
Stuart, Mill / 79

T

Teleor, Dumitru / 60
Teodoreanu, Al. O. / 73

Teodoreanu, Ionel / 73, 75

Tolstoi, Lev / 81

Torouțiu, I. E. / 88, 89

Trivale, I. F. / 80

Trivale, I. / 94

U

Udriște, Năsturel / 51

V

Vasilescu, St. / 241

Vasiliu, I. / 40, 230

Văcărescu, Iancu / 60

Verne, Jules / 141

Vianu, T. / 157

Vigny, Alfred de / 160

Vissarion, I. C. / 49

Vlahuță, Al. / 20, 27, 39, 53, 86, 123, 145

Vorovski, V. / 84

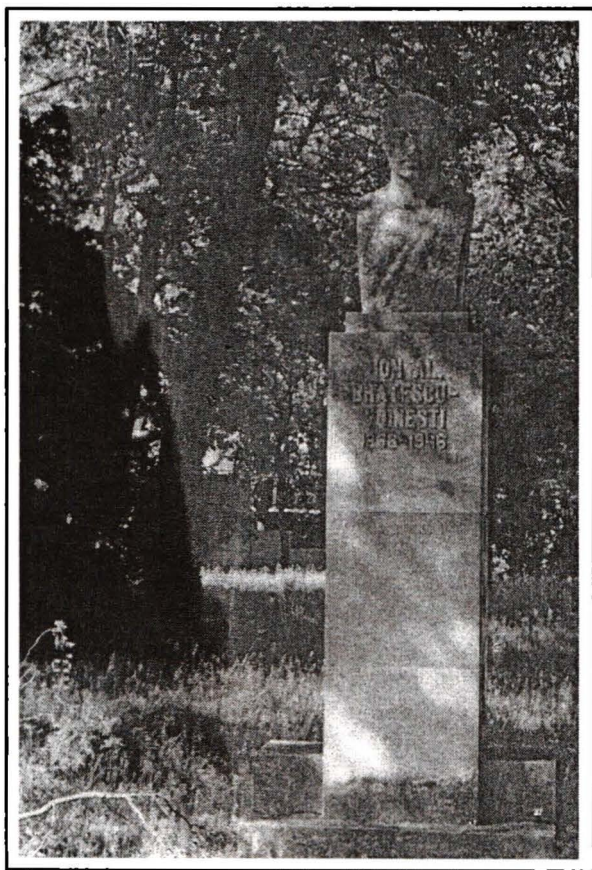
Z

Zaciu, Mircea / 117

Zamfirescu, Duiliu / 24, 30, 92, 94, 123

Zola, Emile / 240

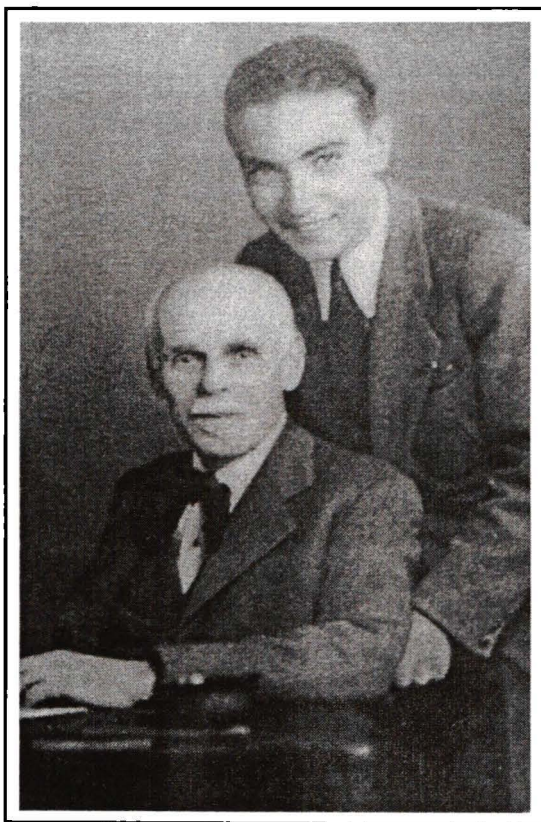
ANEXE

**Bustul lui I. Al. Brătescu-Voinești, la Muzeul Scriitorilor
Dâmbovițeni - Târgoviște**

**Scriitorul cu familia sa, la intrarea casei construite la Târgoviște
(clădirea de față)**

Ioan Al. Brătescu-Voinești cu nepotul său

\$ 2(40)

ADMINISTRAȚIA REVISTEI
„Viața Românească”
1937
Strada Măndruș 2

Deși

160

Dragă domnule Brătescu,

12 coale sînt deja tipărite. Cîr fi ve-o 20. Voler
mul îl ai sigur la vreme. Cîtera greseli „fatal
legate” de mine pînă la urmă, nîle ai căta, cîci
nu sînt mari.

Acuma: fătul! „Invenale și clute” au pîda cî e
o cîta cîdî rîe pîcat, cîci volamî ai cîta e de
dona oî mai vece decît cel de cîta. „In lumea
dreptății” au facî compoziția, la imbecilî, cî e
aula cîta cu cîta e a fort în „N”. Cîta cu
tîta (am lîcî rî cîta). La cîta pagîna cu tîta.
Tîta cu tîta mai special, cu „Măndruș” cî pîta
de rîta, veî mai cîta alt ve cîta, pe cîta cîta,
ar tîta rîta cîta „volerul II”, cîta cî
cu e fîta rîta cîta. Dacî ai gîta cu
cîta cu cîta „pîta” pentru idîta de
invenale rîta (dacî sîta cîta cîta), ar fi cu
tîta cîta cîta cîta - in tîta - a rîta.

In oîta cîta cîta cîta rîta rîta. Se
pîta cîta rîta „Măndruș” - tot e alt tîta
decît cel veîta - „In lumea dreptății”.

Scrisori ale lui G. Ibrăileanu către Ioan Alexandru
Brătescu-Voinești

numele primei bucați, cum se obișnuiește
are înconștientul că unii ar crede, răsun
voluntul în otrăvă, că e reproducerea
numai a bucații din "V.A.". Dar putem
face pește asta, ce crezi? În revista
vom amuța pe larg conținutul valu
mului. —

Grice mi înșiră ultimul, stăte cu
vint. Mă adeta, un titlu sintetic
e și cel mai preferabil..

Cum merge cu sănătatea? Am
vojit pe D.E. Tatușu; mi-a spus că
ești bine.

Salutări prietenești.

P.S. Scrieți stilul și caligrafia
sunt foarte grăbit.

Jubile Samuil Brătescu.

De sigur că înțelegi-te-ai uitat la fotografi și- puerită ambibie. Tu să li declar de la început că eu sunt așa de stupid, cum apar în fotografii. Am fost nevoit să mă fotografiez ca profesor, pentru expozitie. Sunt obrazit, nepriceput, o față de acte, la fotografic, în tot de-aune poze, căci sunt foarte nervos. Mă trimite Iacub, pentru că eu știu pe care îl aleg.

Ciocioran e un învățător din județ, pentru că e adevărat, are talent. El e director al Bănilor populare, profesor la Școala de științe de stat, fiind fostul director al Cărilor Ferate. E foarte tânăr și un băiat foarte bun. El scrie în Universul "Politica externă" sub inițială de T. G. D.

Ideea de a scrie o carte pentru
 copii e admirabilă. Sperăm
 că bucură-te vei. La întâlnirea
 la noi. Acum are o săptămâ-
 nă, nevastă mea a povestit
 fetelor mele. Când și mama
 a început să plângă și să se
 roage să nu-i mai spună
 povestea asta; și din câte
 ori vine să-i-o mai spună,
 își pune buzele a plîns și
 se roagă să nu-i-o spună.
 Fata mea are patru ani.
 Fiindcă mi băiat de 8 ani, și lu-
 mii ca tata prezentor - fo-
 topografia fetei mele!

Nota 2-4 Julie plec la Mă-
 năstirea Neamt. Mi va scrie,
 când vom pleca. Dacă
 vom face și corectura.

vină și joze, apoi a Văcar
(cu Bradu Nam, care e pseu-
donim), primul redactor al
Bazarului și Tofan din
Bucovina: unitatea culturală.

Ne gândim cu toții aici că sta,
liber acum de "the limba depti-
ții", vei începe altă viață. Te
rog să faci să treaci multe
numere fără colaborarea state.
Gîndește-te la al doilea
volum. Ești doctor și dai
literaturii românești tot ce
poți da, înfute ole Brătrescu-
vorben și ca secretar de redacție,
și ca profesor de limba română
și ca căpitan al acestor țări.
Am pățit o anchetă într-o literă
mei cu unii: sta este al meu
gestat dintr-o țară istorică la
Școala Militară și la Liceul Inter-
nat, le am uter tut înclara
și tu să știu să mă linguesc
bine. În adresa dragă,

S(17) Subite numele Brătescu,

"Întem fericiți că "numela" va fi un mic roman. Cred că e de prieten să mai vorbești de impresia ce a făcut aici.

Te rugăm un lucru: să trimiți armarea cât poți mai degrabă, pentru că am voi să fie întotdeauna mai în capul revistei, chiar la început, dacă "ar putea. Odată" numai trebuie să te sporești, apoi, din lună în lună. Dacă acum o trimiți până la 5 a lunii, atunci îți rămâne o lună până la alt 5 (Iunie).

Trimitem încă 200 franci. "Administrației" (!) a hotărât să plătească cau 100 franci de coală.

În privința editării volumului, ne-am hotărât să-l luăm noi. Trimite materia și noi îți vom trimite cei 400 franci. - Tot ceea ce ar fi peste costul tiparului plus acești 400 franci, va

nente, singura bucată, din care
 zărește viața, fără preocupate
 de artă. În genere, bucatile din
 literatura noastră le citești ju-
 decându-le, necontenit, din punct
 de vedere al realizării artei; buca-
 ta asta, când o citești, n' ai cum,
 n' ai cum să uzezi și să uzezi
 ca o lucrare, ca o vedere a
 vieții, fiindcă e însăși viața.
 Mi-ă spus domn Stere că Stere a între-
 rupt, din neputința de a suporta gro-
 zăvia, de mai multe ori citirea buca-
 tii. Eu l' am găsit scriindu-ți, în
 tr'o stare de surditate grozavă. Ne-
 vastă-mea, când a citit, a plâns ca
 un copil.

Volumul se va pune la tipar ceva
 mai târziu, pentru că tipograful
 a comandat litere noi și finis
 și o întrebuințăm, pentru prima
 oară, la moșta d'ale.

și tot al ditale.

Și ne dai și titlul volumului
și orice ~~mai~~ indicație mai crezi
necesară.

Corectura cu „cometașii” se
va face.

În urmă corectura noului.
Dar, dacă va fi imposibil (ne-am
cum împotolit cu tiparul) nu-i
așa că nu te vei supăra, dacă
vom face noi corectura, punând
toată grija?

Cu cele mai cordiale
salutări
G. Brătescu

IOAN AL BRĂTESCU-VOINEȘTI

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R.

Fondul de prelucrare

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

În lumea dreptății: Văcărețul, Pintu,
Doina surorii - Din cîrmîntul unui păcălitor,
Un călător, Mîndrîbul, Inspecția, Neamul
Văcăreșilor, Căminul Lăcomiei, Maghierele,
Sambura, Dama Izabela Stănescu,
Suntetea la Rula, Femeie, Morțea în Căstori, Înămplina, Cîna Alceu,

I A Ș I
EDITURA „VIEȚII ROMĂNEȘTI”
1907

IOAN AL BRĂTESCU-VOINEȘTI

Intuneric și Lumină

NOVELE ȘI SCENE

A 2-a mie

I A Ș I
EDITURA „VIEȚII ROMĂNEȘTI”
1912

Tată Domnule Croftic,

Tată, mi te rog interzicerea răspunsului la draguta duminicală scrisoare. Am fost hătăit cu treburile profesiei. Mi ai fi da gă și mie vederea noastră și sunt hotărât ca la iutia mea venire prin București. Să vin acapărat să te văd. Te voi veni înțâ din agun prietăr un rând acutru a mi pune la dispoziție de mihășor de a mi te găsi. Cu pilegul acela îți vom multumi și pentru "Oripita". Mi ai părea gupar de bine ca să pot veni în buzunar cu o bucată pentru "Viata Literară și artistică". Cu venirea primăverii așteptăm să mi revie și sănătatea, căci am fost bolnav mai trată iarna. Atitudinul meu prematar face din mine un animal hibernant, - mai rău, un pom acutru, depusat, pe care-l hietuete și-l iștinește sufloca primăverii și dăronia noastră a iernii. Iarna asta din urma, lungă și acută cum o vezi, abea am putut trăi cu trupul - acum eu moroșta.

La revie în pusele zile, soare minge
 tot. Cu o pichetăria stringe de mînă

1907 April 4
 T. Voinești

Lucretia Brătescu-Voinești

Jubilee domnului Cezar Petrescu

Au primit buna sunetala scrisoare și îți mulțumesc
nu pentru sincera afecțiune ce ai să de veșted, vâsac
din ca că-mi poți.

Ridicarea mea împotriva celor doi petrus scrii-
tori, e cōmă dac în judecată o cercam, provenea
dintr'un sentiment de revoltă împotriva pofanării
ce prin scrierile lor aduceau artei literare.

Mă revoltă constatarea că domeniul literaturii
române a ajuns un sat fără câini, în cao orice
deschizat se poate plimba fără baston, - ca orice
delicidat, cao a'ao nimic comun cu arte literară
poate pătrunde în adămurile adămurărilor scriitorilor, poate
fara un erdoi, cencalo și hărtie; poate comite
ca ale scāmăvii, se poate vortinde pe laze lor
scriitorilor și că, nu numai că nu se găsește nimeni
cao să-l ia de guler și să-l arunce afară, dar
că se găsește critici, cao să încercăze aruncarea
licăloșii.

Partea apărarea prestigului și demnității Litra-
turii românești curesem umănirea domnului Bogdan
și Brancu.

Mă aseptam ca loli adămurărilor scriitorilor să se
vândicării alături de mine.

Alu remarcă s'au găsit zemi: cao au se
it în ajutorul pângării lor. Grand bine

Scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești
cătred scriitorul Cezar Petrescu

leor guse.

Am pentru talentul dăruității prea mare admiratie,
și sunt prea mult dator pentru caștile de încasă-
ri pe care mi le-a procurat cărțile scrise de
mine, abundența dăruității literare și prea co-
păcioasă, pentru că mă pot îndoi măcar o clipă
că poartă oare dăruitățile la întinșarea dăru-
tății. Știu că a fost rezultatul unei inspirații.

De altmăduri devalorabile pe care le-am făcut
dumneavoastră acolo le-aș fi semnat și eu fără
nici o cădere.

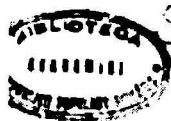
N'avea nici o grijă, dragul meu prieten,
cele îndeplinite n'au stăruit absolut într-
nimic curândă afecțiune și meritată creș-
tinătate ce-ți pot.

Ioan Alexandru Brătescu-Voinești

1974-8.

D. 127/64

87191

201
II
Paris, 19 Tamarie

Stimate domnule Brătescu,

Evtați-mă că mă adresez
ape, fără nici o ceremonie și
poate, vă importunz.

I fac, încurajat oarecum de
tentativele urmate au, prin
d. Saniebrici. Toti despre ce este
vorba: scoatem aci o revista mare,
de peste 100 de pagini, sub direc-
ția lui Păre și Pungor și cu cola-
borarea domnului Gane, Vlăduț,
dr. J. Cantacuzino și alții. Ne-am
despărțit de Curentul Nou, din
cauza unor deosebiri de princi-
pii, care n-au dat pe față și le
sfârșitul articolului meu despre
Sadoveanu, dacă l-ați citit. Vor
și totuși cu noi și Jean Bart Sa-
niebrici, sper, se va contopi, cu
revista cu tot, cu noi, supu-

I. Al. Brătescu-Voinești – colaborator
al revistei „Viața Românească”

nându-se programului nostru,
care se rezumă în două
vorbe: naționalism și demo-
cratism.

Va fi o revistă cinstită, fără
polemici personale, cu discuții
de idei - de altminterii, nume
ca Gene, Vlahuță, Șere, Dr.
Cantacuzino, sînt o garanție.

Anul trecut, cînd eram
ză scoatem revista, mi-a scris
Ganickovici că ați fi fost dispus
să dați un roman, pe care să
vă-l tragem aparte, în volum.

Săci ați voi să dați revis-
tei acesteia, „Viata românească”,
prestigiul talentului și nu-
melui voastră, trimite-
du-ne romanul, am fi fe-

riiți să-l publicăm și să-l tra-
gem aparte, fără să facem nici o
pretentune de editori.

Probabil că ați fost impresionat
rân de lipsa de tact și de unele idei
ale Comitetului vostru. Am fost și eu:

când am primit articolul-program,
deja trimiseseți materia și vă am
vzut să pignu pe Sanielovici, retri-
gindu-mă. Acum, lucrul stă altfel:
vom avea o revistă serioasă, care,
sperăm, va fi foarte răspândită
și va face oarecare impresie și
va răspîdi ideile democratice
ale unui liberalism sincer și să-
nătos.

Încă odată, stimată doamnă
Broderescu, vă rog, și în numele
lui Șteru, care m'a încercinat să
vă scriu, el fiind în Bessarabia (astă
i-ați citit „urtoare” din L'Indépendance,
scălite C. Sărcăleam) să ne dați
prețiosul avertis canons.

Primiți salutările mele,
G. Ibrăileanu, str. Română.

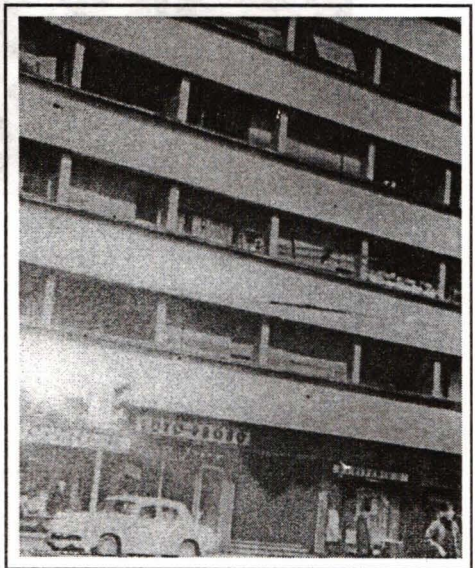

Alexandrina Brătescu – mama scriitorului

I. Al. Brătescu-Voinești la
pescuit cu fiul său,
Alexandru și prietenul
Socrat Lalu

Ultima locuință a
scriitorului la
București, unde a
avut și domiciliu
forțat până la moarte

XI
Tingonier 6 June 1
1896
Mull utile domnule Maiorescu,

Ați primit scrisoarea dumneavoastră
care mi-a adus în inimă un amestec
de măgulire, de adâncă recunoștință,
și de nevinderabilă desperare.

Măgulirea și adâncă recunoștință
am nevoie să scriu cum mi-a
primit scrisoarea dumneavoastră, -
desperarea însă da - și mi-o vin în
cerca să vă arăt cum.

D'acolo de la dumneavoastră din
armonia fără de pereche respirată
în casa dumneavoastră, mi-am făcut
idealul în chestia de casnicie, - acolo
am priceput ce act important e
legătura asta în general - și cât
e mai important e pentru oameni
Conștiință de viață lor, - acolo din
conducita unei Maiorescu treptat treptat
și fără să-mi dau seama
am înregistrat toate însușirile
de cerut aceleia pe care mi-aș lua-o

Scrisori ale lui Ioan Alexandru Brătescu-Voinești
cătrefe Titu Maiorescu

2
 așa Domnișoara Răvotă pentru care desigur
 bogată n'aream a sută parte de
 dragoste cât am pentru asta; - nu
 e așa Dna Rătescu care de-ar avea
 de pece ori câte o sută de mii de franci,
 nu mi-e ~~scump~~ și nu-mi va fi udat
 cu suflatul. -

Cum mă arăt eu pe din afară mi-ai
 arătat-o nu se poate mai bine
 în scrisoarea dumneavoastră, - cum
 sunt în mine lăsați-mă să v-o
 spun eu. Ah, vrea mai înainte
 să-mi credeți că n'am alta as-
 piratie decât de capetenie decât aceea de
 a scrie cum ce-m-e mai bine. Ah
 Ah cum v-aș putea da această
 încredințare. Negreșit mai doresc
 eu pe ici pe colo să plac contesei
 să-mi observe chelnerii Ja-nii în
 timpâ mâna Olăneșu dar nimic
 nu doresc cu abătuta tremurare de
 inimă decât să scriu și să vă
 placă ce scriu. Această im-
 explină pentru ce mi-o dăda n'am
 luat parte la migrațiile Sweitler

găsiune de iubire și de pace :

Din tine, Doamne m'ai găsit

Și m'ai adus întoarcere în tine :

Sunt biruit în lupta cu tine, iarta - mi' și
dăruiește-mi pacea. - Și un gloriu.

Dar dacă tot drumu nu duce tot acolo?

Dacă răspunsul la asta rugăciune
e : luptă-te cu mine ca să -ți câștigi
pacea ? Dacă încercând să-ți curăți
singur lupta ești iar trimis într'o lume
mai grea să-ți câștigi iarta pacea prin
luptă ?

Acest gânduri mai mult sau mai puțin
mistice, cari în general ar da de gândit asupra
sănătății capului în cari au luat naștere, -
în particular nu împiedică pe autorul
lor de a fi bine și de a lucra la o navelă, -
și de a ține-nele sănătății de mîini respectuoase
și respectate celor din strada Mercur N. J.

Cel mai devotat

Ioan A. Brătescu

1 Octombrie 1912
Spitalul Colțea.

Subite Demnitatei Maiorescu.

reputând să mai vin și pe la domnia
 sa pe multa parte și nămi a se comunica
 rezultatul interviului meu cu dom
 nul Ministru, pentru că știu din fei
 că pentru mine se interesează de
 lucrurile ca și mă pînă chiar indi
 cat, se scriu aceste câte se văd
 et mi' fost primit de d. Stătescu
 în mod cel mai afabil, car de
 poate repet, cel mai afabil. Mi-a
 spus că mi poartă un deosebit
 interes și a socotit a face mi se
 de parte pentru rudenia noastră
 pe de altă parte că aici este locul
 să vorbesc de modestie pentru că
 de pretinderea a culor numai mă
 găsesc informații relative
 la mine - țara mea de asemenea
 a fost cu mine ca de o dată primă
 dată să primim la înălțimea

Scrisori ale lui I. Al. Brătescu-Voinești către Titu Maiorescu

în afară de paranteză este inexact...
și m'a negat să-mi limitez aceste
raporturi la simple datorii de
politeță.

Acesta este reputatul inter-
locuțiu meu cu domnul Ministru,
care de astă dată, afara de iste-
ria cu Dimitroff, mi-a făcut
și o foarte bună impresie
de omș. inteligent și făcând parti-
cipa.

cu o respectuoasă salutare
de mână și inimă, văd că
și cu închinarea de față, vă
-fi la revedere pe săptămâna
viitoare.

cu respectul meu

Ion Gavrilă

18 Februarie 1936.

Amabil

Jubile Domnulei Madama,

Fundația n'am darada la'ademână (și
sunt că-mi trebur una dela'naput, fata cu
convingerea dumneavoastră despre mine),
să-ni încep astă scrisoare cu vorba: „A-
dever să spun dumneavoastră, nu sunt
nibun. Da altminteri restul scrisorii șee
că o să o' doredeană.”

Intoldeama v'am purtat o adăvă
recunoștință pentru binele ce mi-ati fă-
cut și pentru răplala ce ati găsit în
te cursul talentatului meu. At'ati pus
la dreapta dumneavoastră, au ieșit ve-
surile mele; - m'ati dus la Veneția,
a ieșit Pană Trăsnea și Microbul; m'ati
dus în Elveția și a ieșit Două Scări,
și Magheramul; m'ati dus la abba-
ția și a ieșit Fimulet și Moartea lui
Castor. Nu sunt grozave aste scrieri
ale mele; pentru că cred eu, nu sunt
reputatul unei foarte adăvni indignări.
Acum m'ati dus în Anglia. Aici pulea
tot ce m'a inconșurat am simțit oa-
tă de grozavă indignare, încât m'eam
simțit un moment la pragul nebuniei
Impropriează în dumneavoastră în

trebuie descrie... Cel puțin actul al cîmii.
lea.

La actul al cîmii la onadonșii,
Abricioni, Chinezii, japonezii, ameri-
canii indigeni juncă hora cu france-
zii, cu Italianii, cu englezii. Toti în
part de sărbătoare. Artificii, foc
benzal... Să chiamă balul: Excelsior;
iar actul (din intâmplare) Manzoni.
Să mă bată Dumnezeu dacă nu-l chiamă
asa

O repetuoasă scriutare de mătii
Mamei Maiorescu; Dumnezeu-
expresionea celei mai curale Dragotii.

Ion Gavrilă

18 August 1896. Viena

Hôtel Sacher.

P.S. Vă rog să mă scrieți bine (și sunteți),
să reparați omnia a mea - Nu m-a rămas
ni un ban de dat bucuria celor de la
hotel. - Feh-le Dumnezeu-astă, - că au fost
tate politiciști.

at v. r. m. m.

L. A. G.

79 (11)

Iubite Domnule Maiorșcu,

Fiind că n'o să pot veni la Bucu-
rești, pentru a - mi lua rămas
ban, înainte de plecarea Dvs.,
vă scriu aceste rânduri prin care vă
multumesc din inimă pentru cele
făcute - și vă urez călătorie și pe-
trece bună în noul voajagiu.

În privința mutării mele, care
nu mi-e anunțată încă, dar care
cred că se va face totmai la i Julie,
sunt înăntat, nu doar că Piteștiul
mi displace, dar sunt increditat
că în postul de suplean și din loca-
tatea Ploști voi trimite mai mult
material. Convorbirilor - și aceasta
incredințare mă face să văd mutarea
mea ca o neopovă fericire..

În privința călătoriei D. moștră, numai
 kâner de rîu - Întâi să plecați - pe
 umă să nu pot vedea cum vî sadă
 ca tată mare și Dnei Maiorescu ca
 bunică - (Zeu, e' să dai o împărăție să
 vezi pe Mme Maiorescu bunică). Și în
 sfîrșit că printre albe lucruri de veșel
 n' o pot vedea copilula mică din sudul
 Rusiei, zărită într' un portret, cu ochi
 vii și frumoși; aici n' o să-i sîrut
 mînușica cu gropite la încheieturile
 degetelor, - eu nebunul după copii.

Încă o dată, Tebile Doamnelor
 Maiorescu, multumiri, călătorie și
 petrecere bună și sărutări de mîini
 Doamnei Maiorescu, - iar dacă veți
 avea un moment liber scriți-mi și
 mie un rînd arătându-mi și unde
 vî găsiți. -

Cu o expresiune de respect.

Ion A. Bratescu.

17 Iunie 1895. -
 Pilești.

D I E W A C H T E L

VON JOAN BRATESCU-VOINEȘTI

(Aus dem Rumänischen übersetzt von Anita Dimo-Pavelesco)

Einst, im Lenz, ließ sich eine vor Müdigkeit halb tote Wachtel — sie kam weit her, aus Afrika — in einem grünen Kornfelde am Bande eines Wäldchens nieder.

Nachdem sie einige Tage geruht hatte, begann sie Späne, trockene Blätter, Stroh- und Heualme zu sammeln und machte sich auf einem Erdhügelchen ein Nest; etwas höher, damit der Regen es nicht überschwemme. Dann legte sie sieben Tage hindurch je ein Ei, im ganzen sieben kleine Eier, und begann sie auszubrüten.

Hast du gesehen, wie die Henne auf den Eiern sitzt? So saß auch sie, bloß mit dem Unterschied, daß sie statt im Stall, draußen im Korn saß. Und es regnete — regnete in Strömen — aber sie rührte sich nicht, damit nicht etwa ein Regentropfen zu den Eiern durchdringe.

3

I. Al. Brătescu-Voinești
În străinătate

THE FLEDGELING

By I. AL. BRATESCU-VOINESHTI

ONE springtime a quail nearly dead with fatigue—she came from far-away Africa—dropped from her flight into a green corn-field on the edge of a plantation. After a few days of rest she began to collect twigs, dried leaves, straw, and bits of hay, and made herself a nest on a mound of earth, high up, so that the rain would not spoil it; then for seven days in succession she laid an egg, in all seven eggs, as small as sugar eggs, and she began to sit upon them.

Have you seen how a hen sits on her eggs? Well, that is how the quail did, but instead of sitting in a coop, she sat out of doors, among the grain; it rained, it pelted with rain, but she never moved, and not a drop reached the eggs. After three weeks there hatched out some sweet little birds, not naked like the young of a sparrow, but covered with yellow fluff, like chickens, only smaller, like seven little balls of silk, and they began to scramble through the corn, looking for food. Sometimes the quail caught an ant, sometimes a grass-

107

S 3(7)
II

29 Iunie 1957. București
Strada Armăsului, 8.

Dragă Ionel

Am îndepărtat mai de mult încredințările ca niciodată, dar de abia astăzi am vreme să-ți scriu. Am fost ocupat până astăzi toată ziua cu examenul de la „Artă”; ieri, de pildă, s'au întors acasă pe la 4½ seaptea.

Am plătit la sfârșit cei 5 lei și cred că ai primit tablourile înaintea scrisorii acestuia. Adresa lui Lăscărici am aflat-o de la Carol Göbl, editorul; este în strada Labirint, 75.

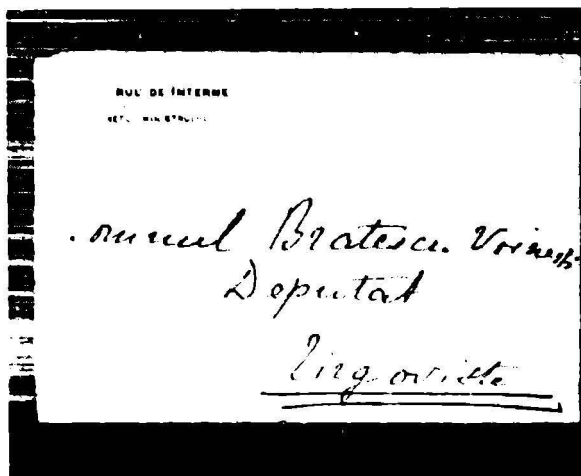
Te-ai hotărât să pleci undeva? Să fi mare păcat să lași să doarmă mai departe în sufletul tău, cum Alexander și petrecerile lui fără mine; de-ai cămăna toate înconjurările în Turcoște, cred că cu greu ai putea produce în tua atmosferă literară și artistică, care să-ți dea viața ideală și vecinicia cu o zi-septă acasă în ei - și în tine.

Nu-ți tot așa hotărât unde ai putea merge vara asta; poate la Brașov, ori în Poiana Tâmpalei, lângă Sălcia.

Te-ai hotărât să doarme în România completată de la unu-te-mă, dar te îndreptărești fratește de la altă parte. În A. Rădăuș.

Ion Rădulescu Pogoreanu

I. Al. Brătescu-Voinești – Deputat de Târgoviște din partea
Partidului Național Liberal

„Act de naștere a lui Ioan secul bărbătesc născut alaltăieri noaptea ora 3 1/2 într-acest oraș Târgoviște la casa părinților săi din mahalaua Sfînta Vineri, strada Mare fiu al domnului Alexandru N. Brătescu, ortodox în etate de ani 46, profesiunea proprietar și căpitan aghiotant de gardă orășenească de aici și al doamnei Alexandrina Brătescu născută Voinescu ortodoxă de ani 29. Declarația făcută de tatăl care ni s-a înfățișat nouă. Martorii au fost d. Nae Rădulescu ortodox, etatea de ani 42, funcționar dom(iciliat) mahalaua Sf. Nicolaie și D. Ioan Codreanu în etate de ani 45, funcționar domiciliat în mahalaua Sfîntul Nicolae care a subscris împreună cu noi și cu declarația tatii acest act după ce li s-a dat cetire de dînsul s-a constatat nașterea de noi înșine Popescu Nicolaie oficerul stării civile.

A. Brătescu

N. Rădulescu

I. Codreanu

OFICIERUL STĂRII CIVILE

N. Popescu

Taxa primită de noi

EXTRAS DIN REGISTRUL STĂRII CIVILE

EXTRAS DIN REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI PE ANUL 19

DECLARAȚIILE						ACTIUNEA		SEMNAȚURI	
						de cercetare		de moarte	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1946	10 Decembrie	Ioan Brătescu născut alaltăieri noaptea ora 3 1/2 într-acest oraș Târgoviște la casa părinților săi din mahalaua Sf. Vineri strada Mare fiu al domnului Alexandru N. Brătescu ortodox în etate de ani 46 profesiunea proprietar și căpitan aghiotant de gardă orășenească de aici și al doamnei Alexandrina Brătescu născută Voinescu ortodoxă de ani 29 Declarația făcută de tatăl care ni s-a înfățișat nouă Martorii au fost d. Nae Rădulescu ortodox, etatea de ani 42, funcționar domiciliat în mahalaua Sf. Nicolaie și D. Ioan Codreanu în etate de ani 45, funcționar domiciliat în mahalaua Sf. Nicolae care a subscris împreună cu noi și cu declarația tatii acest act după ce li s-a dat cetire de dînsul s-a constatat nașterea de noi înșine Popescu Nicolaie oficerul stării civile.	Brătescu A.	Rădulescu N.	Codreanu I.	Popescu N.	Popescu Nicolaie		
MENȚIUNI ULTERIOARE						Cu certifiac exactitatea prezentalui extras. Dat astăzi, 14 Decembrie 1946 OFICIER AL STĂRII CIVILE			

Parafraza No. 44
Art. 17 din reg.

1946

14 Decembrie 1946

Actul de deces al scriitorului I. Al. Brătescu-Voinești,
14 decembrie 1946

R. Berlin 15, nr. 487

Berlin, 4.10.1904

Domnului I. Brătescu-Voinești

avocat, publicist etc.

Târgoviște - Rumänien

Stimate amice Brătescule,

Acum văd eu ce bine-i prinde omului să cunoască obiceiurile pământului. Grație protecției d-tale, am primit, în sfârșit, de la Onor Direcție Generală a Teatrelor, drepturile de autor pe stagiunea trecută. Mă grăbesc, deci, a-ți mulțumi călduros.

Acum, încurajat de bunăvoința ce mi-ai arătat, te mai rog ceva: fii bun, mergând odată la teatru, cercetează la ce număr e înregistrată petiția mea privitoare la retragerea pieselor din repertoriul respectiv și, când ai vreme, trimite-mi acel număr, printr-o carte poștală de care am neapărată nevoie.

În așteptarea unui prietenesc sprijin de la d-ta, te salut frățeste.

Al d-tale

vechii prieten

I. L. Caragiale

P.S. Dumitale, care ai și talent și copii (să trăiești să le săruți cumunile!) îți spun încă o dată întrebarea:

Se poate face artă fără talent și copii cu... altceva?

Fii sănătos și vesel!

I. L. Caragiale

Wilmsdorf b. Berlin

Hohenzollerndamm, 12

Scrisori inedite ale lui I. L. Caragiale către I. Al. Brătescu-Voinești
publicate de către prof. Gavrilă Ion

1) „Manuscriptum”, nr. 2/3.1971, p. 217

2) Echinox II, Nr. 6-7, iunie-iulie, 1970, p. 24, rubrica Arhiva - Cluj

11 iunie 1908

Ministerul de Interne
Cabinetul Ministrului

Domnul Brătescu-Voinești

Deputat Târgoviște

Patru concetățeni ai D-tale reclamă de la mine o dreptate pe care tribunalele singure le-ar putea-o da. Îi îndrept la d-ta, rugându-te să examinezi la fața locului ce ajutor le poți da.

Recompensa D-tale va fi pe lângă conștiința (rară zice-se la avocați) a unei fapte bune și cunoștința unor tipuri caracteristice, prețioase pentru scriitor.

Cu cele mai cordiale simțăminte.

Ion I. C. Brătianu

hez la fața locului ce ajutor
le poți da.

Recompensa Stat. va fi
pe lângă conștiința (rară
zice-se la avocați) a unei
fapte bune și cunoștința
unor tipuri caracteristice, prețioase
pentru scriitor.

Cu cele mai cordiale simțăminte
Ion I. C. Brătianu

ACADEMIA ROMÂNĂ
Nr. 7

București,
Iași, 10/23 octombrie 1918

DOMNULE COLEG,

În ședința de astăzi Academia Română v-a ales membru activ al ei.

Vă rugăm să veniți mâine la ora 3 p.m. spre a lua parte la ședință.

Primiți, vă rugăm, Domnule Colg, asigurarea considerațiunii noastre,

Președinte,
P. Poni

Secretar general,
Iacob Negruzzi

Domniei Sale
Domnului I. Brătescu-Voinești

Loco
La Teatrul Național

Președinția
Consiliul de Miniștri

14/27 octombrie 1918
I a și i

Scumpul meu domn Brătescu Voinești,

Sunt foarte voios că îți pot transmite cele mai cordiale felicitări pentru alegerea d-tale atât de nimerită și atât de meritată.

Sper pentru literatura română că situația de membru al Academiei nu este „pozițiune de repaos” și că Microbul și Pană Trăznea Sfântul vor avea urmași demni de dânșii.

Pană Trăznea Sfântul: Ce amintiri duioase pentru mine!

Într-o seară de vară, în casa mea, Titu Maiorescu citea pe un manuscris opera d-tale de curând zămislită. Două doamne plângeau, iar eu aveam gâttelejul atât de strâns că n-am putut să exprim decât prin semne doamnei Maiorescu, că și arta subtilă cu care citea Maiorescu creea o adevărată emoțiune.

Eram patru: doi s-au dus...

La Paris am încercat să traduc pentru ediția Lotus nuvela d-tale. Deși cred că stăpânesc bine limba franceză, am renunțat după câteva încercări. Nu cred că Pană Trăznea se poate traduce fără a-i răpi savoarea cu totul românească ce are.

Îți urez, scumpe domn Brătescu-Voinești, succese vii stropite de aceeași notă umană pe care o avea, de la începutul carierii lui, tânărul judecător de pace, azi Academician, care își punea punctul de onoare să împace pe părți mai bine decât să strivească pe una din ele sub povara codurilor.

Strângere de mână cu totul amicală

A. Marghiloman

PRÉSIDENCE
DU
CONSEIL DES MINISTRES

14/27 octobru 1908
Jassi

Scumpul meu domn Brătescu -
Voinești

Sunt foarte voios că îți pot
trămite cele mai cordiale
felicitări pentru alegerea D-tale atât
de meritată și atât de meritată
Știu, pentru literatura română,
că situația de membru al
Academiei sună este o poziție
de repass. De să mi-ai spus că
Brătescu Ștăvilă vor avea
un mare debut de din urmă.
Când Brătescu Ștăvilă la
amintiri duce de față
Jest e seara de vară, în casa
mea Pătru Mădărescu cea pu

Iași, 21 iunie 1934

Mult stimate și iubite domnule Brătescu,

Iertați-mă că vă scriu tocmai acum, când deschiderea Parlamentului, la 40° la umbră, vă aduce destulă amărăciune. Dar nu-mi aleg eu momentul. Dacă aș fi avut vreodată îndrăzneala să mi-l aleg, v-ași fi scris demult și de multe ori, fără să am a vă spune vreodată ceva de samă. M-am mulțumit doar, când am trimis ceva la tipar, să mă gândesc cu oleacă de îndoială: oare domnului Brătescu o să-i placă?... Îmi iau inima în dinți cu frica să nu mă socotiți încrezută și nechibzuită: Domnii Sadoveanu și Topârceanu au găsit de cuviință că s-ar putea să mi se dea mie anul acesta Premiul Național. Văd acum cu surprindere și cu bucurie, că și domnul Iorga își spune cuvântul, în scris și hotărât, în favoarea mea. Știu că și domnul Ministru Lepădatu îmi e binevoitor. Și aș vrea să știu dacă dvs., care demult, în ciuda d-lui Bogdan Duică, ați avut curajul să spuneți că s-ar putea să merit și eu cândva această înaltă distincție, mai sunteți de aceeași părere. Acum nu mai sunt, ca pe atunci, prea tânără pentru un premiu de maturitate. Și în vremea asta viața nu m-a cruțat. Venit acum, premiul ar putea veni încă la vreme. Mai târziu, mă tem să nu fie prea târziu.

Trebuie să vă previn însă că moderniștii au și început să mârâie. În Facla a și apărut o murdărie la adresa domnului Iorga și a mea. Sprijinul pe care mi l-ați da, v-ar pune în situația să primiți și d-voastră o parte din grațiozitățile lor. Iar dacă, cu tot concursul d-voastră și a celorlalți mari prieteni ai mei aș cădea, căderea asta mi-ar fi totuși o mare cinste.

Vă rog să primiți, iubite domnule Brătescu, mulțumirile mele cele mai calde și încredințarea celei mai afectuoase stime.

Otilia Cazimir

imi e binecunoscut. Și aș vrea să știu dacă d. voastră, cum demult, în cînda d. lui Bogdan. Brătescu, ați avut Carajii să spuneti că s'ar putea să merit și eu cîndva deaceastă înaltă distincție, mai tîrziu de aceeași țară. Acum nu mai sunt, ca pe atunci, prea tînăr pentru un premiu de maturitate. Și în vremea asta, viața nu m'a crutat. Venit acum, premiul ar putea veni încă la vreme. Hai tîrziu, — mă tem să nu fie prea tîrziu.

Trebuie să vă precizez însă că modernistii au și început să mîrșăie. În Tada a și apărut o mîndrie la adresa d. lui Jorga și a mea. Scripinul pe care mi l-ați dat, s'ar pune în situația să primumi și d. voastră o parte din grațiozitățile lor.

Într-o dată, cu tot concursul d. voastră și a cîmărașilor mei prieteni ai mei ai cădea, — căderea asta mi-ar fi totuși o mare cinste.

Vă rog să primiți, iubite domnule Brătescu, mulțumirile mele cele mai calde și încredințate. Celui mai afectuos și sincer

Otilia Cazimir

Scrisoarea Otiliei Cazimir către I. Al. Brătescu-Voinești

Domnule Brătescu-Voinești

1922/V/27

Am de la domnia ta o scrisoare de demult pe care o recitesc în clipele de amărăciune și de descurajare. Poate ți-o mai amintești...

Oricine altul, afară de domnul Brătescu-Voinești, m-ar fi atacat cu violența și cuvintele cu care am fost calificat de dumneata în Ministerul Instrucțiunii, nu ar fi primit de la mine decât o tăcere disprețuitoare.

Domnul Brătescu-Voinești, însă, nu s-a putut pronunța pe socoteala aceleia căreia i-a scris odinioară scrisoarea de care vorbesc, decât sub influența unui viu sentiment pe care-l înțeleg, și care l-a făcut să primească de bune informațiuni (ca să nu mă servesc de alt termen) pe care iarăși... le înțeleg!...

Domnule Brătescu-Voinești, aceea care vă scrie aceste rânduri se bucură de prietenia și considerația a tot ce are țara mai distins, gândiți-vă numai la cele ce i-ați scris și vedeți ce pătimișe și... absurde sunt aprecierile pe care în paroxismul violenței le-ați pronunțat – cu fineța dumitale psihologică și nemărginita bunătate care ți-o cunosc, ar fi de-ajuns să vii o oră în școala pe care am condus-o, ca să-ți dai seama că atmosfera și atitudinea sufletească de acolo față de mine și poate urmarea intrigii și a minciunii. Aneta n-a lucrat niciodată cu mine, e prea tânără și prea orbită ca să vadă realitatea. Dumneata însă ai vedea numaidecât ce muncă superioară și ce complet devotament a creat această stare de spirit, care rezistă mânei de fier ce s-a abătut asupra școlii.

În ceea ce privește cinstea administrației mele, te

Dragul meu nepot,

Scrisoarea dumată, la care-ți răspund, m-a onorat. Este a doua oară că te gândești la mine și îmi dai ceea ce dumneata numești hârtii pământesci vechi. Eu cu plăcere le-am primit. Despre Maică-ta dă-mi voe să și te dojănesc, ori ce suvenire părintească și mai ales Acte despre tatăl său ce paru a fi acelea, Dumneata așa bogat înzestrat natural de la sine nu de deslipi de ele. Strânge-le în juru-ți și pătrunde-le studiindu-le, căci este de datoria dumneata.

Eu eram de 15 ani când un preot bogat veni la tatăl meu cu fiul său de curând însurat să ia cu arendă moșia Greci. Eu îmi făceam lecțiile în odaia vecină de unde se auzea tocmeala moșiei. Dar popa deși vorbea cu mare respect, dar confunda cuvântul arendare cu cuvântul vânzare. El zicea, vinde-mi cocoane pe atât pădurea, vinde-mi și moșia pe atât. În câteva contractul s-a început a semna dar eu am căzut bolnav de friguri și în delirul meu cercam să izgonesc pe preotul și pe fiul lui. Cercam cu lacrimi să se întoarcă tocmeala și să-mi scape moșia Greci și ziceam că hârtiile măcar să nu le dea popii Dumitru.

Hârtiile ce mi-ai dat și le detaliez deocamdată numai hronologicește. Unele trebuie traduse din paleoslavonă, altele vor fi numai copiate. Ele fac unele mențiuni de niște vechi boieri din Brătești. Când voi avea ceva gata îți voi comunica copriinderea lor.

I. S. D. Greceanu

Iată listă:

Primul hrisov despre familia Brătescu datează din 7/11/1480 și se referă la moșia Brătești. Pentru restul hrisoavelor vezi facsimilele.

O scrisoare a unchiului Greceanu către nepotul său, scriitorul I. Al. Brătescu-Voinești, cu privire la tălmăcirea unor hrisoave de familie

*Domnului I. Al. Brătescu-Voinești
Marele scriitor naționalist,
Membru al Academiei Române,*

*cucernică închinăciune de vie recunoștință pentru
frumoasele aprecieri care mi-au adus distincțiunea
Academiei, în clipele grele ale bolii de care am suferit,
aducându-mi învioreare și mângâiere.*

Mihail Lungeanu,

1940.V18

Domnului I. Al. Brătescu-Voinești

*Clubul Tinerimea
Pasajul Majestic
Bukarest
Roumanie*

*Am dispărut ca printr-o trapă
Și semn de viață n-am mai dat.
Nu crede nimeni că beau apă
Și totuși e adevărat!*

Păstorel

Karlsbad 27 noiembrie 1934

Domnului

I. G. Vasiliu

Târgoviște

Stimate domnule Vasiliu,

Fragmentele ce s-au citit la radio sunt dintr-o Conferință ce am citit acum câțiva ani la Facultatea de litere. Această conferință e publicată în volumul meu intitulat „Din pragul apusului”. O găsești acolo și te autorizez să extragi și să publici din ea în revista sau gazeta „Ancheta”, ce vei socoti dumneata.

Salutări și expresia celor mai bune sentimente

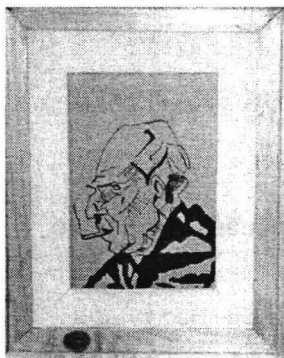
Brătescu-Voinești

20 decembrie 1942

Brătescu-Voinești

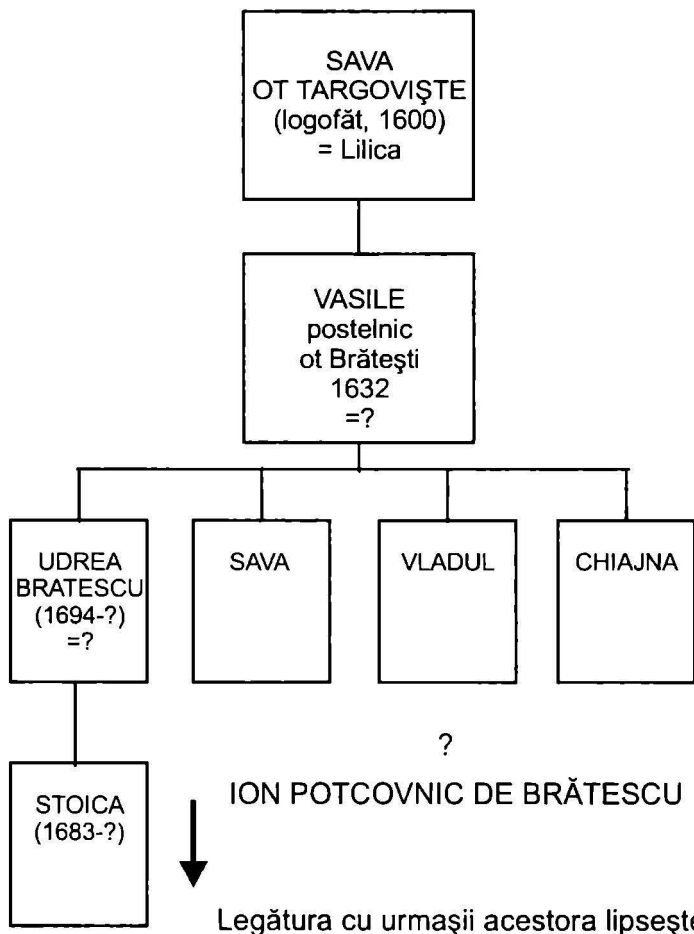
Strada I. C. Brătianu, 24

București

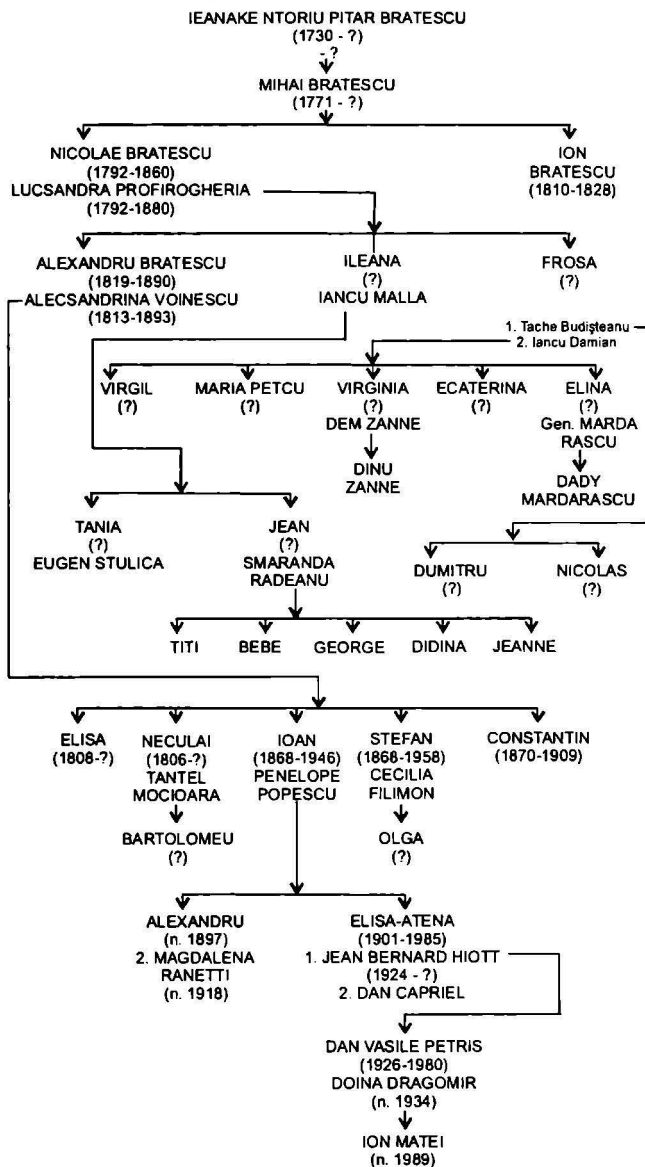
I. Alexandru Brătescu-Voinești –
grafică inedită a pictorului Iser, în
pinacoteca prof. I. Gavrilă

*Spița Brătescu, stabilită
de Filitti C. Ioan*

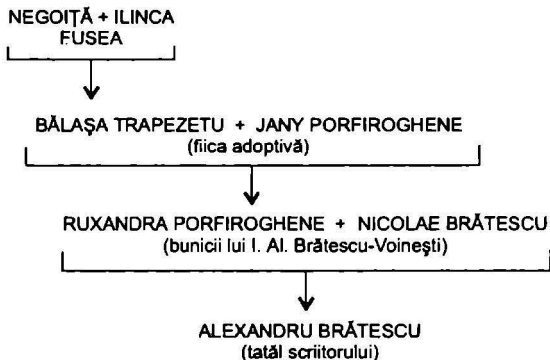

Urmează spița lucrată de Hagi Moscu

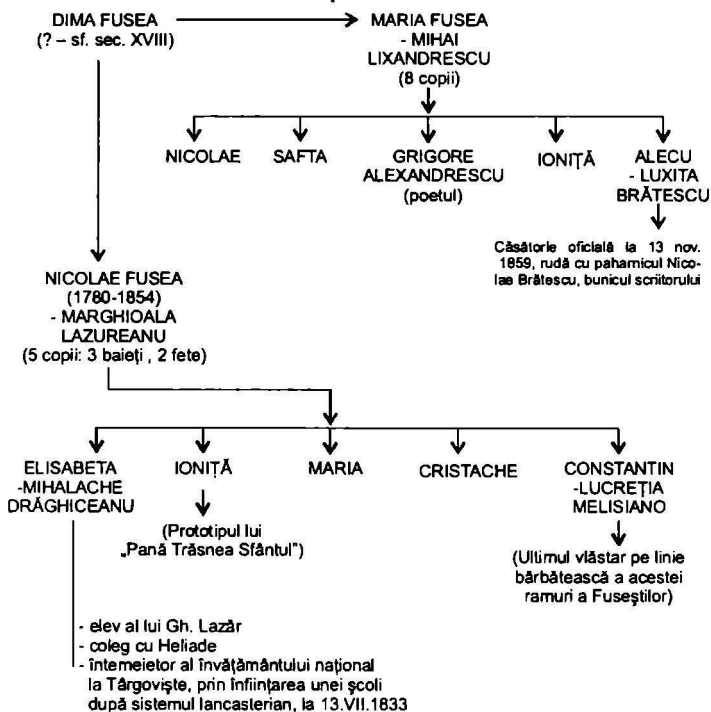
Două generații în spîta lui Filitti C. Ioan

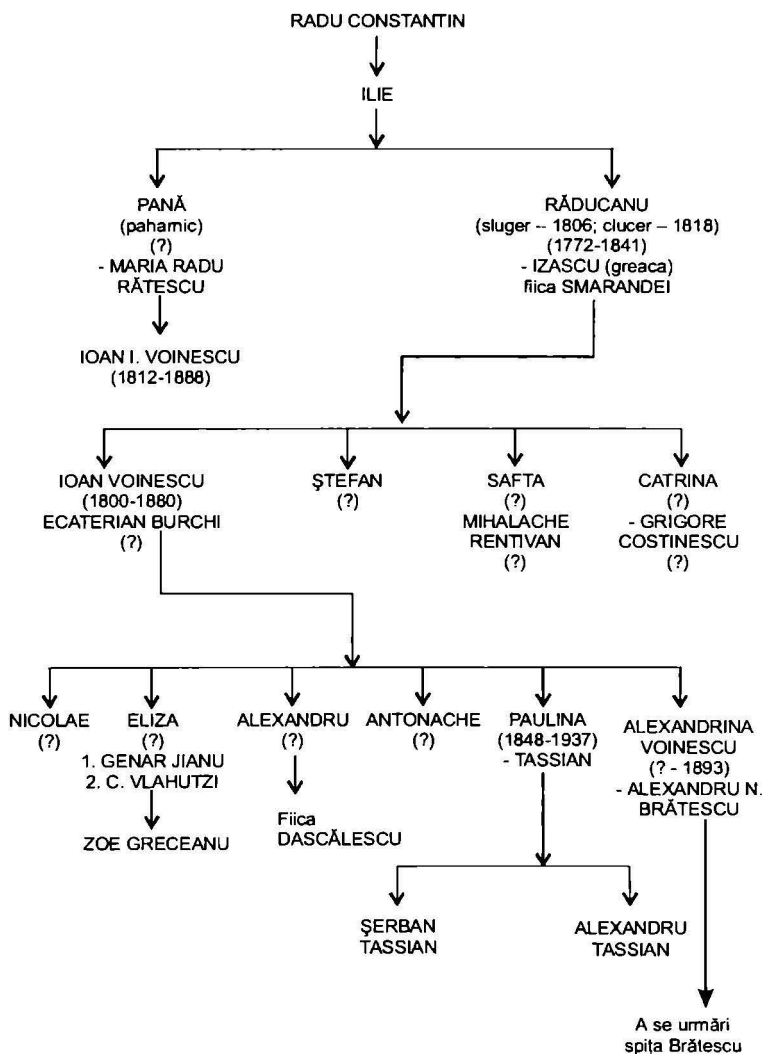
O ramură a Fuseștilor

O altă ramură a Fuseștilor

Spîța Voinescu, Dâmbovița

ÎN LOC DE POSTFAȚĂ

Foiletând o serie de articole, nu puține la număr despre dumneavoastră, m-am oprit cu un interes aparte asupra unuia intitulat „Zilele cetății”, apărut în Revista „Flacăra”, nr. 19, din 13 mai 1988, realizat de un distins redactor, Ion Zubascu, din care cităm: „Am fost de curând la Târgoviște, în mijlocul uneia din cele mai frumoase și spectaculoase inițiative și am putut verifica încă o dată adevărul recunoscut, că acolo unde se fac lucruri excepționale, în spatele lor se ascund oameni excepționali, că faptele temeinice și de valoare se fac cu oameni de valoare și de lungă durată. Un astfel de om în Târgoviște este Ion Gavrilă, președintele comitetului municipal de cultură, profesor de limba română la Liceul Ienăchiță Văcărescu, spirit întreprinzător și devotat care trece de la catedra liceului unde predă, direct la catedra mai largă a unei asediate manifestări cu publicul, de la ora sa strictă de literatură la ora de literatură a orașului său, menținând în fața elevilor de liceu prezența vie a marilor valori care au trăit și au scris aici, de la descălecătorii de cultură care au fost poeții Văcărești, Cârlova, Alexandrescu, Ion Heliade Rădulescu, până la actualii prozatori intrați în paginile de istorie literară sub genericul „Școlii din Târgoviște”, dar făcând în același timp din tribuna funcției sale, un mijloc activ și eficient de cultură și educație. Ultima inițiativă care a transformat Târgoviștea într-un spațiu de lungă rezonanță cu întreaga noastră cultură națională, alături de celelalte intrate deja în atenția generală, cum sunt „Moștenirea Văcăreștilor” sau „Crizantema de aur”,

altele la fel de importante ca Festivalul filmului documentar „Contemporania”, această inițiativă se numește „Zilele cetății”.

În „Îndrumătorul cultural” din 1989, există un medalion care pune în valoare activitatea prof. Ion Gavrilă, din care cităm: „Pe Ion Gavrilă l-am considerat întotdeauna, de când îl cunosc – și nu este puțină vreme de atunci – drept un adevărat „animator cultural”, întruchiparea aceluia om care, cum se spune, „arde” pentru nobile cauze ale culturii, are acel neastâmpăr intelectual ce caută totdeauna noul, vrând să afirme tot mai mult județul său, Dâmbovița, în viața cultural-artistică a țării.

(Îndrumătorul Cultural, nr. 4, p. 37, pe 1989 – Șerban Rădulescu)

1. Plecând de la aceste premize, ați putea detalia ce a însemnat învățământul pentru dumneavoastră?

Răspuns: „Este o axiomă că scopul învățământului este educația, iar mijlocul prin care se face aceasta este instrucția. Prin educație înțelegem o sferă mai mare și nobilă a acțiunii, adică nu limităm aceasta numai la ce facem în clasă, dar ofensiv atacăm toate laturile ei și în ce privește educația permanentă a adultului. Așa am fost învățat la Școala Pedagogică din Câmpulung Muscel, așa am înțeles să practic din pasiune ca director la Școala generală din Râul Alb, apoi director la Liceul din Băleni, Ienăchiță Văcărescu, sau ca director de Cămin Cultural la Râul Alb, director la Casa raională de cultură Târgoviște, secretar al Comitetului raional de cultură și artă, Președinte al Comitetului județean de cultură, Președinte al Comitetului municipal de cultură etc.

2. Privit prin tunelul timpului, care credeți că au fost cele mai semnificative realizări?

Este foarte greu de selectat. N. Iorga spunea, în 1930, că „Recunoștința nu e un sentiment pe baza căruia să poți trăi în viață”. Cei care mi-au colindat cu sinceritate grădinile sufletului m-au putut cunoaște cu adevărat. Totdeauna am fost condamnat la optimism. Evident că lucrurile mari se construiesc cu cărămizi

mici, dar depinde cum le așezi. Am încercat să-mi investesc sufletul, experiența și cultura pentru ca să pot privi orice lucru de pe ambele maluri ale râului, ca să pot vedea adevărata față a peisajului. Școala de la Râul Alb a fost evidențiată în cadrul fostului raion Pucioasa, Liceul din Băleni, în 1963, a fost clasificat pe primul loc în cadrul raionului Târgoviște, Liceul I. Văcărescu a cunoscut o revigorare; în domeniul culturii: Casa de cultură a obținut cupe și plachete pentru cea mai bună activitate pe țară (vezi Victor Brânduș: Corul învățământ, „Cântarea României”, în „Îndrumătorul cultural” din 1989, în articolul „pasiunea pentru cultură și exprimarea ei valorică”). Șerban Rădulescu detaliază o serie de împliniri referitoare la restaurări monumentale, crearea de muzee, puncte memoriale, societăți literare: „Societatea națională de bibliofilie și ex-libris”, „Societatea Ion Heliade Rădulescu”, facilitarea publicării unor reviste, monografii, cărți de informație metodică, „Zilele liceului I. Văcărescu”, „Mesaje Târgoviștene în timp” etc. După câte observați, mi-am limitat răspunsul la întrebarea dumneavoastră, exemplificând numai peisajul spiritual târgoviștean. O serie de filme ca: „Târgoviște – vatră de istorie”, „Dâmbovița – plaiuri de legendă”, „Testamentul”, „Zidurile au amintiri” și altele au rămas documente de referință pentru viitorime.

3. Există vreun moment afectiv care vă leagă deosebit de Liceul I. Văcărescu?

Gândurile mele se îndreaptă cu aleasă grațitudine către toți colegii acestui liceu și mai cu seamă către colaboratorii imediați, fără de care n-aș fi realizat o serie de activități: prof. Dincă Constantin, Catană Gh. și Marin Elvira – foști director adjuncți.

Un cunoscut proverb chinezesc spune: Un grăunte de dragoste valorează mai mult decât un sac cu aur”.

Trebuia să fiu schimbat din funcția de director, fiindcă la profilul liceului se cerea să fie director un profesor de matematică sau fizică. Colegii au organizat o festivitate de aleasă și cordială ținută, cum rar se întâmplă la sfârșitul de mandat al unui director. M-a

impresionat foarte mult modul cum a decurs. Nu pot uita, altruismul, spiritul de echipă, devotamentul și eleganța sentimentală; au însemnat pentru mine cea mai mare ofrandă. Timpul potențează deseori bucuriile. La catedra sau la conducerea unei școli mi-am clădit gândirea pedagogică pe credința dacă într-un munte de steril găsești o bucată de minereu, merită să-ți oprești asupra lui și să-i dai strălucire. Din păcate, când pornești în viață ești marcat de imperativul „a fi sau a nu fi”, ca să ajungi, într-un târziu, la comodul „Ce-o fi o fi”. Ca ofițer superior – maior, am învățat în armată că cel mai greu este să bați pasul pe loc.

4. Ce înseamnă pentru dumneavoastră orașul Târgoviște?

A doua casă. Locul unde copiii mei au văzut lumina vieții și a minții. Locul unde mi-am făcut numeroși prieteni. Aici a fost sediul principalelor instituții de învățământ și de cultură unde am lucrat. Profesor la Școala nr. 1, nr. 4, Liceul Carabella și apoi titular, din 1968, la liceul Ienăchiță Văcărescu, unde mi-am dat gradul II și gradul I, până în 1982, având catedră rezervată. După această dată am fost declarat „Profesor Evidențiat de Ministerul Învățământului”; profesor formator (pentru învățători și educatori – certificat de Ministerul Învățământului) și alte funcții didactice. După Revoluția din 1989, am fost ales Președintele Comitetului Provizoriu de Uniuni Națională în Municipiul Târgoviște, Consilier municipal și Județean. Dacă priviți de jur împrejur, multe instituții de cultură au apărut în acest oraș (muzee, case memoriale, biblioteci, cinematografe). S-au realizat: Case-atelier: Gheorghe Petrașcu, Muzeul tiparului și cărții vechi românești, Muzeul scriitorilor dâmbovițeni, dar și în județ: Casa muzeu Caragiale din comuna Caragiale, muzeul I. C. Visarion din Costești Vale, Casa Dobrescu Pucioasa (etnograie), Muzeul etnografic Pietroșița, Colecția Curtea Domnească. Au fost restaurate: Curtea Domnească, Capela Ghica de la Ghergani. S-a oprit degradarea la: Biserica de pe Strada Cetății, Biserica Geartoglu, Sfinții Împărați, Biserica Sfânta Vineri Târgoviște, Sfântul Ionică, Mănăstirea

Gorgota, Schitul Buna etc. S-au amplasat 11 busturi în Târgoviște și numeroase plăci comemorative. S-au realizat mozaicuri de artiști consacrați la: Malu cu Flori și Râul Alb. S-a început restaurarea, cel puțin pentru turle și acoperiș la Biserica Stelea și punerea în valoare a chiliilor. S-a început clădirea pentru Muzeul Țării Românești (ulterior a primit destinație de Bibliotecă Județeană), Restaurarea Hanului Bălenilor, Palatului Brâncovenesc-Potlogi etc., în acest segment de timp s-a îmbogățit peisajul spiritual al acestei cetăți de scaun.

5. Care a fost cea mai mare investiție pe care ați făcut-o?

În oameni. dacă ai făcut vreun bine să nu-ți amintești niciodată, dacă ai făcut un rău să-ți amintești mereu. Nu contează numărul, ci calitatea celor care te apreciază. Nimeni nu aruncă cu pietre într-un pom fără roade.

În scurtul popas prin această viață mi-e dor de fiecare coleg și colaborator ca unui zid de o fereastră. Sunt două lucruri pe care le prețuim când nu le avem: sănătatea și tinerețea.

Un profesor este un vânzător de frumusețe, recurge la un bombardament continuu de iradiere sufletească. Viitorul aparține acelor care nu și-au pierdut iluziile. Tópler spunea: „Din miliardele de oameni de pe Terra, numai trei milioane duc lumea. Elitele sunt luminile care licăresc în întuneric”.

Privind și stimulând aceste speranțe ne oglindim în luciul fântânii adânci a sufletului nostru. Școala i-a pregătit pe copii, pentru o viață ideală, nu una reală. Trăim într-o lume de gheață cu mare aderență spre egocentrism, unde aranjamentele bat regulamentele.

În toate, aproape în toate m-am străduit să nu caut petele în soare, ci soarele în pete. Nu de puține ori am simțit cum adevărul i-a fost dat omului să disimuleze ceea ce simte.

6. Dincolo de fruntariile municipiului, județului, în ce domenii ați mai fost implicat?

Am fost colaborator al primului Festival internațional de folclor București 1969. Am participat în delegații culturale în: Bulgaria,

Germania, Belgia, Spania, Franța, Algeria, Polonia etc., și altele de documentare: Italia, Iugoslavia, Austria, Elveția, Cehoslovacia, fosta Uniune Sovietică etc. și am primit peste 25 de ordine și medalii ale României, dintre care se detașează: Ordinul Meritul Cultural, dar și o serie de medalii străine: în Germania „Medalia Goethe”, „Medalia Schiller”; iar în Franța: „Merite et devouement français – La croix de chelavier a été discernée a Monsieur Gavrilă Ion pour services exceptionnels rendus á la Collectivité Humaine. La 4 juillet 1973”.

7. Dincolo de aceste preocupări, ce alte pasiuni ați avut?

Am făcut studii de vioară patru ani, am jucat în diferite piese de teatru în treacăț fie spus în „Piatra din casă” a lui Vasile Alecsandri etc., membru al unei formații corale, al unei formații de dansuri, selectat în fosta Regiune Pitești – din partea orașului Câmpulung Muscel, la 3 km cros, în lotul Regiunii Cluj la schifond. Brevetat la șah în 1954-1958, preocupări pentru maximafilie și numismatică. Coautor al mai multor lucrări: „Localitățile Județului Dâmbovița”, „Dâmbovița – file de monografie”: din Colecția „Județele patriei” – coautor la județul Dâmbovița, am fost consultant la un film TV – despre Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, am prefațat monografiile comunelor Brănești, Băleni, Runcu, Morteni, „Tezaurul documentar al județului Dâmbovița” al lui Gh. Potra, „Dezvoltarea învățământului în județul Dâmbovița” a lui Gh. Pârnuță, numeroase articole în presa centrală, de pildă – scrisori inedite ale lui I. Luca Caragiale, în Manuscriptum – București, Echino – Cluj, precum și zeci de articole în presa locală, prahoveană și clujeană, legate de învățământ și cultură. Sunt în curs de apariție: „Viața și opera lui Ion Alexandru Brătescu-Voinești” (monografie) și „Zâmbiți cu noi” (culegere de glume de pretutindeni).

8. Am înțeles ce ați făcut pentru învățământ, cultură, oraș, județ, dar ce ați făcut concret pentru satul natal, Râul Alb?

Nu atât cât aș fi vrut. Totuși, am refăcut monumentul eroilor, îmbrăcat în marmură și completat cu eroii din al II-lea război

mondial, s-a construit un modern cămin cultural, am executat prin membrii Uniunii Artiștilor Plastici din București un mozaic pe căminul cultural de 6 m/4 m, am sprijinit construcția unei săli pentru nunți și dans, am dotat instituțiile de cultură cu mobilier, cărți, obiecte de artă etc.

9. În final, ce doriți celor de azi, ce sunt în activitate?

La trecutu-i mare al acestui oraș să dureze mai bine un falnic viitor. Pentru aceasta este mai mult nevoie de pasiune, perseverență, muncă, dreptate, cinste și iar muncă.

Interviu consemnat pe 5 decembrie 2003

CUPRINS

Cuvânt înainte / 7
Lumina vieții și a minții / 9
Cele două coloane vertebrale: „Convorbiri literare” și „Viața românească” / 29
„Întotdeauna mi-am iubit patria și poporul meu.” / 32
„Poezia n-a fost decât o meteahnă a tinereții.” / 39
Despre originea limbii și poporului român / 44
Preocupări dramatice / 45
Teoretician al artei / 48
Evoluție și involuție / 51
„N-am avut imaginație, am scris ce-am văzut.” / 56
Nuvelistul / 79
Limba și stilul operei. Natura. Umorul. / 117
Correspondența cu Titu Maiorescu / 148
Ion Alexandru Brătescu-Voinești și noi, cei de azi / 160
Bibliografie selectivă / 167
Aprecieri critice / 181
Indice de nume / 186
Anexe / 193
În loc de postfață / 248

În colecțiile

ESEU, ROMANUL CONTEMPORAN

și **SCRITORI DAMBOVITENI**

ale Editurii **Bibliotheca**

au apărut:

Alexandru George, *Dimineața devreme*

Alexandru George, *Caiet pentru...*

Emil Vasilescu, *Vladimir Streinu (monografie)*

Tudor Cristea, *Partea și întregul*

Sultana Craia, *Zaharia Stancu sau Aventura memoriei*

Ștefan Ion Ghilimescu, *Proximitatea lui Eminescu*

Mircea Horia Simionescu, *Cum se face (Petrecerea continuă)*

Virgil Necula, *Medic în lumea contemporană*

Alecu Vaida Poenaru, *Șansa*

Victor Petrescu, *Văcăreștii. O dinastie poetică (monografie)*

Nicolae Rădulescu, *Prestigiul rațiunii*

Alexandru George, *În treacăt, văzând, reflectând*

Alecu Vaida Poenaru, *Pavană pentru dragoste și adevăr*

Mircea Horia Simionescu, *Târgoviște – scurt excurs sentimental*

Ioan Vișan, *Capcane pentru ochi deschiși*

V. Petrescu, **Șt. I. Ghilimescu**

I.C. Vissarion între uitare și dăinuire

Alexandru George, *Consemnări în curs și la fine*

Mihai Stan, *Clone*

Alecu Vaida Poenaru, *Între două lumi*

Sultana Craia, *Vis și reverie în literatura română*

Costache Olăreanu, *Fals manual de petrecere a călătoriei*

Alexandru Nicolescu, *Nicolae Scurtescu (monografie)*

Ion Gavrilă

F. Al. Brătescu-Voinești

Viața și opera literară

A fost un sensibil și un visător, nereținând din complexul vieții decât partea poetică. Dacă am încerca să-i conturăm portretul psihologic din propria-i creație, ne apare cu o sensibilitate aproape feminină. Ni se reliefează prin poezia cuvântului și delicatețea de simțire. Deseori suntem frapați de calmul lui de filosof și de felul cum, retrospectiv și introspectiv, percepe frământările vieții.

Opera izvorăște, de cele mai multe ori, din fapte reale, trecute prin filtrul său de artist. Este un miniaturist. Tehnica sa strălucește prin mariajul minunat de armonie și sunete, de lumină și sentimente, puse în pagină fără violență și cu mijloace simple. Asemenea unui pictor rafinat, își selectează decorurile cu aleasă pricepere, dozând culorile în nuanțe calde, odihnitoare, accesibile. Prin caracterul ei moral și național creația sa se înscrie în salba de valori a neamului nostru.

ISBN 973-712-009-4

<https://biblioteca-digitala.ro>